

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الدُّحُسَيْنِ

اخلاق محسنی

مُصَنَّفٌ لِمَوْلَا حُسَيْنٍ اعْظَمَ كَاشَفِي طَابَ الشَّرَاهُ

ناشرین

ملک سراج الدین ایند سمن کشمیری بازار
تاجران کتب

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حضرت پادشاہ علی الاطلاق عزت کلمتہ وجلت عظمتہ منشور دولت سلطان المرسلین و ہم
 اخلاق المحسنین محمد بنی الامی الامین صلوات اللہ وسلامہ علیہ و آلہ اجمعین بطریق غراب
 و انک لعلی خلق عظیم موقع و مزین گردانید زیرا کہ حق خلق نوریت از انوار حکمت الہی و سریت
 از اسرار عزت پادشاہی کہ بدان نور شریف چشم بصیرت منور گردد و از ان سرگزیز معرفت
 حق صفات میسر شود و از مضمون حدیث بزرگوار بعثت لائم مکارم الاخلاق مفہوم میشود
 کہ فائدہ بعثت سرور عالم صلی اللہ علیہ وسلم تتمیم مکارم اخلاق و تکمیل محاسن اوصاف است
 لاجرم زبان معجز بیان آن حضرت بکلمتہ تخلیق اباخلاق الباری ناطق شد و تا امت عالی نہمت
 دانند کہ تحقق بدین تخلیق امر لیت لازم دارد تقابدین درجہ علیا فرضیت مستحکم و اول چیزیکہ
 در میزان قیامت سنجیدہ شود اخلاق حسنہ باشد از ان اعمال حسنہ و در حدیث آمدہ کہ ہر شے
 کہ مومن بواسطہ خلق نیکو درمی یابد درجہ کسانے را کہ قائم اللیل و صائم الدہر باشند و حکما
 گفت اند کہ مخفیایب اخلاق را ہیست روشن کہ حسنہ یا زیاچ و آن منہاج

مطلب ہی کلمہ اسکا اور بڑی ہی عظمت اسکی ہے درود و سلام بھی خدا اسپر اور اسکی اولاد سب پر ۱۲ ات البتہ تو بڑے خلق
 پرست ۱۲ ہے مہیجی کسا بیون میں کہ پوری کروں خوبیاں اخلاق کی ۱۲ ف علوت و اولو اخلاق پر خدا کی ۱۲ ات رات بھر کے جائے واسے
 اور ہمیشہ کے روزہ رکھنے والے

بسر منزل شرف سرور سے نتوان رسید و جز لبلوک آن طریق رخت از باد یہ حیوانیت

بدار الملک النسیان نتوان مثنوی

برکہ در وسیرت نیکو بود	آمدے اندر آدمیان او بود
نیکے مردم نہ نکو روئیت	نحوے نکو مایہ نیکوئیت

و اخلاق ستودہ و اوصاف پسندیدہ از ہمہ افساد آدمیان زیبا و مستحسن مے نماید خصوص
از جماعتی کہ بحکم و ربک یخلق مالکیشاء و یختارہ زمام اختیار بقیضہ اقتدار ایشان
باز دادہ و بمفتاح عنایت بیغایت کوئی الملک من نشاء ابواب سلطنت بروے

ایشان کشادہ سین

خوبی اخلاق کان دنیا و دین را ز پورست یا فقیری خوش بود یا پادشاهی خوشتر

والحمد لله کہ حضرت پادشاہ دین پناہ مظہر انوار السلطان ظل اللہ دار اسے ہمیشہ فر فریدون
خورشید منظر صاحبقران اسکن در مکاک مرکز دائرہ امن و امان ممبید قواعد السلطنۃ الباہرۃ

مشیب معارفہ الخلفاء الزائریہ مثنوی

ایو الغازی آن شاہ صاحبقران	کہ دادست دوران بدستش عنان
چہان را رجم قدر گیتی پناہ	کہ خورشید ملکست وظل لہ
معز الوری مالک الخافقین	شہنشاہ آفاق سلطان حسین

عَلَّمَ اللہ تَعَالٰی ظلالِ خلافتہ و اَبَد لَوَالِ عَاطِفَہ و رَافَتہ بَینَ الانامِ الی قِیامِ الساعۃ و

۱۲ اور تیرا پروردگار پیدا کرتا ہے جو چاہتا ہے اور چاہتا ہے ۱۲ تو دیتا ہے ملک جس کو چاہتا ہے ۱۲ پادشاہ سایہ خدا کا ہے ۱۲ قواعد
سلطنت کے چھلانے والے اور خلافت روشن کے کاموں کو استوار کرنے والے ۱۲ عزت دینے والا خلق کا پادشاہ دونوں طرح
یعنی مشرق و مغرب کا ۱۲ ہمیشہ رکھے اللہ تعالیٰ سایہ خلافت اسکا اور ہمیشہ رکھے بخشش اور مہربانی اسکی خلق کے درمیان قیامت

ساعة القيام واولاد امجاد وکامگار نامدار آن حضرت که هر یک ممبر سپر دولت و جهان بینی
 و ستیاریه اوج سلطنت و کشورستانی اند و از اخلاق سخیه و اوصاف رضیه
 مرضیه بقسمی اجزل و سهمی اشمل بهره یافته اند و عنان عاطفت عالی بصوب کتاب
 خوب و پسندیده ۱۲ بر ۱۲ حصه ۱۲
 محامه و معالی تافت فرد
 طرف ۱۲

هریک در مکالم اخلاق

مشاء چون آفتاب عالمگیر

علی الخصوص حضرت شایزاده عالمیان نقاد و زهره آدمیان گوهر یکتای دریای عظمت
 و بختیاری اختر نور افزای سماء ابهت و شریاری فرازنده اعلام دین و دولت
 فروزنده رخسار ملک و ملت مشنوی

شاه قوی طالع و فیروز جنگ

گلبن این روزه فیروزه رنگ

دانش نه ناصیه سر کشان

تیغ زین تارک لشکر کشان

خلاصه اعظم السلاطین زبده افاضه الملوک و انجمن قطع

شاه ابوالحسن معین ملک و ملت کا فتاب

در مقام احترام از زمره خدام اوست

شمسوار عرصه رفعت که در مبدان قدر

ابلق ایام رام راضی احکام اوست

چون نشان دل بتوقع انابت نه در قلم

لا جرم امروزه منشور شرف بر نام اوست

خداوند تعالی ملکه و اجرایی فی بحار السلطنة فلک آوازه ثوبه و انابت و انصاف و عدالت او

باستمل اقامتی و ادانی رسیده وصیت مکارم اخلاقش در اطراف آفاق شایع گشته

ع به طرف که نمی گوش مارش او شنوی و از جمله صورتی که موجب سرفرازی و

له خلاصه پادشاهان کابره نبره بزرگ پادشاهان و خاقانان کاهات همیشه ر کیم الله ملک اسکا و رجاری کره
 سلطنت کے دریاؤں میں کشتی اس کی ۱۲ سے بزرگان ۱۲ علی خردان ۱۲

نیکنامی دنیا و سبب از دیار کرامت و سعادت عقبی تواند بود استر ضائے جانب حضرت
سلطنت پناهی است که بوقتیکه موجبات وحشت و اسباب رعب و دہشت بہت
و قورع بعضی و قارح و خلالت قائم بود وصول او بکلازمت بارگاہ عالم پناہ حضرت
لغے را بغایت مستبہ می نمود و بحجرت اشارتے کہ حضرت جم جاہی ظل الہی شرف
و ریافت آن حضرت از دار الملک مرو کہ مستقر عز و جلال بود توجہ نمود .
باند کی از خواص خادم بے دہشی و وحشی عازم پایہ سر یہ خلاف مصیر گشت و سخن جمعی
کہ در صد دایا و امتناع ^{نہی} بود باشد ^{سنت} بسم قبول اصغیانانمودہ اطاعت والد نہر گووار
رفیع المقدار را کہ بحکم آن اشکر فی دلوالد یک مقرران بفرمان برداری حضرت باری
ست بر ہمہ اختیار فرمود و بعد از مدت متبادی مفارقت چون دیدہ یعقوب کنعان
کمال بنور جمال آن یوسف مصر عزت و جلال روشن شد صدائے تہنیت و ندای مبارکباد
از ہر گوشہ گشت گردون رسیدن گرفت **رباعی**

فیاض ازل رفیع بے اندازہ	ان یخت از مقدمش بشہر آوازہ
شد بلوغ مراد از ان بشارت خرم	شد گشت امید از ان رسیدن تازہ

چون شاہزادہ بدین صفت از سائر اقربان سمع امتیاز یافتہ بالظاہر عواطف سلطانی
ملفوظ و از آثار مہر اہم بیکرانہ خاقانی محتظی و محفوظ گشت مرثدہ امن و امان بمسامع عالمیان
رسیدہ و نسیم بہجت و مسرت از ریاض نشاط و راحت بر صدہ و راہ مسیان و
زیدہ قطع

لے یہ کہ شکر گزیر از اپنے ماں باپ کا ہاتھ مبارک لیا وہاں سے نزدیکیاں و امثالہ است علامت و نقش ہر منہ

شکر خدا که شام امید زمانه را
صبح طرف ز مطلع غر و شرف دمید
سیر نادک دعا که کشادند ایل را
از باز و نیاز همه به هدفت رسید

اصا غرو اکابر زبان بدعای جانفزای آن سر و چین سر فرازی کشودند و خواص و عوام
بادامی تناد آفرین آن مہر فلک عز و تمکین توحہ نمودند **فیتر حقیق حسین الکاشفی**
مشہور حسین الواعظ نیز دایم طواف حریم بارگاہ سدرہ اشتباہ آنحضرت بسے
لبسات تقبیل انامل دریا قواصل مستعد گشت و بعد از عرض دعا چون لمعات اخلاق
رہانی کہ از صفحات احوال آن زہدہ نوع انسانی لامع و ساطع بود بہ نظر تحقیق و
تدقیق مشاہدہ نمود خواست کہ بطریق دعاگوئی و دولتمخواہی دو کلمہ از اخلاق
ستودہ و اوصاف حمیدہ ملازمان آنحضرت بر ورق بیان مسطور گردان رہتا دستور
العمل اولاد سلاطین و اہنای خواقین باشد پس بتخریمہ این رسالہ کہ بہ اخلاق محسنی
مسمی گشتہ اقام نمود و التوفیق من الملک المعبود و قبل از شد و بوقف عرض میرساند
کہ چون آدمیان مدنی یا مطیع اند یعنی ایشان را از اجتماع و استیلا با یکدیگر چارہ
نیست و امرجہ و طباع مختلف اند ہر مزاجی را اقتضای دہر طبع را بتقتضایست
پس در میان ایشان قانونی بایم کہ بران قانون با یکدیگر معاش کنند
بطریقہ کہ برہیچکس حیف نہ رود و آن قانون شرعیست کہ تعیین اوضاع آن
بروحی الہی باشد و واضح آنرا پیغامبر گویند و چون پیغامبر قانونی و قاعدہ بنہد
کسی بایم کہ آن قانون را بقدرت و شوکت خود محافظت نماید و نگذارد کہ کسی

کے گرد اگر دھانہ ۱۲ اور توفیق بادشاہ مسعود کی طرف سے جو ۱۲ سہ مد فی الطبع اسے کہتے ہیں کہ اسباب معیشت ہیں اور وہ
کا محتاج ہوا ۱۲

از حد و آن تجاوز کند و این کس را پادشاه خوانند پس در جہ پادشاہی نبوت مستحب
بنی واضح بشریت سنت و پادشاہ حامی و حافظ آن و از نیجا گفتہ اند الملک والدین
تو اماں درین معنی واقع شدہ ^{نظم}

نزد خسر دشاہی و پیغمبری	چون دو نگیزند و یک انگشتری
گفتہ آنهاست کہ آزادہ اند	کاین دوزیک اصل و نسب زادہ اند

لہذا حق سبحانہ تعالیٰ بعد از امر بطاعت خود و اطاعت پیغمبر خود بفرمان برداری ملوک
و سلاطین فرمود کہ اَطِيعُوا اللَّهَ وَاَطِيعُوا الرَّسُولَ وَاُولِی الْأَمْرِ مِنْكُمْ پس پادشاہ باید کہ متخلق
باخلاق صاحب شریعت باشد تا حفظ حد و دشرع بشرائط آن تواند کرد و دیگر
باید کہ تامل فرماید کہ چون حق تعالیٰ در بارہ وے اینچنین کرامتی ارزانی داشته اورا
بر طائفہ از بندگان خود حاکم ساخته و رایت عظمت اورا در سباعت تعزین ^{میدان} تشاّر بر
افراخته و ارادت از لی افسر اختیار بر فرق اقتدار او نباده و مشیت ^{جھنڈ} لم یزلی زمام امر و نبی
جمعی از آفریدگان بقیضہ تصرف او باز داده ہر آئینہ باید کہ ذات عالی خود را بصفات
ستودہ و سمات پسندیدہ موسوم و موصوف گردانند و پادشاہ را رعایت چہل صفت لازم
ست کہ بعضی از ان میان وے و حق سبحانہ و تعالیٰ باشد و بعضی میان وے
و خلق و این چہل صفت در چہل باب آورده شد بعبارت فارسی خالی از
تکلف منشیان و تصلف مترسکان ^{لہ عبارت بریں} و در ہر باب از روایات و حکایات آنچہ
دقت اقتضا فرمودہ زبان بدان مساحت نمود ^{اسانی} رقم ثبت یافت ^{لکھنا} ^{نقش}

۱۱ پادشاہی اور دین دونچے ایک پیٹ کے ہیں ۱۲ فرمانبرداری کر و خدا کی اور حکم مانو پیغمبر کا اور حاکمون کا
کہ تم میں سے ہیں ۱۳ سب سے زیادہ توجہ چاہیے ۱۴ لاف رتی ۱۵

وَمِنْ الدَّلَالَةِ وَالتَّوَسُّعِ

باب اول در عبادت	باب دوم در اخلاص	باب سوم در دعا
باب چهارم در شکر	باب پنجم در صبر	باب ششم در رضا
باب هفتم در توکل	باب هشتم در حیا	باب نهم در عفت
باب دهم در ادب	باب یازدهم در علو همت	باب دوازدهم در عزم
باب سیزدهم در جود و جود	باب چهاردهم در شهادت استقامت	باب پانزدهم در عدل
باب شانزدهم در عفو	باب هیجدهم در علم	باب هجدهم در خلق و رفق و نرمی
باب نوزدهم در شفقت و مرحمت	باب بیستم در خیرات و مبرات	باب بیست و یکم در سخاوت و احسان
باب بیست و دوم در تواضع و احترام	باب بیست و سوم در امانت و دیانت	باب بیست و چهارم در وفای عهد
باب بیست و پنجم در صدق	باب بیست و ششم در انجام حاجات	باب بیست و هفتم در تانی و تامل
باب بیست و هشتم در شادمانی و شادمانی	باب بیست و نهم در خرمی و دورانی	باب سی ام در شجاعت
باب سی و یکم در بیعت	باب سی و دوم در پیاست	باب سی و سوم در توفیق و خیرات
باب سی و چهارم در نراست	باب سی و پنجم در کتمان اسرار	باب سی و ششم در اختتام
فرصت و طلب نیکنامی	باب سی و هفتم در رعایت حقوق	باب سی و هشتم در صحبت اخیار
باب سی و نهم در دفع اشرار	باب چهل و یکم در تربیت بنحیم و عظم	باب چهل و دوم در ادب ایشان

در خدا کی طرفت مدعا در نونین هج ۱۲

باب اول در عبادت

وَأَنْ يَرْتَضَى حَقَّ سَيِّئِهِ لَعَالَى لَا يَأْخُذُ بِأَدَائِهِ فَرَأَى دَوَابَّهَا وَتَرَكَ قَبَاحَ وَ

محرمات و انقیاد و امر و نواہی و اتساع سنن حضرت رسالت پناہی و مقررست کہ عبادت
حق سبحانہ و تعالیٰ در دنیا واسطہ سلامت است و در عقبہ رابطہ
عبد اللہ علیہ وسلم

نجات و کرامت بدیت

سرمایہ سعادت دنیا عبادت است	پیرایہ کرامت عقبی عبادت است
-----------------------------	-----------------------------

پس پادشاہ باید کہ صفحہ احوال خود را بر قم عبادت بیاراید تا خداوند تعالیٰ بدہ
اورا انجہ در دنیا و آخرت شاید بکار آید و فرمان برداری خداے بر حسب فرمانند ہی
تو لازم ہاید شناخت و روز ہا بکار مردم و شب ہا بکار خود باید پرداخت آوردہ اند کہ
حضرت مرتضیٰ علی رضی اللہ عنہ در زمان خلافت روز ہا بساختن مقامات مشغول
مشتغول بودی و شب ہا بعبادت و طاعت خالق اشتغال نمودی گفتند اسے امیر چرا
ابن ہمہ رنج و محنت بر خود روا میداری نہ بر روز آسائش و نہ بشب آرام فرمود
کہ اگر در روز بیاسایم رعیت ضائع ماند و اگر در شب بیارامم فردا آئے قیامت
من ضائع مانم پس روز ہم مردم می سازم و شب بکار حق می پردازم یکی
از سلاطین ہرات از شاہ سبحان قدس سرہ التماس نمود کہ مرا وصیت کن شاہ
گفت اگر نجات دنیا و درجات آخرت میخواہی شب ہا بدرگاہ الہی داد گدائی
مبیدہ و روز ہا دربار گاہ خود بداد گدایان میرس قطع

پہون بندگان حق ہمہ فرمان بردارند	تو نیز بندی کن و فرمان حق ببر
ہر بادشہ کہ خدمت حق را مریہ بست	بند خلق ہم زلے خد قش کمر

سے خوش بہ اللہ اند سے ۱۷ عہ پاک کیا جائے را دان کا ۱۲

و چون خوشی رعیت نبال خوشی بادشاه است که الناس علی دین ملوکهم پس هرگاه بادشاه
میل طاعت و عبادت کند رعیت نیز بدان کار را غلب و مائل شود و برکات
عبادات رعایا نیز بر وزیر گار و واصل و متواصل گردد

باب دوم در اخلاص

و آن پاک ساختن عمل است از ریا و غرض و سائر علل و راست کردن نیت
با خدا عز و جل بریت

هر که با اخلاص قدم میزند | عیسای وقت است که دم میزند

پس باید در هر کار که ساز و نیت او طلب خوشنودی حق سبحانه باشد نفس خود را در آن
دخل ندید که غرضهای نفسانی عملهای حقانی را تنباه کند آورده اند که یکی از خلفائے
خراسان فرموده اند تا بے ادبی را در موقف سیاست داشته تا زیاده میزدند آن شخص در
آنسای آن حال زبان وقاحت بکشاد و خلیفه را دشنام داد و خلیفه امر کرد تا دست از زبان
داشتند و او را آزاد کردند یکی از خواص بارگاه خلافت پرسید در محله که تادیب آن شوخ
چشم بے شرم زیادت با ایست سبب بخشیدن و آزاد کردن چهره و خلیفه گفت من

اورا بے خدا و ادب میگردم چون مرا ناسزا گفت نفس من از آن متغیر و متاثر شد و در
سرد انتقام آید نخواستم که در کار حق سبحانه نفس را داخل دهم که این صورت از سبب
اخلاص دور است و صاحب عمل غرض آمیز از فضیلت ثواب محروم میجو ^{برای این} ^{۱۲} ^{۱۳} ^{۱۴} ^{۱۵} ^{۱۶} ^{۱۷} ^{۱۸} ^{۱۹} ^{۲۰} ^{۲۱} ^{۲۲} ^{۲۳} ^{۲۴} ^{۲۵} ^{۲۶} ^{۲۷} ^{۲۸} ^{۲۹} ^{۳۰} ^{۳۱} ^{۳۲} ^{۳۳} ^{۳۴} ^{۳۵} ^{۳۶} ^{۳۷} ^{۳۸} ^{۳۹} ^{۴۰} ^{۴۱} ^{۴۲} ^{۴۳} ^{۴۴} ^{۴۵} ^{۴۶} ^{۴۷} ^{۴۸} ^{۴۹} ^{۵۰} ^{۵۱} ^{۵۲} ^{۵۳} ^{۵۴} ^{۵۵} ^{۵۶} ^{۵۷} ^{۵۸} ^{۵۹} ^{۶۰} ^{۶۱} ^{۶۲} ^{۶۳} ^{۶۴} ^{۶۵} ^{۶۶} ^{۶۷} ^{۶۸} ^{۶۹} ^{۷۰} ^{۷۱} ^{۷۲} ^{۷۳} ^{۷۴} ^{۷۵} ^{۷۶} ^{۷۷} ^{۷۸} ^{۷۹} ^{۸۰} ^{۸۱} ^{۸۲} ^{۸۳} ^{۸۴} ^{۸۵} ^{۸۶} ^{۸۷} ^{۸۸} ^{۸۹} ^{۹۰} ^{۹۱} ^{۹۲} ^{۹۳} ^{۹۴} ^{۹۵} ^{۹۶} ^{۹۷} ^{۹۸} ^{۹۹} ^{۱۰۰} ^{۱۰۱} ^{۱۰۲} ^{۱۰۳} ^{۱۰۴} ^{۱۰۵} ^{۱۰۶} ^{۱۰۷} ^{۱۰۸} ^{۱۰۹} ^{۱۱۰} ^{۱۱۱} ^{۱۱۲} ^{۱۱۳} ^{۱۱۴} ^{۱۱۵} ^{۱۱۶} ^{۱۱۷} ^{۱۱۸} ^{۱۱۹} ^{۱۲۰} ^{۱۲۱} ^{۱۲۲} ^{۱۲۳} ^{۱۲۴} ^{۱۲۵} ^{۱۲۶} ^{۱۲۷} ^{۱۲۸} ^{۱۲۹} ^{۱۳۰} ^{۱۳۱} ^{۱۳۲} ^{۱۳۳} ^{۱۳۴} ^{۱۳۵} ^{۱۳۶} ^{۱۳۷} ^{۱۳۸} ^{۱۳۹} ^{۱۴۰} ^{۱۴۱} ^{۱۴۲} ^{۱۴۳} ^{۱۴۴} ^{۱۴۵} ^{۱۴۶} ^{۱۴۷} ^{۱۴۸} ^{۱۴۹} ^{۱۵۰} ^{۱۵۱} ^{۱۵۲} ^{۱۵۳} ^{۱۵۴} ^{۱۵۵} ^{۱۵۶} ^{۱۵۷} ^{۱۵۸} ^{۱۵۹} ^{۱۶۰} ^{۱۶۱} ^{۱۶۲} ^{۱۶۳} ^{۱۶۴} ^{۱۶۵} ^{۱۶۶} ^{۱۶۷} ^{۱۶۸} ^{۱۶۹} ^{۱۷۰} ^{۱۷۱} ^{۱۷۲} ^{۱۷۳} ^{۱۷۴} ^{۱۷۵} ^{۱۷۶} ^{۱۷۷} ^{۱۷۸} ^{۱۷۹} ^{۱۸۰} ^{۱۸۱} ^{۱۸۲} ^{۱۸۳} ^{۱۸۴} ^{۱۸۵} ^{۱۸۶} ^{۱۸۷} ^{۱۸۸} ^{۱۸۹} ^{۱۹۰} ^{۱۹۱} ^{۱۹۲} ^{۱۹۳} ^{۱۹۴} ^{۱۹۵} ^{۱۹۶} ^{۱۹۷} ^{۱۹۸} ^{۱۹۹} ^{۲۰۰} ^{۲۰۱} ^{۲۰۲} ^{۲۰۳} ^{۲۰۴} ^{۲۰۵} ^{۲۰۶} ^{۲۰۷} ^{۲۰۸} ^{۲۰۹} ^{۲۱۰} ^{۲۱۱} ^{۲۱۲} ^{۲۱۳} ^{۲۱۴} ^{۲۱۵} ^{۲۱۶} ^{۲۱۷} ^{۲۱۸} ^{۲۱۹} ^{۲۲۰} ^{۲۲۱} ^{۲۲۲} ^{۲۲۳} ^{۲۲۴} ^{۲۲۵} ^{۲۲۶} ^{۲۲۷} ^{۲۲۸} ^{۲۲۹} ^{۲۳۰} ^{۲۳۱} ^{۲۳۲} ^{۲۳۳} ^{۲۳۴} ^{۲۳۵} ^{۲۳۶} ^{۲۳۷} ^{۲۳۸} ^{۲۳۹} ^{۲۴۰} ^{۲۴۱} ^{۲۴۲} ^{۲۴۳} ^{۲۴۴} ^{۲۴۵} ^{۲۴۶} ^{۲۴۷} ^{۲۴۸} ^{۲۴۹} ^{۲۵۰} ^{۲۵۱} ^{۲۵۲} ^{۲۵۳} ^{۲۵۴} ^{۲۵۵} ^{۲۵۶} ^{۲۵۷} ^{۲۵۸} ^{۲۵۹} ^{۲۶۰} ^{۲۶۱} ^{۲۶۲} ^{۲۶۳} ^{۲۶۴} ^{۲۶۵} ^{۲۶۶} ^{۲۶۷} ^{۲۶۸} ^{۲۶۹} ^{۲۷۰} ^{۲۷۱} ^{۲۷۲} ^{۲۷۳} ^{۲۷۴} ^{۲۷۵} ^{۲۷۶} ^{۲۷۷} ^{۲۷۸} ^{۲۷۹} ^{۲۸۰} ^{۲۸۱} ^{۲۸۲} ^{۲۸۳} ^{۲۸۴} ^{۲۸۵} ^{۲۸۶} ^{۲۸۷} ^{۲۸۸} ^{۲۸۹} ^{۲۹۰} ^{۲۹۱} ^{۲۹۲} ^{۲۹۳} ^{۲۹۴} ^{۲۹۵} ^{۲۹۶} ^{۲۹۷} ^{۲۹۸} ^{۲۹۹} ^{۳۰۰} ^{۳۰۱} ^{۳۰۲} ^{۳۰۳} ^{۳۰۴} ^{۳۰۵} ^{۳۰۶} ^{۳۰۷} ^{۳۰۸} ^{۳۰۹} ^{۳۱۰} ^{۳۱۱} ^{۳۱۲} ^{۳۱۳} ^{۳۱۴} ^{۳۱۵} ^{۳۱۶} ^{۳۱۷} ^{۳۱۸} ^{۳۱۹} ^{۳۲۰} ^{۳۲۱} ^{۳۲۲} ^{۳۲۳} ^{۳۲۴} ^{۳۲۵} ^{۳۲۶} ^{۳۲۷} ^{۳۲۸} ^{۳۲۹} ^{۳۳۰} ^{۳۳۱} ^{۳۳۲} ^{۳۳۳} ^{۳۳۴} ^{۳۳۵} ^{۳۳۶} ^{۳۳۷} ^{۳۳۸} ^{۳۳۹} ^{۳۴۰} ^{۳۴۱} ^{۳۴۲} ^{۳۴۳} ^{۳۴۴} ^{۳۴۵} ^{۳۴۶} ^{۳۴۷} ^{۳۴۸} ^{۳۴۹} ^{۳۵۰} ^{۳۵۱} ^{۳۵۲} ^{۳۵۳} ^{۳۵۴} ^{۳۵۵} ^{۳۵۶} ^{۳۵۷} ^{۳۵۸} ^{۳۵۹} ^{۳۶۰} ^{۳۶۱} ^{۳۶۲} ^{۳۶۳} ^{۳۶۴} ^{۳۶۵} ^{۳۶۶} ^{۳۶۷} ^{۳۶۸} ^{۳۶۹} ^{۳۷۰} ^{۳۷۱} ^{۳۷۲} ^{۳۷۳} ^{۳۷۴} ^{۳۷۵} ^{۳۷۶} ^{۳۷۷} ^{۳۷۸} ^{۳۷۹} ^{۳۸۰} ^{۳۸۱} ^{۳۸۲} ^{۳۸۳} ^{۳۸۴} ^{۳۸۵} ^{۳۸۶} ^{۳۸۷} ^{۳۸۸} ^{۳۸۹} ^{۳۹۰} ^{۳۹۱} ^{۳۹۲} ^{۳۹۳} ^{۳۹۴} ^{۳۹۵} ^{۳۹۶} ^{۳۹۷} ^{۳۹۸} ^{۳۹۹} ^{۴۰۰} ^{۴۰۱} ^{۴۰۲} ^{۴۰۳} ^{۴۰۴} ^{۴۰۵} ^{۴۰۶} ^{۴۰۷} ^{۴۰۸} ^{۴۰۹} ^{۴۱۰} ^{۴۱۱} ^{۴۱۲} ^{۴۱۳} ^{۴۱۴} ^{۴۱۵} ^{۴۱۶} ^{۴۱۷} ^{۴۱۸} ^{۴۱۹} ^{۴۲۰} ^{۴۲۱} ^{۴۲۲} ^{۴۲۳} ^{۴۲۴} ^{۴۲۵} ^{۴۲۶} ^{۴۲۷} ^{۴۲۸} ^{۴۲۹} ^{۴۳۰} ^{۴۳۱} ^{۴۳۲} ^{۴۳۳} ^{۴۳۴} ^{۴۳۵} ^{۴۳۶} ^{۴۳۷} ^{۴۳۸} ^{۴۳۹} ^{۴۴۰} ^{۴۴۱} ^{۴۴۲} ^{۴۴۳} ^{۴۴۴} ^{۴۴۵} ^{۴۴۶} ^{۴۴۷} ^{۴۴۸} ^{۴۴۹} ^{۴۵۰} ^{۴۵۱} ^{۴۵۲} ^{۴۵۳} ^{۴۵۴} ^{۴۵۵} ^{۴۵۶} ^{۴۵۷} ^{۴۵۸} ^{۴۵۹} ^{۴۶۰} ^{۴۶۱} ^{۴۶۲} ^{۴۶۳} ^{۴۶۴} ^{۴۶۵} ^{۴۶۶} ^{۴۶۷} ^{۴۶۸} ^{۴۶۹} ^{۴۷۰} ^{۴۷۱} ^{۴۷۲} ^{۴۷۳} ^{۴۷۴} ^{۴۷۵} ^{۴۷۶} ^{۴۷۷} ^{۴۷۸} ^{۴۷۹} ^{۴۸۰} ^{۴۸۱} ^{۴۸۲} ^{۴۸۳} ^{۴۸۴} ^{۴۸۵} ^{۴۸۶} ^{۴۸۷} ^{۴۸۸} ^{۴۸۹} ^{۴۹۰} ^{۴۹۱} ^{۴۹۲} ^{۴۹۳} ^{۴۹۴} ^{۴۹۵} ^{۴۹۶} ^{۴۹۷} ^{۴۹۸} ^{۴۹۹} ^{۵۰۰} ^{۵۰۱} ^{۵۰۲} ^{۵۰۳} ^{۵۰۴} ^{۵۰۵} ^{۵۰۶} ^{۵۰۷} ^{۵۰۸} ^{۵۰۹} ^{۵۱۰} ^{۵۱۱} ^{۵۱۲} ^{۵۱۳} ^{۵۱۴} ^{۵۱۵} ^{۵۱۶} ^{۵۱۷} ^{۵۱۸} ^{۵۱۹} ^{۵۲۰} ^{۵۲۱} ^{۵۲۲} ^{۵۲۳} ^{۵۲۴} ^{۵۲۵} ^{۵۲۶} ^{۵۲۷} ^{۵۲۸} ^{۵۲۹} ^{۵۳۰} ^{۵۳۱} ^{۵۳۲} ^{۵۳۳} ^{۵۳۴} ^{۵۳۵} ^{۵۳۶} ^{۵۳۷} ^{۵۳۸} ^{۵۳۹} ^{۵۴۰} ^{۵۴۱} ^{۵۴۲} ^{۵۴۳} ^{۵۴۴} ^{۵۴۵} ^{۵۴۶} ^{۵۴۷} ^{۵۴۸} ^{۵۴۹} ^{۵۵۰} ^{۵۵۱} ^{۵۵۲} ^{۵۵۳} ^{۵۵۴} ^{۵۵۵} ^{۵۵۶} ^{۵۵۷} ^{۵۵۸} ^{۵۵۹} ^{۵۶۰} ^{۵۶۱} ^{۵۶۲} ^{۵۶۳} ^{۵۶۴} ^{۵۶۵} ^{۵۶۶} ^{۵۶۷} ^{۵۶۸} ^{۵۶۹} ^{۵۷۰} ^{۵۷۱} ^{۵۷۲} ^{۵۷۳} ^{۵۷۴} ^{۵۷۵} ^{۵۷۶} ^{۵۷۷} ^{۵۷۸} ^{۵۷۹} ^{۵۸۰} ^{۵۸۱} ^{۵۸۲} ^{۵۸۳} ^{۵۸۴} ^{۵۸۵} ^{۵۸۶} ^{۵۸۷} ^{۵۸۸} ^{۵۸۹} ^{۵۹۰} ^{۵۹۱} ^{۵۹۲} ^{۵۹۳} ^{۵۹۴} ^{۵۹۵} ^{۵۹۶} ^{۵۹۷} ^{۵۹۸} ^{۵۹۹} ^{۶۰۰} ^{۶۰۱} ^{۶۰۲} ^{۶۰۳} ^{۶۰۴} ^{۶۰۵} ^{۶۰۶} ^{۶۰۷} ^{۶۰۸} ^{۶۰۹} ^{۶۱۰} ^{۶۱۱} ^{۶۱۲} ^{۶۱۳} ^{۶۱۴} ^{۶۱۵} ^{۶۱۶} ^{۶۱۷} ^{۶۱۸} ^{۶۱۹} ^{۶۲۰} ^{۶۲۱} ^{۶۲۲} ^{۶۲۳} ^{۶۲۴} ^{۶۲۵} ^{۶۲۶} ^{۶۲۷} ^{۶۲۸} ^{۶۲۹} ^{۶۳۰} ^{۶۳۱} ^{۶۳۲} ^{۶۳۳} ^{۶۳۴} ^{۶۳۵} ^{۶۳۶} ^{۶۳۷} ^{۶۳۸} ^{۶۳۹} ^{۶۴۰} ^{۶۴۱} ^{۶۴۲} ^{۶۴۳} ^{۶۴۴} ^{۶۴۵} ^{۶۴۶} ^{۶۴۷} ^{۶۴۸} ^{۶۴۹} ^{۶۵۰} ^{۶۵۱} ^{۶۵۲} ^{۶۵۳} ^{۶۵۴} ^{۶۵۵} ^{۶۵۶} ^{۶۵۷} ^{۶۵۸} ^{۶۵۹} ^{۶۶۰} ^{۶۶۱} ^{۶۶۲} ^{۶۶۳} ^{۶۶۴} ^{۶۶۵} ^{۶۶۶} ^{۶۶۷} ^{۶۶۸} ^{۶۶۹} ^{۶۷۰} ^{۶۷۱} ^{۶۷۲} ^{۶۷۳} ^{۶۷۴} ^{۶۷۵} ^{۶۷۶} ^{۶۷۷} ^{۶۷۸} ^{۶۷۹} ^{۶۸۰} ^{۶۸۱} ^{۶۸۲} ^{۶۸۳} ^{۶۸۴} ^{۶۸۵} ^{۶۸۶} ^{۶۸۷} ^{۶۸۸} ^{۶۸۹} ^{۶۹۰} ^{۶۹۱} ^{۶۹۲} ^{۶۹۳} ^{۶۹۴} ^{۶۹۵} ^{۶۹۶} ^{۶۹۷} ^{۶۹۸} ^{۶۹۹} ^{۷۰۰} ^{۷۰۱} ^{۷۰۲} ^{۷۰۳} ^{۷۰۴} ^{۷۰۵} ^{۷۰۶} ^{۷۰۷} ^{۷۰۸} ^{۷۰۹} ^{۷۱۰} ^{۷۱۱} ^{۷۱۲} ^{۷۱۳} ^{۷۱۴} ^{۷۱۵} ^{۷۱۶} ^{۷۱۷} ^{۷۱۸} ^{۷۱۹} ^{۷۲۰} ^{۷۲۱} ^{۷۲۲} ^{۷۲۳} ^{۷۲۴} ^{۷۲۵} ^{۷۲۶} ^{۷۲۷} ^{۷۲۸} ^{۷۲۹} ^{۷۳۰} ^{۷۳۱} ^{۷۳۲} ^{۷۳۳} ^{۷۳۴} ^{۷۳۵} ^{۷۳۶} ^{۷۳۷} ^{۷۳۸} ^{۷۳۹} ^{۷۴۰} ^{۷۴۱} ^{۷۴۲} ^{۷۴۳} ^{۷۴۴} ^{۷۴۵} ^{۷۴۶} ^{۷۴۷} ^{۷۴۸} ^{۷۴۹} ^{۷۵۰} ^{۷۵۱} ^{۷۵۲} ^{۷۵۳} ^{۷۵۴} ^{۷۵۵} ^{۷۵۶} ^{۷۵۷} ^{۷۵۸} ^{۷۵۹} ^{۷۶۰} ^{۷۶۱} ^{۷۶۲} ^{۷۶۳} ^{۷۶۴} ^{۷۶۵} ^{۷۶۶} ^{۷۶۷} ^{۷۶۸} ^{۷۶۹} ^{۷۷۰} ^{۷۷۱} ^{۷۷۲} ^{۷۷۳} ^{۷۷۴} ^{۷۷۵} ^{۷۷۶} ^{۷۷۷} ^{۷۷۸} ^{۷۷۹} ^{۷۸۰} ^{۷۸۱} ^{۷۸۲} ^{۷۸۳} ^{۷۸۴} ^{۷۸۵} ^{۷۸۶} ^{۷۸۷} ^{۷۸۸} ^{۷۸۹} ^{۷۹۰} ^{۷۹۱} ^{۷۹۲} ^{۷۹۳} ^{۷۹۴} ^{۷۹۵} ^{۷۹۶} ^{۷۹۷} ^{۷۹۸} ^{۷۹۹} ^{۸۰۰} ^{۸۰۱} ^{۸۰۲} ^{۸۰۳} ^{۸۰۴} ^{۸۰۵} ^{۸۰۶} ^{۸۰۷} ^{۸۰۸} ^{۸۰۹} ^{۸۱۰} ^{۸۱۱} ^{۸۱۲} ^{۸۱۳} ^{۸۱۴} ^{۸۱۵} ^{۸۱۶} ^{۸۱۷} ^{۸۱۸} ^{۸۱۹} ^{۸۲۰} ^{۸۲۱} ^{۸۲۲} ^{۸۲۳} ^{۸۲۴} ^{۸۲۵} ^{۸۲۶} ^{۸۲۷} ^{۸۲۸} ^{۸۲۹} ^{۸۳۰} ^{۸۳۱} ^{۸۳۲} ^{۸۳۳} ^{۸۳۴} ^{۸۳۵} ^{۸۳۶} ^{۸۳۷} ^{۸۳۸} ^{۸۳۹} ^{۸۴۰} ^{۸۴۱} ^{۸۴۲} ^{۸۴۳} ^{۸۴۴} ^{۸۴۵} ^{۸۴۶} ^{۸۴۷} ^{۸۴۸} ^{۸۴۹} ^{۸۵۰} ^{۸۵۱} ^{۸۵۲} ^{۸۵۳} ^{۸۵۴} ^{۸۵۵} ^{۸۵۶} ^{۸۵۷} ^{۸۵۸} ^{۸۵۹} ^{۸۶۰} ^{۸۶۱} ^{۸۶۲} ^{۸۶۳} ^{۸۶۴} ^{۸۶۵} ^{۸۶۶} ^{۸۶۷} ^{۸۶۸} ^{۸۶۹} ^{۸۷۰} ^{۸۷۱} ^{۸۷۲} ^{۸۷۳} ^{۸۷۴} ^{۸۷۵} ^{۸۷۶} ^{۸۷۷} ^{۸۷۸} ^{۸۷۹} ^{۸۸۰} ^{۸۸۱} ^{۸۸۲} ^{۸۸۳} ^{۸۸۴} ^{۸۸۵} ^{۸۸۶} ^{۸۸۷} ^{۸۸۸} ^{۸۸۹} ^{۸۹۰} ^{۸۹۱} ^{۸۹۲} ^{۸۹۳} ^{۸۹۴} ^{۸۹۵} ^{۸۹۶} ^{۸۹۷} ^{۸۹۸} ^{۸۹۹} ^{۹۰۰} ^{۹۰۱} ^{۹۰۲} ^{۹۰۳} ^{۹۰۴} ^{۹۰۵} ^{۹۰۶} ^{۹۰۷} ^{۹۰۸} ^{۹۰۹} ^{۹۱۰} ^{۹۱۱} ^{۹۱۲} ^{۹۱۳} ^{۹۱۴} ^{۹۱۵} ^{۹۱۶} ^{۹۱۷} ^{۹۱۸} ^{۹۱۹} ^{۹۲۰} ^{۹۲۱} ^{۹۲۲} ^{۹۲۳} ^{۹۲۴} ^{۹۲۵} ^{۹۲۶} ^{۹۲۷} ^{۹۲۸} ^{۹۲۹} ^{۹۳۰} ^{۹۳۱} ^{۹۳۲} ^{۹۳۳} ^{۹۳۴} ^{۹۳۵} ^{۹۳۶} ^{۹۳۷} ^{۹۳۸} ^{۹۳۹} ^{۹۴۰} ^{۹۴۱} ^{۹۴۲} ^{۹۴۳} ^{۹۴۴} ^{۹۴۵} ^{۹۴۶} ^{۹۴۷} ^{۹۴۸} ^{۹۴۹} ^{۹۵۰} ^{۹۵۱} ^{۹۵۲} ^{۹۵۳} ^{۹۵۴} ^{۹۵۵} ^{۹۵۶} ^{۹۵۷} ^{۹۵۸} ^{۹۵۹} ^{۹۶۰} ^{۹۶۱} ^{۹۶۲} ^{۹۶۳} ^{۹۶۴} ^{۹۶۵} ^{۹۶۶} ^{۹۶۷} ^{۹۶۸} ^{۹۶۹} ^{۹۷۰} ^{۹۷۱} ^{۹۷۲} ^{۹۷۳} ^{۹۷۴} ^{۹۷۵} ^{۹۷۶} ^{۹۷۷} ^{۹۷۸} ^{۹۷۹} ^{۹۸۰} ^{۹۸۱} ^{۹۸۲} ^{۹۸۳} ^{۹۸۴} ^{۹۸۵} ^{۹۸۶} ^{۹۸۷} ^{۹۸۸} ^{۹۸۹} ^{۹۹۰} ^{۹۹۱} ^{۹۹۲} ^{۹۹۳} ^{۹۹۴} ^{۹۹۵} ^{۹۹۶} ^{۹۹۷} ^{۹۹۸} ^{۹۹۹} ^{۱۰۰۰}

کار الہی غرض آمیز شد	او بخشش آتش من میزد شد
معنی اخلاص رساندند و	واعیہ نفس چو بنمود و
ترک چنان کار سزاوارتر	کار کز اخلاص نشد بهره ور

باب سوم در وعا

و آن غرض نیازست بدرگاه الہی و در خواستن مرادات از فیض و فضل نامتناہی و ہر
 صاحب دولتے را کہ کلید دعا بدست آمد ہر آہنہ بوعده او ^{و غوثی} استجب لکم در اجابت
 بروئے وے کشادہ میشود و رعایا برائے تحصیل منفعتست یا برائے
 دفع مضرت و سلاطین را از ہر دو نوع چارہ نیست یکے جز منافع کہ نظام ملک و قوام
 سلطنتست ہر آئینہ آنرا از برای دنیا ناز حضرت ^{مکینا} غنی کار ساز درخواست باید
 نمود تا بضراعت بر سر یہ انتہت ^{بزرگی} متمکن تواند بود ^{جائے گیر} بہت

بر مسند تانہ کشید بمراد	آن کس کہ رہ نیاز بہ دل نکشاد
دوم دفعہ مبارکہ و متضار کہ آن ہجوم خصم و غلبہ دشمن باشد بلا ہائے دیگر چون	آلام و اسقام و آن نیز مجز تبصر ^{بجاریا} و بکا و زاری و دعا مند فق نگر و چنانچہ حضرت
مولوی روی قدس سرہ در مثنوی فرمودہ نظم	

ای کہ خواہی کہ بلا جان و آخری	جان خود را در تصرع آوری
بالتصرع باش تا شادان شوی	گریہ کن تا بے دہان خندان شوی
کیں تصرع را بہ حق قدر ہاست	دان بہا کا نجاست نداری را کجاست

۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰

ای خوشایسته که آن گریبان اوست	وی بهمایون دل که آن بریان اوست
آخر هرگزیه ماخنده الیت	مرد آخرین مبارک بنده الیت

در اخبار آمده که وعای پادشاه عادل مستجاب است هر تیر دعا که سلطان عدالت مشاعر
برگمان امکان نهاده بشست درست اخلاص بکشاید بیشک به هد فاجابت
و نشانه استجابت میرسد آورده اند که در شهر از بلاد اسلام چپند شبانه
روز متصل باران بارید بمشابه که کارها بر مردمان دشوار شد و راه آمد و شد
فرولسته گشت و ترسار وی بوی پانی نهاده و ^{۱۲} در خاطر خرد و بزرگ افتاد و جمعی از
اهل تنجیم میگفتند که از نظرات فلکی استدلال میتوان کرد که ختام این شهر بواسطه کثرت
آب خراب خواهد شد مردم دل از خان و مان پر داشتند و جزع و فزع در خسلایق
افتاد چون کار از حد گذشت و طاقت طاق شد رجوع بسلطان کردند و مرد عادل
و پاکیزه سیرت بود اهل شهر را تسلی داد و خود بخلوت درآمد و روی نیاز به خاک
نهاده گفت باز خدایا همه خلق به خرابی این شهر اتفاق کرده اند تو قادی که تصور
الیشان را باطل کنی و آثار قدرت خود بخلاف آنچه در خیالها میگذرد ظاهر گردانی
فی الحال باران منقطع شد و آفتاب به آمدن این دلیل روشن ست که چون پادشاه
پاک اعتقاد بود و دل او باریت راست باشد هر دعا که در باره خود و ایشان
کند بشرف اجابت اقتران می یابد **قطعه**

پادشاهی که نهاد از ره لطف	بر سرت افسر شاهنشاهی
هر چه میخواهی از او خواه که او	و بدت هر چه از او می خواهی

باب چهارم در شکر

و آن سپاس و ستایش باشد مرثعم با با انعام او و چون نعمت سلطنت بزرگ ترین
نعمت است پس سلطان باید که بشکر گذاری و سپاس داری این نعمت قیام نماید
و شکر هم بدل باشد و هم زبان و هم با اعضا و جوارح اما شکر بدل آنست که متعم حقیقی
را بشناسد و داند که هر نعمتی که بدو رسیده از فیض بے غایت و لطف بے نهایت
اوست اما شکر بربیان آنست که پیوسته حق را یاد کند و کلمه الحمد لله بسیار
گوید که گفتن این کلمه و فاست بشکر نعمت اما شکر بجوارح آنست که قوت آن نعمت
را در طاعت متعم صرف کند و هر عضو را از اعضا بطلاعت کند بدان عضو
مخصوص است مشغول گرداند مثلاً طاعت چشم آنست که نظر در مخلوقات
بعبرت کند و در علما و صالحا بنظر عزت بنگرد و درضعفا و زیر دستان بشفقت نگاه
کند و طاعت گوش استماع کلام الهی و اخبار حضرت نبوی علیه الصلوٰۃ والسلام
و قصص اکابر دین و پند و نصائح مشایخ و اهل یقین است و طاعت دست
احسان یا فقیران و محتاجان و طاعت پاهای رفتن بمساجد و معابد و مزارات
اولیا و تفقد درویشان خالص و گوشه نشینان بے طمع و زیارت علما و علی بن ابی طالب
چون حکم لیس بشکر تم لازمی نیست شکر گذاری سبب زیادتى نعمت است حق سبحانه
ملک و مال و جاه و جلال او را زیادتى کند و اندک نیست

یعنی دست و پا و زبان و دیگر اعضا آدمی و جانوران شکر می گویند چند پند پیر می گویند حدیث ۱۲۷۵
در دو مسلم ۱۲۷۵ مقرر اگر شکر کردی و گفتم زیاده دوں گا می گویند ۱۲۷۵

شکر و شکر سعادت برود ہر کہ کند شکر زیادت برود

آوردہ اند کہ سلطان سنجر ماضی انار اللہ بہ ہانہ درویش میگذشت خرقہ پوشی
بر سر راہ او ایستاده بود سلام کرد و سلطان چیزی میخواند سر در جنبانید و بزبان جواب
وے نگفت درویش گفت ای مشاہد سلام کردن سنت است و جواب سلام باز وادون عرض
من سنت بجائے آوردم تو چرا ترک فریضہ کردی سلطان از وے انصاف و صلاحیت
اسلام عنان باز کشید و باعثدار در آمدہ فرمود کہ اے درویش بشکر گزاری مشغول بودم
از جواب سلام تو غافل گشتم درویش گفت کہ اشکر میگفتی گفت خداے را کہ منعم مطلق
است و ہمہ نعمتہا دادہ اوست و ہمہ عطا ہا فرستادہ اوست

از ماہ تا بماہی و از عرش تا بفرش ہر ذرہ از و شدہ مستغرق نعم

درویش پہنچید کہ بچہ نوع شکر میگفتی سلطان جواب داد کہ بکلمہ الحمد للہ رب العالمین
کہ شکر جمیع نعمتہا درین کلمہ مندرج است درویش گفت اے سلطان تو طریقت پیہداری
نمیدانی و وظیفہ شکر گزاری بجائے نمی آری شکر تو باید کہ بقدر فیضان نعمت الہی و تراوٹ
موسہبت نامتناہی باشد کہ روزگار و دولت نزا حاصل و ایام شوکت نزا شامل ^{ہونا و بیابا} است و
شکر نہ ہمیں باشد کہ یک نفس عند لیب نغمہ سرائے زبان را بر گلبن الحمد للہ منترحم داری
پس شکر سلاطین کہ در حضرت مالک الملک موقع قبول یابد و ہر چہ الشاکر ^{استحقاق} المستحق
المزید منترقمے شود اذنت کہ بر ہر چہ داری شکرے کہ مناسب اذنت بجائے آری
سلطان سنجر التماس نمود کہ مرا بر بان مطلع گردان درویش گفت شکر سلطنت

ساز و شن کہے اللہ دلیل اس کی ۱۲ اسے سب تعریف نہا کہ کو کہ رب ماسے جهان کا ہے ۱۲ اسے شکر کرنے والا لائق
زیادت کے ہے ۱۲

عدل است بنعم عالمیان و احسان بر جمیع آدمیان و شکر فنیوت مملکت و سعادت سر مر
 ولایت طمع ناکر دکن در اطلاق رعیت و شکر فرمان رومی حق خدمت فرمان بران
 شناختن و شکر بلندی بخت و بسیاری اقبال بر افتادگان خاک مذلت داد و بار رحم
 کردن و شکر معموری خزانة صدقات و خیرات راجهت اهل استحقاق مقرر داشتن و شکر
 قدرت و قوت بر عاجزان و ضعیفان بخشودن و خوشنودی کردن و شکر صحت بیماران مستم
 رسیده را از قانون عدل شفا کمالی ارزانی فرمودن و شکر بسیاری لشکر و سپاه
 آسیب ایشان از مسلمانان دور ساختن و شکر عمارت های عالی و باغبان های بهشت
 آیین مساکین و معادل رعیت را از نزول خدم و حشم معاف داشتن و خلاصه
 شکر گزاری آنست که در ختم درضا جانب حق فرد نگذاری و آسایش
 خلق را بر آسایش خود مقدم داری **بهیت**

نیاسا بیدار دیار تو کس	چو آسایش خویش خواهی و بس
------------------------	--------------------------

سلطان ذوق سخنان در ویش دریافته خواست که از مرکب فردو آید و دوس را زیارت
 کند چون در رنگ لیت هیچ جاد و ویش را ندید و هیچکس از دوش نشان نداد و فرمود تا این
 کلمات را باب در نوشتند و دستور العمل روزگار خود ساخت **شعر**

پند حکیم میقل آینه دل است	مقصود هر دو عالم از آن پند حاصل است
---------------------------	-------------------------------------

باب پنجم در صبر

و آن شکیمانی باشد بر مکاره و بدبایات که از حق تعالی بربنده میرسد و صبر صفتی بغایت

مقبول و مرضی ست و منقبت صبر ہمین بس ست کہ بمضمون انک اللہ مع الصابرین عون الہی
 در دنیا بالیشان باشد و بفرحوائے انما یو فی الصابرین ^{نعمت} و ان اجزئکم بغیر حساب مزد الیشان
 در عقبی بسیار و بے پایان در اخبار آمدہ است کہ حق سبحان و حی فرستاد بحضرت داؤد
 علی نبینا و علیہ السلام کہ اے داؤد کہ کلفت نما کی تا اخلاق مرا پیرایہ روزگار خود سازی
 و از جملہ صفات کبریای من یکے آنت کہ صبورم **بہت**

صبر بہتر مرد را از ہر چہ بہت تا بیاید بہ مراد خویش دست

بر کہ در تیر باران حوادث سپہ صبر در سرد روی کشد ہر چند خوابد زودتر خدنگ امیدش
 بہد ف مراد برسد نہ یہ کہ صبر مفتاح فرج ^{کشایش} ست و در خانہ راحت جنہ بدین کلید نکشاید **قطر**

کلید در گنج مقصود صبر ست در بستہ آن کس کہ بکشد و صبر ست

چو خار اے کوہ و چو دیبائی گردون بہا سے کہ ہرگز نضر سود صبر ست

در کلمات ملوک ترکستان آوردہ ان کہ انفراسیاب بہ امر اے خود گفت کہ بہتیت و بہیکل
 مردان خود و بہت و شوکت الیشان فریفتہ مشوید و بلائی کہ زنند و دعوی اے کہ
 کنند مغرور و گردید تا وقتیکہ الیشان را بیاتہ مایید بصبر و پائدار کی کہ اگر بہ محک صبر تمام
 عیارند الیشان را بگردی و مردانگی اعتبار نمای **بہت**

نہ بدعوی ست قدر و قیمت مرد قیمت مرد صبر بایید کرد

آوردہ اند کہ روزی یکی از امرا پیش پادشاهی البنادہ بود و شاہ با او در می مشاور
 رت میفرمود قضا اگر دے در برابر من وے افتادہ بود و ہر ساعت اورا بیستہ میزد

الہ البتہ اللہ صبر کردنیوال کے ساتھ ہو ۱۲ سالہ بولہ دیے جائیں گے صبر کرنے والے اجر اپنا بچھا با ۱۲ سالہ بیمار یعنی اور
 انیر سلام ۱۲ تیر باران باضافت مقلوب اے باران تیر یعنی پیہم ریختن سہام بہشت ۱۲ سالہ یعنی بسیار جلد ۱۲

و بنیش زہر آلود خود رنج و شدت ہمد و میرسانید چند انگ نیش کشدم از کار ہفتاد و ہزار ہر
 کہ داشت بکار برد و آن امیر مطلقاً در ان مشاورت قطع سخن و تغیر احوال خود نکرد و مخلص از
 قانون عقل و قاعدہ حکمت انحراف نیانت تا بخانہ خود آمد و آن کشدم را از جامہ خود بیرون
 کرد این خبر پادشاہ رسید متعجب ^{بہرنا} شد و متحیر گشت چون روز دیگر آن امیر بملازم آمد
 سلطان فرمود کہ دفعہ حاضر از نفس واجب سست تو چہ اویر و از ازار و سنج کشدم را از خود منہ دفع
 نساختی جواب داد کہ من آن نیم کہ شرف مکالمہ چون تو پادشاہی را بسبب ^{بجھو} کم زہر کشدی قطع
 کنم و اگر امروز در مجلس بزم برنیش کشدی صبر نتوانم کرد و فردا در محضر کہ رزم بہ تیغ زہر آب
 دادہ دشمن چگونہ صبر توانم کرد پادشاہ را سخن او خوش آمد و مرتبہ در تہ اورا بلندتر
 گردانید و بدان مقدار صبر کہ کرد بمراد و مقصود کلی رسید **ہیت**

گرفتہ چون لوح بنی ہست صبر بہ طوفان بلا بگرد و کار ہزار سالہ بر آمد

باب ششم در رضا

و آن خوشنودی باشد ہر چہ از فضل خداوند سبحان بہ بندہ رسد و بیاید و است کہ تیر
 قضا را باینچہ سپرے شالیبتہ تر از رضا نیست ہر کہ سر بر آستانہ رضا و تسلیم نہاد زود بہر
 صدہ مسند سروری و سرفرازی تواند نشست قول او تعالیٰ رَضِیَ اللہ عَنْہُمْ وَ رَضُوا عَنْہُ مَوْجِبِہ
 این حال سرت و منقوت ^{سے} الرِّضَاءُ بِالْقَضَاءِ بِأَبِ اللہِ الْعَظِیْمِ مُؤَكَّدِہ این مقال شاعر

التقدیر چو سابق تعلیم چہ سود جز بندگی و رضا و تسلیم چہ سود

آوردہ اند کہ یکے ازہ انبیاء کرام علی نبینا و علیہ السلام در مناجات خویش

لہ از بحر محبت منمن مخون مفاعیلن فطانت ہم سہ خوش ہو اللہ ان سے اور خوش ہوے وہ اللہ سے ہم سہ راضی رہنا قضا
 سے بڑا دروازہ خدا کا ہے ۱۷

میگفت الہی راہ نماے مرا بعلمی کہ سبب خوشنودی تو باشد خطاب رسید کہ خوشنودی
من از تو موقوف است بخوشنودی تو از قضاے من چون تو از قضاے من راضی باشی
من ہم از تو راضی باشم **بیت**

ہر کہ راضی شد از قضاے خدا | بہرہے یابد از رضاے خدا

دلی کہ بنور رضا روشن شد از مقدرات الہی روئے نہ پیچید و با مقتضیات قضا الفت گیرد
دوہرچہ از اقتضای قدر بدو رسد بخوشدلی و رغبت تمام در پذیرد و ہر آئینہ بدین سبب
ان روہ و ملال پیرامن خاطر او نگردد و ہوارہ شاد کام و خوشدل گذراند **نظم**

ہر عزیز بے کہ با رضا خو کرد | فرح و عیش روے با او کرد
خوش در آمیز از صفای ضمیر | با قضا و قدر چو شکر و شیر

باب ہفتم در توکل

و آن دل برداشتن است از اسباب و بحضرت مسیب الاسباب توجہ نمودن و کفایت
کار ہائے خود را از حق سبحانہ طلبیدن و ہر کہ کار خود بخوای تعالیٰ تفویض نماید و در ہرچہ
پیش آید اعتماد بر کرم الہی کند ہمہ کار ہائے او بروفق و خواہ ساختہ و پیرداختہ گردد **مصرع**
تو باندلے خود انداز کار دل خوش دارے و پادشاہ را لازم است کہ در ہمہ حال رسم توکل
فرونگ دارد و تعانت الہی کار ہائے او را چنانچہ باید و شاید بہ آوردہ گرداند آوردہ اند کہ
روزے پادشاہ بے ارعالمے پرسی کہ لقرب مرتبت اہل ایمان در چند چیز است گفت در دو
چیز یکے در اوای نماز و یکے توکل بر کرم کار ساز حقیقی پادشاہ بنائے کار خود برین دو چیز نہا
و این دو خصلت را عادت کردنا گاہ اوراد شمنی پدید آمد و بالشکر گران و سپاہ بے پایان روے بدر اللہ

حیا را شاخی از درخت ایمان گفته کہ الحیا شجرة من ایمان وحیا از شرائط نظم عالم است
اگر صفت شرم از میان برداشته و تحکیم شرم نباشد دنیا نظم جهان خراب پذیرد و مصارع خلایق
از یکدیگر فرو ریزند اما صفت حیا نمیکند از دگر کس سر چہ خواهد بکند و بیت

صفت شکن قلب منافی حیا است | رایزن خیل ملا ہی حیا است

پس معلوم شد کہ خاص و عام را از حیا فائده تمام است و بی تاب آفتاب حیا ثمرات
اخلاق نارسیده و خام شمع

گویی نبود برافتد رسم عصمت از میان | در حجب در میان است از تقاضای حیا است

و یکی از اقسام حیا حیا ی عنایت است یعنی گنہگار از کہ دارد خود و شرم دارد و چنانچہ حضرت
آدم صلی علیہ السلام چون در بہشت گندم تناول نمود و لباسہاے کہ پوشیدہ
بود از تن او فرو ریخت و بچپ و راست میگرفت و در پس ہر درخت پنهان می شد
خطاب رسید کہ ای آدم از میگزینی گفت نے بار خدایا از تو چگونه گزینم و کجا توان گزینت
اما از خطای خود شرم میبارم مصرع کہ گنہاہ بنجشد شرمساری ہست : قسم دیگر حیا ی
کرم است کہ کریم شرم دارد کہ خواہند از در گاہ او تخیل باز کرد و در حدیث آمده کہ حضرت حق
سبحانہ و تعالیٰ ب صفت حیا کرم موصوف است چون یکی از زندگان ہر دو دست خود را در دعا
ب حضرت ارفع کند شرم دارد کہ دستہای او را از فضل و رحمت خود تنہی باز گرداند بلکہ
نقد مراد بر کف از روئی وے نہد و بیت

محال است اگر سر بریں در نہی | کہ باز آید دست حاجت تنہی

سہ شرم ایک شاخ ہے ایمان سے ۱۲۷ لشکر ۱۲۷ کچا ۱۲۷ بچانا برائی سے ۱۲۷ ہرگز پیدہ ۱۲۷ ہمارے
نبی پر اور ان پر سلام ۱۲۷

و نهایت کرم آنست که سائل را از تزیین خود شرمسار و متفعل باز نگرداند چنانچه در اخبار
آمده که در عهد مامون خلیفه اعرابی بود که در شوره زار سی نشو و نما یافته و جز آب شور و

تلخ ندیده و پختیده بیت

هر غنی که خبر ندارد از آب زلال منقار در آب شور و در دهر سال

و فتنی در قبیل اعرابی فحط افتاد و بضرورت جهت تحصیل گوشه از وطن مالوفت و مسکن معهود
بیرون آمده چون از شورستان در گذشت گذرش بر موضعی افتاد که خاک پاکش صالح
زراعت بود و غدیسه دید که مقدار آب باران در دو جمع شده و پیوسته ریاح غص
و خاشاک از دور ساخته آب در غایت صفا و لطافت بنظر و در آمد عرب
پیش بآب بروی زمین ندیده بود متعجب شده و پیش آمده و قدری از آن آب پختیده
در مد آتش بے شیرین و نوش گوار نمود و با خود گفت که من شنیده ام که حق سبحان و
تعالی در بهشت آب دارد و شیرین که طعم آن هرگز متغیر نگردد و چنانچه در قرآن
آمده فیها انهار من غائر اسیر اگر غلط نگویم حق تعالی بر فقر و فاقه من بخشوده و بزد
گر سنگی و بیچارگی من این آب از بهشت بدینا فرستاد و حالا مصلحت در آنست که قدری
از این آب برداشته نزد خلیفه روزگار ببرم و ادھر آیم در مقابل این خدمت
در باره من حاصل فرماید و من و اهل بیت من ببرکت العام خلیفه از بلائی قحط
بازریم پس مشکلی که همراه داشت از آن آب پر ساخته را بغداد پر سید و روسی
بدار اختلاف نهاد و هنوز میان اعراب و بغداد مسافرتی مانده بود که

الفاتحه بخواند و در آن معین باشد و او را چنانکه در حدیث آمده است که هر کس این دعا را بخواند
که حق تعالی او را از هر بلائی نجات دهد

کو کینه دشمنیت و دهنده عظمت مامون بر سید اعرابی معلوم کرد که این خلیفه است و عزم شکار
دارد فی الحال بر سر راه آمد و زبان بدعا گوئی و ثنا خوانی بکشاد مامون بد و متوجه شد
پرسید که اے اعرابی از کجایمی آئی گفت از فلان بادی که اهل آن بغضه قحط و بلائی نعلاد و مانداند
گفت بکجا میروی گفت بدرگاه تو آورده ام و دست تویی نیمه بلکه تحفه دارم و بدیه آورده ام که
دست از روی بچکس در دنیا بدامن وصال او نرسیده و دیده تمنا بای پی مخلوق جلوه جمال
او مشاهده نکرده خلیفه متعجب شد و گفت بیارتا چه داری اعرابی مشک پیش آورده و گفت
بذر اعماء الجنه این آب بهشت است که درین عالم کسی ندیده و نچشیده است

آب مگو شیر و شاخ نبات	در مزره همیشه آب حیات
-----------------------	-----------------------

مامون رکابدار را فرمود تا قدح از آن آب بزد و دی دید متغیر^۱ الکون و کریم
الراحه و در صورت مشک اعرابی در روی اثر کرده و رنگ و بوی آن تغییر عجب
یافته خلیفه قدری از آن بچشید و بفرستاد دریافت که صورت واقع چیست شرم
کرم رخصت مذکور شده از روی کاروی بردارد گفت ای اعرابی راست گفتی این عجب
آبی لطیف و شربتی غریب است این را بهر کس نتوان داد پس رکابدار را فرمود تا قدح آب
را در مظنه غاصه ریخت و مشک را در زرادیه انداخت و در محافظت آن آب
مبالغه زیاده از حد نمود پس روی با اعرابی کرد که یا وجه العرب بتزکی پسندیده
و تحفه زیبا که آورده بگو که حاجت تو چیست و چه مدعا داری گفت یا خلیفه المسلمین مردم
من از فاقه و بدینوائی در معرض تلف انرا میبای فضل بخدا و کرم تو دارم خلیفه فرمود تا

۱ قحط گریانی ۲ آب پانی جنت ۳ آیه بایلهارنگ ۴ آیه بدو ۵ آیه چکنائی ۶ آیه یعنی برتن بانی ۷ آیه

نہار دینار بدو دادند و گفت ای اعرابی این زر ہارا بگیر و از ہمین جا باز گرد و روی
 بوطن خود و اعرابی زر گرفته فی الفور باز گشت یکی از خواص پرسید کہ حکمت دین چہ بود
 کہ از بن آب کسی را پختن انید کی و اعرابی را از ہمین موضع باز گردانید کی مامون فرمود کہ
 آن آب بود ناخوش بد طعم اما بلسبت آبی کہ اعرابی بدان پرورش یافتہ بود اورا آب
 بہشت می نمود شاید کہ چون یکے از شقاق درے از ان آب بخوردی و بسر کار
 نرسیدہ اعرابی را بران کار ملامت کردی و طعنہ زدے و آن بیچارہ منفعلی شدے و اگر
 اورا از ہمین جا باز نگردانیدے شاید پیشتر رفتے و آب دجلہ را بدیدے و از ان آب عذاب
 لطیف بچشیدے از کردہ و آوردہ خود خجالت زدہ گشتے ما شرم داشتیم کہ یکی نزد ما آید
 بوسیلہ از کرم ما توقع نماید و گرد خجالت بر صفحہ احوال او نشستہ باز گردد

سخنی را شرم می آید کہ سائل | خجیل از درگاہ باز گردد

قسمی دیگر حیا ی ادبست یعنی با آنکہ عملی باشد کہ بحسب شرع و عقل ارتکاب آن ممنوع
 نبود حیا کے ادب اورا از ان اشتغال مانع شود چنانچہ نوشیروان در خانہ کہ گل زرگس
 بودی یاز نان و کنیز کان خود مباشرت نکردی و گفتی کہ گل زرگس بچشمہائی نگرنده میماند
 و بحقیقت این صورت کہ از نوشیروان واقع شدہ حیا نیست زیرا کہ حیا آنست
 کہ ناشی از ایمان باشد و آتش پرست بودہ ہلکہ این صورت ادبست کہ رعایت
 میکرد و چون ملوک اسلام مثل این صورتی مرعی دارند آن حیا نمی او ادب کل باشد

دل کہ پر از وصف حیا می شود | آئینہ نور خدا می شود

۱۲ ہوسکتا مقام ۱۳ باضافت دفعہ سین و تخفیف درایا بالکسر و تشدید را ۱۴ نام نہر بغداد ۱۵ سین شیرین ۱۶
 شرمندگی ۱۷ شرمندہ ۱۸ پیدا ہونے والی ۱۹

دیدہ بے شرم پسندیدہ نیست | در نظر عقل خود آن دیدہ نیست

باب نهم در عفت

و آن اختر از باشد از از کتاب محرمات خصوصاً از شهوت حرام و این از جمله مکارم اخلاق است و بزرگان گفته اند آدمی دو نسبت دارد یکی پاملائیک که بدان نسبت مائل است بعلم و عمل و زهد و تقوی و دیگری بابهاکم که بآن مناسبت حریص است باکل و شرب و وقار و شرط عقل آلت که تاملتواند نسبت ملکی را قوت دهد و ^{کمانا} ^{مینا} ^{جامع} بجانب نسبت بهیمة میل نماید **حیث**

از ملائک بهره داری و ز بهائم نیز هم | بگذر از حفظ بهائم که ملائک بگذری

پس هرگاه که حرص خوردن مستولی شود آدمی میان حلال و حرام فرقی نکند همچنین بوقت طلب شهوت نیز میان لجاج و سفاح امتیاز ننماید پس عفت عبارت از آن است که بوقت آنکه شهوت غالب گردد و عنان نفس باز کشیده دامن همت را از لوث حرام پاک دارد و جز بوجه شرع برین صورت اقدام ننماید و نظر از عملهای ناشائست قزو بنده تا درهای خیر و صلاح و فیروزی و فلاح بروی کشاده گردد و چون بادشاه بصفت عفت آراسته باشد بر آئینه ظلم وفق و فجوار از عرصه مملکت او دور شود و غافلک ^{پارسائی} عار و بدنامی بزن و فرزند مردم نرسد **ظلم**

عفت آنجا که رایث افرازد	دل و دین را محتام بنوازد
نفس از دینیک خوار زار شود	روح مقبول کرد کار شود

الحمد لله والمنه که این شان براده کامگار عالی مقدار که از بخت و دولت بر خوردار باد **فرد** سه دلیری کننا ۱۲ جمیع کایم چهار پایه ۱۲ است شکر خدا کا اور احوال ۱۲

روی خوب است و کمال هنر و دامن پاک لاجرم همت پاکان دو عالم با او سرت

باب دهم در ادب

و آن صیانت نفس است از قول ناپندیده و فعل ناستوده و خود را و مردم را در پائیه
حرمت لگاب داشتن و آبروی خود را و دیگران را نارنجتن و حقیقت ادب آنست که در جمیع
احوال متابعت حضرت رسالت پناه علی صلوات اللہ تعالیٰ علیہ که ادیب کامل اوست
چه در مکتب خانہ ادبی ^{بیت} ربی فاعلم تأدیبی کسے مانند او مؤدب و مہذب نشدہ ^{نظم}

ادب آموزان ادیب کہ او	ادب از حضرت خدا آموخت
بر کسی خوان سبق کہ در ہمہ حال	سبق از روح کبریا آموخت

و ادب از ہمہ کس نیکو می نماید خصوصاً از ملوک جہاندار و سلاطین بزرگوار چه ہر گاہ

کہ ایشان بر جاوہ ادب استقامت ورزند ملازمان ایشان را نیز رعایت ادب

لازم باشد و ہدین واسطہ رعایا ہم نتوانند کہ از طریق ادب انحراف ^{عجیب} و رزقند پس امور مملکت
منتظم گردد و مصالح اہل عالم بروفق حکمت مہتیا شود فی المثنوی المعنوی ^{مثنوی} ^{مثنوی}

از خدا خواہیم تو فیق ادب	بے ادب محروم گشت از لطف رب
بے ادب تنہا نہ خود را داشت بد	بلکہ آتش در ہمہ آفاق زد
از ادب پرور گشت اسرے این فلک	و از ادب معصوم و پاک آمد ملک

و اکابر گفتہ اند بہترین سرمایہ و خوشترین پیرایہ مرا و لاد آدم را تنجیص پادشاہان

عالم را ادب است در اخبار آمدہ کہ سلطان مصر با پادشاہ روم طرح مواعلت

سہ اندر ہوں رحمتیں خدا کی ^{۱۴} ادب سکھایا مجھے میرے رب نے سوا چھی طرح ادب سکھایا ^{۱۵}

انداخته دختر اورا از بهر لیسر خود خطبه کرده و هم دختر خود را در عقد لیسر و کے در آور و سبب این
 وصلت رسل و رسائل از جانبین متواصل گشت و با اتفاق این دو صاحب
 دولت هر دو مملکت با یکدیگر آراستگی پذیرفت و در امور کلی و جزئی مراجعت
 برائے یکدیگر نمودند و بے مشورت و تدبیر هم دهریچ مهم شروع نه فرموده و در
 ملک عرب مصر بقصر روم پیغام فرستاد که لیسر آن زبده حیات و غمده زندگانی اند
 نام مابین از وفات جز بحیات ایشان باقی نمی ماند **بسمیت**

زنده است کسی که در دیارش ماند خلفه بیاد کارش

پیش همت بر انتظام حال و فراغ بال ایشان مصروف باید داشت و عنان عنایت
 لیسر جمعیت و وسعت معیشت ایشان معطوف باید ساخت و من بجهت لیسر خود
 چندین ذخائر و نفائس و برده و ستور و ضیاع و عقار مهیا کرده ام از آن طرف رائے
 بمان آئی آن حضرت در حق اهتمام بحال لیسر خود چه اقتضا فرموده است چون این
 پیغام لیسر رسید تبسم فرمود و گفت مال یار پیونفا و محبوب نا پا سدار است
 از و حساب نباید گرفت و بر متاع فانی دنیا بے دنی فریفته نباشد شد من لیسر خود را
 بخلی ادب بسیار است ام و نوز انهای مکارم اخلاق بهائی او ذخیره نهاده ام مال در
 معرض فنا و زوال است و ادب ایمن از تغیر و انتقال چون این خبر بملک عرب
 رسید گفت راست میگوید که بزرگان گفته اند **الادب خیر من الذهب** لفظم

ادب بهتر از گنج قارون بود	فزون تر از ملک فریدون بود
---------------------------	---------------------------

له خواستگاری پیام رساله ادب هونے سے بہتر ہے۔

من این تیغ جو سردار و این شمشیر جو شن گذارست بریت

با بخت نیک بیج کسے راستی ز نیت
مهر عروس ملک به از تیغ تیز نیت

و هم درین معنی گفت اند **فرد**

عروس مملکت آن مرد در کنار گرفت
که اول از گهر تیغ داد کابینش

و در همین معنی این بیت مشهورست **فرد**

عروس ملک کسی در کنار گیرد چیت
که بوسه به لب شمشیر آید از زنده

آورده اند که در آن ایام که اسکندر میخواست که رایت جهانگیری از سرحد روم بر عزیمت
ضبط ممالک عرب و عجم برافرازد و در کابین جالیون بجهت تسخیر بر و بحر عالم حرکت
و بد لغایت آن لیشته ناک و ملول خاطر بود و در سطا طالیس حکیم که وزیر آن حضرت بود چون علامت
فکرت و نشان حیرت بر حبه حال و ناصیه احوال او ظاهر دید گفت ای شاه جهان همه اسباب
دولت مهیا و آماده و خدم و حشم در موقف بندگی و فرمانبرداری استاده خزانة معمور و مملکت
موفور بخت اصفیت استقامت آراسته و نهالی دولت به شرف استقامت پیراسته و اقبال
کمروا نعمت بسته و جاه و جلال به آستانه عالی بنی منگاری نشسته تو زرع ضمیر انور و تفراق خاطر
از بهر اسباب چلیبت اسکندر جواب داد که تا مل میکنم که عرصه جهان باغات محقرست
و ساحت ممالک بهفت اقلیم بسیار مختصر شرم میبارم از بهر آنکه این مقدار ملک سوار شدن
و توجه به مقوت و تسخیر آن نمودن **قطعه**

گراے آن نکت طول و عرض بهفت اقلیم
که من به نیت تسخیر آن سوار شوم

سه کابین یکسر بایه موعده دیاے بالمعز و نازے که بهنگام نکاح بدمر مرد مقرب گفته و بفری از مهر گویند و بعضی گویند که
بمعنی مهر موبل استمال یا فتنه ۱۴

نہر عالم ازین گریہ بود کم سست مہنوز	کہ من بضر نضرت بدان دیار شوم
-------------------------------------	------------------------------

ارسطو فرمود کہ شک نیست کہ ایالت و حکومت این مایہ جہان نہ لائق ہمت بلند و نہ درخور ہمت ارجمند نیست عرصہ مملکت ابدی را بآن صنم کن تا ہچنانچہ بضر بست
بتیغ جہان سوز ساحت سراے فانی را در قید ضبط می آری ببرکت عدل عالم افروز
ملک سعادت باقی ہم در قبضہ استحقاق آید تا این نقصان ببرکت آن کمال تلافی
پذیرد و این اندک بنزیب آن بسیار رونق گیرد **لنظم**

ملک عقبی خواہ کان خرم بود	وزرہ آن ملک صد عالم بود
جہد کن تا در میان این نشست	عرصہ آن عالمت آید بدست

اسکندر بدین سخن تسلی یافتہ ہر حکیم آفرین فراوان کرد و امر روز شنبہ باز عقل بر کاغذ
در ہوائے شناسی اسکندر جہت آن پر واز میکند کہ ہماے ہمتش با ستخوان ریزہ دنیا
سرفرو دنیا در دہ پیٹ

تو باز ساعد شاہی با ستخوان منگ	ہماے ہمت خود را بلند دہ پر واز
--------------------------------	--------------------------------

پایہ واز و ہم در عزم

و آن پیشتر و قوافل مرادات و کفایت کنندہ امور و مہمات ست ہیکس را از سلاطین
بے مدعزم درست زمام تسخیر ممالک بقبضہ اقتدار در نیامدہ و بے لگا پوئی سعی بلیغ
بر سر یہ شہر یاری و مسند جہان داری فریب دہ پیٹ

بے عزم درست و سعی کامل	کس را نہ شود مراد حاصل
------------------------	------------------------

و عزیمت درست آنست کہ چون بقصد کاری گریزد و بساقتن مہم اشتغال نماید

بہ منہ پہنچ ماننے مملکت نگر دو و تصور و فتور بعزم خود راہ نہ بد از حکیم پر سیدند کہ عزم ملک
 در چہ محل نیکی نمی نماید و در چہ وقت بکار می آید فرمود کہ در دفع ابادی مملکت
 بنایت پسندیده است چہ ہر گاہ کہ پادشاہ از دشت توکل فاذا انزلت فتوکل علی
 اللہ پائے عزیمت در رکاب توکل آرد ہر آید نہ لشکر فتح و ظفر و اسبہ باستقبال
 او متوجہ می شوند زیرا کہ عزم درست نشانه غلبہ و نصرت است ^{جلدی ۲ کتاب ۱۲} ہریت

شہر چو بعزم درست پائے کشد در رکاب | دل شکند خصم را و رکض افت عیان
 آورده اند کیے از ملک بخوردن گل عادات کرده چنانکہ حکما و اہلبا منہ میگردند و مضرت
 آن را یار می نمودند از ان کار باز نمی آمد و فرسایگی از اہل اللہ ہدایت وے آمدہ
 اورا بنایت نزار و نزار یافت رخسارہ ارغوانی اورا ز غفرانی دید و تن باتاب
 و توان اورا در بین نا توانی گرفتار یافت صورت حال استفسار نمود سلطان حقیقت
 واقعہ باز گفت کہ مرا از جہت خوردن گل پائے حیرت در گل ست و دست حسرت
 بدول برویش فرمود کہ چون مبدائی کہ ازین مہر ضرر بتو میرسد چہ انتہا کہ آن نمی
 کنی گفت چندانکہ جہدمی نمایم باخو و بس نمی آیم برویش گفت این عزیمت من عزیمات
 الملوک کچاست آن عزم کہ پادشاہ را می باشد کہ بیچ توغ ایشان را از ان باز نمی توان
 داشت سلطان چون این سخن بشنید متاثر شد و عزم کرد بر آنکہ دیگر گل نخورد
 و بہرکت آن عزیمت از ان مہلکہ خلاص یافت ^{قسطہ}

و نان عزم بہر جانے کہ بر تابی | مکن بدست تند و خٹان خود را حسرت

سہ پیر چہ قصد کیا تو نے تو خدا پر ہر وسہ کہ ۱۱ سہ کہاں یہ عزم پادشاہ ہوں گے عزموں سے ۱۲

که کس بمنزل مقصود ره نمی یابد	مگر بسعی تمام دوگر بعزم درست
هر آنکه پای طلب در طریق عزم نهاد	به تختگاه بزرگی رسد بگام نخت

باب سیزدهم در جد و جهد

جد سعی کردن است در تحصیل مطالب و جهد رنج بردن است در اکتساب مقاصد و
 مآرب و جهد و جهد از اخلاق ملوک جهانگیر و سلاطین کشورستان است و این صفت تابع
 همت می باشد هر چند همت عالی تر بود جهد و جهد در طلب مقصود پیشتر واقع میشود و
 باید که مرد بلند همت از تحمل محنت و مشقت نترسد چه حال از دو مقال بیرون
 نیست اگر نه جهد دامن مقصود بدست آید فهو المراد و اگر در حجاب توقف نماید عذر از نزد عقل
 و انچه است و غلو همت او در طلب مفاخر و مآثر ^{بیک و بیجان} به همه ضماثر هویدا و لایح ^{چنین} میرسد

در طلب میگویشم از یاکم زبے بخت بلند	در نیایم عذر من افتد بزرگان را پسند
-------------------------------------	-------------------------------------

در امثال حکماء ^{۱۲} بند مذکور است که مورے کمر جهد بر بسته بود و فانه توده خاکی که ثقل آن
 آدمیان را به لکلف میسر شد ^{۱۳} ذره می برد و بطرف دیگر می ریخت ^{۱۴} مسرعه برو
 و گذر کرد و شخصی ^{یعنی بدن} دید ضعیف و نحیف که بنشاط تمام دست و پائے میزد و در ثقل کردن
 آن خاک جهدی تمام و جهدی مالا کلام بجای می آورد گفت اے ضعیف ^{بنیاد} بنیاد و
 نحیف بیکر این چه کار است که پیش گرفته و این چه مهم است که در آن ^{کسوف} خویش کرده ^{۱۵} مور
 گفت مرا بلیکه از قوم خود نظریست و چون طلب وصال او که دم او این شرط پیش
 آورد که اگر سر وصل ماداری قدم در نه و این توده خاک را ازین ^{۱۶} بگذرد بر دار حال
 مستعد این کار شده ام و میخواهم که بدان شرط اقدام نموده از عهده عبودیت بیرون آیم

مرغ گفت این گمان که می بری بقدر آرزوی تو نصیب و این گمان که می کشی بقوت

باز دمی تو نه مور گفت من عزم این کار کرده ام و قدم چاره و جهد پیش نهاده اگر پیش

برم فهو المراد والا معذورم خواهند داشت ^{لظلم}

ليس لله انسان الا ما سعى

از عزم و اندوه مانم بر طرف

من دران معذور باشم والسلام

من طریق سعی آرام بحب

دامن مقصود اگر آرام بکفت

در نشد از جهد من کاره بکام

افزیدون را در مبادی ایام سلطنت که ریاحین دولت در ریاض سعادت دمیدن

گرفت در بیاخ شادمانی از مهب کامرانی و زیدین اندیشه ^{شرف ۱۲} ^{بیاوایه سی جگه} ^{تسخیر بعضی} از ممالک که در تصرف

جمعی از متغلبان بود پدید آمدند

کفایت نفس اگر چند اندکی ست ^{قدح حاجت ۱۲} ^{بر چند ۱۲} جهان به تیغ گرفتن ز بهمت عالی

این معنی را بارکان دولت مشاورت که در جمع گفتند اے ملک ملکه داری آراسته

و مبالغی تحمل و خواسته بضرورت غبارفتنه ^{بخت ۱۲} و آتش تشویر بر افروختن صواب

نمی نماید از آنچه بهست تمتع بر دار و دار لکاب ^{بهر کام ۱۲} ^{بسیار ۱۲} مخاطر فرد گذارد

در فراغت کوشش و در لذت که نیست آرزو را هیچ پایا نه پدید

افزیدون گفت قناعت مقتضای طبائع بهائم سرافکنده است و نشستن در کبخی

از اقتضای ذنات همت عجز از کار و امانده فرصت وقت را که چون خیال سحاب

گذرنده است غنیمت باید شمرد و حصول آمال ^{سپین ۱۲} از رکوب امیوال اندیشه نباید کرد ^{قطعه}

کمر سلطنت نباید لبست هر که از غبت تن آسانی ست

سے نہیں چاہئے ان کے لئے مگر جو کچھ سعی کی ۱۲ سے توفیق ہو دوزخ توفیق شرمندہ و شرمندہ کردن و فارسیان جمع خجالت و القوال باللفظ خود زن و یکیش بن استمال نمایند ۱۲ سے خاطر چہ در دل گذرد ۱۲

از مشقت کجا بیایید | | بر کما همت جهان بانی ست

آورده اند که ملکه پسرخود را بحرب خصمی فرستاده بود و خبر آوردند که ملکه زاده گاه گاهی در
 راه ذره از بر خود بیرون میکنند و دو شب و دو یک منزل خیمه اقامت میزنند پدید بدو
 نوشت اے پسر حق تعالی که عزت را آفرید کلفت و مشقت را بآن بمقررین ساخت
 و مذلت را که خلق کرد آرام و راحت را با و رفیق گردانید آنکه عزت را بملوک داد و مذلت
 را به عیایا خط پادشاه عز مملکت ست و قسم رعیت امن و امان و استراحت و این هر دو
 بخش یک جا جمع نشود لاجرم باید که آسایش را و دافع کند و راحت را با رعیت گذارد و
 اگر چنین نمیکند با استراحت در می یابند ساخت و از ملک اعراض می یابند نمود قهر و

الذت مشای ترالس راحت دیگر مجوی | با وجود سلطنت سرمای دیگر نخواه

یعقوب لیث در بدایت حال خود را در مسالک افکندی و خطر بای کلی را از لکاب
 کردی و از آسایش نفس بر طرف بودی و از کشیدن مشقتها یک نفس نیاسودی و از گفتن
 تو مرد روین گری ترا با عدلش بر این همه جفا کشیدن و خود را در غرقابه هلاک افکندن چسبیت
 گفت مراد ریخ می آید عمر عزیز خود را در اصلاح روین و مس صرف کردن و روی
 توجه به پیشه که در آن شریک بسیار باشند آوردن جهد من در آن ست و جهد من
 بر آن آنکه خود را بمرتبه رسا نم که از ابنای جنس من کس با من شریک نباشد گفتند
 این میمست بغایت صعب و کاری ست بسیار مشکل گفت من دانسته ام که شربت
 مرگ چشیدن نیست و بار فنا و فوات کشیدنی آنکه در کار بلند تلف شوم به که در کار پست
 بمیرم لاجرم بدین جهد و جهد رسید بدان منصب که رسید **مثنوی**
 جاتار بناء

می باش بجد و جهد در کار	دامان طلب ز دست مگذار
هر چیز که دل بران گراید	اگر جهد کنی بدست آید

و چنانچه بجد و جهد بناسی بزرگی تمهیدی را بدی بفسادین صفت که بطالت و کسالت
 ست اساس شوکت و دولت در هم می شکند یکی را از آل طاهر سوال کردند که سبب
 زوال ایالت و انتقال دولت شما چه بود جواب داد که شراب شرب و خواب مامداد یعنی
 از کاهلی بکار ملک نپرداختیم و از کسالت رسم جلالت برانداختیم لاجرم سفینه اختیار
 ما در گرداب زوال غرقه گشت و کشتی امید ما بساحل مراد نرسید ^{شعر}
 بنام دولت خویش آن کسی خراب کند که شام می خورد و صبحگاه خواب کند

باب چهاردهم در ثبات و استقامت

و آن پادشاهی باشد در کفایت کمالات و مداومت بر دفع مکاره و بلیات و فی الحقیقه
 ثبات مثمر میان و برکات است و منتج فوائد و فلاح و نجات و بریج زمره را از طوائف خلق
 بصفت ثبات آن و البتگی نیست که ملوک را چه تا ثبات پادشاه بر رعایت فرما
 نبرداران و دفع و قمع متمردان و بد که در آن نزدیک خاص و عام روشن نگردد و حشم و خدم
 بر به خط اطاعت او نه نهند و اهل بغی و فساد از مواد عصیان و عناد احترار نمایند
 پس ملک را به ثبات استقامت و ملوک را از و استمداد و استیاضا ^{طلب برین استمداد}
 هر سر که یافت افسر از گوهر ثبات در اقتدار بگذرد از هر چه خ تا ثبات

حکیم گفته است هر که خوابد که اساس سلطنت او از انهدام ایمن باشد بای که بنای کار
 خود بر ثبات و وقار نهد فرد

علاقت
 به یقین ثابت و متعارف که امور این عالم بر این ۱۲

بنای کاربته بر ثبات دایمن باش که هر بنا که بر اصل است پایدار بود

مرد ثابت قدم آنست که از راه و روش خود بدغدغه هیچ موسوس روی برنگرداند و از رسم و طریق خود بوسوسه هیچ موسس انحراف نورزد که ^{دوسری در آنست} مدد رفیق نجات جز بطریق ثبات روی نمی نماید چنانکه حکیم الهی میفرماید نظم

در تر و دره نجات مدان	در هیچ حوصلت به از ثبات مدان
میل داری به نفع در جات	در معالی ثبات و در ز ثبات

و نشانه ثبات دو چیز است یکی آنکه در هر کاری که شروع مینماید اتمام آن بر ذمه اهتمام لازم داند آورده اند که قیصر روم از نوشیروان پرسید که بقای پادشاهی در چیست گفت من هرگز کار بهیوده نفرمایم و هر چه که بدان امر کنم با تمام رسا کنم قیصر فرمود که همه حکمائے یونان بهم همین گفته اند نظم

هر طرح که افکنی چو مردان	جهد سے بکن و اتمام گردان
یعنی علمے که بر فزازی	باید که دگر نگویند ساز سی

و علامت دوم آنست که سنخه که بر زبان او جاری شود بقیض آن تا ممکن باشد تکلم نکنند چنانچه در تاریخ مذکور است که سلطان رومی روزی از میدان غزنین میگذاشت حمایه را دید سنگی گران بردوش نهاده بجهت عمارت اومی برد و در به زن آن سنگ رنجه بسیار میکشد سلطان چون مشقت او مشاهده کرد از روی رافت جلی و عاطفت فطری که داشت فرمود که اے جمال این سنگ را به جمال آن سنگ را در میان میدان بینداخت مدتی آن سنگ در آن میدان بود و اسپان چون آنجا

می رسید بد چشمی میگردند و می رمیدند جمعی از خواص بوقت فرصت آن حال بعرض سلطان
 رسانیدند که فلان روز حملی بنا بر امر عالی و فرمان همایون سنگی که بر پشت داشت
 در میان میدان بدیداخت و اسپان از آن را بکلفت میگذراند و کسی غیر
 آن حال آن سنگ را بر نمیتواند گرفت اگر حکم شود آن سنگ را از آنجا بردارند و
 راه را خالی سازد مناسب می نماید سلطان فرمود که بزبان ما گذشت است که آنرا بیدار
 اگر الحال به گویم که بر دار مردم آنرا بر لبی ثباتی حرف ماحل کنند گو آن سنگ بها بخا باشد
 نقل است که آن سنگ نا آخر عمر سلطان در آن میدان افتاده بود بوزن و فایده او نیز
 جهت مراعات سخن او بیچس از اولاد او آن سنگ را از میدان برداشتند **قطعه**

بهمه حال پاس بایده داشت

باید آن را بلورج دل بنگاشت

سخن شاه شاه هر سخن است

تا نگردد نقیض آن خطا ^{خلاف} هر

باب پانزدهم در عدالت

عدل شجره البیت ملک آرامی و لمعه البیت نور افترای و ظلمت زدای و حق سبحانه
 و تعالی بندگان را بدین صفت میفرماید ^ع إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ ^ع عدل آنست
 که داد مظلومان و دهند و احسان آنکه مرهم راحت بر جراحت مجروحان نهند و در
 خیر آمده که یک ساعت عدل پادشاه در پله میزان طاعت راجح ترست از عبادت
 شصت ساله زیرا که نتیجه عبادت جز بعاقل نرسد و فایده عدل بخاص و عام دُخرد
 و بزرگ داصل گردد و مناسبت ^{حاجت را و اشیا} از باب دین و دولت و مصالح اصحاب ملک و
 ملت برکت آن قائم و منتظم شود و ثواب عدل از حد حساب افزون است

له نجزا شمشیر برنی کلام الملوك ملوك الكلام ۱۲۰
 به پیشک انداخته که تا به عدل و احسان کان ۱۲۱

که مرا از روستی از خمیر سر بر زده است و ارکان ملک و ملت صلاح در توقف آن می بینند
 و استماع افتاد که تراج بسیار است چه شود که ثواب یک حج بمن فروشی تا تو بنوائی رسی و
 من بنوائی در ویش گفت من ثواب همه چهار را بتو میفرز شتم پادشاه پرسید که هر حج چند
 میفروشی گفت هر گامیکه برداشته ام در هر حج تمام دنیا و هر چه در دنیا است سلطان گفت
 از دنیا و متاع دنیا مقدار اندکی بیش در تصرف من نیست و این بهائی یک قدم نمی شاید
 پس حج چگونه توانم خرید و برین تقدیر بهائے همه چهار در خیال چون توان گذرانی در ویش
 گفت شاه با بهائے همه جملے من پیش تو آسان است شاه گفت چگونه گفت چون در
 قضیه بمطلوبه محل کنی و یک ساعت بهم داد خواهی چه داری ثواب آن بمن بخش تا من
 ثواب شصت حج بتو بخشم و هنوز صرفه برده باشم و درین سودا سودے فراوان بهم آورده
 پس معلوم شد که سلطان را بعد از اقامت فرائض و سنن هیچ طاعت واجب تراز
 اشتغال بمصالح بندگان خدا نیست و بصفت نصفت زیستن و بنظر عدالت و
 حمایت در رعایا نگریستن چه اگر حمایت عدالت نباشد از باب قوت و شوکت و مارا نه
 وضعفائی خلق بر آورند و چون ضعیف حالان بلاء شوند یا تو یا نیز بهر طریقی مانند چه معیشت
 خلاق بیکدیگر باز بست است و انتظام احوال مردم جز بعد از ممکن نیست **قطعه**

وز نسیمیش همه آفاق معطر گردد

عدا نورسیت کرد ملک منور گردد

تا آنکه هر چه مراد است میسر گردد

عدل پیش آرد مراد دل در ویش بهاء

و از فضیلت عدالت همین نکته بس که عادل محبوب همه مردمان است اگر چه از عدل او
 فائده بدیشان نرسیده باشد و ظالم مبنی بر جمع جسانیان است اگر چه از ظلم او ضرر
 دشمنان نکشند

بدیشان لاحق نشده باشد و مصداق این حال و مقیاس این مقال قصه نوشیروان عادل و
 حجاج ظالم است با آنکه نوشیروان کافر بود و آتش پرست و حجاج بر فراش اسلام
 زاد صحابه و تابعین را دیده هرگاه که نوشیروان را یاد کنند بر وافرین گویند بے سبب عدل
 او و چون ذکر حجاج گذرد بر وافرین فرستند بواسطه ظلم او **مثنوی**

و ادگری شرط جهان داری ست	دولت باقی از کم آزاری ست
مملکت از عدل شود پایدار	کار تو از عدل تو گیرد قرار
هر که درین خانه شبی داد کرد	خانه فردا تنی خود آباد کرد
عدل تو کند یل شب افروز تست	مولی فردا تنی و امروز تست

عبداللہ طاہر روزے پسر خود را گفت کہ آیا دولت در خاندان مائیکہ بماند پس جواب
 داد کہ مادام کہ بساط عدل و فراش انصاف درین ایوان گسترده باشد **قطعه**

تا پای پادشاه بود بساط عدل	بر فرق او نہادہ بود تاج سروری
چون دست از استین تغلب بردن کند	باشد نصیب گردن او طوق مہربانی

در اخبار واردست کہ ہا دشاہ عادل سایہ لطف نداشت در زمین کہ پناہ میگیرد بوی
 ہر مظلومی و مقررست کہ ہر کرا از تاب آفتاب سبخی رسد جہت استراحت پناہ لبسایہ میبرد
 تا سنج او بہاحت مبدل گردد و ہمچنین مظلوم نیز کہ از تاب آفتاب ستم و حرارت مشرارت ظلم
 نہنگ آید پناہ لبسایہ اللہ کہ عبارت از پادشاہ است التجا نماید تا از کلفت بیداد و ظالمان
 برکت آن ظل ظلیل من و امان آسایش و آرامش یابد فی المثنوی المعنوی **نظم**

شاہ عادل سایہ لطف حق ست ہر کہ دارد عدل لطف مطلق ست

خلق را در سایه خود جای ده | و ز شرف بر فرق گردون بایند

حکما گفته اند که معنی عدل سویت نگاه داشتن ست میان خلق یعنی گرویده را بر گرویده مسلط
 نسازد و هر طائفه را در سایه او نگه دارد و خدام ^{برابری} سلاطین در اصل چهار گرویده اند اول اهل شمشیر
 چون امرا و لشکریان و ایشان بمشایه آتشند و دوم اهل قلم چون وزیران و کتاب داین گرویده
 بمشایه هوا اند سوم اهل معامله چون یابزرگان و محرفات و ایشان بمنزله آب اند چهارم اهل
 زراعت و ایشان بمشایه خاکند پس همچنانکه از غلبه یکی از ارکان چهار گانه بر دیگر سه مزاج
 خلق تنباه شود بقلبه یک گرویده ازین اصناف چهار گانه مزاج ملک بهم روئے بتباهی
 آرد و صلاح عالم و نظام امور بنی آدم منقطع و نام منتظم ماند **قطعه**

پیش ازین دور یافت تعبیرین

فتمنا خیزد از لیسار و یکین

پس بدولت بجای خود بنشین

هر یک را از خلق مرتبه ایست

اگر کس از حد خویش در گذرد

هر کس را بجای او بنشان

و یکی از فضیلت عدل آنست که خاک دور اجزای سلطان عادل نصرف نمی کند

آورده اند که یکی از علما در مجلس مامون حدیثی روایت کرد که اعضای پادشاهان عادل در

قبر متفرق نمیشود و اجزای ایشان از یکدیگر نمی ریزد مامون فرمود که مراد در حدیث حدیث

نبوی صلی الله علیه و سلم شایسته بی غیبت اما داغیه دارم که لاش نوشیروان را به پنجم که

فی الواقع منظر عدل بوده و بر زبان معجز نشان حضرت رسالت ^{خواهش} صلی الله علیه و سلم گذشت

که من متول بشیم در زمان ملک عادل پس مامون عزیمت مدائن کرد چون بدانجا رسید

یعنی جوید سلطان عادل محفوظ و مضمون باشد ۱۲

فرمود تا دهم نو شیر و آن بکشادند و آنجا در آمد دید تازه در خاک خفته چنانچه شخصی در خواب
 باشد و سه انگشتری در دست داشت برنگین هر یک پندے نوشته اول آنکه یار و دوست
 و دشمن مدارا کن دوم در کارهای مشورت خردمندان شروع منمای سوم رعایت رعیت
 فروگذار و در رویه دیگر آمده که لوحی از زر بهالای سرورے آویخته بود و در آن لوح
 نوشته که هر که خواهد که خداے ملک او را بنه رگوار گرداند گو که علمای زمان خود را
 بزرگ گردان و هر که خواهد که ملک او بسیار شود گو صفت عدل خود را بسیار ساز مامون بفرمود تا
 آن پند هارا بنوشتند و آن خاک را بخطر آلوده سرش پیوستند و منقول ست کیسه از
 ند ماسے مامون در آن مجلس مجازت سخن طلبید و بعد از رخصت فرمود که عدل را
 غایب ست که بعد از وفات هر خاک از کافر عادل باز میدار و اگر عادل بسعادت
 اسلام مستعد باشد چه عجب که در عقبه افراتش تیراز دارند مامون این سخن را پندید
 و فرمود تا در ذیل آن وصایا ثبت کردند **مثنوی**

عدل در دنیا نگو نامت کند	در قیامت خوب فرجامت کند
اندین عالم معظم سازد ست	چون بدان عالم رسی بتواز دت

و از جمله ارکان سلطنت و دولت اصغیای کلام دادخواه ست یعنی گوش بر سخن مظلومان
 گردن و روسے عاطفت بساختن مهم ایشان آوردن و از آنکه سخن بسیار گویند ملول نبایند
 شد و بتنگ نباید آمد زیرا که پادشاه حکم طبیب دارد و مظلوم بمشایر بیمار ست و مرلیض
 بنواهد که تمام احوال خود را پیش طبیب باز گوید پس اگر طبیب تمام سخن بیمار گوش نکند
 بر حقیقت مرض وے مطلع نشود و بهی اطلال مرض و تشخیص آن علل چگونه توان رسید بریت

توطیہ و منت ہمیں م

حال خود از توجہ پنهان دارم

آوردہ اند کہ روزے شخصی کے بابرگی حال خود باز گفت التفات فرمودہ گرہ بار
گفت گوش نکرد باز بار سوم مبالغہ نمود گفت چند دروہ سرسید ہی گفت سر تو فی پس
دروہ را کجا برم آن عزیز را سخن او خوش آمد و حاجتش روا کرد **فرد**

سربہ آوردی بدولت پایمردی کن بلطن

دسترس دات خدا اوتادگان را دستگیر

یکے از سلاطین بزرگے را پرسید کہ میگویند ہر چیزے راز کو اتیست ز کوۃ سلطنت چہیت
جواب داد کہ ز کوۃ پادشاہی و جہانداری آنست کہ اگر مظلومی دادخواہی نماید و ^{منظلم} ^{فریادی}
حاجت خود را عرض کند سخن او را اصغار مانید و یاد بدار او مواسا سخن گویند و جواب
درشت باز نہ ہند و از سخن گفتن باضعفا و فقرا عارفانہ کہ مر کالمہ یا نہ والی از خصال
نہرگان ست چہ سلیمان علی نبینا و علیہ السلام دیدہ ہو کہ سلطنت با شرف نبوت
^{بہارے نبی پر اور ان پر سلام} ^{نشد}
سخن موہضیفت استملع نہ نمود **شعر**

نظر کردن بدولتشان بزرگی را بیفزاید

سلیمان با چنان حشمت نظر بالود با مورش

آوردہ اند کہ پادشاہے بود و الملک چین نہ بود عدل آراستہ و نہال حاش لہفت

لہفت پیر استہ پیر

ستم را از بیان عدل را سودازد

خدا را ضی و خلق خشنودازد

تا گاہ فتنے مجس سامہ اوراہ یافت و گرائی در گوش او پدید آمد ارکان دولت را جمع کرد
و چنان نوارہ بگریست کہ جملہ حاضران بہ حال دسے بگریہ آمدند از ہلٹے نسلی او تدبیر ہا
انگیزند ملک فرمودہ کہ شما گمان می بہید کہ من بہ فوت حس سمع میگویم چہ مبدانم کہ

عاقبت کار فتور و قصور بقوات و حواس را بنواهد یافت پس بر بطلان چیزی از ان مرو
 خردمند چگونه اند و بگین شود و گریه من بر لے آنست که ناگاه مظلوم دادخواه بر دربارگاه
 فریاد کند و صدای استغاثه او بگوش من نرسد تا و محروم باز گردد و من عند الله مواخذ
 باشم اما درین باب فکر کرده ایم بفرمائید تا درین دیار ندا کنند که کسی غیر از دادخواه هماره
 سرخ نشوید تا بدان علامت به حال مظلومان اطلاع یابیم و بداد ایشان برسم **پیوست**

داد مظلومان بده مقصود محرومان بدار { وین دو دنیا را بدین داد و بخش معمور دار

و بسیار بوده که بیک داد که داده اند و بضر یاد مظلوم که رسیده اند از عقوبت عقیبی برات
 نجات یافتند چنانچه در اخبار آمده که سلطان ملک شاه سلجوقی روزی بر کنده
 زنده بود و دشکار میکرد و نمائی جهت استراحت در مرغزار فرود آمد ملازمان او غلام
 میکده حاجب خاص بود و بدی و برآمد گاو و وید که بر کنار حوض می چرید بفرمود تا آن
 گاؤ را گرفته بکشند و قدری گوشت از ان کباب کردند و آن گاؤ از آن مجوزه بیوه
 بود که معیشت او با چهار تنیم که داشت از شیر آن گاؤ حاصل می شد چون از ان واقعه
 خبر در شد اثر خودی بخرگشت میامد و بر سر پله که گذرگاه سلطان از آنجا بود منتظر
 نشست ناگاه کوکبه دولت ملک شاه بی سید مجوزه به حجت و عنان مرکب سلطان
 بگرفت همان غلام حاجب تازیانه آورد و خواست که بر آن مجوزه بنزد و در به کند
 سلطان گفت بکنار که مظلوم و بیچاره می نماید تا بگویم که نظم او چیست و داد او از دست
 کیست پس رفتم به پیرزن آورد که سخن گوید پیرزن بحکم آنکه گفته اند مظلوم و غیر
 باشد و مجوزه زبان مجوزه زبان بکشاد که ای پسر الپ ارسلان اگر امر دزدان من

بر سر پل زنده رودند بی بعزت و جلال احدیث که فردا بر سر پل صراط راه به گیرم و تا انصاف
خود از تو نستانم دست مخاصمت از دامن تو کوتاه نکنم نیک اندیشه کن که ازین دو سر پل
کدام اختیار میکنی فرو

انصاف خود و دامن امروز بده	آخر به ازان بود که بستانند
----------------------------	----------------------------

سلطان از مهابت این سخن پیاده شد و گفت ز بهار لے مادر من طافت جواب آن سر پل
ندارم بگوئی تا بر تو که ستم کرده است ناداد تو از ولستانم پیرزن گفت اے ملک بهمین غلام
که بحضور تو تازیانه عقوبت بر سر من کشید چشمه عیش مرا مکدر ساخته است و گاوی که
معیشت من و یتیمان من از شیرش مستیا بودی بکشت و کباب کرد ملک شاه بفرمود تا غلام
را سیاست کردند و عوض یک ماده گاوی هفتاد ماده گاوی از حلال تو و حیبه بد دادند و بعد از
چند گاه که سلطان وفات یافت پیرزن هنوز در قید حیات بود نیم شب بر سر قبر و
آمد و روی نیاز بقبله دعا آورده گفت ای الهی این بنده تو که درین خاک است و فتنه
من در مانده بودم دست من بگرفت حالا او در مانده است تو حکم و دستگیری
او کن چون من بیچاره بودم او آن وقت با عاجزی مخلوقیت خویش بر من بنمیشود این
زمان او بیچاره است تو با قوت خالقیت خود بنمیشای یکی از جمله عباد ملک شاه را
بجواب دید پرسید که خدا می تعالی با تو چه کرد و فرمود اگر دعای آن پیرزن دستگیری
من نه شدی از چنگال عقاب خلاص ممکن نبود **نظم**

گفت که بدر بگذران کند پیر	گر بد عایم ز شدی دستگیر
بے نظر مرحمت پادشاه	حال من غم زده بودی تباہ

فیض و عایش و رحمت کشود

داد من اورا بد عساره نمود

رکن دیگر محافظت حکم الہی است یعنی دادی کہ دہدہ بایید کہ موافق و مطابق احکام
شرع باشد و در ختم و رضا جانب حق فرو نگذارد کہ حکم او بالای ہر حکم است ہر کہ سر از حکم
حق نہ پیچد پیچکس نتواند کہ سر از حکم او پیچد پیست

محکوم آستان در کبریا کی اوست

ہر جا کہ پادشاہ و سلاطین و سرور لیت

نقل است کہ در ایام خلافت مامون کسے گناہے کردہ بود و از ان شہر فرار نمودہ برادر
اورا گرفتہ پیش مامون حاضر کردند مامون حکم کرد کہ برادر خود را حاضر کند و گرنہ اورا ہوض
برادرش بقتل رسانند آن شخص گفت اے خلیفہ اگر عامل تو خواہد کہ مرا بکشد و تو حکم فرستی
کہ فلان را بگذار آن عامل مرا بگذار دیانے گفت علی بگذار و گفت پس من حکم آوردہ ام او
پادشاہی کہ تو بعنایت او حاکمی کہ مرا بگذاری گفت نشان او کو گفت نشان آن این
ست کہ خدای تعالی جل جلالہ فرماید کہ **وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرٰی** یعنی ہیکس را بگناہ
دیگرے ملید مامون متاثر شد و گریست و گفت او را بگذار ید کہ حکم محکم و نشانی مہرم
آوردہ است **اَلَا کہ الحکم مومو خیر الکی لکین قطعہ**

بالا تراز مقول چون دچرا بود

حکمے کہ آن ز بار کہ کبر با بود

خود ز ہرہ مخالفت آن کرا بود

حکمے کہ صادر است ز دیوان لم یزل

آوردہ اند کہ عمر ولایت کی را بہ سخن صاحب غرضی مجبوس ساخت مادر آن کس عرضہ
داشتہ نوشتہ بر سر را عمر و بالیتاد چون عمر و بر سید پیرزن بہ تعجیل کاغذ بازہ میگرد کہ

سہ از نبین نشان کوئی اٹھانے والا دوسرے کا گناہ ۱۱ سہ آگاہ ہو کتا سی کا حکم ہے اور وہ اچھا حاکم ہے ۱۲

بدست عمر و بد مرکب عمر تنبل بود در رسید عمر و متغیر شد و بفرمود تا آن ضعیفه را دور کردند و از آنجا
در گذشت باز مجوزه بر سر راه آمد و بایستاد تا عمر و باز گشت دیگر بار پیش آمد و ظلم نمود
عمر و پرسید که این مجوزه چه کس است گفتند مادر فلان مجوس است عمر و از او متغیر بود و روی
بگردانید و بد و ملتفت نشد پیرزن گفت ای ملک حکم تو در باره پسر بیگناه من چیست
گفت آنکه او را صد چوب بزنند در ویش سیاه کند و گردش بر گردانید و ناکند که هر
که در حضرت سلطان عاصی شود سزائے دے انیست پیرزن گفت ای ملک این
حکم تو میکنی گفت آری من این حکم میکنم پیرزن گفت پس حکم خدا کجا باشد که هر حکم
که تو خواهی کنی از هدیت این سخن نرزه بر عمر و او بی هوش شد چون بان خود آمد بفرمود
تا مجوس را از زندان بیرون آورند و خلعت خاص بد و پوشانید و بد مرکب خاصه سوار
کردند و گفت او را در شهر و بازار بگردانید و منادی کنی که هر حکم که خدا کند عمر و لیت
که باشد خلاف آن در خاطر گذارند **فرد**

او حاکم است و ما همه محکوم حکم او ما را چه اعتبار بود حکم حکم او است

رکن دیگر خلوص نیت است در باب رعیت و پندیک خواهی ایشان مائل بودن چه
نیت پادشاه را درین باب اثری تمام است اگر نیت عدل کند برکت و جمعیت نتیجه بد
و اگر نعوذ بالله بخلاف این باشد برکت از محصلی بد و دو عقده جمعیت رعیت گسیخته گردد
شرح مصلح الدین سعدی روح الله روحه این معنی را در سلسله نظم کشید **مثنوی**

در آن گوش تا هر چه نیت کنی نظر در صلاح رعیت کنی
که سلطان اگر نیت بد کند همه چهلان بهم برزند

آورده اند که پادشاه کبیرباد روزی در شکار از لشکر جدا افتاد هوا گرم شد و آواز تشنگی
 بے طاقت گشته هر طرف می نگریست و سایه و سرچشمه می طلبید از دور سیاهی بنظرش در
 آمد مرکب بدان طرف راند خیمه کهنه دید در میان پادیزده و پیرزنی یا دختر خود در سایه
 آن نشسته چون قباد برسد آن زن از خیمه بیرون دوید و عنانش گرفت و عمرود آورد
 و حاضر کرد داشت حاضر کرد قباد طعمی خورد و آب میاشامید خواب بر و غلبه کرد و لخط
 بیمار امید چون از خواب در آمد پگاه شده بود و شرب هما نجات یافت نمود بعد نماز شام
 گاوه از صحرایا مد و دخترک آن زال ^{شام} آن گاوه را بدو شید شیر بسیار حاصل شد چنانچه
 قباد را عجب آمد و بان خود گفت این جماعت بجهت آن در صحرایا شسته اند تا کس بر سر
 ایشان اطلاع نیابد هر روز چندین شیر از گاوه میگیرند اگر در هفته یک روز سلطان
 دهند مال ایشان را خلع نمیرسد و زنانه را توقیر می شود و نیت کرد که چون بدار الملک
 برسد آن مواضع را بر رعیت انهد چون صبح شد دخترک گاوه را گرفت و بدو شید
 اندک شیر حاصل شد فریاد بر آورده پیش مادر و دید که اے مادر گاوه ما امروز شیر کم داد
 مادرش گفت عجب نبود که شاید پادشاه مانیت ظلم کرده است قباد ازین معنی تعجب نمود
 و گفت از چه دانستی گفت هر باد گاوه مال بسیار شیر داد اے امروزی اندک شیر حاصل شد پگاه
 که پادشاه نیت خود را بد کند حق سبحانه برکت بر دارد قباد گفت راست گفتی و آن نیت از
 دل بیرون کرد و دخترک را گفت اکنون باز بر سر گاوه بنشین و دختر بر خاست و دیگر
 بار گاوه را بدو شید برضا بطه اول شیر بسیار داد بار دیگر پیش مادر و دید و مرده نیک
 یعنی پادشاه بے رسانید و ازینجا گفته اند که ملک غافل بهتر است از پادشاه آفتاب تابنده

حکیم فردوسی فرماید نظم

بهر آن نم گزاهم بهساران بود	در اندیشه شتر یاران بود
چو بد گرد و اندیشه پا و شا	نیاید زمین نم بوقت از هوا
چو عادل بودش ز سختی منال	که عدلش به است از فراخی سال

و در زمین معنی نقل کرده اند از بهرام گور که وقتی در هوا گرم بدر باغ رسید پیری که باغبانی کرده آنجا حاضر بود بهرام پرسید ای پیر درین باغ افار بهست گفت آری بهرام فرمود که قدحی پدید آید آب انار بسیار پیر رفت و فی الحال قدحی پدید آمد آب انار کرده بیرون آورد و بدست بهرام داد و بیاشامید و بعد از آن پرسید که ای پیر ساله ازین باغ چند حاصل میکنی گفت سه صد دینار گفت بدیوان خراج چه میدی گفت پادشاه مانده درخت چنبره نمیگیرد و از رعایت عشر میگیرد بهرام با خود اندیشه کرد که در مملکت من باغ بسیار است و در هر باغی و درخت بسیار اگر از حاصل باغ نیز عشر بدیوان و بند میبندم حاصل بیشتر و رعایت سلطنت چندان زیانی نمیرسد بعد ازین بفرمایم تا خراج از محصول باغات نیز بگیرند پس باغبان را گفت قدحی دیگر آب انار بسیار باغبان بروقت و پس از مدتی قدحی آب آورد بهرام گفت ای پیر نوبت اول رفتی و زود آمدی و این نوبت انتظار بسیار دادی و برابران آب نیار نمی پیرند است که این سوار چه کس است گفت ای جوان گناه از من نبود از پادشاه بود که درین وقت بخت خود را تغییر داده و اندیشه ظلم فرموده لاجرم بهر گشت از میوه بیرون رفت من نوبت اول از یک انار آن همه آب گریتم و درین گشت از ده انار بهر آن حاصل نشد بهرام ازین سخن متاثره گشت و آن اندیشه را

از دل بیرون کرد و گفت اے سپهر یکبار دیگر مقداری آب انار بسیار سپهر بار غارت و بندهوی
بیرون آمد بخندان و قدح مال از آب انار آوده بدست بهرام داد و گفت اکی
سوار عجیب حالیت که پادشاه ما کن نیست ظلم را تغیر داد و فی الحال اثر برکت ظاهر شده اند
یک انار این قدح پر آب شد بهرام تعجب نموده صورت حال باپیر در میان نهاد و قصه
نیت خود و تغیر آن باز گفت فماین سخن از ان ملک دولت مند بر صفحه روزگار یادگار
ماند تا سلاطین ازین سخن پند پند به شتوند و نیت در صلاح حال رعیت مقصود دانست

بر شاه که او نیت خود راست کند	یا بذر خدا اے آنچه در خواست کند
-------------------------------	---------------------------------

حکما فرموده اند که عدل خوب ترین فضیلت است و ظلم ترشت ترین رذیلت و نتیجه عدل
بقائے ملک و وسعت مملکت است و معموری خزائن و آبادانی قری و ^{فرمانی ۱۲} مدائن و شره
ظلم زوال مملکت است خرابی ممالک در وصایای ^{و میتهای ۱۲} کابو شنک بن سیامک که پسر خود را
فرموده اند که دست که اے پسر باید که آیت ظلم را ^{مطهر ۱۲} برایت جور را منکوس داری
و از نادک آه مظلومان ستم رسیده و ناله زار محرومان محنت کشیده پند بهیزی که

گفته اند بهیت

آنچه یک پیر زن کند به سحر	آنکه کند هزار تیر و بتر
---------------------------	-------------------------

داز سوختن محنت و عاقبت ظلم و ستم اندیش کن که جور سبب تغیر دولت و تبدیل نعمت
ست و در طلب مال که پائمال هر کس و دست فرمود بهر شسست بار رعیت مناقشه
متمم که بے شائبه شک و غائله شبهت بهیت

ز رعیت شهبه که مایه ربود	بن دیوار کند و بام اندود
--------------------------	--------------------------

اکمل کی ۱۲

ارباب حکمت و دین باب مشلی پر داخته اند و اہل ظاہر آن را حکایتی ساخته کہ سلطان محمود و بارکان دولت خود گفت کہ اہل ترین مردمان پیدا کنند بنہرگان در گاہ حکما در نماز و زیارت گاہ و خوش طبعان را با طراف و اکثاف مملکت فرستادند و ایشان متوجہ شدہ و باستعلام این چنین کسی مشغول بودند و در استکشاف احوال جمال و احمقان مبالغہ می نمودند و با آخر شخصے را دیدند کہ بر شاخ درختی بہ آمدہ بن آن شاخ را بہ تہر میزد تا گسیختہ گردد و معلوم بود کہ اگر آن شاخ بگسلد بر آئینہ آن کس از سر شاخ بلند بہ زمین افتد و اگر فرضاً نہار جان داشت باشد سیکے را بسلامت نبرد ہمہ اتفاق کردند کہ این کس اہل دین عالم ست و او را گرفتہ نزد سلطان بردند و صورت حال بموقع عرص رسانیدند سلطان فرمود کہ از و اہل ترین ہم بہت گفتند حضرت سلطان بیان فرماید کہ آن کیفیت گفت حاکم ظالم کہ بخور و لغری رعیت خود را بماندازد و خود را بادین واسطہ منکوب و پریشان ^{در بخت} ^{۱۲}
 حال سازد ^{۱۳}
 نظم

رعیت چو بنچید و سلطان درخت	درخت اے پسر باشد از پنج سخت
تہر برین آن درختی مژدن	کہ بالائے شاخش گرفتہ وطن
کہ چون سست گردید پنج درخت	از پائے اندر آید بیک باد سخت
کے کو جفا و ستم مے کند	یقین ست کو پنج خود مے کند

در امانی خواجہ امام کہ خطیب مدنی گفتند یں مذکور ست کہ در شہر سمرقند ظلم بود و خلایق از جفاے او در غدا بوزانہ تعری بے ہمتیش و رشاکت عتاب بردند چون شکایت ظلم و عدوان او بہ در گاہ آفرید گاہ غزا سہ بسیار شدہ بشے و غرقہ خویش بر تخت خفتہ بود
 غالب ہے نام اسکا ۱۲

تیرے ازہوا فرود آمد و بر سیدے و نور دہنا چہ از پشتش گذشت و فی الحال
ہلاک شد صبا ح آن تیر از سیدے و بیرون کشیدند بران نوشتہ بود ^{نسخہ}

بمعنی و بمعنی ہمسام یفتخرد | اَلْفُذِّی الْاَصْلَاحُ مِنْ وَجْهِ الْاَبَا جَر

یعنی ستم میکنی و ہلے ستمگاران تیر ہا مقرر است کہ در اعضا زود تر از سوزن فسد و
میرود و بزرگی این معنی را برین سیاق نظم فرمودہ **قطعه**

ہاں اے نہادہ تیر جفا بر کسان ظلم | اندیشہ کن غنا و کدلد و زور کمین

گر تیر تو ز جوشن فولاد بگذارد | پیکان آہ بگذرد از کوہ آہنیت

و حکیم خاقانی چہ زیبا گفتہ است **نظم**

بترس از تیر باران ضعیفان در کمین مشب | کہ برگز صفت نالان تر قوی تر ز خم پیکالش
بترس از آہ مظلومی کہ بیدار است بخون باران | تو خوش خفته ببالین از تو آید سیل باران

الحمد للہ کہ بدولت شاہزادہ کامگار بہر داشتہ حضرت ^{اے رفعت بخشیدہ ۱۲} پیر و درگاہ جانی آن وارد کہ

جہانیاں بنارند و ساکنان دیار مرد بلکہ تمامی اہالی خراسان از کمال شادمانی سرفرازند

کہ آثار عدلی و انوار فضلش ہا قطار جہان رسیدہ و فراش اقبالش بساط شفقت و شاد ^{۱۲}

روان عاطفت در بساط گیتی باز کشیدہ اعانی مملکت ہا سداوی قازند و اعادی از ^{۱۲}

ہیبت تیغ آبدارش میگذارند **قطعه** ^{۱۲}

۱۱ اے نزار شدہ اینکہ تمام بد و رفت ۱۲ سہ ظلم کرتے تو اور مظلوموں کے پاس تیر نہیں جن کا انتظار ہے تو تیرے

سمانے والے ہیں یا فصیحی سوزنوں کے سمانے سے مراد تیروں سے تیر آویں مفسد نے بمعنی بعید فاعل پڑھ کر ستمگار کے معنی

لیے اگر رعایت ہو چکی ہو تو کلام نہیں ورنہ بعید مفعول مظلوم کے معنی ہیں اچھا معلوم ہوتا ہے والہ اعلم اور ہیبت صرر جز
مطلوبی سے ہے مستغنی مستغنی مستغنی مستغنی مستغنی ۱۲ مولانا محمد ہادی علی مرحوم

معین دولت و ملت ابوالحسن شهبان شاهی

زمین از عدل او تازه زمان از فیض او خرم

نرسد داری دین پرور که بر منشور اقبالش

همیشه تابد و در آن همیشه تابود گردون

که باشد رایت قیامش فراز قیام خضر

^{اسم الله ۱۲} ^{شمار ۱۲}

رعیت شاه و ملک آباد خلق آسوده از غوغا

کشیده کاتب حکم از لطف غریب استعلا

^{علامه ۱۲}

بود گردون لایق اتان بود دوان نر اموالا

باب شانزدهم در عفو

و آن نیک عفو بت گناهگار است در حال قدرت به و این خصلت در فضیلت به جمله

خصال نایب است و حق و سبحانه پیغامبر خود را هله الله علیه و سلم بهین صفت امر کرد که

خدا لعفو یعنی فراموشی عفو را و تجاوز و نه از گناه که به نسبت تو کرده باشند عادت کن و این

بود که حضرت رسالت صلوات الله علیه و سلامه در روز فتح مکه همه صدا و پید قمریش را که

^{سرداران ۱۲}

انواع ایند و آنرا بد و رسانیده بودند آزاد کرد که انتم الطلاقا و دلهای ایشان را بپاشیده

عفو شاد گردانید که لا تشرب علیکم رباعی

معاذات خود بهانه جوئی نه کنیم

جز نیکی خلق و نیکی خوئی نه کنیم

و آنها که بجای ما بدیها که دند

ما با ایشان مجاز نکوئی نه کنیم

حکما گفته اند هر چند گناه بزرگتر است و فضیلت عفو گفتند زیاده تر است آوردند اند

که یکی از گناهکاران نزدیک ملکه از ملوک عرب آمد و حال آنکه چند کس را از اقربای ملکه

کشته بود ملکه گفت بسے جرأت است که با وجود گناهان بزرگ که از نوبه بدت من

و خویشان من صادر شده از عفو بت من نرسیدی و نزدیک من آمدی جواب

نه نمیدهی بودی بهیست نه بدی سر ز نشتم پر ۱۲

داد که جرات من در آمدن بحضرت تو دنا تر سیدن از عقوبت لوجبت آنست که میدانم
 هر چند گناه من بزرگتر است عفو تو از آن بزرگتر خواهد بود ملک سخن او را پسندید و
 گناهای او را عفو فرموده بمواهب غنائیش مستظفر گردانید یکی از محرمان ملک سوال
 کرد که به چنین خصمی قادر رشدی و از دنا انتقام نه کشیدی و سخن او را فریفته گشتی گفت نه چنین
 است با خود نامل کردم که اگر از دنا انتقام کشم نفس من شاد شود و لاشتی یابد و اگر عفو کنم
 دل او شاد گردد و مرا نیکنامی دنیا و ثواب عقبی حاصل آید دانستم که **مصرع**

در عفو لذت است که در انتقام نیست

از مامون خلیفه منقول است که اگر مردمان بدانند که ما را چه لذت است در عفو کردن و چه بیجی
 از سر گناه کس در گذشتن بر آئینه مخفی درگاه ما بجز گناه نیارند **قطعه**

ما را چه لذت است از عفو گناه گار
 پیوسته نزد ما گنه آرد باعث دار **عذری**

بحرم گرامین دقیقه بدانند که دمبدم
 همواره از تکاب جرم گم کند بعد

اسکندر را از اسطوبه پرسید که در باب فلان گنه کار چه میگوید حکیم گفت ای ملک اگر گناه نبودی
 صفت عفو که بهترین تفصیلات است از کس ظاهر نشدی پس گناه آئینه عفو است و گنه کار
 سبب ظهور آن صفت شده در باره او باید که این معنی بظهور رسد **شعر**

گناه آئینه عفو رحمت است ای شیخ
 مبین بستم حقارت گنه گاران را

اسکندر گفت عفو در چه وقت نیکوست گفت در وقت قدرت و ظفر بر خصم تا بدان عفو
 مشک گذاری ظفر کرده باشد و در حکایات آمده که پادشاه بر دشمن خود ظفر یافت
 و او را سیر کرده در معرض عتاب باز داشت پادشاه از او پرسید که خود را چون می بینی

جواب داد کہ خدایے چیزے دوست میدارد کہ آن عفو ست و تو چیزے دوست میداشتی
 کہ آن ظفر ست چون حضرت عزت ظفرے کہ تو دوست میداشتی بتوار ترانی فرمودہ
 عفوے کہ او دوست میدارد و تو نیز بجائے آر پادشاہ این سخن را پسندید و او را آزاد
 کرد پس ملوک جہاندار را باید کہ ترک مجازات بدی بہ نسبت مجرم بہ دل بیغل آسان
 سازند و بشکرت قدرت بر انتقام گناہگار تجلت زدہ را بشارت عفو بنوازند کہ عادت
 سلاطین کشور کشائے و طریقہ ملوک عالم آراستہ چین بود

از ابتداء و در عالم تابعہ پادشاہ	از بزرگان عفو بود ست از فرودستان گناہ
----------------------------------	---------------------------------------

آوردہ اند کہ یکے از مقربان پادشاہ جسے کردہ بود و در معرض تادیب و تعذیب افتاد
 روزے آن پادشاہ بلیکے از خواص و بارہ آن مجرم مشاورت میکرد و آن شخص کوئی اگر
 بندہ بجائے پادشاہ بودے حکم سیاست کردی شاہ فرمود اکنون تو بجائے من نیستی کردار
 من باید کہ بخلاف کردار تو باشد من او را عفو کردم چہ اگر گناہ ازو بد نمود عفو از من دیک مینماید فرد

اگر عظیم ست از فرودستان گناہ	عفو کردن از بزرگان اعظم ست
------------------------------	----------------------------

و ہر گاہ کسے در گناہے کہ از و صادر شد تا ملکت و دانند کہ بعفو خداے محتاج ست باید کہ
 عفو خود را از گناہگار دریغ نہ دارد تا خداے نیز عفو خود بوی از ترانی فرماید فرد

اگر توقع بخشایش خدا واری	از عفو و کرم بہ گناہگاران بخش
--------------------------	-------------------------------

آوردہ اند کہ پادشاہیکے را بعلمے فرستادہ بود و ازوے طوریکے پادشاہ را ناپسندیدہ
 بود صادر شد پادشاہ او را عزل کردہ و فرمود تا بندش کردند و در پائے تخت آوردند و خطاب
 و خطاب آغاز کرد آن بیچارہ گفت اے شاہ اندیشہ کن کہ ترا ہم فردا در یہ وقف

عتاب نزد رب الارباب باز خواهند داشت تو در آنوقت چه چیز دوست میداری گفت عفو الهی
گفت در حق من هم عفو فرمائی که عفو الهی باز بسته است بعفو پادشاهی **فرد**

من پیش تو مجرمم تو در پیش خدا
اگر عفو کنی حق از تو هم عفو کند

پادشاه را این سخن پسند افتاد و او را بجزد داشت و تربیت کرده باز بر سر عمل فرستاد **نظم**

عفو فرمودن مبارک خصلتی ست
دل ز نور عفو روشن می شود
دوست دارد عفو را پروردگار
هر که دارد عفو صاحب دولتی ست
وزنیش سینه گلشن می شود
آنچه ایند دوست دارد دوست دارد

عفو در حدی از حد و داهی نشاید بلکه در آن محل تهر و غضب بکار آید **نظم**

اگر آن جرم را حدیست شرعی
که عفو او در آن احب است حدیست
نیاید داشت آنجا عفو شرعی
بلا را حد شرعی آنچه سست است

باب هفدهم در حلم

یکی از اخلاق الهی حلم است کما قال الله تعالی ان الله غفورٌ حلیم و جمله انبیاء و اولیایا را
ازین صفت نصیب داده اند تا بقوت آن سورت غضب را که مفسد ایمان و پیش
رو لشکر شیطان است بشکسته اند و در حدیث آمده که قوی ترین شمانه آنکس باشد
که مروتان را بیفکند و از پائین در آرد قوی تر آنکس است که در حال غضب خود را بیفکند
و مالک نفس خود باشد **بیت**

مردمان پیر که بزرگوارست و پیر ولی
با خشم گر بر آئی و انم که کامی

در کتاب انجیل مذکور است که ملوک را واجب بود که نفس خود را ریاضت دهند و بچشم

رام سازند در فرمانبرداری نایب چه بشنود که خلائق رسل ایشان باشند و خشم نشوند
 زیر که ایشان را قدرت و توانائی هست و زیر دستان مطیع ایشانند اگر خشم زیر دست علم
 نباشد و در غضب به محکوم بر دباری نبود و هر قوی و فعلی خشم گیرند بر آید مردم متاثر
 شوند و ملک را رونق نماند و پس زیبا گفت اند **نظم**

بر دباری خنجر خرد دست	هر که احلم نیست او چو کوه دست
دیو بت دست حلم اگر دانی	غضب از دست او ست زنی دانی

مرد حلیم آنست که سیلاب غضب او با آنکه کوه شارخ اگر در میزد او افتد به خرد دست او از جلا
 نتواند بر دو ناره خشم با وجود آنکه کره تاثیر از التهاب آن در خطر دست در ده تصرف نتواند
 کرد و بی مدد علم آتش غضب هیچ سطلی تسکین نیابد و بی معاومت بر دباری هیچ
 حاکم بارگفت و گوئی رعایا بر نتابد پس پادشاه عادل آنست که حلم را زیور روزگار خود
 سازد و بدست داری او نهیاد خشم عالم سوز بر اندازد **نظم**

چو حلم اندر آن غضب گشت پست	غضب را همین بر دباری شکست
سندون خرد بر دباری بود	سیک سر همیشه بخواری بود

از سلیمان و راقی نقل کرده اند که گفت که روزی در خیانت مامون بودم نگین از
 یاقوت دیدم که طول او چهار انگشت و عرض او دو انگشت و در صفاد رو شنی چون خورشید
 تابان و نایب درخشان بود پس زرگر را خواند و گفت خاتمی بسیار که این یاقوت
 نگین آن تواند بود و زرگر یاقوت بر گرفت و قفسار از زر و دیگر هم در خدمت

ساجده از کفر حائلی یعنی حائلی یا آسمان است کاغذ برنده و فولییده و بسیار در هم ۱۲

و سیدم که ماهون از ان انگشتی یاد کرد و لبر نمود تا زرگر را بیاورد و چون زرگر حاضر شد دیدم
 که ریش بر وی افتاده است و چون بید می لرزد ماهون پرسید که سبب تغیر تو چیست گفت مرا
 امان ده تا بگویم ماهون گفت امان دادم زرگر نگیں بیرون کرد و چهار باره شده گفت اے خلیف
 انگشتی ساختم و خواستم که نگیں را به نگیں دان برم از دست من به دندان افتاد و چهار باره
 شد ماهون تبسم کرد و گفت برو این را چو انگشتی ساز و ترا در بین بیسج گنا ہے
 نیت و این صورت که از ماهون صادر شده غایت حلم و بردباریست **نظم**

حلم سرمایه کمال بود	سبب عزت و جلال بود
حلم شادی نزار بر خجل ست	مومیائی بر شکسته دل ست

نوشیروان از ابو زرچهر پرسید که حلم چیست گفت ملک خوان اخلاق ست چه حروف آمد چون
 بر گردانند ملح ملغ و چنانکه بیج طعاعی بلع مزه نهند بیج خلق بلع حلم حال نماید نوشیروان
 گفت علامت حلیم کدام ست گفت حلیم را سه نشانه است یک آنکه اگر ترش روی
 و سخت گوشت با او سخن تلخ در میان آرد او در برابر آن جواب شیرین به زبان راند و اگر
 بفعل نیز او را بر بخاند باز آن را با او احسان نماید **قطعه**

بانا گویم که چیست غایت حلم	هر که زهرت دهد شک بخشیش
هر که مخزاشد تاجک به جفا	هم چو کان کریم ز رخشیش
کم مباحش از درخت سایه فگن	هر که سنگت زند ثمر بخشیش

علامت دوم آنست که در عین آنکه آتش خشم زبان زد نباشد و در صورت غضب و سطوت آن
 بغایت در سخا و خاموش گردد و این دلیل الطمینان دل و تسکین روح است و در وی شان

سالک اعلان غضب بدین نوع کرده اند اشارہ سوم فرو خوردن خشم ست اگر کسی فی الواقع
 مستحق عقوبت بود آورده اند کہ روزی آن نو بادہ یوستان ولایت ہاکورہ ہا غستان بایت
 سبط نبی نجل ولی حسین بن علی رضی اللہ عنہما ہاجے مہمانان از اشرف غرب بر سر خوانے
 نشسته بود خادمش با کاسہ آتش گرم در آمد از غایت دہشت پالیش بجاشیہ کسایط
 در آمد و کاسہ اوردستش بر سر شاہزادہ افتاد و آتشا بر رخسارہ مبارکش فرو ریخت امام
 حسین از روی نادیدہ از راہ تعذیب و روزگاریست بر زبان خادم جاری شد و الکافین
 الفیض حسین گفت ختم فرو خوردم خادم گفت و الکافین عن الناس گفت ما عفو کردم خادم
 تسمتہ ایت بر خواند و اللہ یحب المؤمن حسین گفت از حال خود آزاد کردم و موبت
 معیشت تو بہ ذمہ خود لازم گردانیدم **مثنوی**

بدی را مکافات کردن بدی	جرم اہل صورت بود بخردی
بمعنی کسانے کہ پہلے برودہ اند	بدی دیدہ و نیکی کردہ اند

**در اخبار آمدہ کہ از حضرت عیسیٰ علی نبینا وعلیہ السلام سوال کردند کہ سخت ترین
 ہمہ چیز با چیست جواب داد کہ خشم خدا گفتند ہمچہ چیز از غضب الہی ایمن توان شد
 فرمود کہ ترک غضب خویش و حضرت مولوی معنوی در مثنوی اشارتے بدین معنی**
فرمودہ مثنوی

گفت عیسیٰ را بیکے بیشیار سر	چہیت درستی رجمہ صوب تر
گفت اے جان صوب تر ختم خدا	کہ از ان دوزخ ہمین تر سد چو ما

۱۰ اور کہانے والے ختم کے ۱۲ اور معاف کہ نبولے آدمیوں کے ۱۲ اور اللہ دوزخ رکھنے احسان کریں والوں کے

گفت زین خشم خدا چه بود امان	گفت ترک خشم خود اندر زمان
ترک خشم و شهوت و حرص آوری	بست مردے و رر و پیغمبری

و هباید آنست که غضب در بسیار مواضع از علم بهترست چه غضب که از جهت حرص و طمع یا بواسطه تکبر و خویشتن داری بود مذمومست اما برای اعطای عالم دین متین و جبهت حفظ مراسم شرع مبین بسیار ستوده و پسندیده است مثلاً اگر کسی از خیانت محرمان حرم خویش علم و زر و عقال و شرعاً و عرفاً مذموم بود و از نظر اهل مروت ساقط شود و چون غیرت بے غضبی و خشمی نیست دست و پد کمال مردی در آنست که محل علم و موضع غضب را بنظر صحت تمیز کند تا هر جا آنچه مناسب بود بکاربرد و فرد

قهر و لطف اندر محراب خود نگو مست	همای گل گل باش و جامے نثار خار
----------------------------------	--------------------------------

باب هژدهم در خلق و رفق

مراد از خلق خویش خوئی است به غرض از رفق نرمی و دلجوئی یکے ساز گاری باشد بملاطفت و یکے کار سازی بمداراد ملائمت اما خلق نیکو ترین نعمت و زیبا ترین خصلت است و چون حق تعالی ایمان را بپایا فرید ایمان گفت الٰهی مراقبوی که روان حضرت حق جلّت و عظمت او را به نیک هوئی و سخاوت قوی ساخت و چون کفر را بپایا فرید گفت لحدایا مراقبوت ده حق سبحانه او را به تند خوئی و تجل قوت داد و در حدیث وارد است که به بهشت در نیاید بخیل و بد خوے بیت

من ندیدم در جهان جنت جو	و هیچ اہلیت به از خلق نگو
-------------------------	---------------------------

روز حضرت روح اللہ علی نبینا وعلیہ السلام میگذاشت ابلے باوے دوچار شد

و از حضرت عیسیٰ ^{علیه السلام} پرسید بر سبیل تامل و تخلق ^{خوش خلقی} با زوداد آن شخص مسلم نداشت
 و آغاز عمر بده و سفاهت کرد چند آنچه او نفرین میکرد عیسیٰ تحسین میفرمود هر چند و
 از مجادله در می آمد عیسیٰ طریق ملاحظت رعایت می نمود و عزیزی بد آنجا رسید گفت
 اے روح الله چرا از بون این کس شده هر چند او قهر میکند تو لطف بینائی و با آنکه
 جوهر و جفا پیش می برد تو مسرور و ناپیش می فرمائی حضرت عیسیٰ گفت اے رفیق موافق
 کل اناء تیر شش بمیانیه مصرع از کوزه همان برودن قرار داد که در دست زو آن صفت
 میزاید از من این صورت می آید من از زو در غضب نمی شوم و او از من صاحب ادب
 میشود من از سخن او جا بل نمیگروم و از خلق و خو من عاقل میگردد **نظم**

له سر رتق شکست است و اسرار پس بود ۱۳۲

چون نشوم من زو افروخته

او شود از من ادب آموخته

من که زدم مایه ده جان شدم

این صفت داد خدا از ان شدم

خلق نکو و صفت مسیحا بود

خصلت بد مرگ مفا جا بود

حکما گفته اند نشان خوش خوئی ده چیز است اول با مردمان در کار نیکو مخالفت ناکردن
 دوم از نفس خود انصاف دادن سوم عیب کسان ناهستن چهارم چون از کسی زیانی
 در وجود آید آن را تاویل نیکو کردن پنجم چون گنهگار عذر خواهد آن را در پذیرفتن ششم
 حاجت مخنا جان بر آوردن هفتم رنج مردمان کشیدن هشتم عیب نفس خود دیدن نهم
 با خلق روئے تازه داشتن دهم با مردمان سخن خوش گفتن **فرد**

بهم خلق جهان خلق پسندیده نمائے

که سو خلد بهین را بدان خواهد بود

و چه زیب گفته است هم درین معنی **بیریت**

خوش ست عالم آزادی و خوشنوی	بدین مقام در اگر بهشت میجوئی
<p>اما رفیق سازگاری و مدارا باشد و در خبر آمده که رفیق هیچ چیز نه پیوند والا که آنرا نه نیست و به و ناسازگاری هیچ کاره مقرر نشود والا که آن را به هم نرمد و ناخوش گرداند و حضرت عورت بدین صفت جید بود را صلوات الله علیه وسلم تعریف میفرماید فیما رَحِمَیْهِ مِنَ الشَّهِ لِدُنَّتِ لَمْ یَخُنْ دِرْشَتِ سَبَبِ قَطِیْعَتِ اسْرَتِ وَ زَمِیْ وَ مَلَأَتْ وَ سِیْلَ مَوْدَتِ وَ وَصَلَتْ بِهَیْئَتِ</p>	
بشیرین زبانی و لطف و خوشی	کوفی که پیله بموئے کشی
<p>آر و شیر بابک که سر بر سلطنت را بر یور حکمت آراسته بود و فرزند خود را دید جامه قیمتی پوشیده گفت ای پسر سلاطین را جامه باید پوشید که در هیچ خانه باسد و به چکس مثل آن نتواند که به پوشد مثل این جامه کو تو پوشیده یافت میشود و همه کس می توانند پوشید پس پرسش پرسید که اصل آن جامه از چه چیز است گفت تارش از نی که خوشی و نی که کاری و پوشش از سازگاری و بردباری اگر کسی درین کلمه تامل کند داند که سبامع اقسام خیرات ست قطعه</p>	
بادر شاهان و شهبانان را کار سازی نکوست در همه وقت	با همه آفریدگان خدای سازگاری خوش ست در همه جای
<p>فریدون را پرسیدند که ملازمان را بچه چیز نگاه توان داشت گفت به ملاطفت و بردباری گفتند مشاهدات را بچه چیز حل توان کرد گفت به ملامت و سازگاری و درین باب گفته اند قطعه</p>	
ایم که بسیار مشکل بود	به رفیق و مدارا توان ساختن

سپه پس رحمت خدایست نرم توانا که گفته اند

توان ساخت کارے بزمی چنان	کہ نتوان بہ تیغ و ستاک ساختن
--------------------------	------------------------------

جمشید را ز زیر خود سوال فرمود کہ سلاطین را انصاف بکدام صفت از جملہ ضروریات سرت گفت کہ برفق و نرم خوئی و ملائمت زیر کہ رعیت بدین صفات و عا سے پادشاہ گویند و لشکریان بدین خلعت رضا پادشاہ جویند و سلطنت بدعا گوئی رعیت و رضا جوئی سپاہ انتظام می یابد و دیگر برفق گوشمال مجرم بر وجهی میتوان داد کہ لجنت مثل آن میسر نشود چنانچہ آورده اند کہ یکے از ملوک کہ بسمت رفق و تلافی موسوم بود و مطیع خود را گفت کہ از برائے وے فلان نوع از طعام بپزد و در آن تکلف بسیار بجائے آورد مطیع آن طعام ترتیب داده بانواع دیگر از اطعمہ بنظر در آورد سلطان بر آن طعمے کہ خود فرمودہ بود نظر انداخت دید کہ مگس در آن طعام است بر داشت و بیفکند آنکہ لقمہ دیگر بر داشت در وہم مگس بود دست از آن طعام باز کشید و از طعام دیگر تناول کرد چون بخوان بر داشتند مطیع را طلبید و گفت این خوردنی کہ ساختہ بودے بغایت لذیذ بود فردایم ازین بسیار امان بشرطیکہ مگس در وے بسیار نباشد حاضران ازین معنی تعجب نمودند کہ مطیع را شرمساری داد و تندیہ بآن نمود و بپخت

و در مقابلہ جرم لطف ببند کس	شد و چل زد و این تجالوت اورا بس
-----------------------------	---------------------------------

باب نوزدهم در شفقت و مرحمت

شفقت بر عامہ رعایا و مرحمت و رفق بر کافہ برایا بر ملوک عظیم الشان و سلاطین رفیع المکان لازم است چه زیر دستان و داری حضرت آفریدگار ند کہ ما اہل اختیاریہ

واقفدار سپردہ نایب عایت ایشان حال عجیبہ و درویشان بفرمانت و رفاهیت مقرر
بود و دلہائے شکستہ باہتمام رعیت پیر و ردی و مرحمت گستری از بجوم بلائے
جباران و متمکاران فارغ و مطمئن گرد و پس پادشاہ را بایکد بامید رحمت الہی
کہ در رحم تو رحم نبرد عطا جزان بہ بخشاید و رخسار سلطنت را بحال زیبائے انفقہ
علی خلق اللہ بیاراید نظم

کار خود و جملہ خلائق بساخت
دہدہ دولت بر بخش باز شد

در شفقت ہر کہ علم بر فراغت
از شفقت ہر کہ سرفراز شد

سعادت آخرت و سلامت دنیا بر رحم و اشتقاق باز بست است آورده اند کہ سبکتگین
پدر سلطان محمود غازی در اوائل حال صیاد بود کہ یک سراسر پیش نہداشت
و اوقات او را بخت غسرت میگذشت ہر روزہ بعزم شکار بصرہ رفتی اگر صید
بدست آمد بے ہدان گذرانید روزے آہوے دید کہ با بچہ خود در صحرای میچسپید
سبکتگین اسب برانگیخت آہو بگریخت چون بچہ او خورد بود با مادر نتوانست گریختن
اورا بگرفت و دست و پایش بر لبست و در پیش زمین نہادہ را شہر برد گرفت آہو کہ
بچہ خود گرفتار دید باز گشت و در پی مہد دید و فرہاد میگردد می نالید سبکتگین را بر آن
آہو رحم آمد دست و پائے آہو بچہ را بکشاد و سر بصرہ داد مادر آمد و بچہ را در پیش گرفت
و روئے با سمان کردہ نہ بان بزم بانی مناجاتے کرد **مصرعہ** آنی کہ نہ بان بزم بانان دانی
سبکتگین دست نہی بہر باز آمد شہانہ حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم را
بخواب دید کہ یاوے میگوئید کہ سبکتگین بواسطہ آن شفقت و مرحمت کہ در حق آہو از

سازد رحم کہم کیما ساء لہ و ساء لہ سبکتگین نہادہ

تو در وجود آمد و بخت آن کرم و مهربانی که در حق آن بیچاره و مهربان بسته کردی بحضرت
حق تقرب تمام یافتی و مانیز از تو خوشنود شدیم و حق سبحانه تو اشرف پادشاهی گردنت
که دایم که بر بنرگان خدا بهمین نوع شفقت بجا آوری و در باره رعیت خود طریق
مرحمت نشود نگذار کی بزرگ فرموده که چون بواسطه شفقت بر حیوان پادشاهی
این جهان ثانی می یابند اگر بجهت مرحمت بر انسان سلطنت ملک باقی یابند
بیچ عجیب و غریب باشد **لنظم**

دست رعایت تو رعیت مدار	کار رعیت با رعایت سپار
مرحمت کن که سبب گردد	در کرم و لطف تو دل بسته اند

حکما گفته اند که یکی از آثار شفقت سلطان آنست که چنان رعیت را دوست دارد
که پدر فرزند را و هر چه به خود و پسند و بهایشان نپسندد تا ایشان نیز مال و
جان خود را از دے درین ندارند و هر چه دارند فدای دے کنند و همه بهمت خود را
بر درازی عمر و زیادتى دولت او مگذارند و چون آنچه او را رحم و شفقت بر خلق بیشتر
باشد حق سبحانه را نظر رحمت بهر و بیشتر بود **فمنوی**

پنجشانی به بخشایشند بر تو	در دے از غیب بکشایند بر تو
اگر رحمت نه حق داری تمنا	تو هم بر دیگران رحمت بفرما

آرد شیر بابک پس خود را و معیت کرد که اے فرزند جبر کین تا بشفقت عام و
مرحمت مالا کلام رعیت را از مرتبه رعیت بدرجه دوستی رسانی تا دلها از آن تو شود که
همچو پادشاه دلت تابع دل است حکم را پس سیدند که بهافرین شکار مر پادشاهان

کدام ست فرمود که صید و لیسائی رعیت کردن خوب ترین شکاری ست ویرا که چون
 دایه ایشان را بخود میل دادی دیگر همه چیز در پی دل میرود و چون دوستی پادشاه
 در دل رعیت جلای گرفت در هیچ چیز با دایه میفایده نمی کنند **پیت**

ملک معنی طلبی پیروی دلها کن	شکرت اگر بنود ملک مسلم بنود
-----------------------------	-----------------------------

دیگر از شگفتیها آن ست که چندانچه تواند مردان را بزراعت و عمارت تحریص کند
 و در اجزای کارینه ها و احداث چوبیاریا ایشان را مددگاری نماید آورده اند که نوشیروان
 به عامل خود فرمان نوشت که اگر در ولایت تو یک قطعه زمین نامررورع ماند بفر
 مایم تا ترا بر دار کشند و حکمت درین آنست که فائده پادشاه از خراج باشد
 و خراج وقتی بسیار شود که مملکت آبادان بود و آبادانی بنود الابر راعت و تقابا رعیت
 مسامحت نکنند و آنرا شفقت در حق ایشان بنظر و رسانند ز راعت میسر
 آسان گیری ۱۲
 نه شود ششم

مملکت معمور نخواهی خلق را معمور دار	و در سر ایشان بای ظالمان را دود دار
-------------------------------------	-------------------------------------

آورده اند در زمان سلطان ابوسعید خدا بنده امرای او بار عیال زیاده میگردیدند
 و بمصادره مال از ایشان میگرفتند و وزیر سلطان بامر گفت که من تا امروز ملاحظه
 جانب رعیت میکردم من بعد الیوم این رعایت را بر طرف میکنم اگر مصلحت ست بیایند
 تا همه را غارت کنیم و هیچ چیز از امتعه و غیر آن بدیشان نگذاریم اما بشرطیکه آنکه دیگر شما از من
 علوفه و مرسوم نه طلبید و اگر بعد ازین یکی از شما این نوع التماس از من کند او را بیاست
 رسانم امر گفتند بای علوفه و مرسوم چگونه توانیم بود و بای وظیفه خدمت

بچه نوع بجای تو انیم آوردن گفت ترتیب مجموع مصالح ما و شما از سعی رعایا باشد در
 عمارت و زراعت و حرفه و تجارت چون ایشان را غارت کنیم آن زمان چنین توقعات
 از که توان کرد و شمار اندیش^{پیش} کنید که اگر گاؤ و تخم از رعایا بستانید و غلات ایشان بخورید
 ایشان را بضرورت ترک زراعت باید کرد و بعد از آنکه زراعت ترک کنید :

محصول نباشد شما چه خواهید خود و امرا چون این سخنان استماع نمودند روئے

بنوازش و رعایت رعیت آوردند **فمنوی**

شنیدم از بزرگان سخن سنج	که سلطان را رعیت بهتر از گنج
کزین خرج ار شود آخر سر آید	وزان هر لحظه دخلی نو در آید

و از جمله شفقتها آن است که هر روز بای که بار عام دبد و بخود ^{حالی بر کسی} تفحص حال دادخواه نماید
 تا هر که سخن داشته باشد خود بضرر رساند و او بنفس خود بر کماهی احوال مظلوم و قوت یا بد
 حجاب و بواب نتواند بضرر و طمع خود بر کسی حکم کرد و آورده اند که اکابر حرمین بنا بر خلیفه
 نوشتند که خلافت ترانه زبید و سلطنت ترانشاب که نایبان و متعلقان بر مردم ظلم
 میکنند و انواع جور و ستم از ایشان صادر میشود و در جواب نوشت که من ازینکه شما
 میگویید خبر ندارم ایشان دیگر باره پیغام فرستادند که عذر تو از گناه بدتر است
 بزرگان گفته اند آنچه ترا جواب باید گفت بدیگرے حواله کن مہمات رعایا بر ذمه خود
 گرفتند و وقت سوال از عمده جواب بیرون باید آمد بخبری و غفلت در میان جو کار
 دارد و این عذر از تو که خوا بد شنید و که قبول نخواهند که در فاروق اعظم رضی اللہ عنہ
 فرموده که در ولایتی که تعلق بمن دارد اگر پلے و میدان شود و در مشه گو سفندے بران

در جاسا چو حاکم محنی معتقد سلطان حسن کیو کل کی اصطلاح میں یہ بیعت سکریر کی کہتے ہیں ۱۲

گند دوپای یکے از گوشه‌های لبورخانه فرورد و دوله لوی رسد فردای قیامت
 آنرا از من نخواهند پسید و مرا از عهده آن بیرون می باید آمد هر که منصب سلطنت
 قبول کند و پای تمکین بر سر یہ حکومت نهید لاجرم باید اے حقوق این امر قیام باید کرد
 حفظ عهد و رسوم آن از روی شفقت و مرحمت نیکوخواهی رعیت بجای باید آرزو ^{قطعه}

فراز تخت حکومت نشستن آسان نیست و ران مقام بے احتیاط باید کرد
 مراد عاجز محنت رسیده باید داد غم فقیر مشقت کشیده باید خورد

باب بستم در خیرات و مبرات

تمهید قواعد خیرات و تاسیسات مبانی مبرات بر ذمه همت هر صاحب دقت واجب است
 چه یکے از ان اعمال که بعد نثار حیات آثار فیض و برکت او بر روح عامل رسیده
 صدقه جاری است چون مساجد و معابد و مدارس و خوالق و رباطها و جوینها و جسر
 با و امثال آن از ابواب البر که مادام که اثر آن باقی باشد بدیه ثواب بر روح بانی
 آن واصل است **بیت**

هر که خیرے کرد چون محل بدان عالم کشید | روح او را بر زمان فیض دیگر خواهد رسید
 و هر عاقل بپوشید که بر صیقل انابت رنگ غفلت اندر آینه خاطر نه داید و بداند که حباه
 دنیا و مال و متاع آن به صد دم در وال و انتقال است هر آینه این معنی را در خواهد یافت که
 حاصل از آیندگان و روندگان این سراسر فانی حبه بیاد گاری باقی نخواهد ماند
 و هر عمارت عالی و موضع شریف که از طبقات ملوک و امرا و ارکان

و دولت و توانگران ہر مملکت واقع شدہ اثر آن بر جراید روزگار و صفات ادا
و اربیل و نہار ملتبت و مسطورست و نام ایشان نزد ہر باب عقل و نقل بلکہ پیش
اکثر اصافرا کا بر عالم معروف و مشہور ہست

چون نمی ماند چنان ہیچ ہزار
نام نیکو بہ کہ مان۔ یادگار

خصوصاً رقم میانے خیر پہنچ نوع از الواح ایام محو نمیشود و حدیث بقاع خیر کہ از متقدمان
واقع شدہ بہ تسلسل و عنعنہ بسیم متاخران میرسد آن آثار نائزل علینا ^{برگزار} فرود
کسری نما ند قصہ ایوان و بمان۔

نجان بر وقت و ذکر خور لقی ہنوز ہست

بزرگان گفتہ اند کہ چون ہمارے توفیق و تائید از ایشان ^{و لکھنؤ} و لکھنؤ نرید سایہ دولت بر فرق
کامگاری افگند و مانہ بلند بہ و از مواہب ربانی از فضائے فیض جاودانی جلوہ مسا
عدت فرمودہ بہ ساعد سعادتمندی آرام گیرد لایق حال آنست کہ صحائف احوال خود بار
قام ان احسنتم احسنتم ^{و درود} و انفسکم پیارا بد و زرا و سفر آخرت را از تقدیم خیرات مہرات و زینت
باقیات صالحات کہ عبارت از خیر عام و صدقہ جاریہ است مہیا کند تا ذکر نعم
و شکر کرم او با طراف و اکفاف عالم رسیدہ در ہر زمانے بہ ہر نہایت و اقربین
ادجاری باشد قطع

برین رواق نہ بہ حد نوشتہ اند نہر
تو نگاہ دل درویش را بہ دست آورد
کہ خیر نکوئی اہل کرم نخواہد ماند
کہ مخزن زرد و گنج و گہر نخواہد ماند

و در حدیث آمدہ کہ چون آدمی بمنزلی آخرت رود ہمہ علمائے و نقطع گمہ دالاسہ چیز

لے خیر و ان کے بزرگان سے مفر آثار ہمارے ولالت کرتے ہیں ہم پہرہ سے نام کے شکے سے اور ہمارے پاس زیادہ ہے
سے کشادگی سے گہری کی کرد گے تو نیکی کرد گے اپنے لئے

یک صدقه جاریه دوم آنکه مردم بدان نفع گیرند سوم فرزند صالح که او را دعائے خیر کند و
 صدقه جاریه عبارت از بقعه خیر باشد که مردم بدان منتفع شوند چون مسجد و مدرسه و
 خانقاه و بیل و رباط و حوض و مانند آن پس از دایان خطه سلطنت و تخت لشکر
 بارگاه خلافت چنان نزدیک که مسمار بهشت ایشان اولاً در تعمیر مساجد و تاسیس معابد که
 اشارت انما یعمّر مساجد اللّٰه من آمن باللّٰه در شان آن واقع شده و سعی نمایند چه در
 حدیث آمده که هر که برای خدا مسجد بنیاید بنا کند حق سبحانه برای او خانه در بهشت بنا کند و
 مساجد که بنیاید که در دین همین حکم دارد و بعد از عمارت مسجد امام و مؤذن تعیین باید فرمود
 و اسباب معیشت ایشان مهیا باید ساخت تا از روی فراغت بهم خود قنایم توانند
 نمود و بجهت طلب توفیق از اقامت این امر باز نماند و دیگر مدارس مرتفع بنا باید کرد
 و مدرسان افادت نصاب و علما و فضلاے افاضت انتساب معین باید ساخت تا نشر
 علوم شرعی نمایند و برکات ثواب آن بزرگوار دولت ایشان رسد و دیگر خوالق پاکیزه
 با صفات صافی دلائل ولایت پناه و صوفیان صفه صفوت انتساب ^{چهارم} الا ان اولیاء اللّٰه ترتیب
 باید داد و تاطالبان حقائق و قاصدان و قائل بر ماسن انفس شرایع ایشان بمقاصد
 و مطالب برسند و آثار انوار اوقات و احوال ایشان ضمیمه سعادت صوری و معنوی گرد
 و وظائف و ادبیات از باب مدرسه و خانقاه نیز معین باید کرد و تاطلبه از مطالعه علوم
 و درویشان از ذکر و کار و از خود باز نمانند و دیگر احداث از ویه پاکه و زان برای فقیران
 و محتاجان راتبه چاشت و شام از قلبه و نان مرتب و مهیا باشد

در خلق از ان نفع گیرند

سه نہیں ہناتا مسجد بنیاید کی مگر جو ایکن ملا پادشاه اسے از نو بنانا کردن است یعنی فائدہ بخشے ہیں پورے ملک ہاں اللہ
 دھون ہو اولیاء اللہ کو اور نہ وہ ممکن ہوتے ہیں ۱۲

که موجب حمیت خاطر و صفای باطن میشود و دیگر ابداع دار الشفا و تعیین طیب حاذق مشفق
و تهیه ادویه و اشترک و اغذیه و آنچه ضروری باشد که وسیله صحت و سلامت و رابطه
عافیت و کرامت میگردد و دیگر ساختن رباطهای مرتبط با استحکام تمام که مل جائے
مسافر خانے ۱۲
مسافران ستم رسیده و پناه غریبان محنت کشیده باشند کثرت بسیار و نتیجتاً شمار دارد و دیگر
بستن قنطریه یا بر آسای تند و بسیار که مسافران را مرور بران سهیل و آسان باشد بغایت
پسندیده است چه در اخبار آمده که هر که پله بنا کند بر راهی تا مسلمان بران بگذرند خدای
عز و جل گذشتن صراط بر وی آسان گرداند و دیگر عمارت حوض های بزرگ و حفر
کردن چاهها و راهها و محله ها که آب کمی میکند سبب ایمنی باشد از تشنگی قیامت
منقول است که یکی از صحابه بحضرت رسالت پناه صلوات الله علیه
و آله عرض کرد که میخواهم که از برای روان مادر خود خیر کم و صدقه بدهم مرا
و ران چه میفرمائید حضرت فرمود که بهترین تصدقات آب است که بر سر راهی چاه
بکنی آن صحابی چاه بخرید و بر مسلمانان وقف کرد و ثواب آن بر روح مادر خود بخشید و دیگر
تعمیر مشایب مبارک و تهر و پنج مزارات متبرکه سبب آن میشود که ارواح مفقوده آسودگان
آن مزارات ممکوره و زکات سعادت آثار عامر و مروج گردد و از جمله خیرات کلبیه آلت که موقوفات
مدد کنند ۱۲۰
بقاع غیر و ابواب البر را از دست مرئوسان و متغلبیان انتراع نموده مردم امین و متدین
جمعه بقعه ۱۲
خیابان و کعبه ۱۲
سپارد و محمول آن را به ابواب و طائف و اصحاب استخوان چنانچه شرط و وقف باشد
وقف کنند ۱۲
برساند و بر اعمال وقف عمل پاکیزه و بادیانت و نیکو معاشش تعیین نمایند و بران
بیز اعتماد نفس نموده بهر چندی وقف خود تمیخص امور مبارک است آن وقف

و مهمات آن اوقات مشغولی کنند و در هم وقف اصلاً و قطعاً مسالحه و مسامحه روا نیست
 چه تشدید است این معنی تقویت شریعت است و هر که مهم وقف را بدستور شرع فیصل و بد حکم
 الدال علی الخیر کفایه در اجبه و ثواب با واقف شریک باشد **فرد**

خیر کن یا وکیل خیر می باش | اما ترا هم در آن ثواب دهند

و آنکه در باب خیر اطلب رفت نظر به آنست که مشروبات صدقات جاریه بے پایان است
 آوردن آنکه بیک از بزرگان را که ودیعت حیات بموکل اجل سپرده بود و درخت انزین
 مرحله فانی بسراے چاودانی برده و در خواب دیدند و از حالتی که بعد از وفات می رسد
 واقع شده بود پرسیدند فرمود که مدتی در شکبه غدا بگرفتار بودم و در چنگال عقاب عقوبت
 میفرسودم ناگاه پروانه نجات از دیوان ^{پیکر کا} حرم الهی بر سید و حق سبحانه گناہان مرا بیامرز
 سائل از من استفسار نمود که هیچ دانستی که سبب آمرزش چیست بود و آنچه
 وسیلت صورت خلاصی رومی نمود جواب داد که آنرا در سیاهان رملط ساخته
 بودم مگر در ویشتی در رگه رگه روز بایه آن رباط پناه آورده و زمره استراحت کرده
 چون مشقت او براحات مبدل گشته بود از روزی نیاز زبان بدعا کشاده و برین وجه
 گفته که خدایا بانی این موضع را بیامرر فی الحال تیردعالی او به نشانه اجابت رسید
 مرا بیامرزید و از حضرت ^{میرزا} محمد بر دهنه نعیم رسانید **فرد**

هر چند بروی کار در می نگریم | نیکی است که نیک است در هر جا

باب بیست و یکم در سخاوت و احسان

سخاوت سبب نیکنامی و احسان موجب دوستکاری و خجسته فرجای است و این

سه علامت است از سخاوت و احسان که اولی آنست که

صفت آدمیان را و خصوصاً اشرف و انجاء ایشان را به از جود و سخا نیست **بیت**

شرف مرد بخودست و کرامت بسجود | هر که این هر دو ندارد عدش به زند سجود

در خبر آمده که سخا درختی است در بهشت و حقیقت نهال نیست بر کنار جویبار خوشنودی

حق سبحان تعالی رست و شاخ او در سراسر افرای با علی علیین پیوسته شگوفه او نیکنامی

دنیاست و میوه او کرامت و فضیلت عقیقه **بیت**

این سخا شاخ نیست در بارغ بهشت | و اے او کین شاخ را از کف بهشت ^{گذاشت}

از حکیم پرسیدند که عیبی که مجموع هنر عابد و مخفی ماند چسبیت جواب داد که نخل یا نه سوال کردند

که هنر که همه عیبها را پوشد کیام است گفت سخا **فرمود**

هنر سخاست و گزیند دست افرانند | اگر ترا بهر انگشت خویش حد هنر است

و یقین بایده دانست که تا مال را از قید امساک مطلق نگردانند تو سن مغاخر و معالی

بقید در نیاید **مثنوی**

تجربہ کردم زہر اندیشہ | نیست نکو تر ز سخا پیشہ

خاص ز بہر کرم آمد درم | بر گذر قافیہ . اینک کرم

اسکندر را از ارسطو پرسید کہ سعادت دین و دنیا در چه چیز است گفت در جود و کرم اما سعادت

دین آنست کہ حق سبحانہ میفرماید **سُبْحَانَكَ يَا بَاحْتِیُّ فَلَا عِشْرَ امْثَالِہَا** ہر کہ یک حسد

بیار او را دہ حسد کرامت کنیم **لفظ**

آنکہ ترا توشہ رہ می دہد | از تویی کہ خواہد زدہ می دہد

اے جو کوئی یک نیکی لائے اس کو دس گنی جزا ہے مثل اس کے ۱۲

بستر ازین مایه ستانیت نیست	سوی کن آخر که نه یانیت نیست
<p>اما سعادت دنیا آنست که مرغ دل خلق را بکرم الانساک عبید الاحسان بکرم صید توان کرد چون دل کے سلطان ست و ز قید کے افتاد قلب به تبعیت قلب در دام می افتد و چون کریم مالک الزناب جمع شد الواب سعادت به گشاده و اسباب مرادات برائے ادا آماده شود ^{گفته شده} در اخبار آمده که خسرو پسر دینور راسپه سالار سے بود به لشکر کشی و دشمن کشی معروف و مذکور و بمقتات رائے و قوت معزم در اطراف مملکت موصوف و مشهور مقرب ملک و عمده ممالک بود و خسرو پسر دینور از صواب دیدار عدل می نمودی بیت</p>	

از و تازہ بد گلشن خسروی	بپاز وے او پشت دولت قوی
<p>و قے صاحب خبران بسیم ملک رسانیدند که سپه سالار شما از چاده فترت بان بزار کی انحراف خوابد و زریده و سبیل عناد و عصیان و طریق سرکشی و طغیان مسلک خوا بد داشت پیش اندان که صورت از قوه بفعل آید بتدارک آن اشتغال باید نمودند</p>	

علاج واقع پیش از وقوع باید کرد	در یغ سودن در دهر رفت کار از دست
<p>خسرو ازین خبر اندیشه مند شد و گفت اگر او غنان عزیزیت از روی مخالفت بطرف از اطراف مملکت بگرداند بسیار از اعیان لشکر و سران سپاه با او راه موافق پیش گیرند و بکن که از آذانه هائے شدن او قصور در ارکان ملک پدید آید و زردید طاعنی گشتن او قصور بقوا عد سلطنت راه باید بیت طغیان ^{گفته شده}</p>	

مبادا بر آرد یہ پیدا دے

کہ در ملک پیدا شود و شود و شود

پس با خواص دولت و مشیران مملکت درین باب مشاورت فرمود رائے همگان بران متفق شد کہ اورا بندہ باید کرد محسوس و بہ حسن تدبیران ایشان آفرین کرد و ژرے و یگانہ امیر را طلب کردہ بخوشتی بالائز از معجزہ داد ہنشانہ و ذکر محامہ و مغاخرہ و سمیر تہلے ستودہ و جبلتہ تہلے پستایدہ او بر زبان راند و از نفلیس و خزان و نقود و وثائق خویش زیادہ از استحقاق دے عطا فرمودہ مشیران نیکورائے کہ صلاح و صواب در بندہ کردن او دیدہ بودند در محل فرصت عرض داشتند کہ سبب تخلف از مقرر عزیمت ہما یون چہ بود شاہ تبسم فرمود گفت من رائے شمارا اختلاف نکردم و از عزم خود انحراف نہ ورزیدم شما گفتہ بودید کہ اورا بندہ باید کرد من خواستم کہ اورا بہ محکم ترین بندے مقید سازم بیج قیدے قوی تر از بندہ احسان نہ بدم و دیگر تامل کردم کہ محل ہر قید عضوے معین ست و بندے کہ بر یک عضو افتد پیدا ست کہ چہ نوع بندے باشد خواستم کہ بندہ بدش نہم کہ دل سلطان ست و اعضا و جوارح خدم و خشم او بند و چون اصل بقیدے مقید گردد ہر آئند تمام اعضا و جوارح کہ تیغ او بندہ بدتہ گردند و دیگر بندہ آہن بر سر عضو کہ نہ بندہ لبو ہاں سودہ گردد و بندہ کرم و احسان کہ بر دل بندہ بیج چنر فرسودہ نگردد و در امثال آئند کہ مرغ و چشی را ہدام مقید توان کرد و آدمی

را با احسان و العام مشنوی

کرم پیشہ کن کا دمی زادہ صید

عدو را بالطف گردان بہ بند

با احسان توان کرد و چشی بقید

کہ نتوان بریدن بہ تیغ آن کند

پس دشمن کرم بدیند و لطف وجود	نباید دگر خجست از و در وجود
<p>و هم چنانچه بخاطر خسرو رسیده بود آتش مخالفتش بآب که از سر چشمه احسان پادشاهی منترشح شد فرد نشست و پنج نهال کهنه از زمین سینه او بقوت سر پنجه مکرم سلطانی بکلی منقطع گشت و بعد از آن چون پند گان صافی نیت بخلوص طویت کمر همان سپاری بر میبایست محمد تنگاری بسته بقیه عمر از منبج فرمان برداری رو سب بر نتافت پیریت</p>	
از آن نوازش گری که یافت از و	بعد از آن رودی بر نتافت از و

درین باب این رباعی بسیار خوب افتاده رباعی

بایر که کرم کنی از آن تو شود	اندر همه وقت مدح خوان تو شود
پادشمن خویش اگر سخاوت ورزی	شک نیست که یار مهربان تو شود
<p>و از فضیلت خود یک آنست که در آن نه عیال نه خواهر و آن را دوست دارد هر چند که از احسان بهره بدیشان نرسیده باشد مثلاً اگر مردم خدا سان بشنوند که در عراق مردی کریم و جوانمرد است همه او را دوست خواهند داشت و بر او آفرین خواهند گفت بلکه اگر کسی را که در قید حیات نباشد یاد کنند همه کس شنای او گویند چنانچه حاتم طائی را که در تاریخ تالیف این رساله که نهصد و هفت سال از وفات او قریب نهصد و چهل و پنج سال گذشته هنوز به یاد گذارش بریا حین آفرین آراسته است و چمن نیکنایش به پیرایه نشاد و تحسین پیراسته فرو</p>	

نماند حاتم طائی و لیک تابراید	بماند نام بلندش به نیکوئی مشهور
<p>آورده اند که چون آوازه جوانمردی حاتم چندین روز به غرب راتادار الملک بمن فرو رفت</p>	

وصیت سخاوت او بولایت شام و مملکت روم رسید و الی شام و حاکم یمن و پادشاه روم
بعادت او برخواستند چه بریک از ایشان دعوی سخاوت کردند و لاف جو نمودی
نمودی و ذکر حاکم به زبان ابل زمان بیشتر جلد می بود و وطنه کرم وجود و در همه

اطراف سیاه و ساری ^{شماره}
میر کریم الله ^{یا بابا}

ابر و ریاد دل ز دست جو داور انفعال | مال عالم زیر پائے سمیت او پائمال

پس بریک از ایشان با بطریق سلوک کرد و اولاد الی شام خواست که او را بیازماید کس
فرستاد و از دست صد اختر سرخ موئے سیاه چشم بدن کو بان طلبید و مثل آن شتر در
وادی عرب نادر باشد و اگر یافته شود بسیار گران بها بود و فی الواقع در آن وقت این
نوع شتر در رسته حاکم نبود چون کس پادشاه شام بجا تم رسید و پیغام والی را گذرانید
حاکم دست قبول بر سینه نهاد و در جواب آن سمعاً و طاعتاً به زبان اند و گفت ^{یعنی مناد در قبول کیا} فرود

هر چه امر شود چاکریم و دولت خواه | ابر چه حکم رود بنده ایم و خد متکار

پس پلچی را بمنزل نیکو فرود آورد و اسباب ضیافت چنانچه فراخور احوال او بود مهیا
گردانید و بفرمود تا در قبایل عرب منادی کردند که هر که مثل این شتر بیاورد
به بهائے تمام از و بخرم و بمیعاد دو ماه بها بد و در سال حاصل کلام بدین طریق صد شتر
قرض کرده بسلطان شام فرستاد چون ملک شام بدین حال اطلاع یافت
انگشت تعجب بدندان تحیر گرفته فرمود که ما این اعرابی را می آزمودیم و او خود را بواسطه
مادر قرض انداخت پس بهمان شتران را از متاع مصر و شام بار کرده بدست
بهمان ایلچی باز گردانید و چون شتران را نزد حاکم آوردند باز بفسرود

تامنادی کر دند کہ ہر کہ شترے بمن دادہ بیاید و بہان شتر خود با آنچه کہ ہار دار دیگر د
و ہر دپس آن صد شتر را ہا بار بنی دادند آن داد و بیچ چیز برائے خود باز نگرفت چون
این خبر لسلطان شام رسید گفت این ہمہ مروت نہ حد آدمی زادست و سخاوت

حاکم را مسلم ست فرد

آوازہ سخاوت و احسان حاکمی | آخر درین جهان بعبث بر نیامدست

دیگر عظیم الروم کہ او را ستر قل گفتند چون دیدہ بود حاکم شنید متفحص اخبار د
متجسس احوال و گشت بسج و رسانیدند کہ حاکم مرگے دارد باد پائے و
بارگی جہان پیمائے چون تیر خدنگ زود و چون عمر گرامی زود و واسطے کہ بگرم رود
با آتش دم متشابہت زودہ و از تیز گامی بابا و طریق ہمراہی سپردہ ^{نظم}

چو اشک عاشقان گلگون و خوش رو | جہان پیمائے تراز شد زین شرو
یونیت حملہ برق آسا جہت | ایگاہ پلویہ چون صرصر روندہ

قبصر وزیر خود را گفت کہ خبر سخاوت حاکم در عرب و عجم ناش شدہ و وصیت جو انجروی
و مروتش از قاف تا قاف فرو گزفتہ و من شنودہ ام کہ او بدین صفت اسپے دارد
میخواہم کہ نقد او را بر محکم اعتبار بیازمایم و صورت دعویے او را در محکمہ معنی امتحان
نمایم و کس از پے آن مرکب بقبیلہ بنی طے فرستم تا حالات سخاوت او را معلوم کنم ^{مثنوی}

سن از حاکم آن اسپ تازی نژاد | بخواہم گر او مکہ مت کرد و داد
ہدایم کہ در دے رشکوہ مہی ست | دگر رود کند بانگ طبل تنہی ست

پس بچی بجہت آن مرکب ہا تحف و ہدایا کہ لائق حاکم بود فرستاد و اندک زمانی رسول

ملک روم بقیه طے رسیده در حوالی و منازل حاکم شردل نمود و قضا را مقارن رسیدن
ایلیچی ابراهیم پدید آمد و باران و برف باریدن گرفت حاکم مهران را دلدار کی نموده بمنزل
شالیت فرود آورد و در فی الحال بفرمود تا ایست بکشد و طعاعی مهیا کرده نزد مهران
آورند و بعد از فراغت طعام اسباب استراحت مهیا ساخته حاکم از خمیر بیرون
رفت و آن شب از هیچ نوع سختی نگذشت علی الصبح که حاکم بگذر خواهی آمد ایلیچی
منشور قبصر را بدایا که فرستاده بود بجای حاکم نمود چون حاکم بر مضمون آن اطلاع یافت بغایت
اندیشه مند گشت ایلیچی بفرستاد اثر ملالت بر چنین حاکم شاید فرموده گفت اے
جو انحرز اگر در آن اسب مضائقه دار کی از جانب ما خبر چند آن مبالغه نیست حاکم
جواب داد که مرا ازین جنس اسب اگر نه را باش و کمتر کسی از ابل روزگار از من طلبد
بی هیچ وجه مضائقه در حق تصور من نیاید خصوصاً سلطان عظیم الشان مرا بطلب یک اسب
معزز ساخته و بجهت این جزو خدمت رسول بزرگی ارسال نموده اندیشه من از
تخریب و تفکد من از غایت محتر که چه از و در خبر نیافتم تا آن اسب مرا تلف
نگردد **مشهوری**

من آن باور دتا دل فتاب که بد ظلمت ابر از پیش و پس بنویس دگر نویس و راهم بنود مروت نایدیم در آیین خویش مرا غام باید در اقلیم فاش	ز بهر شهادوش کردم کباب بنویس رسته رو نمی یافت کس چنه آن بر در بارگاه هم بنود که مهران بخپد دل از فاقه ریش وگر مرکب نامور گو مباحش
---	---

پس اسپان تازی و قمرکات جہانہ کی جہت سلطان روم فرستاد و رسول را نیز از تحفہ کے
 ان دیار بہرہ مند سلطنت بخوبی ترو جھے روانہ کرد چون ایلچی آمد قیصر از فو اسے حال
 خبر یافت و صفت انصاف پیش آوردہ گفت کہ آئین مسرت و قاعدہ فتوت
 حاتم را سلم ست قطعہ

توان گفت کامروز نہ بود بعالم	جزا و شہر یار و یار مسرت
ز روی جوا نمر دی و مہربانی	بر و ختم شد کار و یار فتوت

دیگر حاکم کین پاوشا ہے بود صفت کرم و سخاوت بر و قالب و خصلت احسان و مروت
 بر و مستولی ہموار ہو اند العام او برائے خاص و عام نہادہ و فوائد کرامت بہت محتاطان
 غالب ۱۱۱ دستار خواند ۱۱۱
 دور ماندگان آمادہ پیریت

چو دست بود و بخشش بر کشادی	مر عالم رسم فوایش بر رفتادی
----------------------------	-----------------------------

مینخواست کہ جز نام کرم او بر زبانش مذکور نشود و پیر از صفت بود و سخاے او در
 اطراف عالم مشہور نگردد و بدین سبب ہر کہ و پرست او صفت حاتم کہ دی آتش
 غضبش اشتغال نمودہ باینماے وے مشغول گشتہ و گفتہ حاتم مردے صحرالشتین ست
 و از جملہ رعیت ولایت من نہ اورا رتبہ مملکت داری و نہ منصب فرمان روائی و قوت
 جہانگیری و نہ بازوے کٹور کشانی شہر

نہ اور اخزانہ ست و نہ تخت و تاج	نہ ہاجش کے می دہد نے خراج
---------------------------------	---------------------------

پیدا است کہ از دست او چہ کرم آید و با سپ و شتر و گوسفند سے چند کہ دار و چہ مفدا ر
 کیم نماید من آنچہ و رسالے حاصل حاتم باشد در روزے بسا اکل میبہم و صد بلبر خوان

اور یک چاشت پیش مہمان می نہم مہر عیبین تفاوت را ہانہ کجاست تا بکجا القصہ
 ملک یمن روزے جتنے عظیم ساختہ بود و طرح دعوتے پادشاہانہ انداختہ تمام روز
 چون آفتاب بزرگتری مشغول بود و مانند ابرہ بگوہر فشانے استتال می نمود ناگاہ
 در اثنائے این حال بیت

در ذکر حاتم کیے باز کرد	دگر کس ثنا گفتن آغاز کرد
-------------------------	--------------------------

ملک ازان برنجید و عرق حدیش در حرکت آمدہ با خود اندیشہ کرد کہ بیچگونہ زبان اہل
 زمان از ذکر حاتم خاموش نیست و صفت نکوکاری و مہمانداری او از دل مردمان فراموش
 ناپس بہان بہتر کہ بدستیارے ملاح فکر کشی عمر او را در غرقاب فتنا انگم و بمدد گاری
 استاد اندیشہ رقم نام او را از لوح زندگانی محو کنم بیت

کہ تاہست حاتم در ایام من	بہ نیکی بخوابد شکر نام من
--------------------------	---------------------------

در پائے تخت او عیار پیشہ بود کہ برائے یک درم ضد خون ناحق رامیان بر بستی و
 بامیدان کہ فائدہ شیشہ دل بسیار کسان را بہ نیک جفا بشکستی بیت

چو چشم ناز نہیان بود خونہ ریز	چو زلف خوہر دیان فتنہ انگیز
-------------------------------	-----------------------------

القصہ شاہ یمن اور اطلبیدہ بموا عید خسر و انہ مستظہر ساختہ بران آورد کہ خود را بقبیلہ بنی
 طرساند و بہرحیلہ کہ داند و بہر شعبہ کہ لو ان حاتم را بنیت و نا بود گردانہ عیار
 متعی قتل حاتم شدہ متوجہ قبیلہ بنی طرس گشت و بعد از مدتے بدان سہ منزل
 رسید با جوانی خوش خوے نیکو روے کہ سیمائے بزرگی از جہہ او تابان و فر فرخندگی
 در ناصیہ او در رخشان بود ملاقات کرد جوان از روے مہربانی و . . .
^{بوعہ ہا ۱۲}
^{یثی یافتہ ۱۳}
^{ذمہ دار ۱۴}
^{یعنے علامت ۱۵}

ششون زبانی اور پر سسش کرم نموده پرسید که از کجایم آنی و یکجا میروی عیار پیشه جواب داد
 که از یمن می آیم و عزیمت شام دارم چنان التماس نمود یک امشب بقدم کرم و شاق مرا
 مشرف ساز تا محضرے که باشد بنظر شریفین رسا نم و بدین تلمطف که کلمه
 مرا بنور حضور خود بیارائی منت دارم **مصرع** ز در و رآمی و شبستان مامنور کن
 آن عیار بخوشخونی و دلجوئی لبسته آن جوان شده روی بمنزل وے نهاده و از آن جوان
 رسم ضیافت و مشروط مهمانداری به وجهی تقدیم افتاد که برگرد آن عیار را در خاطر خطور نگذرد
 بود و در ضمیر او نگذشت میزبان لحظه بلخظ تکلف دیگرے نمود و مطعومات گوناگون و ^{ککنا}
 مشروبات رنگارنگ ترتیب میفرمود **بیت**

هر نفسی بر سر خوالش نگر	خوردن خوب تر از یکدگر
-------------------------	-----------------------

و مهمان ساعت بساعت بدل آن جوان را تحسین میکرد و در زبان ثنا و آفرین
 اومی گفت **بیت**

تبارک الله ازین مسرودی و خوشخونی	گذشته از همه نیکوان به نیکوئی
----------------------------------	-------------------------------

بدین منوال تا شب شیره پایان رسید و صبح روشن روی از افق مشرق آغاز طلوع
 کرد مهمان با دید های گمیان و دایره میزبان را میان در لبست و نه بان نیاز مضمون
 این بیت هجر سوز دل گذار ادا می کرد **بیت**

دلیم سوز داز داغ حیدائی	چه بودی گره نه بودی آشنائی
-------------------------	----------------------------

جوانی بمبالند بسیار درخواست میکرد که دوس روزی اینجا اقامت نمائے و مرد
 عیار با انواع غله بامتمسک شد و می گفت **بیت**

{ تیارم شد البتہ اینجا مقیم } { کہ در پیش دارم مہمے عظیم }

جوان گفت مرا تشریف محرمیت ارزانی دار و مہمے کہ ہست بامن در میان آر شائد
کہ مددے تو انم کرد و ہمراہی بجائے تو انم آورد و مہمان چون دلنوازی و جوانمردی از وے
مشاہدہ کردہ بود با خود تامل نمود کہ این مہم کلی کہ مراد در پیش ست بے اعداد چنیں یاری
و بیدستیاری ازین گونه مددگاری سرانجام نخواہد یافت چہ کہ مردے بامروت
و کار ساز و دلجوئی و غریب نواست یا چہ ازین نیست کہ پردہ از وے کار بردارم
و او را یار و محرم خود ساختہ وے بساختن آن مہم آرم **نظم**

یک گل مقصود وین بوستان	چیدہ نشد بے حد و دوستان
دامن یاری گہ تافتہ بدست	نارغ و آزادہ توانی نشست
کا تو از یار مکمل شود	مشکلت از ہم نفسان حل شود

پس اول جوان را بچہ است اخفائے آن مہم سو گند داد و بہد از میانہ لبیار و تاکید بیشمار
سر خود را با و در میان نہاد و گفت شنودہ ام کہ درین نواح حاتم نام کسے ہست کہ لان
جوانمردی میزند و دعوے احسان و مروت و نوازی میکند شاہ بین را از و دندے و ردول
و خدشہ در خاطر پیدا آمدہ و من مردے پریشان روزگارم و معاش من از زردی
عیار کی میگنید و در نیو لا سلطان ولایت یمن مرا طلبیدہ و عدہ مال و متاع فراوان
فرمودہ بشرط آنکہ حاتم را پیدا کنم. لقتل آرم و سرا و را بچہ پیش ملک یمن برم و من
بضرورت وجہ معیشت این صورت را قبول کردہ بہین تقبیل آمدہ ام نہ حاتم
ای شناسم و در راہ بمنزل او می برم از و دلش پروری و غریب نوازی تو عجیب و

غریب نباشد که حاتم را بمن ثنائی و در قتل او مضرط مددکاری بجای آری تا من از عهده عهده
که کرده ام بیرون آمده باشم و بدولت تو از مواعید شاه یمن بهره مند گردم جوان این

سخنان را شنید و نمود و پیریت

بختد ید و گفت که حاتم منم	سرایک جدا کن به تیغ از تنم
---------------------------	----------------------------

اے مہمان پر خیز و پیش از آنکه متعلقان من خبردار گردند سر من بر داور و سر خود گیر تا
مقصود تو از شاه یمن حاصل و مراد تو میسر گردد و پیریت

چو حاتم باز ادگی سر نهاد	جوان را بر آمد خروش از نهاد
--------------------------	-----------------------------

عیار فی الحال پیش حاتم بر زمین افتاد و بوسه بردست و پای و بداد و میگفت **نظم**

اگر من گلی بر وجودت زخم	نه مردم که در کیش مسد دان زخم
دو چشمش بپوشید و در بر گرفت	وزرا بخاطر لایق یمن بر گرفت

حاتم اسباب راه از در او راحه تهیه نموده او را کبیل کرد و عیار پیشه بعد از قطع را چون پیش
پادشاه آمد صورت حال بعرض رسانید ملک یمن از روی کرم طبع مسخف شد و از
راه آزادگی و جوانمردی معترف گشت که کمری درین مرتبه حدیچکس از عالمیان نیست و سخاوت
بدین مشابه مفند و در هیچک از آدمیان نه پیریت

هست جوانمرد درم صد هزار	کار چو با حاکم فتد آنجا ست کار
-------------------------	--------------------------------

در کتاب جواهر الامارۃ آورده که چون حاتم وفات کرد و او را دفن کردند قضا را
قبر او در محله واقع شد که ممر سیل بود متعاً از اوقات باران عظیم جاری و سیل باطل بیا مد و نزد یک
بود که قبر حاتم دید آن گاه در پیشش خواست که قالب او را بموضع دیگر که ازین آفت ایمن باشد

نقل کند چون سر تربت اورا باز که دند همه اعضا و اجزائے او از ہم ریخته بود الا دست راست او که هیچ نوع تغیرے نہ داشت مردم ازان حال متعجب شده نہ و از چنان صورتی شکفت ماندند پیرے صاحب دل در میان نظار گیان بود گفت اے مردمان ازین معنی متعجب مشوید و از سلامتی دست عاظم عجب مدارید کہ او باین دست عطائے بسیار بسا اعلان داده بود و لاجرم در حمایت خیر و کرم بسلامت مانده است ہر گاہ دست کافرے بت پرست بواسطہ عطا از خلل ریختن سالم می ماند چہ عجب کہ تن مومن خدائے پرست بواسطہ سخا و احسان با خلق خدائے از آفت سوختن آتش و وزخ ایمن گمزد چہ حصول دولت جاودان تمہید قواعد خیر و احسان باز بستہ است **بیت**

دولت بیاں رخ ز جهان تافتند	دولت باقی ز کرم یافتند
----------------------------	------------------------

دارا از حکیم پرسید کہ پیرایہ سلطنت چیست گفت در عزت زلیستن گفت عزت را چگونه نگاہ توان داشت گفت بخوار داشتن زر ہر کہ زر در نظر از خواہست ہمہ کس اورا عزیز و مکرم دارند و ہر کہ زر را عزیز و مکرم دارد ہمگان اورا خوار و ہمقدار شمارند **قطعه**

مال از بہر آن لیکار آید	تاز بہر عزت سپر گردد
ہر کہ تن را فدائے مال کند	مال و تن عرضہ خطر گردد
ہر کسی کہ خوار دار و زر	بہر ملنے عزیز تر گردد

والحمد للہ کہ آمین سخاوت و مروت و قوانین احسان و فتوت حضرت شاہنشاہ عالم مظہر انوار لطف و کرم مہر سپہ سلطنت و جہان بینی شاہ بارگاہ اہمیت و گیتی مستانی ^{جو از مردی ۱۲} داراے جہان آراے عابد و بند کشور کشائے **قطعه**

<p>معین الملک والدولہ ابوالمحسن کہ جود او ز العام و عطا و مرحمت نزدیک آن آید</p>	<p>جوابہ لو بہاری علیے راتازہ میا زو کہ رسم احتیاج از عرصہ عالم بر اندازو</p>
<p>ناتر جود حاتم طے کردہ و دفتر سخاوت معین بن زائد رارقم محو بر کشیدہ قطع</p>	
<p>کینسر و زمریان و فریدون روزگار عدلت نظام عالم و حمت توأم ملک</p>	<p>ہم شریار عدلی و ہم پادشاہ جود جودت پناہ سائل و دست پناہ جود</p>
<p>حق سبحانہ و تعالیٰ منشور احسان شامل اورا بنو قیص و ہو محسن ملکہ اجرہ عن رتہ مو شح داراد و لشان العام کاملش بطف و کذا لک بجزی المبین موقع و مزین گردانا و</p>	
<p>باب بیست و دوم در تواضع و احترام</p>	
<p>تواضع سبب رفعت است چہ در جایث آمدہ است کہ من تواضع للہ رفعة اللہ یعنی ہر کہ فروتنی نماید برائے خدا خداے او را بہ دار و درجہ او را بلند گرداند بیست</p>	
<p>تواضع ترا از جسدی دبد زردے شرف سر بلندی دبد</p>	
<p>تفسیر بن احمد ملک سامانیہ پسر خود را وصیت کرد کہ اے فرزند دل بند اگر میخواہی کہ مملکت کہ ما بمشقت بسیار بدست آمدہ ایم و سطلے کہ علم عزیزہ در متبید قواعد کن مرت کردہ سالسا با تو کمانہ بر خیزہ اعتماد مکی کہ مال در معرض روال ست و بر شک دل منہ کہ مرد سہا ہی منتقلب الاحوال ست تکیہ در دوام ملک و قیام حکم بر کرم نمائے و در تواضع فزائے کہ تواضع و کرم دوام اند مردمان را و ہر کہ صیہ ازین دوام شد</p>	
<p>لے مدد کار ملک و دولت ۱۲ جن کے سبب سے قیام ہوا ۱۳ سے در حالک وہ محسن جو پس اس کے لئے اجزا نکاسی ان کے رہا کے پاس ۱۴ اسکی طرح جزا بیتیں ہم احسان کرنے والوں کو ۱۵ جو کوئی ثروتمنی کرے اللہ کے واسطے مرتبہ اسکا بڑھتا ہے خدا ۱۶</p>	

آوردہ اند کہ ابن سماک مجلس ہارون رشید آمد خلیفہ از برائے او برخاست و تعظیم کرد
 ابن سماک گفت اے خلیفہ تو واضح تو در پادشاهی بزرگتر است از پادشاهی تو خلیفہ گفت سخن
 نیکو گفتی زیادت کن گفت سہر کہ حق تعالی اور اعلیٰ و جمال و بزرگی دہد از مال بایندگان
 خدا مواسا د احسان کند و در جمال خود پارسائی و در زود و در بزرگی خود تو واضح نما یک حق تعالی
 اور از مخلصان خود گرداند ہارون رشید ابن سخنان را پسندیدہ و ذات و قلم طلبید و بہ دست
 خود این سخنان را بنوشت و این نوشتن نیز علامت تو واضح خلیفہ بود **مثنوی**

زیر کان آزمودہ اند بے	بر تو واضح ز بیان نہ کرد کسے
از تو واضح بلند گرد و نام	وز تو واضح رسیدہ اند یکام
متواضع بر رگوار بود	منظر لطف کردگار بود

و تو واضح و احترام در بارہ اشرف انام چون سادات عظام و علمائے اعلام و مشائخ
 کرام اعتبار سے تمام دارد و موجب ارفع الیوائے دولت متواضع باشد امام محمد حسن
 شیبانی نزدیک رشید آمد رشید اور تعظیم بسیار کرد چنانچہ بر پائے خاست و او را
 بجائے خود ہنشان و چون برخاست چند قدم برسم مشالیت باز بر رفت یکے از
 جملہ خواص او گفت کہ ہاچنین تو وضع کہ خلیفہ نمود مسابست خلافت نمی ماند رشید
 جواب داد کہ آن مسلح کہ بتواضع زایل شود نابودن آن اولیٰ قدرے کہ با احترام بزرگان
 یکا بہ کاستہ و محوشہ بہتر بہت

قدرے کہ بتعظیم کسان کاستہ گردد	مردے پچنان قدرے کہ آراستہ گردد
--------------------------------	--------------------------------

آوردہ اند کہ اسمعیل سامانی پادشاہ خراسان و سلطانی بس با سامان بود روزے

عالمی ہمہ نزدیک اور اعظم بسیار نمود و چون میرفت بهفت گام از عقب
وے برفت شبانه حضرت رسالت پناه را صلی اللہ علیہ وسلم در واقعہ دید کہ با او میگوید کہ
اے اسمعیل چون تو یکے از علمائے امت مرا عزیز داشتی من از حضرت حق سبحانہ ^{ایستخواب} در خواب دیدم ^{۱۲} تا ترا
ہر دو جہان عزیز دارم و تو بهفت قدم در عقب وے رفتی و عا کر دم تا بهفت تن از نسل
تو پادشاهی کنند و ہر دو دعار بارہ تو مستجاب شد و یکے از علامات تو اضع میل کردن دست بصحت
صلحاء و علمائے دین و در ولیشان صاحب یقین نہ جماعتی کہ خود را بصورت علمائے
ربانی و مشائخ حقانی بخلق نہایت و بطمع حطام فانی سخنان حق را بنیور خوشامد
بیار آیند بلکہ بصحت کسے بایہ رفت کہ کارہ از صحبت مردم باشد و یکے اعتماد
باید کرد کہ خواب کہ کسے اورا اعتقاد کند آورده اند کہ چون عبد اللہ طاسہر حکومت
خراسان آمدہ در تیشاپور تہ ول ترمودا عیان و اشتراف اسلام وے آمد نہ بلکہ از
یک ہفتہ پرسیہ کہ بیچکس ماندہ است درین شہر کہ اسلام مانیا مدہ باشد و مارا نہ پرسیہ
گفتند ہر کہ درین شہر اسمے و رسمے داشتہ شمارا پرسیہ و بمجلس شمارسیہ الاد و درویش کہ
ہر یک از ایشان در گوشت نشسته اند و دیدہ از مشاہدہ این و آن بر بستہ و از غوغائے
خلق باز رستہ اند و بندہ کہ حق پیوستہ **مشنوی**

لا بالضر اندک مال دنیاوی ۱۲

معتکفان حرم کبریا اعتکاف کرنے والے ۱۲ دیدہ نہ و کوان و مرکاب در نظر	مشتہم ز دل صورت کبر و ریا بال نہ و ہر دو جہان نہ پرسیہ تحت در ایوان آلہی زودہ
عبد اللہ پرسیہ کہ این دو تن کیانتہ گفتند احمد حریب و محمد اسلم طوسی کہ علمائے	

ربانی آمد و بدرگاسلاطین و امرا در در نمی نمایند گفت اگر ایشان بسلام مانیا دهند نا
 بسلام ایشان رویم پس سوار شد و نزدیک احمد حرب رفت یکے دویده رسید و
 گفت که اینک عبداللہ طاہری آید احمد را بحال فرار نشد عبداللہ پیاده شد و بخانہ
 او درون رفت احمد بر پائے خاست و مدتی سر در پیش افگندہ بالیتاد و عبداللہ نیز
 بر پائے الیتادہ بود بعدہ احمد سر بر آوردہ درونگریست و گفت اے پسر طاہر شنیدہ
 بودم کہ مردم نکور و مے و فحش منظرے و حالیکہ من مدینگرم اراک خوترے کہ می گفتند اکنون
 این کورے نیکو را بنامرمانی نماندست مگردان و چنین رخسارہ را ہمہ آتش روزخ مساز
 این بگفت و ردے لقبلہ آورد و بنمازد سپہوست عبداللہ گریان گزیان از خانہ او بیرون
 آمد و نزدیک محمد اسلم رفت محمد او را بار داد و پرسید کہ جبہ کرد سو دن داشت گفتن بہر
 بایہ کہ دتا روز آدینہ کہ دے کہ از خانہ بیرون می آید و بنمازمیر و دشایہ کہ ملاقات واقع
 شود عبداللہ بہ رفت و چون روز آدینہ رسید بیامد و بہ سر کوچہ کہ نزدیک خانہ او بود با الیتاد
 شیخ بنمازد بیرون آمد و میخواست کہ بمسی بہر و دید کہ سواران بر سر راہ الیتادہ اند ہمانجا
 کہ ہ توقف نمود عبداللہ از مرکب فرود آمد و پیش محمد اسلم آمد و سلام کرد و محمد اسلم
 پرسید کہ چہ کسے و چہ کار داری گفت عبداللہ طاہرم و بنمایرت تو آمدہ ام شیخ گفت
 حاشا ترا با من چہ کار و مرا بہ تو چہ گفتار پس روئے بہ یوار آورد و روز نگاہ نگرد عبداللہ
 پیش آمد و روزے بہر خاک قدیم او نہاد و مناجات کرد کہ آہی این مرد بہلے ارضلے تو
 مرا کہ بندہ ہدم دشمن می دار و دامن بہر فلے تو ادا را کہ بندہ نیک ست و دوست مرید
 بمرمت آن دشمنی و این دوستی کہ بہلے تست این بایہ او را کار آن نیک کنی ہا تے

آواز داد کہ سر بہ دار کہ گناہ نژ اور کار طاعت او کردم **لظم**

اگر چہ ما بیدان روزگاریم	ولیکن نیکوان را دوست داریم
چہ باشد کہ بیدان را در قیامت	بہ نیکان بخشد از راہ کرامت

آورده اند کہ یکے از ملوک بدیدن درویش رفت آن درویش فی الحال سجدہ بجائے
آورد و زیر شاہ پرید کہ این چہ سجدہ بود گفت سجدہ شکر دیگر بارہ پرسید کہ برائے چہ
شکر کردی گفت خدائے را سپاس کردم برائے آنکہ سلطان را نزد من آورد و مرا
پیش سلطان برد کہ آمدن شاہان نزد درویشان عبادت است در وقت درویشان
بدرگاہ شاہان معصیت پس چون سلطان را اطلاع حاصل شد و معصیت از من صادر
نہ گشت محل شکر گزاری و سپاس داری باشد **مشنوی**

اگر دم ز درویش پرستی ز نے	ز رفعت قدیم فوقی کرسی ز نے
کنے کا ستعانت بدرویش بدو	اگر بر فرید و لغز و از پیش برد

باب بیست و سوم در امانت و دیانت

علمائے دین و عرفائے صاحب یقین چنین گفتہ اند کہ امانت رکن اعظم است از
فصال حمیہ و دیانت اصلی محکم از اخلاق پسندیدہ بنیاد ایمان یا امانت تمام
کرد و چنانکہ فرمودہ اند لَا اِيْمَانَ مِّنْ لَا اَمَانَةٍ لَهُ قَاعِدَةُ شَرِّ بَحْفَظِ قَوَاعِدِ دِيَانَتِ
لظام پذیرد مشنوی

شرع کہ بنیاد صیانت ^{حفاظت} نہاد	قاعدہ دین بہر دیانت نہاد
--	--------------------------

لہ شناختہ گان ۱۲ لے نہیں ہے ایمان جس کو امانت نہیں ۱۲

دردلت ارمیل میانت بود | از شر و دوزخ امانت بود

ہر کردارے و گفتارے کہ در آن نگر می و در ہر دیدنی و شنیدنی اطراف آن را تا مل
 کنی حد سے بامانت دارد و حد سے بخیانیت چون کسی در آن امانت لگا ہندارد
 بخیانیت کردہ باشد و ہر چہ خدائے بہ بندہ دادہ امانت است کہ در آن خیانت روا
 نیست مثلاً دیہہ امانتے است کہ ہدائن در آثار قدرت مگرد و گوش امانتے کہ ہدائن سخن
 حق استماع کنند و زبان امانتے کہ ہدائن لو کرخی با گوین۔ و دست امانتے کہ ہدائن نفع بخلق
 خدا رسانند و علی ہذا چون کسی دیدہ بنظر حرام یکشاید و گوش بر استماع اقوال
 ناشائستہ نیند و نہ زبان بہ تنان و دروغ گوید و دست ہزار مسلمانان یکشاید
 ہر آیتہ در امانات الہی خیانت کردہ باشد و نہی رہانی کہ فرمودہ ^{۱۲} یا ایہا الذین
 آمنوا لا تلحقوا بالعدمی نہ شنودہ باشد ^{۱۳} **مشنوی**

دین تو فارغ ز دیانت گری	اے مشدہ نہ ایمان و امانت بری
شرم نداری که خدا ائیت هست	نزد من نداری که فنا ائیت هست

وسلاطین را بدر از محافظت این امانت و حفظ امانت دیگر لازم است لیکن ملاحظه
حال رعایا که و دالہ حضرت خالق البراہانہ اگر در محافظت ایشان تقصیر رود
فصورے بارکان امانت راہ یا بد حکما گفته اند کہ اگر پادشاه عالمی ظالم را بعمل نہرند
و ہم رعیت بکجباری و ستمگاری حوالہ کنند این ہم علامت خیانت است در حق
رعیت چہ ستمگارہ را برہ منعفا و عجزہ مستولی ساختن چنان ہارند کہ گویا شہالے گو سپند
بگری سپردہ نظم

ستمگاره گر گیت بادار و گیر چو بپروی این گو سپندان بگرگ	رعیت همه گو سپند حقیر فتادند اندر بلائے بزرگ
و دیگر ملاحظه دیانت لازم است و دیانت محافظت امانت است که میان بنده و خدا بادش و کسی بر آن اطلاع نیابد مگر بعد از اظهار آن و صیانت قانون دیانت موجب سعادت سیر و سرائے بلکه سبب حصول رضائے خداست بیست	
در دیانت کوشش نا دنیا و دین گیر و فروغ	بے دیانت راند دنیا هر مرادست و نه دین
و همچنین مردم مرتین بکرم و متعزز باشند و نه دهمه کس عزیز و محترم آورده اند که در اول زمان نوشیروان که هنوز رایت عدالت نیفرخته بود و از اشتغال بعیش و عشرت بکار رحمت نیز نرفته و همسایگی او مردی بود بکرم مشهور و بر اعانت مہمانان و مراعات ایشان موصوف و مذکور بیست	
باحسانش فقیران رشاد گشته	ز بنده احتیاج آزاد گشته
پیوسته خوان العام بگتر دے و خاص و عام را مہمانی آوردی چون آواز او بمردمی آمد و صیت جو انمردی او در افواه ^{جمع فہ و مہمانان} و اندر افتاد و نوشیروان بحمت امتحان لباس بازرگانان ^{جمع لسان و مہمانان} پوشیده بخانه او رفت و مہربان او را شناساخته چنانچه عادت او بود طریق تکلف نگاہاشته و از و قائل مروت و لوازم ضیافت، هیچ نکته فرد نگذاشت و او را در صفا آورد که بنمبره آن در باغ انگوری بود و انگور ہائے لطیف بر تانہا رسیده می نمود آنجا صحبت داشتند و مہربان چند ان تکلف کرد که نوشیروان متعجب شد و در آخر مجلس گفت اے خواجہ من مردے بازہ گانم و بازہ فتوت و جو انمردی	

تو ترا تصدیق دادم آنچه درباره تو از کرم و احسان شنیده بودم **مصرع** چون بدیدم
 یزید چندان با اکنون میروم بر من حکم فرمائی که برائے تو چه تحفه فرستم و چه بدیدم و تزیین
 نمایم میزبان گفت اے خواجہ مرا ہر دولت تو ہمہ اسباب میاست چون پردہ وحشت
 از میان برخاست و رسم تکلف بر طرف شد مرا میل انگور تازه است اگر شمارا
 ببلے برندیابرایے شمار رسم تبرک بیارند قدرے برائے من بفرستید نو شیروان
 گفت دربار تو انگور بسیار دیدم چرا از ان نمی خوری گفت اے خواجہ پادشاہ ما
 مردے ظالم غافل است کہ پر وایمے رعیت ندارد انگور ہائے مردم رسیده و ہنوز کے
 تعیین نکرده تا خنہ گیرند و ایمین مردم بے ملاحظہ خنہ انگور میخورند و من محروم جہت
 آنکہ حق او درین بار غایتست و ہنوز خنہ نکرده اند اگر انگور بخورم خیانت کردہ باشم
 و در مذہب من خیانت دہی دہانتی حرام است چون غورہ پدید آید در بارغ ببندم
 و ہر کخم و نگارم کہ بیج آفریدہ در آنجا رود تا وقتیکہ پادشاہ عشر خود را بگیرد انگ من
 دست ما فگور کنم نو شیروان کہ این حکایت شنید بگریست و گفت کہ آن پادشاہ ظالم
 و غافل منم و بسبب دیانت تو از خواب غفلت بیدار شدم بعد از ان طریق عدل
 پیش گرفت و آن مرد را مقدم تاک ساخت **قطعه**

وز امانت مرد کامل می شود

از دیانت کار می یابد نظام

دولت دارین حاصل می شود

بے تکلف از تدین خلق را

در اخبار آمدہ کہ پسر امیر بلخ نو درے تماشا بیرون آمدہ بود گذشت بر دیوار ہستی

افتادہ گاہ کرد پیرے دید ز نازے بر میان بستہ و بیلے در دست گرفته درخت می نشانی

۱۳۱۱ھ در شعبان ۱۲۸۱ھ بمطابق ۱۸۶۴ھ در روز یکشنبہ ۱۲۸۱ھ

امیرزادہ گفت اسے پیر درخت کہ از میوہ آن نخواہی خورد چہ امی نشانی پیر گفت دیگران
 کاشتند مایہ جویم مایہ زمرے کاریم تا دیگران بخورد و شاید کہ مایہ زمرے جویم امیرزادہ
 جوانی نورسیدہ و منور بود بطلاق سوگند خورد کہ تو از میوہ این باغ نخواہی خورد این باغنت
 و بگدشت پیر رسید کہ این چہ کس بود گفتند پسر امیر بلخ بعد از مدتی امیر زادہ تماشا
 سوار شدہ با کوکبہ خود میراند بہاغے رسید لغایت دلکش و روشنہ دید بسیار
 خوش ہوا نظم
 باغ ۱۲

درختانش ہمہ ہالا کشیدہ	برایشان میوہ ہائے خوش رسیدہ
زبالائے درختان سراسر انداز	تو جوان گشتہ مرغان خوش آواز

امیرزادہ را آن باغ بسیار خوش آمد عنان باز کشید و از مرکب پیادہ شد و در باغ درآمد
 پیرے و پیر زناہ بند کہ در آن باغ می گشت چون امیرزادہ را دید شناخت و امیرزادہ
 نیز اوراق دست بہر طبقہ از میوہ ہائے چیدہ و لطیف پیش آورد امیرزادہ آنہا ز
 خوردن کرد و در اثنائے میوہ خوردن قہرے بدست پیر داد کہ تو ہم بخورد با ما اتفاق
 نمائے پیر آن میوہ را بہ یکے از ملازمان او کہ ایستادہ بود داد و گفت مرا ازین میوہ
 نشانی خوردن امیرزادہ پیر رسید کہ چہا گفت بچست آنکہ در آن وقت کہ من این درختان
 را می لاشم پسر امیر بلخ بدینجا رسید و مراد از نشاندن درخت سرزنش کرد کہ عمرے
 گذرانیدہ و بلب گور رسیدہ چہ اعلی دور و دراز داری کہ درین سن درخت میکاری
 کہ بعد از چند سال دیگر راہ میوہ آن خواہد رسید من سخن او را جواب گفتم و او
 بطلاق سوگند خورد کہ از میوہ این باغ نخوری من از حرمت آنکہ شاید از زندہ و کہ خدا

ہاں یہ سب وہاں ہمارے منجورم تالاق واقع لٹو دین از عیدہ دیانت بیرون آمدہ یا ششم
 جو ان گفت اسے پیر آن امیر زادہ منم و آن سو گند من خوردہ بودم از ہر این دیانت کہ
 وزیدی وزارت خود را بتوفیق کرم و در مہج ہم بے مشارکت تو شروع خواہم
 نمود پیر زمانے سر در پیش افگندہ ^{۱۳} تلمے کہ پس از ان سر بہ آورد و گفت قبول کردم
 اما پادشاہ مسلمان و وزیر گیر و انبساط پس ز فارہ برید و کلمہ شہادت بر زبان راند
 و ہر کت دیانت بدولت اسلام رسید مرتبہ عالی و منصب بزرگ یافت **بیت**
 گر علوقہ رخو اہی از دیانت رخ مناب ہاتھ گفتہ گفتے واللہ اعلم بالارصواب

باب بیست و چہارم در وفا بعہد

وفا کار جو انمروان صاحب کمال است و حسن عہد از خصال بزرگان ستودہ حال رخاؤ
 ہر عہدے کہ آرائش از خال و فایا بد مرغ دل میچکس گردن از رشتہ دام محبت او بہرنتا
 حق سبحانہ فرمود کہ یا ایہا الذین آمنوا و فوا بالعقود یعنی اے مومنان و فاکنید بعہد ہا
 کہ با یکدیگر می بندید و جائے دیگر میگوید قولہ تعالی و اذ فوا بعہدہ نئی اوف بعہدکم
 یعنی وفا کنید بعہدے کہ با من بندید تا وفا کنم بعہد شما یعنی جزائے خیر در عوض آن
 بشما دہم و در حدیث آمدہ کہ لا دین لمن لا عہد لہ کمال دین داری نیست کسی را کہ

رعایت عہد خود نکند بیت

نیت بر مردم صاحب نظر خد متے از عہد پسندیدہ تر

روزے حضرت اسماعیل علی نبینا و علیہ السلام یاد دوستی ہمراہ افتادہ با یکدیگر می آمد آن

کہ اسے موثر پوراکر و عہد دل کو ۱۴ ت ادب پورے کہ و میرے عہد پورے کرد لگائیں تمہارے عہد ۱۲ کہ نہیں ہے وہیں جبکہ
 کہ عہد نہیں ہے ۱۴

دوست چون بدرخانہ خود رسید اسماعیل را گفت من ہمراہی تیرا دوست میدارم و عہدہ
کن با من کہ درین موقع بنشینم تا من در خانہ خود در آییم و ہمے دارم آنرا بسازم و فی الحال
بیرون آییم اسماعیل با او عہدہ کرد و آنجا نشست آن مرد چون بخانہ درآمد اورا ہمے
کلی واقع شدہ و از وعدہ خود واسماعیل فراموش کردہ بہ چارہ کار خود مشغول شد و خانہ
اورا ہی دیگر ہم داشت از آنجا بیرون رفت بعد از سہ روز بدان ہمارسید اسماعیل را دید
بہ درخانہ نشست گفت اے شجر شجرہ مملکت واسے پسر بہر ملت اینجا چہ نشستہ گفت
از ان وقت کہ مرا بوعدہ اینجا نشانہ شدہ ام و دیدہ انتظار بہر راہ معاودت تو نہادہ
گفت چون من زیادم تو چہ از فتح گفت چون با تو وعدہ کردہ بودم روان راشتم کہ خلاف
کنم و اگر نہا تو نمی آمدی من اینجامی نشستم و ازین کوئے نمی رفتم لاجرم حق سبحانہ در
کلام خود اورا بدین نوع صفت کردہ **إِنَّكَ كَانَتْ سَادِقَ الْوَعْدِ** یعنی او پیغامبر راست وعدہ

و درست عہد بود ہمیشہ

در عہدہ عہد اگر بر وزن آید مرد	از ہر چہ گمان بری فنزون آید مرد
--------------------------------	---------------------------------

بعد از آنکہ وفای عہدہ خلق پسندیدہ است ہر آئینہ عہدہ خدا پدیدہ تر باشد و در
حکایات الصالحین آمدہ کہ خواجہ غلامی داشت پارسا و خدا ترس ناگاہ این
خواجہ بیمار شد عہد کہ دبا خدایے کہ اگر ازین بیمار کی خلاص شود این غلام آزاد کند حق سبحانہ
اورا شفا داد و خواجہ دل در غلام بستہ بود اورا آزاد نکرد و دیگر بارہ از قضاے الہی بیمار
شد غلام را گفت برو و طبیب را بسیار تا مرا علاج کند غلام بیرون رفت و در آمد خواجہ
گفت طبیب کو غلام گفت طبیب میگوید کہ او مخالف من می کند و بد آنچہ

میگوید وفا کنی کند من اورا عطا چنانکه میگویم خواه متنته شد و گفت اے غلام طبیب را بگو
 که از مخالفت باز نشتم و از لفظ ^{توبه} عیب توبه کردم و بعد ازین **مصرع** گم سر برد و از سر بیان
 نمودم غلام گفت اے خواجہ طبیب میگوید اگر تو صفت وفا پیش آر کی مانیز شربت
 شفا ازانی دارم خواجہ غلام را آزاد کرد و در حال شفا با و ت پیوست

اگر بجز محبت و وفا کنی با حق	ز روی لطف و کرامت و ناکت با تو
------------------------------	--------------------------------

آورده اند که پادشاه را همه صعب پیش آمد با خود عیب کرد که اے خدا مہم مرا بدخواہ
 من بسیار دہر نقد یک در خزانہ دارم بہ فقر و مساکین قسم، نمایم حق سبحانہ مہم اورا
 بزودی و خوبی کفایت کرد پادشاه خواست کہ بعد خود و ناکت نمازن را طلبید و فرمود
 تا نفقہ و خزانہ را حساب کند بعد از حساب مبلغ کلی برآمد اُمرا و ارکان دولت
 گفتند اے ملک این مقدار مال بدرویشان نشاید داد کہ لشکر بے برگ و نو
 ماند پادشاه گفت کہ من عہدہ کرده ام کہ این نفقہ را بابل استحقاق رسام و ارکان
 دولت گفتند کہ علمائیز برین کہ ملازمان ملوک بحکم و العالمین علیہا از جمله اہل
 استحقاق اند ملک درین قضیہ منجیر شدہ در سفر نشسته بود کہ ناگاہ دیوانہ در گذر
 آن فرمود کہ آن دیوانہ را طلبید تا درین باب با او مشاورت کنیم دیوانہ را آوردند
 ملک گفت اے دیوانہ من عہدہ و شرطی با خدا بستہ بودم کہ چون مہم
 مرا بسیار دہر نقدی کہ دارم در راہ اول صدق کنم این زمان مہم کفایت شد مال
 و نقد بسیار است اُمرا بالتفاق آن را منی نمیشوند و علمائے پاسبان را استحقاق ثابت
 میکنند توجہ میگوئی دیوانہ گفت اے ملک در آن وقت کہ ابن عہدہ کردہ بودی کہ

مال بدر و ایشان دهم سپاهیان را در خاطر گذرانده بودی گفت نه همین گدایان و محتاجان را بخاطر
گذرانیده بودم گفت پس بدیهه داده که در خاطر گذرانیده میکی از امر گفت اے دیوانه مال
بمجدست و سپاه بی بے برگ و دیوانه روز از آن کس بر تافت و گفت اے
ملک تو دیگر بآن کس که نذر و عهد با او کرده کار داری یا نه اگر دیگر بار با او کار خواهد
بود بعهده خود وفا کن و اگر با او کار نداری و محتاج او نخواهی شد هر چه خواهی بکن پادشاه
بکسیت و فرمود که همه اموال را بر فقر و مساکین قسمت کنند **نظم**

چو محتاج خواهی شد آخر بدو	مستجاب از وفاداری خویش رود
کسانی که فرمان روا گشته اند	مکرم ز حسن وفا گشته اند
وفاداری آئین شاهنشاهیست	غم عهد خوردن ز کار آگهیست

و چون عهد از هیچکس چنان خوب تر نمی نماید که از سلاطین زیر که سخن ایشان بمسامع همه
کس میرسد و احوال ایشان در همه مجامع گفته میشود و مجبور خلق بر عهد و پیمان ایشان
اطلاع می یابند و چون عهد خود را بپایان نرسانند دوست و دشمن را بر ایشان اعتماد ندارد
و در وصایای هوشنگ بن سیامک مذکور است که اے فرزندان از نقص عهد و خلاف
و عده اجتناب کن که شامت آن روز و ترم میرسد **پیت**

دست وفادار کمر عهد کن	تا نشوی عهد شکن عهد کن
-----------------------	------------------------

و ملوک را خود از عهد و عهد سلطنت بیرون آمدن از جمله لوازم است آورده اند که
افراسیاب در تعریف احوال نظام و تفحص حالات مظلوم مبالغه بسیار میکند و در پنج
می کشید روزی که از آن فاش کردند که درین باب مبالغه بسیار می نمائی *
جمع ندیم بهمنیان ۱۲

و از خری و تناسل بازی مانی گفت و عده خود را اخلاف محنی تو انم کرد گفتند ما از تو هیچ و عده نشودیم
گفت پادشاهی در عهد ذات خود و عده الیت دژ من پادشاه لازم است که بدین و عده وفا
کند و وفا آلت که داد مظلوم از ظالم بستاند و هر که بدین طریق نرود خلاف و عده
کرده باشد **مصرع خلاف** و عده نیاید ز اهل دین و دیانت پادشاه به از حکمی پدید
که مرد را کرام صفت عزیزی گردانند گفت بوعده و فاکه دن و یک از فضایل حسن عہد
آلت که بقای جهان بدان باز بسته است زیرا که مدار عالم بر سلطنت
ست و مدار سلطنت بر لشکر و ملوک عالم خدائن خود را بر حشم و لشکر بدان
امید صرف میکنند که بهنگام خسر و ج دشمن و فائز نمایند اگر رسم و فایز باشند بر
ایچکس از سپاهیان اعتماد نماند دارکان ملک خلل پذیر شود و دیگر در سودا و معامله و زرا
عات و تجارت بے عقود و عهود و واقع ست که اگر بوفان و سد نسق و نظام جهان محو و
نابود گردد پس از طریق و فاروس به نباید تاونت و بصحبت و فاداران با یک

شناخت مشنوی

میل نئے کن کہ وفایت کند	جان بدن تیر بلائیت کند
بہر چین دوست کہ جانی بود	دوستی جان زر گرانی بود
جان کہ از وہ بہمان یار نیست	ہیچ نیز ز دجو وفا دار نیست
یار توان یافت بگیتی بے	لیک وفا دار نیابی کے
صحبت آن کن کہ بصدق و صفاست	دامن او گیر کن اہل وفاست
در تالیخ ولایت خراسان مذکور است کہ در آن وقت کہ یعقوب لہٹ بہ نیشاپور	

رسید محمد طاهر حاکم نیشاپور بود با او بیانی شد و او آن شهر را محاصره کرد و در آن دولت محمد طاهر
 همه به پنهانی کتابت با یعقوب فرستادند و در اظهار خلوص و وفاداری مبالغه نمودند
 مگر ابراهیم حاجت که او هیچ کتابتی نکرد و کس فرستاد چون یعقوب نیشاپور را برگرفت
 و رعایا و حشم را در ضبط ایالت خود در آورد ابراهیم حاجت را طلبید و گفت چگونه بود
 که همه یاران تو بکتابت با فرستادند و تو با ایشان موافقت نکردی ابراهیم گفت
 اے ملک مرا با تو سابقه معرفت نبود که تجدید آن عهد کردم و از محمد طاهر نیز شکایتی
 نداشتم که طریق مخالفت او سپردم و از خود رخصت آن نیافتم که حق العام و پیر و رش
 او را به شکستن عهد و پیمان بر طرف نهادم و فرود

من آم که سر از خط و فای بر دارم	اگرچه سازند جفا چون قلم بن زبن
---------------------------------	--------------------------------

یعقوب گفت تو لائق آن که ترا تربیت کنند و مستحق آنکه بهم ترا تمسیدند ^{اجازت} دهند و بیست

آفرین باد بر وفاداران	نفرین باد بر جفا کاران
-----------------------	------------------------

پس او را از جمله آن مردمان بقبول و اقبال اختصاص داد و آنها را که بنفاق جانب دلی خود را
 فرو گذاشته بودند با انواع عقوبات و تعذیبات در عرصه تلف کرد و قطعه

کسی که حق شناسد از و امید ببرد	کسی که نیت و فالیش بد و مکن پیوند
ز حسن عذر بعالم اگر عظم گردد	بواسطه رفعت او بگذرد و ز چرخ بلند

باب بیست و پنجم در صدق

صدق در راست گوئی و راست نگاری سبب ایمنی و درستکاریست قطعه

استان رسته اند روز شمار	جهان کن تا از ان شمار شوی
-------------------------	---------------------------

اندرین رشته راستکاری کن	تا دران رشته راستکار شوی
<p>بزرگان گفتند که عمر سخن از ان فراخ ترست که گوینده را پائے بیان در سنگ خلاف آید و تا گل صدق در چمن سخن بر رخورداری مید بد نفس ناطقه را دست خار در درنا بر بستن نشاید قطع</p>	
زبان پاک را حیثیت است لبید	که از لوث دروین آلوده سازی
اگر پابرداری از ره صدق	سر از گردون گردان برف سازی
<p>یکه از بزرگان دین فرموده که اگر به تقدیر سے که دروین گفتن خوف عقاب و در راستی امید ثواب بنور سے با لیتے که عاقل اند دروین اعتراض نمودی و بجانب راستی میل کردی از آنکه دروین مرد را بخوار دے اعتبار و بمقدار گردانند میریت</p>	
از یکی افته بکم و کاستنی	از همه غم رستی اگر راستی
<p>آورده اند که پسترس خلیفه در وصیت نامه پسر خود نوشته بود که اگر خواهی که مردم از تو پسترسند دروین ^{۱۳} کوی که مرد دروین ^{۱۳} غلو بے مهابت بود اگر چه هزار شمشیر بر آئے محافظت او گردا و باشد یعنی اگر هزار تیغ بر بند در کو کبه دولت کے می بند و شمشیر زبانش جو بر صدق نداشت باشد در نظر مردم نهی شکو بے نیار و مشنوی</p>	
تو در کار خود راستی بر لکار	که هم رسد گردی و هم رستگار
بود اگر چه مردم بے کج خرام	با خرد شود راستان را غلام
اگر چند باشد ^{چند} کمان سخت گیر	با خرد تو اضع کند پیش تیر
<p>آورده اند که حجاج ظالم جمع را سیاست میکرد چون نوبت بیکه از ایشان</p>	

رسید گفت اے امیر مراکش کہ بر توحقے ثابت کردہ ام گفت تیرا بر من چه حق ست گفت
 غلام دشمن تو ترا و قیعت میکہ دو بہ نسبت تو سخنان فحش میگفت من او را منع کردم و از
 دشنام تو باز داشتم حجاج گفت برین معنی گواہی داری گفت دارم و بہ اسیرے دیگر
 اشارت کرد کہ او دوران مجمع بود آن کس گفت اے راست میگویی و من شنو دم کہ
 او آن کس راہ از نشئت و غیبت تو منع میکہ و حجاج گفت تو چہ ابا او مشارکت نکوی
 و موافقت ننمودی در منع دشمن من گنت من ترا دشمن میدانم بر من لازم نبود کہ طرف
 تو رعایت کردے حجاج فرمود تا ہر دو را آزاد کردند یکے را بسبب حق وے دیگر را بجهت
 صدق وے و این مثل در میان مردم پیدا شد کہ ان کان الکذب نبی نالصدق انجی
 اگر دروغ کہے را میر ہاند راست رہانند و ترست نظم

راستی آنجا کہ علم برزند	یاری حق دست بہم برزند
راستی خویش نہان کس نکند	بر سخن راست زبان کس نکند
راستی آور کہ شوی رستگار	راستی از تو ظفر از کمر دگار
چون لبخن راستی آری مجائے	ناصر گفتار تو باشد خدائے

و چنانچہ کذب آبر و رایی بر مزاج و بہزل و طبیعت و بہو و لعب نیز مسقط عرفی ست
 خصوصاً از باب اختیار کہ مزاج کہ دن ملازمان ایشان دلیر ملیشوند و او را وقتی در دل
 ایشان نمی ماند و بکن کہ چون با کس مزاج کنند کینہ در دل گیرد و بہر و زمان در صد و
 انتقام آید و از ان صورت فتنہ باز آید و در روشنائی نامہ مذکور ست نظم

مکن فحش و دروغ و بہزل پیش	مزن بر پائے خود ز نہایتیش
---------------------------	---------------------------

کہ اگر شلبے برد بزل اُبردیت دگر ماہی کند چون خاک کویت

دیگر غیبت کردن از روی الاقتدار مناسب نمی نماید چه ایشان را قدرت آنست کہ بمواجه
بر کہ خواہند و بر چه خواہند بگویند پس خود را در حساب اہل غیبت نہاید داشت و ملازمان
را ہم از غیبت دیگران منع نماید کہ دن کہ شامت غیبت بسیار مضرت آن در
دنیا و آخرت بیشمارست **نظم**

غیبت کس تا بتوانی مگو	ترا آنکہ ز غیبت برد آبرو
گوش منہ بر لب غیبت گران	تا تو اہم انبار نہاشی دران

باب بیست و ششم در آنجا حوائج

بر کہ خواہد کہ حاجتہائے او نزد خدا تعالی روا شود باید کہ بد آنچہ تواند حاجات خلق برآورد
و در حدیث آمدہ حق سبحانہ تعالیٰ یاری مہد ہد بندہ و خود را مازام کہ یاری مہد ہد
بندگان اورا پیست

اگر تو حق بخشایش خدا داری	ز روی لطف و کرم بر شکستگان بخشائے
---------------------------	-----------------------------------

در اخبار واردست کہ ہر کہ العام ربانی روئے یوے آورد و افضال سبحانی در حق او
بسیار شود کثرت احتمال مومنات محتاجان و ادای حقوق فرماندگان بروئے لازم بود
زیرا کہ وجوب سد فاقہ اہل احتیاج بہ تقیر نعمتست ہر چہ نعمت اہل اختیار و اقتدار
بیشتر باشد انجا مرادات فقرا و روا کردن حاجات ضعیفا بیشتر باید پس صاحب
سعادتے کہ دولت سلطنت بد و ارزانی داشته باشند و یوے عظمت او را در عرصہ
جہانداری و کامکاری برافراشتہ باید کہ مومن خلق را بر ذمہ خود لازم و واجب داند و در حالت

قدرت قفل حاجت محتاجان را شصت و شمر و صورت مطلوب و چهره مقصود و بیخ
 مستحق را در نقاب تنویر و حجاب توقف روا دارد و چون گل اقبال در باغ دولت
 شگفت می باید که رنگ و فرمود و در چنین مملکت بر شاخسار است جلوه گزیند بر آوردن
 مرادات در ماندگان را غنیمت بزرگ شمرد و روانه دن حاجات محرومان و بیچارگان
 را دست آورنده شکر و شانس **قطعه**

مقرر است که با خود امید بدارد

امید خلق روا کن بکار مست که تو نیز

مرادها که تواند حضرت اخلاص داری

بد مراد فقیران با طاعت تا بدید

و در حدیث آمده که شادی بدل مومنان رسانیدن بر این عمل آدمیان و پیر بیان است
 چنانچه فرمود **وَأَعْلُوا السُّرُورَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ فَإِنَّ يَوْمَئِذٍ عَمَلُ الثَّقَلَيْنِ لَبِيسٌ** پس بشرط سلطنت آن
 باشد که پوست منتظر حاجات محتاجان بود و دل ایشان را بر دهن حاجات نشان شاد
 سازد تا ثواب بدین عظمت از وی فوت نشود **اسکن در ذوالقرنین** روزی تا شب
 مجلس حکومت نشسته بود و هیچکس به دروغ حاجتی نکرده چون وقت به خاستن رسیدند مائے
 خود را گفت که من امروز از حساب عمره شمارم یک از نه ما گفت روزی که در صحت و فراغت
 گذرد و در سلامت و کرامت لبث رسد امور به هیچ مرام و مهمات بمراد و کام فراغت خاطر
 میسر و محصل باشد و خزانه معمور و سپاه مکمل اگر ملک این روز را از عمر حساب نکند پس که ام روز
 را در شمار عمر توان آورد گفت روزی که از پادشاه راحته بمطلوب می رسد و حاجت محرومی
 رواند و چگونه آن روز را از عمر توان شمر **قطعه**

که دور نفع خلق خدا بگذرد

و عمر آن قدر بیش ناید بکار

له سلمان که دل که خوشی او در سر دورست بگردود بهر جن و انان که عمل که برابرست بهر جعفر علی یوسفی ۱۲

وزان نرندگانی چه حاصل بود	که در کار نفس نه هوا بگذرد
---------------------------	----------------------------

آورده اند که پادشاه چین از اسکندر پرسید که لذت سلطنت در چه چیز یافتی گفت
در سه چیز اول دشمنان را منکوب و مغلوب ساختن دوم دوستان و هوا داران را سر به
افراختن سوم حاجت محتاجان را روا گردان و بنواختن ایشان را و غیره ازین هر لذتی
که باشد هیچ اعتباری ندارد **نظم**

همین بس از شاهی و قمر مادی	که از دشمنان ملک سازد تھی
دوم دوستان را بود دلنواز	رعایای خود را شود کار ساز
سوم حاجت مرد امیدوار	برآرد نگردان دش سرسار
از ایشان کس گوئی دولت بود	که در بند آسایش خلق بود

باب بیست و هفتم در تانی و تامل

بکم این خبر که التانی بمن الرحمن والعجل بمن الشیطان نسبت تانی و تامل فرمودن در
کار با بجزرت رحمن صرت و امتساب تعجیل کردن و تشاب کاری نمودن در امور لشیطان
تانی همه کاره با بیاراید و بسبب تعجیل بیسهمات بزیان آید هر چه که بتامل و آهستگی
دران شروع نمایند غالب آنت که بر حسب خواهه سرانجام یابد و هر کار که بگردمی
و سبکساری در وقوع کنند اکثر آنت که سر ادا نپیش نرود و شاید که سب و بال
کفایتی و خجالت دنیا شود **نظم**

بآهستگی کار عالم بر آه	که در کار گردمی نیاید بکار
چرخ از گردمی نیفر دحسبی	نه خود را نه پیر و نه راسوختی

شکایت آورد بنندگان را کلید شکایتند و را کس ایشان ندید

آورده ان که پیر دین پسر خود را وصیت میکرد که چنانچه تو بر رعیت حاکم عقل نیز به
تو حاکم ست چون رعایا را بفروان داری خود میفرمائی تو هم از فرمان عقل بیرون مرو و در
سر کار که پیش آید در آن تامل فرما و با حاکم عقل مشورت نمائے خصوصاً در مہم
که از آن ضررے بنفس مروان یا تلف بمال ایشان میرسد **لظم**

بگذر از طریق استعمال

بے تامل مباش در همه حال

بمراد و تامل دل رسد ناچار

هر که دار و تامل اندر کار

و در وصله بوشنگ مذکور است که در تثبیت امور سیاسی و بر مقتضای ^{ریاست} ^{نظم} ^{۱۲} ^{۱۳} ^{۱۴} ^{۱۵} ^{۱۶} ^{۱۷} ^{۱۸} ^{۱۹} ^{۲۰} ^{۲۱} ^{۲۲} ^{۲۳} ^{۲۴} ^{۲۵} ^{۲۶} ^{۲۷} ^{۲۸} ^{۲۹} ^{۳۰} ^{۳۱} ^{۳۲} ^{۳۳} ^{۳۴} ^{۳۵} ^{۳۶} ^{۳۷} ^{۳۸} ^{۳۹} ^{۴۰} ^{۴۱} ^{۴۲} ^{۴۳} ^{۴۴} ^{۴۵} ^{۴۶} ^{۴۷} ^{۴۸} ^{۴۹} ^{۵۰} ^{۵۱} ^{۵۲} ^{۵۳} ^{۵۴} ^{۵۵} ^{۵۶} ^{۵۷} ^{۵۸} ^{۵۹} ^{۶۰} ^{۶۱} ^{۶۲} ^{۶۳} ^{۶۴} ^{۶۵} ^{۶۶} ^{۶۷} ^{۶۸} ^{۶۹} ^{۷۰} ^{۷۱} ^{۷۲} ^{۷۳} ^{۷۴} ^{۷۵} ^{۷۶} ^{۷۷} ^{۷۸} ^{۷۹} ^{۸۰} ^{۸۱} ^{۸۲} ^{۸۳} ^{۸۴} ^{۸۵} ^{۸۶} ^{۸۷} ^{۸۸} ^{۸۹} ^{۹۰} ^{۹۱} ^{۹۲} ^{۹۳} ^{۹۴} ^{۹۵} ^{۹۶} ^{۹۷} ^{۹۸} ^{۹۹} ^{۱۰۰} ^{۱۰۱} ^{۱۰۲} ^{۱۰۳} ^{۱۰۴} ^{۱۰۵} ^{۱۰۶} ^{۱۰۷} ^{۱۰۸} ^{۱۰۹} ^{۱۱۰} ^{۱۱۱} ^{۱۱۲} ^{۱۱۳} ^{۱۱۴} ^{۱۱۵} ^{۱۱۶} ^{۱۱۷} ^{۱۱۸} ^{۱۱۹} ^{۱۲۰} ^{۱۲۱} ^{۱۲۲} ^{۱۲۳} ^{۱۲۴} ^{۱۲۵} ^{۱۲۶} ^{۱۲۷} ^{۱۲۸} ^{۱۲۹} ^{۱۳۰} ^{۱۳۱} ^{۱۳۲} ^{۱۳۳} ^{۱۳۴} ^{۱۳۵} ^{۱۳۶} ^{۱۳۷} ^{۱۳۸} ^{۱۳۹} ^{۱۴۰} ^{۱۴۱} ^{۱۴۲} ^{۱۴۳} ^{۱۴۴} ^{۱۴۵} ^{۱۴۶} ^{۱۴۷} ^{۱۴۸} ^{۱۴۹} ^{۱۵۰} ^{۱۵۱} ^{۱۵۲} ^{۱۵۳} ^{۱۵۴} ^{۱۵۵} ^{۱۵۶} ^{۱۵۷} ^{۱۵۸} ^{۱۵۹} ^{۱۶۰} ^{۱۶۱} ^{۱۶۲} ^{۱۶۳} ^{۱۶۴} ^{۱۶۵} ^{۱۶۶} ^{۱۶۷} ^{۱۶۸} ^{۱۶۹} ^{۱۷۰} ^{۱۷۱} ^{۱۷۲} ^{۱۷۳} ^{۱۷۴} ^{۱۷۵} ^{۱۷۶} ^{۱۷۷} ^{۱۷۸} ^{۱۷۹} ^{۱۸۰} ^{۱۸۱} ^{۱۸۲} ^{۱۸۳} ^{۱۸۴} ^{۱۸۵} ^{۱۸۶} ^{۱۸۷} ^{۱۸۸} ^{۱۸۹} ^{۱۹۰} ^{۱۹۱} ^{۱۹۲} ^{۱۹۳} ^{۱۹۴} ^{۱۹۵} ^{۱۹۶} ^{۱۹۷} ^{۱۹۸} ^{۱۹۹} ^{۲۰۰} ^{۲۰۱} ^{۲۰۲} ^{۲۰۳} ^{۲۰۴} ^{۲۰۵} ^{۲۰۶} ^{۲۰۷} ^{۲۰۸} ^{۲۰۹} ^{۲۱۰} ^{۲۱۱} ^{۲۱۲} ^{۲۱۳} ^{۲۱۴} ^{۲۱۵} ^{۲۱۶} ^{۲۱۷} ^{۲۱۸} ^{۲۱۹} ^{۲۲۰} ^{۲۲۱} ^{۲۲۲} ^{۲۲۳} ^{۲۲۴} ^{۲۲۵} ^{۲۲۶} ^{۲۲۷} ^{۲۲۸} ^{۲۲۹} ^{۲۳۰} ^{۲۳۱} ^{۲۳۲} ^{۲۳۳} ^{۲۳۴} ^{۲۳۵} ^{۲۳۶} ^{۲۳۷} ^{۲۳۸} ^{۲۳۹} ^{۲۴۰} ^{۲۴۱} ^{۲۴۲} ^{۲۴۳} ^{۲۴۴} ^{۲۴۵} ^{۲۴۶} ^{۲۴۷} ^{۲۴۸} ^{۲۴۹} ^{۲۵۰} ^{۲۵۱} ^{۲۵۲} ^{۲۵۳} ^{۲۵۴} ^{۲۵۵} ^{۲۵۶} ^{۲۵۷} ^{۲۵۸} ^{۲۵۹} ^{۲۶۰} ^{۲۶۱} ^{۲۶۲} ^{۲۶۳} ^{۲۶۴} ^{۲۶۵} ^{۲۶۶} ^{۲۶۷} ^{۲۶۸} ^{۲۶۹} ^{۲۷۰} ^{۲۷۱} ^{۲۷۲} ^{۲۷۳} ^{۲۷۴} ^{۲۷۵} ^{۲۷۶} ^{۲۷۷} ^{۲۷۸} ^{۲۷۹} ^{۲۸۰} ^{۲۸۱} ^{۲۸۲} ^{۲۸۳} ^{۲۸۴} ^{۲۸۵} ^{۲۸۶} ^{۲۸۷} ^{۲۸۸} ^{۲۸۹} ^{۲۹۰} ^{۲۹۱} ^{۲۹۲} ^{۲۹۳} ^{۲۹۴} ^{۲۹۵} ^{۲۹۶} ^{۲۹۷} ^{۲۹۸} ^{۲۹۹} ^{۳۰۰} ^{۳۰۱} ^{۳۰۲} ^{۳۰۳} ^{۳۰۴} ^{۳۰۵} ^{۳۰۶} ^{۳۰۷} ^{۳۰۸} ^{۳۰۹} ^{۳۱۰} ^{۳۱۱} ^{۳۱۲} ^{۳۱۳} ^{۳۱۴} ^{۳۱۵} ^{۳۱۶} ^{۳۱۷} ^{۳۱۸} ^{۳۱۹} ^{۳۲۰} ^{۳۲۱} ^{۳۲۲} ^{۳۲۳} ^{۳۲۴} ^{۳۲۵} ^{۳۲۶} ^{۳۲۷} ^{۳۲۸} ^{۳۲۹} ^{۳۳۰} ^{۳۳۱} ^{۳۳۲} ^{۳۳۳} ^{۳۳۴} ^{۳۳۵} ^{۳۳۶} ^{۳۳۷} ^{۳۳۸} ^{۳۳۹} ^{۳۴۰} ^{۳۴۱} ^{۳۴۲} ^{۳۴۳} ^{۳۴۴} ^{۳۴۵} ^{۳۴۶} ^{۳۴۷} ^{۳۴۸} ^{۳۴۹} ^{۳۵۰} ^{۳۵۱} ^{۳۵۲} ^{۳۵۳} ^{۳۵۴} ^{۳۵۵} ^{۳۵۶} ^{۳۵۷} ^{۳۵۸} ^{۳۵۹} ^{۳۶۰} ^{۳۶۱} ^{۳۶۲} ^{۳۶۳} ^{۳۶۴} ^{۳۶۵} ^{۳۶۶} ^{۳۶۷} ^{۳۶۸} ^{۳۶۹} ^{۳۷۰} ^{۳۷۱} ^{۳۷۲} ^{۳۷۳} ^{۳۷۴} ^{۳۷۵} ^{۳۷۶} ^{۳۷۷} ^{۳۷۸} ^{۳۷۹} ^{۳۸۰} ^{۳۸۱} ^{۳۸۲} ^{۳۸۳} ^{۳۸۴} ^{۳۸۵} ^{۳۸۶} ^{۳۸۷} ^{۳۸۸} ^{۳۸۹} ^{۳۹۰} ^{۳۹۱} ^{۳۹۲} ^{۳۹۳} ^{۳۹۴} ^{۳۹۵} ^{۳۹۶} ^{۳۹۷} ^{۳۹۸} ^{۳۹۹} ^{۴۰۰} ^{۴۰۱} ^{۴۰۲} ^{۴۰۳} ^{۴۰۴} ^{۴۰۵} ^{۴۰۶} ^{۴۰۷} ^{۴۰۸} ^{۴۰۹} ^{۴۱۰} ^{۴۱۱} ^{۴۱۲} ^{۴۱۳} ^{۴۱۴} ^{۴۱۵} ^{۴۱۶} ^{۴۱۷} ^{۴۱۸} ^{۴۱۹} ^{۴۲۰} ^{۴۲۱} ^{۴۲۲} ^{۴۲۳} ^{۴۲۴} ^{۴۲۵} ^{۴۲۶} ^{۴۲۷} ^{۴۲۸} ^{۴۲۹} ^{۴۳۰} ^{۴۳۱} ^{۴۳۲} ^{۴۳۳} ^{۴۳۴} ^{۴۳۵} ^{۴۳۶} ^{۴۳۷} ^{۴۳۸} ^{۴۳۹} ^{۴۴۰} ^{۴۴۱} ^{۴۴۲} ^{۴۴۳} ^{۴۴۴} ^{۴۴۵} ^{۴۴۶} ^{۴۴۷} ^{۴۴۸} ^{۴۴۹} ^{۴۵۰} ^{۴۵۱} ^{۴۵۲} ^{۴۵۳} ^{۴۵۴} ^{۴۵۵} ^{۴۵۶} ^{۴۵۷} ^{۴۵۸} ^{۴۵۹} ^{۴۶۰} ^{۴۶۱} ^{۴۶۲} ^{۴۶۳} ^{۴۶۴} ^{۴۶۵} ^{۴۶۶} ^{۴۶۷} ^{۴۶۸} ^{۴۶۹} ^{۴۷۰} ^{۴۷۱} ^{۴۷۲} ^{۴۷۳} ^{۴۷۴} ^{۴۷۵} ^{۴۷۶} ^{۴۷۷} ^{۴۷۸} ^{۴۷۹} ^{۴۸۰} ^{۴۸۱} ^{۴۸۲} ^{۴۸۳} ^{۴۸۴} ^{۴۸۵} ^{۴۸۶} ^{۴۸۷} ^{۴۸۸} ^{۴۸۹} ^{۴۹۰} ^{۴۹۱} ^{۴۹۲} ^{۴۹۳} ^{۴۹۴} ^{۴۹۵} ^{۴۹۶} ^{۴۹۷} ^{۴۹۸} ^{۴۹۹} ^{۵۰۰} ^{۵۰۱} ^{۵۰۲} ^{۵۰۳} ^{۵۰۴} ^{۵۰۵} ^{۵۰۶} ^{۵۰۷} ^{۵۰۸} ^{۵۰۹} ^{۵۱۰} ^{۵۱۱} ^{۵۱۲} ^{۵۱۳} ^{۵۱۴} ^{۵۱۵} ^{۵۱۶} ^{۵۱۷} ^{۵۱۸} ^{۵۱۹} ^{۵۲۰} ^{۵۲۱} ^{۵۲۲} ^{۵۲۳} ^{۵۲۴} ^{۵۲۵} ^{۵۲۶} ^{۵۲۷} ^{۵۲۸} ^{۵۲۹} ^{۵۳۰} ^{۵۳۱} ^{۵۳۲} ^{۵۳۳} ^{۵۳۴} ^{۵۳۵} ^{۵۳۶} ^{۵۳۷} ^{۵۳۸} ^{۵۳۹} ^{۵۴۰} ^{۵۴۱} ^{۵۴۲} ^{۵۴۳} ^{۵۴۴} ^{۵۴۵} ^{۵۴۶} ^{۵۴۷} ^{۵۴۸} ^{۵۴۹} ^{۵۵۰} ^{۵۵۱} ^{۵۵۲} ^{۵۵۳} ^{۵۵۴} ^{۵۵۵} ^{۵۵۶} ^{۵۵۷} ^{۵۵۸} ^{۵۵۹} ^{۵۶۰} ^{۵۶۱} ^{۵۶۲} ^{۵۶۳} ^{۵۶۴} ^{۵۶۵} ^{۵۶۶} ^{۵۶۷} ^{۵۶۸} ^{۵۶۹} ^{۵۷۰} ^{۵۷۱} ^{۵۷۲} ^{۵۷۳} ^{۵۷۴} ^{۵۷۵} ^{۵۷۶} ^{۵۷۷} ^{۵۷۸} ^{۵۷۹} ^{۵۸۰} ^{۵۸۱} ^{۵۸۲} ^{۵۸۳} ^{۵۸۴} ^{۵۸۵} ^{۵۸۶} ^{۵۸۷} ^{۵۸۸} ^{۵۸۹} ^{۵۹۰} ^{۵۹۱} ^{۵۹۲} ^{۵۹۳} ^{۵۹۴} ^{۵۹۵} ^{۵۹۶} ^{۵۹۷} ^{۵۹۸} ^{۵۹۹} ^{۶۰۰} ^{۶۰۱} ^{۶۰۲} ^{۶۰۳} ^{۶۰۴} ^{۶۰۵} ^{۶۰۶} ^{۶۰۷} ^{۶۰۸} ^{۶۰۹} ^{۶۱۰} ^{۶۱۱} ^{۶۱۲} ^{۶۱۳} ^{۶۱۴} ^{۶۱۵} ^{۶۱۶} ^{۶۱۷} ^{۶۱۸} ^{۶۱۹} ^{۶۲۰} ^{۶۲۱} ^{۶۲۲} ^{۶۲۳} ^{۶۲۴} ^{۶۲۵} ^{۶۲۶} ^{۶۲۷} ^{۶۲۸} ^{۶۲۹} ^{۶۳۰} ^{۶۳۱} ^{۶۳۲} ^{۶۳۳} ^{۶۳۴} ^{۶۳۵} ^{۶۳۶} ^{۶۳۷} ^{۶۳۸} ^{۶۳۹} ^{۶۴۰} ^{۶۴۱} ^{۶۴۲} ^{۶۴۳} ^{۶۴۴} ^{۶۴۵} ^{۶۴۶} ^{۶۴۷} ^{۶۴۸} ^{۶۴۹} ^{۶۵۰} ^{۶۵۱} ^{۶۵۲} ^{۶۵۳} ^{۶۵۴} ^{۶۵۵} ^{۶۵۶} ^{۶۵۷} ^{۶۵۸} ^{۶۵۹} ^{۶۶۰} ^{۶۶۱} ^{۶۶۲} ^{۶۶۳} ^{۶۶۴} ^{۶۶۵} ^{۶۶۶} ^{۶۶۷} ^{۶۶۸} ^{۶۶۹} ^{۶۷۰} ^{۶۷۱} ^{۶۷۲} ^{۶۷۳} ^{۶۷۴} ^{۶۷۵} ^{۶۷۶} ^{۶۷۷} ^{۶۷۸} ^{۶۷۹} ^{۶۸۰} ^{۶۸۱} ^{۶۸۲} ^{۶۸۳} ^{۶۸۴} ^{۶۸۵} ^{۶۸۶} ^{۶۸۷} ^{۶۸۸} ^{۶۸۹} ^{۶۹۰} ^{۶۹۱} ^{۶۹۲} ^{۶۹۳} ^{۶۹۴} ^{۶۹۵} ^{۶۹۶} ^{۶۹۷} ^{۶۹۸} ^{۶۹۹} ^{۷۰۰} ^{۷۰۱} ^{۷۰۲} ^{۷۰۳} ^{۷۰۴} ^{۷۰۵} ^{۷۰۶} ^{۷۰۷} ^{۷۰۸} ^{۷۰۹} ^{۷۱۰} ^{۷۱۱} ^{۷۱۲} ^{۷۱۳} ^{۷۱۴} ^{۷۱۵} ^{۷۱۶} ^{۷۱۷} ^{۷۱۸} ^{۷۱۹} ^{۷۲۰} ^{۷۲۱} ^{۷۲۲} ^{۷۲۳} ^{۷۲۴} ^{۷۲۵} ^{۷۲۶} ^{۷۲۷} ^{۷۲۸} ^{۷۲۹} ^{۷۳۰} ^{۷۳۱} ^{۷۳۲} ^{۷۳۳} ^{۷۳۴} ^{۷۳۵} ^{۷۳۶} ^{۷۳۷} ^{۷۳۸} ^{۷۳۹} ^{۷۴۰} ^{۷۴۱} ^{۷۴۲} ^{۷۴۳} ^{۷۴۴} ^{۷۴۵} ^{۷۴۶} ^{۷۴۷} ^{۷۴۸} ^{۷۴۹} ^{۷۵۰} ^{۷۵۱} ^{۷۵۲} ^{۷۵۳} ^{۷۵۴} ^{۷۵۵} ^{۷۵۶} ^{۷۵۷} ^{۷۵۸} ^{۷۵۹} ^{۷۶۰} ^{۷۶۱} ^{۷۶۲} ^{۷۶۳} ^{۷۶۴} ^{۷۶۵} ^{۷۶۶} ^{۷۶۷} ^{۷۶۸} ^{۷۶۹} ^{۷۷۰} ^{۷۷۱} ^{۷۷۲} ^{۷۷۳} ^{۷۷۴} ^{۷۷۵} ^{۷۷۶} ^{۷۷۷} ^{۷۷۸} ^{۷۷۹} ^{۷۸۰} ^{۷۸۱} ^{۷۸۲} ^{۷۸۳} ^{۷۸۴} ^{۷۸۵} ^{۷۸۶} ^{۷۸۷} ^{۷۸۸} ^{۷۸۹} ^{۷۹۰} ^{۷۹۱} ^{۷۹۲} ^{۷۹۳} ^{۷۹۴} ^{۷۹۵} ^{۷۹۶} ^{۷۹۷} ^{۷۹۸} ^{۷۹۹} ^{۸۰۰} ^{۸۰۱} ^{۸۰۲} ^{۸۰۳} ^{۸۰۴} ^{۸۰۵} ^{۸۰۶} ^{۸۰۷} ^{۸۰۸} ^{۸۰۹} ^{۸۱۰} ^{۸۱۱} ^{۸۱۲} ^{۸۱۳} ^{۸۱۴} ^{۸۱۵} ^{۸۱۶} ^{۸۱۷} ^{۸۱۸} ^{۸۱۹} ^{۸۲۰} ^{۸۲۱} ^{۸۲۲} ^{۸۲۳} ^{۸۲۴} ^{۸۲۵} ^{۸۲۶} ^{۸۲۷} ^{۸۲۸} ^{۸۲۹} ^{۸۳۰} ^{۸۳۱} ^{۸۳۲} ^{۸۳۳} ^{۸۳۴} ^{۸۳۵} ^{۸۳۶} ^{۸۳۷} ^{۸۳۸} ^{۸۳۹} ^{۸۴۰} ^{۸۴۱} ^{۸۴۲} ^{۸۴۳} ^{۸۴۴} ^{۸۴۵} ^{۸۴۶} ^{۸۴۷} ^{۸۴۸} ^{۸۴۹} ^{۸۵۰} ^{۸۵۱} ^{۸۵۲} ^{۸۵۳} ^{۸۵۴} ^{۸۵۵} ^{۸۵۶} ^{۸۵۷} ^{۸۵۸} ^{۸۵۹} ^{۸۶۰} ^{۸۶۱} ^{۸۶۲} ^{۸۶۳} ^{۸۶۴} ^{۸۶۵} ^{۸۶۶} ^{۸۶۷} ^{۸۶۸} ^{۸۶۹} ^{۸۷۰} ^{۸۷۱} ^{۸۷۲} ^{۸۷۳} ^{۸۷۴} ^{۸۷۵} ^{۸۷۶} ^{۸۷۷} ^{۸۷۸} ^{۸۷۹} ^{۸۸۰} ^{۸۸۱} ^{۸۸۲} ^{۸۸۳} ^{۸۸۴} ^{۸۸۵} ^{۸۸۶} ^{۸۸۷} ^{۸۸۸} ^{۸۸۹} ^{۸۹۰} ^{۸۹۱} ^{۸۹۲} ^{۸۹۳} ^{۸۹۴} ^{۸۹۵} ^{۸۹۶} ^{۸۹۷} ^{۸۹۸} ^{۸۹۹} ^{۹۰۰} ^{۹۰۱} ^{۹۰۲} ^{۹۰۳} ^{۹۰۴} ^{۹۰۵} ^{۹۰۶} ^{۹۰۷} ^{۹۰۸} ^{۹۰۹} ^{۹۱۰} ^{۹۱۱} ^{۹۱۲} ^{۹۱۳} ^{۹۱۴} ^{۹۱۵} ^{۹۱۶} ^{۹۱۷} ^{۹۱۸} ^{۹۱۹} ^{۹۲۰} ^{۹۲۱} ^{۹۲۲} ^{۹۲۳} ^{۹۲۴} ^{۹۲۵} ^{۹۲۶} ^{۹۲۷} ^{۹۲۸} ^{۹۲۹} ^{۹۳۰} ^{۹۳۱} ^{۹۳۲} ^{۹۳۳} ^{۹۳۴} ^{۹۳۵} ^{۹۳۶} ^{۹۳۷} ^{۹۳۸} ^{۹۳۹} ^{۹۴۰} ^{۹۴۱} ^{۹۴۲} ^{۹۴۳} ^{۹۴۴} ^{۹۴۵} ^{۹۴۶} ^{۹۴۷} ^{۹۴۸} ^{۹۴۹} ^{۹۵۰} ^{۹۵۱} ^{۹۵۲} ^{۹۵۳} ^{۹۵۴} ^{۹۵۵} ^{۹۵۶} ^{۹۵۷} ^{۹۵۸} ^{۹۵۹} ^{۹۶۰} ^{۹۶۱} ^{۹۶۲} ^{۹۶۳} ^{۹۶۴} ^{۹۶۵} ^{۹۶۶} ^{۹۶۷} ^{۹۶۸} ^{۹۶۹} ^{۹۷۰} ^{۹۷۱} ^{۹۷۲} ^{۹۷۳} ^{۹۷۴} ^{۹۷۵} ^{۹۷۶} ^{۹۷۷} ^{۹۷۸} ^{۹۷۹} ^{۹۸۰} ^{۹۸۱} ^{۹۸۲} ^{۹۸۳} ^{۹۸۴} ^{۹۸۵} ^{۹۸۶} ^{۹۸۷} ^{۹۸۸} ^{۹۸۹} ^{۹۹۰} ^{۹۹۱} ^{۹۹۲} ^{۹۹۳} ^{۹۹۴} ^{۹۹۵} ^{۹۹۶} ^{۹۹۷} ^{۹۹۸} ^{۹۹۹} ^{۱۰۰۰} ^{۱۰۰۱} ^{۱۰۰۲} ^{۱۰۰۳} ^{۱۰۰۴} ^{۱۰۰۵} ^{۱۰۰۶} ^{۱۰۰۷} ^{۱۰۰۸} ^{۱۰۰۹} ^{۱۰۱۰} ^{۱۰۱}

آوردہ ان کہ ارد شیر با یک کے از سلاطین روزگار و پادشاهان کامگار بود بفرمود
تا ہر سہ ورقہ مر خط نوشتند و ہر یک از غلامان خاصہ خود سپرد و گوشت کہ چون در مجلس حکم
نشانہ تغیر مزاج بر ناصبیہ من ظاہر گرد و واثر خشم و غضب در چشم در دے من پدید
آید پیش از آنکہ حکم کنم ہر یک ورقہ بر من عرضہ کن و اگر بینی کہ آتش خشم فرو نشست
مستعقب آن ورقہ دوم را بحد و فرست و اگر احتیاج افتد ورقہ سوم را بنظر من در آور
مضمون ورقہ اول این بود کہ تا مل کن و عنان ارادت در قبضہ نفس امارہ منہ کہ تو
مخلوقی و عاجزی و خالق تو توی هست کہ ترا از عدم بوجود آورده و فحوائے ورقہ دوم اینکہ تائی
پیش آر و بہرہ و رتاک کہ و دلچست حضرت پد و در دگار نہ ہشتاب کارے معاملہ مکن و
بر ایشان کہ مغلوب تو ای در جم کن تا آنکہ بہ تو غالب است بمکافات آن بر تو رحمت
کن و بر ورقہ سوم نوشتہ بود کہ درین حکم کہ خواہی کرد از شرع تجاوز مکن و از

انصاف در مگذر مشنوی

کس نتوان باز کشیدن عنان
راست بود حکم تو یا حکم حق

تو سن خود تن مساز آن چنان
حکم چنان کن کہ زر دے نسق

و در تو ابین **مستور** است کہ چون احمد سامانی وفات یافت پسر او نصر بہت سالہ
بود ارکان دولت سامانیہ از را بہ تخت نشاندند و خود از رے عدالت حکم میراندند
تا آن پسر بزرگ شد رسید آغاز فرماندہی کرد و مملکت پدر را در حیز ضبط آورد و
انوار فضائل و اصناف مناقب او را حاصل بود انا از رے عیادت من و عدم
تخریب و غرور سلطنت زود در خشم شد کی و بے تا مل حکم کردی و بگستاخ اندک
نیا ہونا ۱۲

عقوبت بسیار فرمودی روزی وزیر خود را پرسید و در ظاهر من هیچ عیب می بینی تا بتدریج
 آن مشغول شوم وزیر گفت بحدی که ذات عالی آراست است بالوائی معالی اے
 شاهزاده مانند هر فایده بلای خاص و عام منباده و صلاے کرم و مروت در داده و
 نعمت های لطیف و انانای طریف مهیا شده اما بر سر این خوان نمک کمترست و
 بے نمک هیچ طعمی مزه ندارد و نصیر پرسید که نمک این خوان چه توان بود وزیر گفت
 نمک خوان حکومت تانی و بد و بار لیرت و آنچه این خوان را بغارت دهد خشم و سبکداری
 بود امیر نصیر گفت و التزم و مرا هم معلوم بود که این عیب دارم اما چون عادت شده
 و طبیعت برین خوئی گرفته چه تدبیر آن توان کرد و وزیر فرمود که تو در نفس خود بایز که بوقت
 حکم متاعل باشتی و شتاب کاری نمائی و در خاستن تو بزرگان پاکیزه اخلاق باشند
 که در وقت استیلائے منصب به تو شفاعت نمایند که تا این بکار بقرار باز آید امیر
 بزرگان را که اهل بیت منادست داشتن طلبید و بشرت تقرب مغرور ساخت
 و فرمود که هر کس را من سپاست ^{میشینی} فرمایم آن حکم را تا سه روز در توقف دارید و سه روز
 بمن عرضه کنید و هر که بعقوبت حکم کنم از صواب چوب کمتر بزنید و نه مارا گفت شما
 گناهکار را عفو را که مستحق عفو باشند بوجه احسن شفاعت کنید چون امور حکومت برین
 جمله تمهید پذیرد وقت ماند که زمانه و بایه عیالت و طنطفه ایالت او را اطراف
 جهان منتشر گشت **مشنومی**

به آهستگی کوش چون شیر نه
 که در را خطر هاست این پیشه را

تو شایسته چو شاهین مطو تیز پر
 عنان کش دوان اسب اندیشه را

بکلاس کہ غم را دی بستگی
شتابندی کن بہ استگی

باب بیست و ہشتم در مشاورت و تدبیر

حضرت حق سبحانہ جنیب خود را صلے اللہ علیہ وسلم فرمودہ و مشاورت ہم فی الامر یعنی مشاورت
کن با اصحاب خود در ہر کارے کہ واقع شود بزرگان گفتہ اند کہ حضرت پیغامبر صلے اللہ
علیہ وسلم با آنکہ از ہمہ خلق داناتر بود و روحی الہی استظہار کلی داشت حق تعالیٰ او را
بمشاورت امر فرمودہ تا در مریات امرت ^{سنت} شود بعد از دے چہ در مشاورت فوائد
بسیارست یکے آنکہ کار ہا را اصلاح و سد اد نزدیک گردانہ و دیگر آنکہ کسی کہ بے
مشاورت کارے کند اگر نیکو نیاید زبان طعن برد و بکشایند و اگر از مشورت آن کار
رایج فائدہ و نتیجہ نباشد بارے او را معذور دارند و دیگر آنکہ ذہن شخصے واحد
با طراف و جوانب ہم احاطہ نمیتواند کہ چون جمے باشند و ہمہا بر گارند ہر یک را
چیزے بخاطر رسد و بے کہ صواب باشد بر ہمہ ظاہر گردد پس بر اہل اختیار لازم
ست کہ بر مقتضائے ^{لَا صَوَابَ مَعَ تَرْكِ الْمَشُورَةِ} در ہر کارے کہ پیش آید و در مہمے
کہ روئے نماید بے مشورت عقلا شروع نکنند و مشورت را مد حل مشکلات حاکم عادل
و مہتر شناسد و یقین داند کہ تدبیر چندین عقل از تدبیر یک عقل صائب
تر و پد فائدہ تر خواهد بود **مشنوی**

در مشورت را چہ راستہ	مگر مذہب عقل را چاہی	یائے
نہ از ہا ب حکمت چنین گفتہ اند	کہ رایان خیر مین ^{منکر} الواحد می	خطاب ۱۲

ث اور مشورہ روان سے کام میں آتی درستی و راستگی سے نہیں ٹھیک بات ساتھ مشورہ چھوڑنے کے لئے تمیز کرنا چاہیے اور درستی
بہتر نہیں ہے ۱۲

و چون در حدوث و افعات و وقوت ^و عادات از مشاورت گریز نیست باید که مشاوران
 با اهل حکمت و اصحاب تجربه و مردم و وراندیش و پیران عاقبت بین واقع شود که تدبیر این
 طائفه صائب است و تنبیه تدبیر صائب کردن واجب بهرام گور پسر خود را وصیت
 کرد که در امور ملک مشاورت کن با خردمندان که تدبیر با صواب چون صید
 لیت که بدست یک کس نیاید و اگر جمعی باشند از دست ایشان بیرون نرود و
 هر حادثه صعب که پیش آید ثابت بر اندیش توان بود و بچیز دیگر میل مکن که آنچه
 بتدبیر پیشتر شود ^{سخت} و بشمشیر و نیز ^{راستی} تدبیر ناپدید نشود

ملکت

کارها راست کند عاقل کامل بسخن	که لصد لشکر خبر میسر نشود
-------------------------------	---------------------------

آورده اند که سلطان روم را با عزیر مصر مخالفت افتاده و لشکر کشیده قصد بکد بگردند و
 در لشکر رومیان کسی بود که هر صوبه که حادثه شدی عزیر مصر را از این آگاه کردی و چون
 اخبار آن همه راست بود عزیر به و اعتماد کرده بود و این سخن را به قیصر میسانیدند
 مطلقاً بدان التفات نکرد و بر وی انگس نیاد و تمام مصاف نزد یک رسید قیصر او را
 بخواند و بجهی در پیش خود مشغول ساخت و در اثنا ^{یعنی لوطانی} آن حال ^{۱۳} سران لشکر و امرای
 سپاه خود را طلبید و گفت امرای عزیزه و خواص بارگاه او بکمن نوشته اند و سوگند خورده
 که چون صف مصاف راست شود عزیر را دست و گردن بسته پیش من آرند شمول
 نارسا دارید و بقوت تمام روی بکار آید آن مرد چون سخن بشنید متعجب شد چون از
 مجلس بیرون آمد در حال این معنی را نوشته پیش عزیر نه ستاد عزیر چون این حال
 معلوم کرد و ترسید و توقف کرد و مصلحت ندید و مصاف ناکرده روی

در بیان این مرد واقع شد ۱۲

عزیز

بگردد بناد و قیصر در عقب او لشکر فرستاد و بپشت و اموال ایشان بدست آورد و بدین

ایک تدبیر سپاهی را منہزم ساخت ^{سجانبہ} ^{دست} ^{کوتھ} ^{قطر}

برکہ بے تدبیر کارے کہ دملک از دست داد	ملک میخوای بنائے کار بر تدبیر نہ
بہر تنہی ممالک لشکر و غنیل ^{۱۳} و حشم ^{۱۲}	بملہ در کار نہ لیکن زین ہمہ تدبیر بہ

آوردہ اندیکے از ملوک حکمے را پرسید کہ تدبیر بہتر سنت یا شجاعت حکیم جواب داد کہ شجاعت مشابہ تیغ سنت واری بہر شتاب دست قوی کہ آن را کار فرماید بر کرد دست بے تیغ باشد کارے تواند کرد اما تیغ را اگر دست نباشد ضائع ماند و پیچی کار نتواند کرد و در مکان درین باب گفتہ اند الرئی قبل شجاعت الشجعان عزیز ہے را پرسیدند کہ بہترین را یہاں صاحب ترین تدبیر ہا کدام است گفت آنکہ فتنہ را فرو نشانہ دہد ملوک لازم است کہ حسب المقدور در تسکین کوشش نمایند چنانچہ ملک میاطلہ را واقع شد و صورت حال برین منوال بود کہ دشمن عظیم از خہ اسان قصد پادشاہ بیاطلہ کردہ او فیزالشکہ عظیم ترتیب دادہ روئے بدفع او آوردنارکان دولت ملک طاحظہ واقفیت خود کردہ طریق پیش بینی پیش گرفتہ ناخوار شد ہر دشمن ملک نوشتند و اخلاص و احتصاص خود ظاہر کردند این معنی دشمن ملک را خوش آید و ہمہ مکانیہ ایشان در خسہ لبط کردہ و مہر بران نہادہ در خزانہ سپرد و قضا را وقت مصاف ملک بیاطلہ غالب آمد و دشمن روئے کھنیز بکشت نہاد و شذرانہ و یراق او بدست ملک افتاد و آن خسہ لبط و مکانیہ بکشت کہ ارکان دولت روئے بدشمن نوشتہ بودند در آنجا بدست آمد ملک چو آن

لہ را بے پیش از دلاوری ملاوران ست بہت بیاطلہ کردہ از مردم ترک دخیج و اہل طنہرستان ۱۷

معلوم کرد که در آن خلیفه چیت سر باز نکرده و همچنان مبر کرده بگذاشت و با خود گفت اگر این
 مسکاتیت را بخوانم بفرودت بارگان دولت خود باشوم و ایشان که این حال معلوم کنند
 از من هراسان گردند و بر آن دفع ضرر خود قصد من کنند و آتش فتنه بالا گیرند و
 تسکین آن بنایت مشکل بود و حال خواص درگاه مقصد بان حضرت خود را بخواند
 بر آن خسر لطف را بدیشان نمود و گفت این نامههاست که بزرگان لشکر ما از روی
 عاقبت اندیشی تخفیف مانوشه اند و ادبم را در خسر لطف جمع کرده و مهربان بنموده و
 حالا هم بهمان مهربانیست و خدا را راجع پیاده در گردن من که اگر این خسر لطف را سر
 کشاده باشم و یا خوانده دیار است ^{قسم ۱۶} باشم که درین نامهها چیت و نویسنده هر نامه کجیت
 لایق مودت آتش به افر و ختنه و آن مسکاتیت را بفرودت چون ارکان دولت آن لطف و
 حکومت دیدند همه در بخت خود و آید و در مشالبت از یکدیگر شدند و بدین برای
 ستوده جمله را میطیع فرمان و در میان منبت خود ساخت ^{قسم ۱۷} مشنوی

بنده خود را آتش پرست ۱۲

که نتوان به تیغ و منان ساختن

بشد پیر کاره توان ساختن

ز فرزانگان را می و تدبیر خواه

مکن تکیه به گنج و تیغ و سپاه

و گفت اند که با همه کس از ارکان و اکابر و اصاغر که امین و معتد باشند مشاورت بایست
 کرد که خرد و آن را قنیر ^{قسم ۱۸} به خاطر رسد که بزرگان را در ضمیر نگاشت باشد و بهیچکس
 در مشاورت زیاده نکرده و حکایت ^{قسم ۱۹} یک از علمای مبر و دیندار و داشت بنایت جمیل
 و جمله معارف شهر و مدد خواستگاری او بودند و آن عالم ^{نام شهر ۱۹} میفرمود که او را یک نام کس
 بدید در همسانی او گیر ^{قسم ۲۰} و او عالم او را طلبیده گفت سر او خنر نیست و غلغله

مشو مغرور عقل و دانش خویش

بنده ایستد تیر در پیش

در خواه از خرد دمن آن آگاه

که تا بیانی سو مقصود خورا

و هم درین باب گفته اند **قطعه**

کار های مشاورت نه کنی

تا در آن سود دیگری بینی

سر چه آن بی مشاورت سازی

چون می بیند آن کز آن زیان بینی

باب بیست و نهم در حزم و دور اندیشی

حزم آن همیشه کردن است در عاقبت امری مویوم و متخیل و اهتر از نمودن بقدر امکان

از خلل و زلزل و این خصلت از باب حکم و فرمان را خوبترین خصلت است و از

کلمات اثر سیاق است که هر که ز روه حزم در پوشند از تیر کید دشمن ایمن باشد و

حقیقت حزم دور اندیشی پیش بینی است مرد عاقل چون علامت شر و فساد تو هم کند

فی الحال بتدارک آن مشغول گردد و جاهل تا در ورطه بلا نیفتد متنبه نگردد مثلاً چون

خردمند بدیند که کسی سنگ و آهن بر هم میریزد تصور کنند که آتش ظاهر خواهد شد

و در اندیش تدارک آن افتد و نادان تا در میان آتش نهفتد از سوزش آن خبر

نیاید مصرع پیش از وقوع واقع در فکر خویش باشد و بزرگ او پرسید که حزم

چند است فرمود اصل حزم بدگمانی است چنانچه در حدیث آمده الحزم سوء الظن و

حکیم سنائی فرموده است **بیست**

بد نفس میباش و بد گمان باش

و ز فتنه و مکر در امان باش

و در مشنوی معنوی مذکور است **نظم**

حزم آن باشد که ظن بد بدی	ناگزینی و شوی از بد بدی
--------------------------	-------------------------

و کس که بد و این صفت غالب شد بر آئینه برائے حوادث پیش از هجوم فواید
از فکر صاحب سدی محکم فکر کند و راه آفات را قبل از ظهور و قانع برائے روشن ^{دیار ۱۲}
بند و در مصداقت ابنائے روزگار اعتماد نکند و مرافت و موافقت اخوان ^{دستی ۱۲}
زمان را زیاده و قبیضت نبند و به مافی الضمیر خود کس را مجال اطلاع ندهد تا به شرارت ^{بطلان ۱۲}
مفسدان و وقیعت حاسیان سلامت بر بار رباعی

بر کس که امان دین و دنیا طلبید	بے بدرقه حزم بمنزل نرسید
آئینه فکر را بزن صیقل حسد	تاریک مراد اندر آن بتواتر دید ^{همراه ۱۲}

و ابراهیم امام کمره اول که صاحب الیغوث ابو مسلم را بجزن اسان میفرستاد و وصیت
آخرش این بود که اگر میخواهی که کلمه و عنونت منمشته شود و هم تو بموجب و لغزاه پیش رود و هر
کس ترا شک و تمسئه ازو بدل رسد در بلاک او سحر نمائے که یک از حزم سلاطین آنست
که بر هر که بدگمان شون. او را از پیش بردارند و درین باب گفته اند فرد

بر کس ز دولت که اند گسید	او را سبک از میان بردار
--------------------------	-------------------------

در تالیف **خاندانی** مذکور است که چون اسفارین شیردیه بر قصد رے بمینان تشریف آورد
او را بهر آن داشتند که ابو جعفر سمنانی را ببلاک کند. ابو جعفر چون این خبر بشنید ^{نام شهر ۱۲} ^{قلعه ۱۲} ^{نام ۱۲} ^{قلعه ۱۲}
محکم داشت بهر آن قلعه متحصن شد چون اسفار ولایت رے را بخوڑه تسخیر در آور و دیلی
را بهر پناه گران بهر آن قلعه فرستاد و بهر چن خواستند که آن قلعه را بگیرند. قیصر لشکر آخر دیلی
یک را واسطه کرد که میان او و ابو جعفر طرح صلح انگذ. و تا کی صلح و مصلحت در آن دیدند

که ابو جعفر دیلمی را بقلعه برو و ممانداری کند ابو جعفر گنبدیافتی ترتیب کرده دیلمی را طلبید
 دیلمی با سران سپاه و دلیران رفت خود موافقت کرد که چون با ایشان بقلعه در آید اتفاق کرده
 ابو جعفر را بکشد چون دیلمی بدو حصار رسید ابو جعفر حکم کرد که دیلمی تنها بحصار در آید و تنها
 در آمد و مردم او بیرون ماندند و ابو جعفر را عارضه فقرس پدید آمده بود و مجال حرکت
 نداشت بر غزنی نشسته بود که از دریچه هائے آن غزنی خندق و صحرانظر در آمدی دیلمی را
 آنجا طلبید و زمانه از بیرون سخنان گفت دیلمی در اثنائے آن حالت ابو جعفر را گفت
 خلوت کن تا سر از اسرار محکمت مآتو بگویم ابو جعفر نرمود تا جمله خدم از آن غزنی بر نرفتند
 چنانکه غلامی خبر رسال که حواج ایوان مهیا کردی چون غزنی خلوت شد دیلمی در غزنی را در بست
 و خنجر کشیده ابو جعفر را بکشت کرد و آن غلامک از ترس بگریه و بیاد و مجال و مردم زدن
 نداشت پس رسن باریک ابرو شمشیر که در ساق موزه داشت بیرون کرد و در موضع
 از آن در تکیه با محکم نمود و از غزنی بلب خندق نرود آمد و شنا کرد و از خندق بگذشت و
 به لشکر گاه خود آمد اگر ابو جعفر حزم و زاری و با او خلوت نکند و کی خصم را بر خود فرصت ندادی
 و در ورطه بلبک نیفتادی و در اخبار و آثار ازین نوع حکایات بسیار است که بواسطه
 ترک حزم سر بر باد داده اند و در هائے قتل بر خود کشاده و اگر خردمند تامل کند و اندک
 هیچ حصار محکم تر از حزم و احتیاط نیست و هیچ مهملک مخوف تر از غفلت و نهبان نه قطع

چون حزم کوش که این راه را بر او از خطر است
 همین که ابرو بسیار و چنان تصور کن
 مباش غافل و از حزم بر کرانه مشو

با احتیاط قدم نه که دور شود و شریست
 که سهل می رسد و خانه تو به گذر است
 که حزم تیر بلب زمانه را سپر است

در یک در خانام چه پانویس که اخلاق محیی و حزم و زاری و با او خلوت نکند و کی خصم را بر خود فرصت ندادی

مقرر است که از خود ہیئت باخترست
 علی الدوم بهای مراد بار درست

که بیکه ناقبت اندیش ز دور بین باشد
 چه باختر بود از خود سنال دولت او

باب سی ام در شجاعت

شجاعت از امهات لفصل است و آن قومیت متوسطه میان جبین و تنبؤ و بحکم ان الله
 یحب الشجاع حق سبحانه مردم شجاع را دوست میدارد و در خبر آمد که تیرگ جوید بهار
 مردم شجاع که ایشان پروردگار خود گمان نیکو دارند و مردم بد دل در کارزار اعتماد
 بر گنجهن دارند و دلیران و راک و رطه تکیه بر فضل و المین می کنند و حضرت رسالت
 صلی الله علیه و آله وسلم بشجاعت نفس نفیس نمود و اشارت نموده آنجا فرموده رتقی تحت
 ظل رمی یعنی روزی من در تحت سایه نیزه من است و درین سخن تفریص است
 از کتاب کارزار و استعمال آلات جنگ در وقت حرب و پیکار **قطر** ^{حرم دلانا ۱۲}

هر که بد دل بود چه کار کند
 خویشی را بنده گوار کند

بشجاعت توان گرفت جسان
 و آنکه جرأت نماید آن را کار

خالد ولید که در لشکر اسلام بحجرات تمام معروف و موصوف بود در وقت رحلت
 ازین عالم انشک حسرت از دیده می بایست و میگفت و احسرتاه که در چندین صفت
 مصان شجاعت نمودم و چون بنالم ضرب و طعن را تحمل کردم و عالا به دے نمرانش می
 میرم چنانچه پیر زنان می میرند و چون ^{نیزه لگانا ۱۲} ارجل چاره غیبت بارے بایتی که جان در
 بهای نیک نامی بیدامی و سعادت شهادت دریافته و بهم مخن اوست که آنکه

ل البتة فنادی و است و کنتی و لاد و کوه و روزی میری نیچے سامے نیزے میرے کلمے ۱۲

بنام نیک مردن یاد دست کام زلیستن نظم

مرگ در چشم بر که خوار بود	در شجاعت بزرگوار بود
بر که جهان را سزای می دارد	با جهاندار لیش چپ کار بود
<p>شاه مردان مرگ علی کرم اللہ وجہہ بوقت کارزار خود را بر صفت کفار زردی و سہر جا کہ لشکر دشمن بیشتر بود و روستے بد انجام آورده و دلیرانہ بمصاف در آمدے و ملاحظہ جان خود نکند و یکے پر سید کہ اے امیر عجب جراتے می نمائی و از حفظ احوال خود و تخافل میفرمائی امیر گفت با یقین میدانم کہ اگر اجل رسیدہ است از قدر حذر سو و نہ دارد و اگر حکم فوت و فنا از دیوان قضاصادر نشیدہ مرا این جرات زیان نکند و درین باب فرمودہ اند</p>	
اَلْیَوْمَ لَا یُعْذِرُ مِنْ الْمَوْتِ اَفْرِحْ	اَلْیَوْمَ لَا یُعْذِرُ اَمَامَ یَوْمٍ قَدِرْ
اَلْیَوْمَ لَا یُعْذِرُ لَا یَا قَدْ الْقَضَا	اَلْیَوْمَ قَدْ قَدِرْ لَا یُعْذِرُ اَلْیَوْمَ اَلْخَزِرْ
و ترجمہ این بلغت فارسی این است	
دور و زحدر کردن از مرگ سترانیت	روزی کہ قضا باشد و روزیکہ قضائیت
روزی کہ قضا باشد کوشش نکند سود	روزی کہ قضائیت در دمرگ روانیت
<p>حقیقت آنست کہ تا کہے از سر جان بر نہ خیزد و در روز مصاف کاریکہ ازان باز نہ توان گفت از وقہ قہ نتوان کرد</p>	
تا اول در بند جان داری و جهان در بند تن	کہ مراد خویش یابی و کسار خویش تن
<p>لہ اندازہ مخدرہ سہ دونوں دنوں میں سے میں کس دن موت سے بھاگوں جس وقت مقرر نہیں ہوتی یا جس دن مقدر ہوتی ہے اسے کہیں دن مقدر نہیں ہوتی اس دن تو اُسے کی نہیں اور جس دن مقرر ہوتی ہے اس دن قہر کام آئے گا</p>	

آورده اند که وقتی لشکر حبشه بر ولایت یمن مستول شدند و سیف ذوالیزن بفروردست جدا گشته
 پناه بانوشیروان برده از مدد طلبید نوشیروان بفرمود تا جمعی را از دزدان و عیاران و
 ابل فتنه که در زن اند بودند سلاح داده همراه او ساختند و ایشان هزار و هشتاد
 تن بودند پس سیف ذوالیزن با آن مردان در کشتی نشست چون بساحل رسید از
 کشتی بیرون آمدند سیف فرمود تا تمام کشتیان بشکستند و مجموع طعامسار را بپختند
 و گفت ای یاران در مملکت یمن در آمدیم و باد دشمنان عسب بدیداریم که در حال شما
 در میان دو کار افتاده ایم نیک تامل کنید که درین اوقات غالب می بایست یا گشت
 می بایست گشت بضرورت آن گردید از جانب بر گرفته مردان بکار در آمدند و آن
 مردم اندک بر بسیاری از لشکر حبشه غلبه کردند پس مرد کارزار با پیله که تزی را بخود
 راه ندهد که رستم دستان گفته است که اگر هزار زخم بر من آید دوست تر دارم از آنکه
 به بستر بیماری بچویر ز نان نمیرم **بیریت**

سیف ذوالیزن با دشمنان حمیرین با یک بار شاه کا نام می یابد

مرانام بایده که تن مرگ راست

بنام نگو گشته که دم رواست

و هر که از سلاطین جرأت و شجاعت بدیتر بوده و در تحمل شایسته پایداری زیاده نموده زود
 تر بمنزل مقصود رسیده و چهره مراد در آید عزیمت خویش بموجب دلخواه دیده آورده
 اند که چون کار یعقوب لیسث بالا گرفت و داعیه کرد که خراسان بجزیره تصرف و تسخیر
 و در آنجا روزی عزیمت حربی کرده بود و امرای ^{خواهش} لشکر بر در بارگاه جمع رسیده
 یعقوب سلاح بنام پوشیده به بام برآمد منجمان از نفع گرفتند و گفتند حالا
 طالع وقت نحوست دارد سوار شدن در توقف دارید که بهشت ساعت

بعد

دیگر ساعت ساعت فیک است و طالع وقت بحسب دلخواه یعقوب همچنان سلاح
 پوشیده در قفس تالبتان بر باله بام و در آفتاب تابشت ساعت بایستاد چنانچه
 ارکان دولت از مصابت او عجب ماند همچون وقت رسید و طالع مسعود گشت از بام آورد و آمد
 و سوار شد همه پرسیدند که موجب التیادن امیر در آفتاب چه بود گفت من کار بزرگ
 همیشه دارم و درین مهم که روی بدان آورده ام نازکی و کابلی در حصول مقصود خلل
 عظیم می آید من نفس خود را امتحان میگردم که در تاب آفتاب با سلاح گران طاقت
 دارد یا نه اما دیدم که طاقت دارد ازین معلوم شد که حصول مقصود در روی
 خواهد نمود و چون یعقوب در طلب دولت تا این غایت جهد نمود رسید به درجه
 که رسید **قطعه**

شاهد ملک است در عقد کس که زنده جهد	دست در آغوش با شمشیر و خنجر میکند
آنکه پارا بر سر ناز و تنگم می نهد	کرد گارش در جهان سردار و سرور میکند
پادشاهی و رحمن داد و گل را از آنکه گل	با وجود ناز کی از خانه بستر میکند

و هم از یعقوب لیث حکایت کنند که دقتی جمعی از جوانان سیستان نشسته بودند و از
 ظرافت و لطافت چیزها باز می گفتند یعقوب نیز آنجا بود و هنوز بطلب ملک نپرداخته
 و رأیت مردمی و مردانگی بر نیفراخته یک گفت لطیف ترین لباسها املش تختائیت دیگر
 فرمود ظریف ترین تاجها ملایه رومی دیگر ادا نمود که از منازل پادشاهان پهلوان و
 ریحان بهتر است دیگر تقریر کرد که از مشروبات خمر صافی موافق تر است دیگر بیان
 کرد که از سایه سایه بید سازگار تر است دیگر عرض کرد که از نعمات ^{ظاہر کرد}

نیست چون دیده ایست که نور ندارد و علی که اورا القواب نیست چون اسپه ست که لجام
 ندارد و نوا نکرے کہ اورا احسان نیست چون درختی نیست کہ میوه ندارد و صاحب جمالی
 کہ اورا حیا نیست چون طلعی ست کہ ملک ندارد و سلطانے کہ اورا عدل نیست
 چون نامرے ست کہ باران ندارد و عالم گیرے کہ اورا شجاعت نیست چون بازرگانے
 ست کہ مایه ندارد و آورده اند کہ یکے از سلاطین عرب را روزے باد نشمنے اتفاق
 مہاربت افتاد چون بہر دو لشکر صف کشیدند امرائے دولت ملک عرب را گفتند اے
 ملک مہم عرب از دو بیرون نیست یا نصرت ست یا نیریت اگر بحکم قضا و قدر شکستی
 بر لشکر ما افتد تا کجا جوئیم گفت اگر من بگریزم بہر کہ مرا جوید از عنایت آفریدگار محروم
 باد لیکن اگر غلبہ خصم را یا بشیر مراد در میان زیر ستم اسپان طلبید یعنی غالب میشوم یا کشتہ

می گردم بہت

یا بر آیم بچرخ گمزدندہ یا شوم زیر پا سہ افگند

آورده اند کہ دران حرب شمشیر میزد و بر لشکر خصم حملہ می برد تا وقتیکہ آفتاب بہ
 نصف النہار رسید و عداوت بر دل مبارزہ ان غلبہ کرد و بہا از تشنگی خشک شد
 و غبار کارزار بر رخسار ہانشست یکے از خواص غلامان سلاطانی عرب با ظرفے آب بہ
 عقب ملک می ناخت تا نزدیک وے رسید گفت یا ایہا الملک کشتہ شد
 باشی زمانے توقف فرماے تا قہرے آب بیاشامی ملک گفت تیغ آبدار من
 از من تشنہ ترست بخدائے کہ تا او از خون دشمن سیراب شود من تشنگی خود را
 تسکین نہ ہم دلو اسطہ این غزیمت درست و جرأت تمام و شجاعت کامل حق سبحانہ

اورا بر دشمن ظفر کشی بیت

حاکمی ۱۳

کسے را کہ ایزد کند باوری | کہ یا دود کہ بادے کند داور کی

از اسکن در ذوالقرنین پی رسیدند کہ نشان پادشاه دلیر چسیت گفت آنکہ پیرسد کہ

دشمن چون راست بلکہ تلفحص کند کہ کجاست دیر آید نہ چنین سردار کی **نظم**

لعلت اعادی در آرد شکست

جو شمشیر بندی بگیرد راست

روان در جہان افکند رستخیز قیامت
دشمنان ۱۲

بگز گران و بہ شمشیر تیز

نوشیروان از بزرگمهر پرسید کہ شجاعت چسیت گفت قوت دل گفت چہا قوت دست

تمیگوئی گفت اگر دل قوی نیست قوت در دست نمی ماند و من شنوده ام کہ یکے از

مبارزان عرب پیر شده بود و با وجود ضعف پیری قوت دل داشت روزی میخواست

کہ سوار شد و کس بازوے او گرفتند تا سوار شد ناگاہ بے ادبی آغاز طعن زدند کہ

از بین کس چہ کا آید کہ دو کس باید کہ اورا سوار کنند شجاعت او چہ خواهد بود پیر چون

این سخن اولشنید و گفت آری دو کس باید کہ اورا سوار کنند اما ہزار کس باید

کہ اورا فرود آرند نوشیروان سخن حکیم را مسلم داشت و فرمود کہ راست گفتی قوت

دست تابع قوت دل است **فرد**

از می را قوت دست از دل است | بہر کہ اورا دل قوی بازو و قوی

در وقتیکہ سکن ریعزمیت تسخیر افایم عالم سوار طشیدار اسطیو را طلبید و گفت ای حکیم

در بین مریدان کہ ندیم بنیادہ ام و این مہم را کہ پیش گرفتہ ام ہر آئینہ مراد وستان و دشمنان

پدید آیند با ہر یک از ایشان چگونہ معاش کنم گفت ای ملک اصل

آنست که تا ممکن و منفرد باشد دشمن انگیزی نه کنی و بد دوستان خواری روا نداری
 و اگر دشمنی پیدا شود او را از استماله و دلنوازی اختصاص دهی تا دوست شود و دوست
 را بفرست و حرمت خاص گردانی تا از دوستی برنگردد و اسکندر فرمود که زیادت
 کن حکیم فرمود از کار دشمن غافل نشوی اگر چه اندک باشند و بد لشکر اعتماد نکنی اگر چه
 بسیار باشند و تا هم لبخند نرم و آهسته ساخته توانی شد کلام در پشت به زبان نرانی
 و کار تا بهانه یانه بر آنچه دشمن شیر از نیام بر نیاری اسکن و فرمود که شاید کار من با خصم
 بجهاریت اجتماع در آن بچه کیفیت عمل توان کرد و هر کدام نوع اقدام تو ان نمود حکیم گفت
 که حال حرب از دو بیرون نیست یا تو بحرب میروی یا کسی بحرب تو می آید اگر تو
 بحرب می کنی قصد کرده ده شرط رعایت باید کرد اول باید که عرض از آن جنگ جز
 خیر محض نباشد و طلب دین حق و دفع ظلم و فساد بودم دوم توجبه باید نمود بحضرت
 عزت تبارک و تعالی و از دیاری طلبیدن و در دعای خیر و صدقات کوشیدن و از
 اهل قلوب و قبور استمداد و محبت فرمودن سوم شرائط حزم و سوء الظن بتقدیم رسانیدن
 و منبایان و حاسوسان بر کار باید کرد و تفحص لشکر خصم و کیفیت احوال و کمیت رجال
 ایشان بود و چنانچه ^{خبر دین و آفاق} چهارم بالهکس توجبه باید کرد که همه یک دل و یک زبان باشند
 که اتفاق سپاه با بادشاه موجب فتح و نصرت و سبب ظفر و قوت است

چنانچه گفته اند نظم

کے را ظفر بر ظفر حاصل ست	که در پرورد لی لشکرش یکدل ست
سپه را که فیروزه مندی رسد	نه یاراک یکدل بتی رسد

و موافق اکابر و اتفاق بزرگان خصوصاً ائمرا درین باب ضرورت پنجم لشکر را وعده های
 نیکو دادن و نبویده های بزرگ مستطیر گردانیدن و نیت های بزرگ که آن مواعید یونان رسد
 ششم تا توان بنفس خود مباشرت حرب نباید شد که اگر شکسته روی نماید آن را اندازد
 توان نمود هفتم در تنبیر کار لشکر کشتی و سپاه سالاری کس را اختیار نباید نمود که بسته
 صفت آراسته باشد اول شجاعت قوی دل بود و بدان شهرت یافت باشد و نام و آوازه
 پیاپی اگر ده تا از آن ترس و هراس در دل دشمن افکند دیگرای صائب و بی پر تمام داشت
 باشد و داخل و مخارج جنگ را دانست که جاری باشد که رائی به از شجاعت بکار آید
 و توان حیل و خدعه بکار باید برد که خدعه در حرب مکر و نیست بلکه مستحسن است چنانچه
 در خبر واقع شده ^{جمع جلیله} اکثر بخت خدعه دیگر مهارت حروب کرده باشد و صاحب تجارت باشد
 که فوائد تجرب بسیار مستشهر ^{ششم} است که چون در اثنای حرب بمبارزت
 و شجاعت از افران و کفایت متنازع شود در عطا و صلت و ثبات و محبت او بیاید افزود
 بلکه در آن باب مبالغه باید نمود تا دیگران را نیز مسیل ^{بمیان} هواداری و جان سپاری شود
 نهم در روز حرب از غفلت دور باید بود که بسیار بوده که ظفر نزد یک رسیده
 و یک نفس از جنگ غافل شده اند و بدان غفلت کار و گرگون شده و هم اگر لشکر
 خصم شکسته گردد و در پل ایشان نباید رفت و بنزدی کس در عقب نباید فرستاد
 که چندین مرتبه واقع شده که لشکر بازگشته آن فرستادگان را زده اند و قوت
 باز یافت معاودت نموده اند و لشکر غالب ساخت و اگر کس بحرب
 تو می آید و تو در صد دفع او می از دستبرد بیرون نیست یا ترا طاقت

این دستور در صورتی که نام دارد

مقاومت او هست یا نه اگر هست اولی آنست که بر نوع از انواع همه میر که ممکن باشد
 او را از مقام دشمنی بپایه گذرانید و اگر این صورت هست نه بدست الطح حرب آنچه
 مذکور شد رعایت باید فرمود و اگر طاقت مقاومت نیست جاسوسان و دیده بانان
 بر کار باید کرد و در باب محافظت را میباید و در بند با و استحکام قلعه ها و ذخیره بنایون
 تقصیر نباشد نمود و در طلب صلح ^{انکار} ^{نکته} ^{۱۲} ^{۱۳} ^{۱۴} ^{۱۵} ^{۱۶} ^{۱۷} ^{۱۸} ^{۱۹} ^{۲۰} ^{۲۱} ^{۲۲} ^{۲۳} ^{۲۴} ^{۲۵} ^{۲۶} ^{۲۷} ^{۲۸} ^{۲۹} ^{۳۰} ^{۳۱} ^{۳۲} ^{۳۳} ^{۳۴} ^{۳۵} ^{۳۶} ^{۳۷} ^{۳۸} ^{۳۹} ^{۴۰} ^{۴۱} ^{۴۲} ^{۴۳} ^{۴۴} ^{۴۵} ^{۴۶} ^{۴۷} ^{۴۸} ^{۴۹} ^{۵۰} ^{۵۱} ^{۵۲} ^{۵۳} ^{۵۴} ^{۵۵} ^{۵۶} ^{۵۷} ^{۵۸} ^{۵۹} ^{۶۰} ^{۶۱} ^{۶۲} ^{۶۳} ^{۶۴} ^{۶۵} ^{۶۶} ^{۶۷} ^{۶۸} ^{۶۹} ^{۷۰} ^{۷۱} ^{۷۲} ^{۷۳} ^{۷۴} ^{۷۵} ^{۷۶} ^{۷۷} ^{۷۸} ^{۷۹} ^{۸۰} ^{۸۱} ^{۸۲} ^{۸۳} ^{۸۴} ^{۸۵} ^{۸۶} ^{۸۷} ^{۸۸} ^{۸۹} ^{۹۰} ^{۹۱} ^{۹۲} ^{۹۳} ^{۹۴} ^{۹۵} ^{۹۶} ^{۹۷} ^{۹۸} ^{۹۹} ^{۱۰۰} ^{۱۰۱} ^{۱۰۲} ^{۱۰۳} ^{۱۰۴} ^{۱۰۵} ^{۱۰۶} ^{۱۰۷} ^{۱۰۸} ^{۱۰۹} ^{۱۱۰} ^{۱۱۱} ^{۱۱۲} ^{۱۱۳} ^{۱۱۴} ^{۱۱۵} ^{۱۱۶} ^{۱۱۷} ^{۱۱۸} ^{۱۱۹} ^{۱۲۰} ^{۱۲۱} ^{۱۲۲} ^{۱۲۳} ^{۱۲۴} ^{۱۲۵} ^{۱۲۶} ^{۱۲۷} ^{۱۲۸} ^{۱۲۹} ^{۱۳۰} ^{۱۳۱} ^{۱۳۲} ^{۱۳۳} ^{۱۳۴} ^{۱۳۵} ^{۱۳۶} ^{۱۳۷} ^{۱۳۸} ^{۱۳۹} ^{۱۴۰} ^{۱۴۱} ^{۱۴۲} ^{۱۴۳} ^{۱۴۴} ^{۱۴۵} ^{۱۴۶} ^{۱۴۷} ^{۱۴۸} ^{۱۴۹} ^{۱۵۰} ^{۱۵۱} ^{۱۵۲} ^{۱۵۳} ^{۱۵۴} ^{۱۵۵} ^{۱۵۶} ^{۱۵۷} ^{۱۵۸} ^{۱۵۹} ^{۱۶۰} ^{۱۶۱} ^{۱۶۲} ^{۱۶۳} ^{۱۶۴} ^{۱۶۵} ^{۱۶۶} ^{۱۶۷} ^{۱۶۸} ^{۱۶۹} ^{۱۷۰} ^{۱۷۱} ^{۱۷۲} ^{۱۷۳} ^{۱۷۴} ^{۱۷۵} ^{۱۷۶} ^{۱۷۷} ^{۱۷۸} ^{۱۷۹} ^{۱۸۰} ^{۱۸۱} ^{۱۸۲} ^{۱۸۳} ^{۱۸۴} ^{۱۸۵} ^{۱۸۶} ^{۱۸۷} ^{۱۸۸} ^{۱۸۹} ^{۱۹۰} ^{۱۹۱} ^{۱۹۲} ^{۱۹۳} ^{۱۹۴} ^{۱۹۵} ^{۱۹۶} ^{۱۹۷} ^{۱۹۸} ^{۱۹۹} ^{۲۰۰} ^{۲۰۱} ^{۲۰۲} ^{۲۰۳} ^{۲۰۴} ^{۲۰۵} ^{۲۰۶} ^{۲۰۷} ^{۲۰۸} ^{۲۰۹} ^{۲۱۰} ^{۲۱۱} ^{۲۱۲} ^{۲۱۳} ^{۲۱۴} ^{۲۱۵} ^{۲۱۶} ^{۲۱۷} ^{۲۱۸} ^{۲۱۹} ^{۲۲۰} ^{۲۲۱} ^{۲۲۲} ^{۲۲۳} ^{۲۲۴} ^{۲۲۵} ^{۲۲۶} ^{۲۲۷} ^{۲۲۸} ^{۲۲۹} ^{۲۳۰} ^{۲۳۱} ^{۲۳۲} ^{۲۳۳} ^{۲۳۴} ^{۲۳۵} ^{۲۳۶} ^{۲۳۷} ^{۲۳۸} ^{۲۳۹} ^{۲۴۰} ^{۲۴۱} ^{۲۴۲} ^{۲۴۳} ^{۲۴۴} ^{۲۴۵} ^{۲۴۶} ^{۲۴۷} ^{۲۴۸} ^{۲۴۹} ^{۲۵۰} ^{۲۵۱} ^{۲۵۲} ^{۲۵۳} ^{۲۵۴} ^{۲۵۵} ^{۲۵۶} ^{۲۵۷} ^{۲۵۸} ^{۲۵۹} ^{۲۶۰} ^{۲۶۱} ^{۲۶۲} ^{۲۶۳} ^{۲۶۴} ^{۲۶۵} ^{۲۶۶} ^{۲۶۷} ^{۲۶۸} ^{۲۶۹} ^{۲۷۰} ^{۲۷۱} ^{۲۷۲} ^{۲۷۳} ^{۲۷۴} ^{۲۷۵} ^{۲۷۶} ^{۲۷۷} ^{۲۷۸} ^{۲۷۹} ^{۲۸۰} ^{۲۸۱} ^{۲۸۲} ^{۲۸۳} ^{۲۸۴} ^{۲۸۵} ^{۲۸۶} ^{۲۸۷} ^{۲۸۸} ^{۲۸۹} ^{۲۹۰} ^{۲۹۱} ^{۲۹۲} ^{۲۹۳} ^{۲۹۴} ^{۲۹۵} ^{۲۹۶} ^{۲۹۷} ^{۲۹۸} ^{۲۹۹} ^{۳۰۰} ^{۳۰۱} ^{۳۰۲} ^{۳۰۳} ^{۳۰۴} ^{۳۰۵} ^{۳۰۶} ^{۳۰۷} ^{۳۰۸} ^{۳۰۹} ^{۳۱۰} ^{۳۱۱} ^{۳۱۲} ^{۳۱۳} ^{۳۱۴} ^{۳۱۵} ^{۳۱۶} ^{۳۱۷} ^{۳۱۸} ^{۳۱۹} ^{۳۲۰} ^{۳۲۱} ^{۳۲۲} ^{۳۲۳} ^{۳۲۴} ^{۳۲۵} ^{۳۲۶} ^{۳۲۷} ^{۳۲۸} ^{۳۲۹} ^{۳۳۰} ^{۳۳۱} ^{۳۳۲} ^{۳۳۳} ^{۳۳۴} ^{۳۳۵} ^{۳۳۶} ^{۳۳۷} ^{۳۳۸} ^{۳۳۹} ^{۳۴۰} ^{۳۴۱} ^{۳۴۲} ^{۳۴۳} ^{۳۴۴} ^{۳۴۵} ^{۳۴۶} ^{۳۴۷} ^{۳۴۸} ^{۳۴۹} ^{۳۵۰} ^{۳۵۱} ^{۳۵۲} ^{۳۵۳} ^{۳۵۴} ^{۳۵۵} ^{۳۵۶} ^{۳۵۷} ^{۳۵۸} ^{۳۵۹} ^{۳۶۰} ^{۳۶۱} ^{۳۶۲} ^{۳۶۳} ^{۳۶۴} ^{۳۶۵} ^{۳۶۶} ^{۳۶۷} ^{۳۶۸} ^{۳۶۹} ^{۳۷۰} ^{۳۷۱} ^{۳۷۲} ^{۳۷۳} ^{۳۷۴} ^{۳۷۵} ^{۳۷۶} ^{۳۷۷} ^{۳۷۸} ^{۳۷۹} ^{۳۸۰} ^{۳۸۱} ^{۳۸۲} ^{۳۸۳} ^{۳۸۴} ^{۳۸۵} ^{۳۸۶} ^{۳۸۷} ^{۳۸۸} ^{۳۸۹} ^{۳۹۰} ^{۳۹۱} ^{۳۹۲} ^{۳۹۳} ^{۳۹۴} ^{۳۹۵} ^{۳۹۶} ^{۳۹۷} ^{۳۹۸} ^{۳۹۹} ^{۴۰۰} ^{۴۰۱} ^{۴۰۲} ^{۴۰۳} ^{۴۰۴} ^{۴۰۵} ^{۴۰۶} ^{۴۰۷} ^{۴۰۸} ^{۴۰۹} ^{۴۱۰} ^{۴۱۱} ^{۴۱۲} ^{۴۱۳} ^{۴۱۴} ^{۴۱۵} ^{۴۱۶} ^{۴۱۷} ^{۴۱۸} ^{۴۱۹} ^{۴۲۰} ^{۴۲۱} ^{۴۲۲} ^{۴۲۳} ^{۴۲۴} ^{۴۲۵} ^{۴۲۶} ^{۴۲۷} ^{۴۲۸} ^{۴۲۹} ^{۴۳۰} ^{۴۳۱} ^{۴۳۲} ^{۴۳۳} ^{۴۳۴} ^{۴۳۵} ^{۴۳۶} ^{۴۳۷} ^{۴۳۸} ^{۴۳۹} ^{۴۴۰} ^{۴۴۱} ^{۴۴۲} ^{۴۴۳} ^{۴۴۴} ^{۴۴۵} ^{۴۴۶} ^{۴۴۷} ^{۴۴۸} ^{۴۴۹} ^{۴۵۰} ^{۴۵۱} ^{۴۵۲} ^{۴۵۳} ^{۴۵۴} ^{۴۵۵} ^{۴۵۶} ^{۴۵۷} ^{۴۵۸} ^{۴۵۹} ^{۴۶۰} ^{۴۶۱} ^{۴۶۲} ^{۴۶۳} ^{۴۶۴} ^{۴۶۵} ^{۴۶۶} ^{۴۶۷} ^{۴۶۸} ^{۴۶۹} ^{۴۷۰} ^{۴۷۱} ^{۴۷۲} ^{۴۷۳} ^{۴۷۴} ^{۴۷۵} ^{۴۷۶} ^{۴۷۷} ^{۴۷۸} ^{۴۷۹} ^{۴۸۰} ^{۴۸۱} ^{۴۸۲} ^{۴۸۳} ^{۴۸۴} ^{۴۸۵} ^{۴۸۶} ^{۴۸۷} ^{۴۸۸} ^{۴۸۹} ^{۴۹۰} ^{۴۹۱} ^{۴۹۲} ^{۴۹۳} ^{۴۹۴} ^{۴۹۵} ^{۴۹۶} ^{۴۹۷} ^{۴۹۸} ^{۴۹۹} ^{۵۰۰} ^{۵۰۱} ^{۵۰۲} ^{۵۰۳} ^{۵۰۴} ^{۵۰۵} ^{۵۰۶} ^{۵۰۷} ^{۵۰۸} ^{۵۰۹} ^{۵۱۰} ^{۵۱۱} ^{۵۱۲} ^{۵۱۳} ^{۵۱۴} ^{۵۱۵} ^{۵۱۶} ^{۵۱۷} ^{۵۱۸} ^{۵۱۹} ^{۵۲۰} ^{۵۲۱} ^{۵۲۲} ^{۵۲۳} ^{۵۲۴} ^{۵۲۵} ^{۵۲۶} ^{۵۲۷} ^{۵۲۸} ^{۵۲۹} ^{۵۳۰} ^{۵۳۱} ^{۵۳۲} ^{۵۳۳} ^{۵۳۴} ^{۵۳۵} ^{۵۳۶} ^{۵۳۷} ^{۵۳۸} ^{۵۳۹} ^{۵۴۰} ^{۵۴۱} ^{۵۴۲} ^{۵۴۳} ^{۵۴۴} ^{۵۴۵} ^{۵۴۶} ^{۵۴۷} ^{۵۴۸} ^{۵۴۹} ^{۵۵۰} ^{۵۵۱} ^{۵۵۲} ^{۵۵۳} ^{۵۵۴} ^{۵۵۵} ^{۵۵۶} ^{۵۵۷} ^{۵۵۸} ^{۵۵۹} ^{۵۶۰} ^{۵۶۱} ^{۵۶۲} ^{۵۶۳} ^{۵۶۴} ^{۵۶۵} ^{۵۶۶} ^{۵۶۷} ^{۵۶۸} ^{۵۶۹} ^{۵۷۰} ^{۵۷۱} ^{۵۷۲} ^{۵۷۳} ^{۵۷۴} ^{۵۷۵} ^{۵۷۶} ^{۵۷۷} ^{۵۷۸} ^{۵۷۹} ^{۵۸۰} ^{۵۸۱} ^{۵۸۲} ^{۵۸۳} ^{۵۸۴} ^{۵۸۵} ^{۵۸۶} ^{۵۸۷} ^{۵۸۸} ^{۵۸۹} ^{۵۹۰} ^{۵۹۱} ^{۵۹۲} ^{۵۹۳} ^{۵۹۴} ^{۵۹۵} ^{۵۹۶} ^{۵۹۷} ^{۵۹۸} ^{۵۹۹} ^{۶۰۰} ^{۶۰۱} ^{۶۰۲} ^{۶۰۳} ^{۶۰۴} ^{۶۰۵} ^{۶۰۶} ^{۶۰۷} ^{۶۰۸} ^{۶۰۹} ^{۶۱۰} ^{۶۱۱} ^{۶۱۲} ^{۶۱۳} ^{۶۱۴} ^{۶۱۵} ^{۶۱۶} ^{۶۱۷} ^{۶۱۸} ^{۶۱۹} ^{۶۲۰} ^{۶۲۱} ^{۶۲۲} ^{۶۲۳} ^{۶۲۴} ^{۶۲۵} ^{۶۲۶} ^{۶۲۷} ^{۶۲۸} ^{۶۲۹} ^{۶۳۰} ^{۶۳۱} ^{۶۳۲} ^{۶۳۳} ^{۶۳۴} ^{۶۳۵} ^{۶۳۶} ^{۶۳۷} ^{۶۳۸} ^{۶۳۹} ^{۶۴۰} ^{۶۴۱} ^{۶۴۲} ^{۶۴۳} ^{۶۴۴} ^{۶۴۵} ^{۶۴۶} ^{۶۴۷} ^{۶۴۸} ^{۶۴۹} ^{۶۵۰} ^{۶۵۱} ^{۶۵۲} ^{۶۵۳} ^{۶۵۴} ^{۶۵۵} ^{۶۵۶} ^{۶۵۷} ^{۶۵۸} ^{۶۵۹} ^{۶۶۰} ^{۶۶۱} ^{۶۶۲} ^{۶۶۳} ^{۶۶۴} ^{۶۶۵} ^{۶۶۶} ^{۶۶۷} ^{۶۶۸} ^{۶۶۹} ^{۶۷۰} ^{۶۷۱} ^{۶۷۲} ^{۶۷۳} ^{۶۷۴} ^{۶۷۵} ^{۶۷۶} ^{۶۷۷} ^{۶۷۸} ^{۶۷۹} ^{۶۸۰} ^{۶۸۱} ^{۶۸۲} ^{۶۸۳} ^{۶۸۴} ^{۶۸۵} ^{۶۸۶} ^{۶۸۷} ^{۶۸۸} ^{۶۸۹} ^{۶۹۰} ^{۶۹۱} ^{۶۹۲} ^{۶۹۳} ^{۶۹۴} ^{۶۹۵} ^{۶۹۶} ^{۶۹۷} ^{۶۹۸} ^{۶۹۹} ^{۷۰۰} ^{۷۰۱} ^{۷۰۲} ^{۷۰۳} ^{۷۰۴} ^{۷۰۵} ^{۷۰۶} ^{۷۰۷} ^{۷۰۸} ^{۷۰۹} ^{۷۱۰} ^{۷۱۱} ^{۷۱۲} ^{۷۱۳} ^{۷۱۴} ^{۷۱۵} ^{۷۱۶} ^{۷۱۷} ^{۷۱۸} ^{۷۱۹} ^{۷۲۰} ^{۷۲۱} ^{۷۲۲} ^{۷۲۳} ^{۷۲۴} ^{۷۲۵} ^{۷۲۶} ^{۷۲۷} ^{۷۲۸} ^{۷۲۹} ^{۷۳۰} ^{۷۳۱} ^{۷۳۲} ^{۷۳۳} ^{۷۳۴} ^{۷۳۵} ^{۷۳۶} ^{۷۳۷} ^{۷۳۸} ^{۷۳۹} ^{۷۴۰} ^{۷۴۱} ^{۷۴۲} ^{۷۴۳} ^{۷۴۴} ^{۷۴۵} ^{۷۴۶} ^{۷۴۷} ^{۷۴۸} ^{۷۴۹} ^{۷۵۰} ^{۷۵۱} ^{۷۵۲} ^{۷۵۳} ^{۷۵۴} ^{۷۵۵} ^{۷۵۶} ^{۷۵۷} ^{۷۵۸} ^{۷۵۹} ^{۷۶۰} ^{۷۶۱} ^{۷۶۲} ^{۷۶۳} ^{۷۶۴} ^{۷۶۵} ^{۷۶۶} ^{۷۶۷} ^{۷۶۸} ^{۷۶۹} ^{۷۷۰} ^{۷۷۱} ^{۷۷۲} ^{۷۷۳} ^{۷۷۴} ^{۷۷۵} ^{۷۷۶} ^{۷۷۷} ^{۷۷۸} ^{۷۷۹} ^{۷۸۰} ^{۷۸۱} ^{۷۸۲} ^{۷۸۳} ^{۷۸۴} ^{۷۸۵} ^{۷۸۶} ^{۷۸۷} ^{۷۸۸} ^{۷۸۹} ^{۷۹۰} ^{۷۹۱} ^{۷۹۲} ^{۷۹۳} ^{۷۹۴} ^{۷۹۵} ^{۷۹۶} ^{۷۹۷} ^{۷۹۸} ^{۷۹۹} ^{۸۰۰} ^{۸۰۱} ^{۸۰۲} ^{۸۰۳} ^{۸۰۴} ^{۸۰۵} ^{۸۰۶} ^{۸۰۷} ^{۸۰۸} ^{۸۰۹} ^{۸۱۰} ^{۸۱۱} ^{۸۱۲} ^{۸۱۳} ^{۸۱۴} ^{۸۱۵} ^{۸۱۶} ^{۸۱۷} ^{۸۱۸} ^{۸۱۹} ^{۸۲۰} ^{۸۲۱} ^{۸۲۲} ^{۸۲۳} ^{۸۲۴} ^{۸۲۵} ^{۸۲۶} ^{۸۲۷} ^{۸۲۸} ^{۸۲۹} ^{۸۳۰} ^{۸۳۱} ^{۸۳۲} ^{۸۳۳} ^{۸۳۴} ^{۸۳۵} ^{۸۳۶} ^{۸۳۷} ^{۸۳۸} ^{۸۳۹} ^{۸۴۰} ^{۸۴۱} ^{۸۴۲} ^{۸۴۳} ^{۸۴۴} ^{۸۴۵} ^{۸۴۶} ^{۸۴۷} ^{۸۴۸} ^{۸۴۹} ^{۸۵۰} ^{۸۵۱} ^{۸۵۲} ^{۸۵۳} ^{۸۵۴} ^{۸۵۵} ^{۸۵۶} ^{۸۵۷} ^{۸۵۸} ^{۸۵۹} ^{۸۶۰} ^{۸۶۱} ^{۸۶۲} ^{۸۶۳} ^{۸۶۴} ^{۸۶۵} ^{۸۶۶} ^{۸۶۷} ^{۸۶۸} ^{۸۶۹} ^{۸۷۰} ^{۸۷۱} ^{۸۷۲} ^{۸۷۳} ^{۸۷۴} ^{۸۷۵} ^{۸۷۶} ^{۸۷۷} ^{۸۷۸} ^{۸۷۹} ^{۸۸۰} ^{۸۸۱} ^{۸۸۲} ^{۸۸۳} ^{۸۸۴} ^{۸۸۵} ^{۸۸۶} ^{۸۸۷} ^{۸۸۸} ^{۸۸۹} ^{۸۹۰} ^{۸۹۱} ^{۸۹۲} ^{۸۹۳} ^{۸۹۴} ^{۸۹۵} ^{۸۹۶} ^{۸۹۷} ^{۸۹۸} ^{۸۹۹} ^{۹۰۰} ^{۹۰۱} ^{۹۰۲} ^{۹۰۳} ^{۹۰۴} ^{۹۰۵} ^{۹۰۶} ^{۹۰۷} ^{۹۰۸} ^{۹۰۹} ^{۹۱۰} ^{۹۱۱} ^{۹۱۲} ^{۹۱۳} ^{۹۱۴} ^{۹۱۵} ^{۹۱۶} ^{۹۱۷} ^{۹۱۸} ^{۹۱۹} ^{۹۲۰} ^{۹۲۱} ^{۹۲۲} ^{۹۲۳} ^{۹۲۴} ^{۹۲۵} ^{۹۲۶} ^{۹۲۷} ^{۹۲۸} ^{۹۲۹} ^{۹۳۰} ^{۹۳۱} ^{۹۳۲} ^{۹۳۳} ^{۹۳۴} ^{۹۳۵} ^{۹۳۶} ^{۹۳۷} ^{۹۳۸} ^{۹۳۹} ^{۹۴۰} ^{۹۴۱} ^{۹۴۲} ^{۹۴۳} ^{۹۴۴} ^{۹۴۵} ^{۹۴۶} ^{۹۴۷} ^{۹۴۸} ^{۹۴۹} ^{۹۵۰} ^{۹۵۱} ^{۹۵۲} ^{۹۵۳} ^{۹۵۴} ^{۹۵۵} ^{۹۵۶} ^{۹۵۷} ^{۹۵۸} ^{۹۵۹} ^{۹۶۰} ^{۹۶۱} ^{۹۶۲} ^{۹۶۳} ^{۹۶۴} ^{۹۶۵} ^{۹۶۶} ^{۹۶۷} ^{۹۶۸} ^{۹۶۹} ^{۹۷۰} ^{۹۷۱} ^{۹۷۲} ^{۹۷۳} ^{۹۷۴} ^{۹۷۵} ^{۹۷۶} ^{۹۷۷} ^{۹۷۸} ^{۹۷۹} ^{۹۸۰} ^{۹۸۱} ^{۹۸۲} ^{۹۸۳} ^{۹۸۴} ^{۹۸۵} ^{۹۸۶} ^{۹۸۷} ^{۹۸۸} ^{۹۸۹} ^{۹۹۰} ^{۹۹۱} ^{۹۹۲} ^{۹۹۳} ^{۹۹۴} ^{۹۹۵} ^{۹۹۶} ^{۹۹۷} ^{۹۹۸} ^{۹۹۹} ^{۱۰۰۰} ^{۱۰۰۱} ^{۱۰۰۲} ^{۱۰۰۳} ^{۱۰۰۴} ^{۱۰۰۵} ^{۱۰۰۶} ^{۱۰۰۷} ^{۱۰۰۸} ^{۱۰۰۹} ^{۱۰۱۰} ^{۱۰۱۱} ^{۱۰۱۲} ^{۱۰۱۳} ^{۱۰۱۴} ^{۱۰۱۵} ^{۱۰۱۶} ^{۱۰۱۷} ^{۱۰۱۸} ^{۱۰۱۹} ^{۱۰۲۰} ^{۱۰۲۱} ^{۱۰۲۲} ^{۱۰۲۳} ^{۱۰۲۴} ^{۱۰۲۵} ^{۱۰۲۶} ^{۱۰۲۷} ^{۱۰۲۸} ^{۱۰۲۹} ^{۱۰۳۰} ^{۱۰۳۱} ^{۱۰۳۲} <

که مقصد همت بلند و مطمح نظر نعمت ارجمندش باشد اقبال و سعادت بر طریق استیصال عزم
مراقت و موافقت چشم عالی فرمایند ^{درین} نظم

هر کجا عزم جهانگیرش گران سازد در کاب فتح و نصرت را بدین جانب سبک گرد و عدنان
سج دولت به ورش را ملک و ملت در پناه تیغ نصرت گترش را دین و دولت در همان

و عسا که نصرت مادرش را به وزگار چون آتش حمله گذارند و در میان جنگ از رویشان
دورنگ چون کوه البرز ناپائیدار **مثنوی**

یکایک تیغ زن چون نرگس یار	سراسر صف شکن چون زلف و درار
ولایت گیر چون حسن جیدبان	غبار انگیز چون جور رقیبان
همه چون شعله های عشق جانسوز	همه چون غمزه دلبر جلد و دوز
همه چون چشم خوبان فتنه انگیز	همه چون بجر مردان از و خونریز

حق سبحانه ظل ظلیل عاطفت آنحضرت را به مفارق ملازمان مخلص و مستدام دارا و بکرمته
مخلص عباد و الامجاد

باب سی و یکم در غیرت

غیرت لگا به داشت چیز لیسیت که انسان را صیانت آن لازم باشد در همه بی مهمات و تاکید
سیاسیات سلاطین را ازین صفت چاره نیست هم در امور ملت و هم در مهمام مملکت
زیرا که غیرت و دنو است غیرت زین و غیرت دنیا در عایت سر و ضروری است
اما غیرت دین آلت که در تمشیت ^{اجرا} است معروف و تنی مرنگی میاید

له جائے اندازہ ۱۲ اس بجز مرت خلاصہ بن گان بزرگ ۱۲ اس اچھے کام کے حکم اور برے کام کی ممانعت ۱۲

و ملائکان حضرت و سفایای مملکت خود را بطاعت فرمایند و از معاصی و مناهی منع کند و
 در حدیث آمده که هر که از شما منکر بدست یعنی آنچه مخالفت شریعت باشد باید که آن را
 تغییر دهد بدست یعنی بدست یا بشیر چنانچه مقتضای شرع باشد و این مرتبه اهل اختیار
 و اقتدار است پس اگر بدست نتواند که دفع کند بزبان منع نموده باید اول به نصیحت
 و اگر منجر نشود اجرت دستخس گوید و این مرتبه اهل علم و آرا باشد بدست و در دست
 و اگر بزبان منع میسر نشود بدل آن را دشمن دارد و این مرتبه ضعیفان است از
 عوام الناس و بعضی از علمائمه این حدیث برین وجه آورده اند که لیس و راع
 ذلک الاسلام یعنی هر که در منع کردن بدست و زبان عاجز گردد و بدل آن را دشمن دارد
 آن کس را از مسلمانان نسیب نیست قطعه

نبی منکر بدست باید کرد بزبان منع کن و اگر نتوان	در میسر نداشتن این کار در دل خویش می کنش الکاف
و هر سلطان که در اقامت حدود و شریع و اجرای احکام دین کوشد مناسب حق ظل الله باشد و چون بادشاه را بواسطه کثرت مهمات ملکی بمجزیای این امر رسیدن متعذر است هر آینه محتسبان در مملکت خود منصب باید کرد و محتسب باید که در اسلام صلب بود و در حمیت دین پروری غالب باشد و بصفت عفت و پرهیزگاری و امانت و راستی و کم طمع باشد و هر چه کند برای تقویت دین کند و از غرض در پیاد و راز و لاس نفس و هوا بر طرف باشد تا قول او در و لسان تاثیر کند فرو	
سخن که آن از غرض پاک و از طمع خالی است	اگر لبنگ بگویی در آن اثر دارد

گفت با مر خدا و رسول گفت ترا که محتسب ساخته گفت آنکه ترا پادشاهی داده
 مرا محتسبی داده معتضد ساخته سر در پیش انگند پس سر بر آورده گفت ترا چه بر آن
 داشت که این خمار را شکستی جواب داد که شفقت در حق تو و حق رعیت تو گفت
 و در حق من چگونه شفقت کردی گفت منکره را که تو در ازاله آن تفصیر روا داشتی
 آنرا از تو منع کردم و ترا از گرفتاری قیامت خلاص ^{گناهان} دادم گفت در حق رعیت من
 چگونه گفت چنانچه بار کتاب تو محرمات را مردم بر معاصی دلیر میگردند چون تو از حرام
 باز ایستی دیگران درین باره دلیری نتوانند کرد چه عامه خلق و در صلاح و رسد اتباع
 پادشاه اند اگر او را بر پنج صلاح ببینند همه طریق صلاح پیش گیرند و ثواب
 آن همه بید یوان و ^{گناه} راجع گردد و اگر از فساد مشاهد نماید ایشاک نیز
 در فسق و فجور کوشند و بزه و وبال آن همه بد و باز گردد پس در حق تو مهربانی کردم
 و هم در حق رعیت تو و مفرصتی ندانستم درین عمل مگر خوشنودی حق عزوجل معتضد بگردد
 در آمد و گفت این کار ترا ز بدینه است بعد ازین هر منکره که بینی تغیر کن و حکم
 کردم که هیچ کس ترا منع نکند و از فحوائص این حدیث معلوم میشود که چون محتسب
 حقانی باشد هیچ آفتی بر او نرسد ^{لظلم}

آن یک با پیر خود گفت که من بنی منکر می کنم اندر زمین

ایک می ترسم که از اهل حد آفتی در روزگار من رسد

گفت اگر این کار بهر حق کنی از بلاهای دوعالم ایمنی

اما غیرت دنیا است اول نسبت با اشیاء و ثمر آن دویم نسبت با خاصه خود
^{امثال}

سوم نسبت با عموم خلق اما آنچه نسبت با مثال خودست چنان باشد که تفوق نخواهد
 بر ایشان بجز آنکه هیچکدام را بر دسر فراری نرسد و بحسب جاه و صولات و تقوی و ثلث و ثلث
 و حشمت و عظمت و اقتدار و ابرت از همه پیش باشد و هر آینه ظهور این غیرت و وقور
 این جمعیت کارهای کلی کشاید و مهیات حرب المراد بر آید و این از خصائص اهل همت
 است و هر چه همت بلندتر باشد غلبه این غیرت بیشتر بود آورده اند که بیک از اولاد
 سلطان حکیم را پرسید که من میخواهم که از احوال و اقدار خود برتر آیم و گوئی دولت
 از عیب این اختیار و چوگانان اوقات را به پایکم مرا از اسباب این کار چه چیز بااست باید
 آورد حکیم گفت ای ملکه زاده هیچ شئی مرا کتساب دولت را به از همت و غیرت نیست ^{نظم}

کسی کوز غیرت بر افراخت تیغ	سر تیغ را بکند راند زیر تیغ
ز غیرت بدست آیدش نام و تنگ	ز غیرت مراد خود آید چنگ
چنین گفت آن مرد بیدار بخت	که از غیرت آید بکفتار تاج و تخت

اما غیرتی که نسبت بخاصه خودست آن چنان باشد که خواص حرم خود را از چشم نامحرم
 پوشیده دارد و ایشان را در محافظت حدود و عصمت و عفت مبالغه نماید و هر چه رعایت
 آن شرعاً لازم باشد ایشان را بر آن مقتدا سازد تا هر کس آن ابالی رعایت
 نیز صلاح موصوف و از فساد دور باشد و بزرگی در وصیت بیک از پسر و گیان

حرم خود فرموده است **مثنوی**

عصمتیان را بمقام حلال	جلوه حرام ست مگر باحلال
دیدم بهر روئی نیاید کشاد	بای بهر کوئی نیاید نهاد

<p>این همه آفت که بر تن میرسد دیده غمزد پوشش خود در صدف سیر که بجز جفوت حلاوت بود</p>	<p>از نظر تو به شکن میرسد تاز شوی کی تیر بلا را بدست رخ مینا و رخم به خیالت بود</p>
<p>اما غیرت به نسبت عموم خلق چنانست که غیرت آنکه بر مخدرات حرم سلطنت دارد و نسبت یا حرم همه مسلمانان بجائے آرد و نگذارد که از ملائیک درگاه عالم پناه پد تائی بخانک موم باناموس رسد و در استکشاف گناه مسلمانان سی نه نماید و عیوب بر غایای ملک خود بقدر امکان پوشیده دارد و که در حدیث آمده که هر که عیوب مسلمانان پوشیده نماید عزوجل عیوب او را پوشیده و در روایتی است که گناه او را در دنیا و آخرت پوشیده دارد و</p>	
<p>پرده کس را نداری تا ندیده و پرده تو</p>	<p>ایق تعالی پرده است پوشد تمامی نو بگو</p>
<p>مثله بهرت که استر شتر اند علیک و حمیت همان غیرت است در حمایت مالی خود و کمال غیرت آنست که چون کسی پنا و لوس آرد او را زینهار و اوده کھن حمایت خود را در دانه نامکن باشد زینهار و اوده خود را ضائع نگذارد در غرب و سنو و پوده و حال اھم در ولایت حجاز است که چون کسی در ساریه و لوار باطلیل بنیام الیشان در آمدی او را بھوار دادند کی بے آنکه بھان زینهار خواستی و زینهار کی خود را بدست کسی باز ندادند کی و لبیا مال درین کار صرف کردند و بلکه خونبار بخیمه مشد کی و از سر این کار در نگذشتند و بعضی حالوران نیز که بخیمه الیشان پناه آورد و یا بچراگاه الیشان در آمد و حمایت کردند و آرد و اند که بهرام گور و فتنی که در دیار عرب با نعمان مندر می بود و نعمان او را با مر پادش بنزد و تربیت میفر مود و در سیرام در شکار قصد آهوی کرد و آهوا ز پیش او در رسید و هر طرف میگردید</p>	

سازنده در کفر و شرک و کفر و شرک و کفر و شرک

و بهرام از عقب او می ناخت هوا گرم شد و آهواز تشنگی بی طاقت گشته بکنار قبیله رسید
 و بچشمی از غریبی قبیله نام در آمد اعرابی او را بگرفت و بپشتی به بست و متعاقب او بهرام بد خیمه
 رسید تیر بر کمان نهاد و نهره زد که اسب صاحب خانه شکارین اینجا آمد بیرون از قبیله بدالست
 که گیسیت گفت اسب سوار نه پیاده شد مرده است نباشد که جانور رسد که پناه بدین خیمه
 نه روزه باشد من او را بدست کس باز دهم تا بگشاید بهرام در شتی آغازه کرد و قبیله گفت
 سخن دراز مکن تا این تیر که در کمان داری بر سینه من زنی و مرا نکشی دست تصرف تو
 بگذرد این آهوی نزد آن دم مرا بکشی مردم قبیله من ترا بختجو می آهوی نخواهند گذاشت
 بهر جان خود و رحم کن و از سر این آهوی در گذر و اگر تو قتی داری این اسب تازه کی زاورا
 که بر در این خیمه بسته است بانی و نجام طلائع تو و اوم سوار شو و اسب خود را
 جنبیت ساز و بمقام خود باز گرد و بهرام را این حمایت از پس خوش آمد و با اسب
 او التقات نمود و عثمان بگریوانید و بمو کب خود پیوست و آن روز که تاج سلطنت
 بر فرق همت او نهادند و عرب و مخم طوق خمران او در گردن اطاعت انگندند بهرام
 قبیله را طلبید و تربیت کرد و او را در عرب مجیر گفتند که لقب کردند ز بهار دیننده
 آن جوان و حمایت کنند و ایشان

له پناه و پیکر و الا سیر کول کال

ن زانندانه قدر پیش

کسے را کہ آری نہ بہار خوشیش	نگہ دار انداز حہ کار خوشیش
بمردے حمایت از و دامگیر	بمردانگی کار از و در پندیر
یکے قطرہ آرد بدر یا پناہ	نصدہ صدت ساز و شش رنگیہ گاہ
بصد تربیت نا عداش کند	یکے گوہر شاہوارش کند

باب سی و دوم در سیاست

و آن ضبط کردن است در نفس داشتن سیاست و نوع است یک سیاست نفس
 خود و یک سیاست غیر خود و اما سیاست نفس بر دفع اخلاق و میمه است و کسب او
 سات حمیده و سیاست غیر و قسم است یک سیاست خواص و مقربان درگاه و ضبط و
 نسق ایشان دوم سیاست عوام و رعایا و قسم اول و در باب چهل و یکم مذکور خواهد شد اما
 قسم دوم بران وجه است که بدانند به فعلان را باید که پیوسته ترسان و براسان دارد و
 نیکان و نیک کرداران را امیدوار سازد و از الزام و زجر بپرسد و بداند که گدایم پادشاه بزرگوار
 ترست گفت آنکه بیگناهان از و ایمن باشند و گناهکاران ترسان و خنده تیغ بر حق فشان
 ها اگر به ستمکاران مدد بفرستند و بارقه نسیم فیض رسالت با باران العام به در و ایشان
 مستحق عقارت بود و نقل است که به شنگ ملک گفت که من چنانچه ام از خدا بر نیکان
 و مصلحان و خشم خدایم به بدان به مضایق منش قهرم با نوش لطف در آینه است
 وزیر بستم باشد که رحمت تالیف شده **فرد**

تزیات وزیر بهر دو مرد در خندان بهست آن را به دستان و هم این را به دشمنان

حکما گفته اند که عدل در دوی عالم به سیاست است و او را به شنگی جهان کون و فساد نامزد
 کرده اند اگر ضبط سیاست نباشد معات جهان بر نسق نماید و اگر قانون تادیب و لغیب
 نبود کار بهای به تباهی نهد **قطعه**

از سیاست نظام باید ملک	به سیاست خلل پذیر بود
نسق کار بهای عالم را	از سیاست ناگزیر بود

نظم و شریعت ۱۲

اگر چه عروس ^{۱۱} لا ملک الا بالعدل و لپندیر است اما او را از پیرایه ^{۱۲} لا عدل الا بالسیاست چاره نیست
 هر پادشاه که از مقتضای آفة ^{۱۳} التریاسته صنعت ^{۱۴} التیاسته بی خبر بود بشود و کی از کال
 مملکتش تزلزل پذیرد و اساس سلطنتش خلل یابد چه نرینت ملک و ملت و مصلحت
 دین و دولت در سیاست است ^{۱۵} قطع

تینغ سیاست است که رخساره ملک را	سازد جهان فروز و درخشان چو آفتاب
مباری سیاست اگر نه مدد کند	گر دو جهان ز سیل جفا و ستم خراب

بے قاعده شریعت بی حق و بر مکر نه خو و قرار نگیرد و بے ضابطه سیاست کار شمع
 و دین نظام نه پذیرد پس سیاست ملوک مقوی شرع باشد و اجراء احکام شرع
 رواج ملک ^{۱۶} قطع

سر سمرقانی نهال سعادت ببارغ و بهر	بے چشمه سار شرع مطهر طمع مدار
لیکن زلال چشمه دین که شود روان	بے سایه سیاست شاہان کامگار

و فی نفس الامر مدار ملت بهر دست و قرار مملکت از دست اگر تینغ سیاست
 سلاطین ^{۱۷} نبود و در عالم خاک آب خوش کیسه نخورد و حدیث آمده که اگر پادشاه نبود
 آدمیان بعضی بعضی را بخوردند یعنی ہلاک دنیا بود ساختند مملکت را
 جز بسیاست ضبط نتوان کرد و فتنه راجز سکون آرام نتوان داد و آورده
 اند کیے از خلفا به منبر یہ آمد تینغ کشیدہ و مصحف بر دست گرفتہ پس
 در اثنائے خطبہ گفت اے مردمان نیکو شمار ازین لبس دست یعنی مصحف

۱۱ یعنی بی ملک مگر ساتھ عدل کے ۱۲ یعنی بی عدل مگر ساتھ سیاست کے ۱۳ آفت ریاست کی سستی سیاست کی جو ۱۴

و بدان شما چه بدین راست نشو ند یعنی همیشه قتل

سیاست آتش باشد که آنرا	ز بهر بد سگالان بر فردوزند
چه ایشان میفرودند آتش ظلم	بمان بهتر که ایشان را بپوزند

آورده اند که طمعانج خان با و شاه چه بوده است بزرگ مہار سیاستش عرصہ مملکت آباد
را مہمور ساختہ و شمشیر میبش بندیا و بیدا و ستمکاری از شہر و ولایت برداشتہ قتل

ناخت از بیم تیر او فتر	کران سونیستی بصد فرسنگ
رفت از حیل سیاست او	زنگ ظلم از رخ جهان و ورنگ

روز یک از نو و او باش کلدستہ بخدمت او آورد سلطان از دست بستہ و گفت
از کجا آورده گفت از گلزار ہا بر چیدہ ام گفت گلزار ہا ملک تو بودہ گفت از
مالکش خریدہ گفت نے چہ کہ درین شہر گل نخرند و بسیار بے قیمت است سلطان تامل
فرمودہ گفت ہر کہ بے دستوری کسے در باغ آورد و گل بچیند مینوا ند نیز کہ بے اذن
او میوہ باز کند و انہ بن عملہا صورتہاے دیگر نیز منظور است حکم کرد تا دستش بہرند
اکابر بے شفاعت کردند تا یک انگشتش بہریدند و طمعانج خان پیوستہ رندان و ہدیا
کان را میکشتی روزے این جماعت بر در دروازہ شہر نوشتند کہ ما آن گیا ایم کہ ہر
چند سوزن بدیشتر شویم این خبر لب سلطان رسید تا در پہلوے آن خط نوشتند کہ ما نیز
باغبانیم منتظر الیتادہ کہ ہر چند سربہارند بدرویم ^{چہانت تا این ہم ۱۲}

ہر خار کہ سربہارند از گلشن ملک	انی الحال سرش بر تیغ بر باید داشت
--------------------------------	-----------------------------------

گویند کہ ہر مزین نوشیروان عدل خود را با سیاست اقتراں دادہ بود و ولطفت خود را

باقرا الضمام فرموده نیکان را بنواختی و بدان را رسوا ساختی بریت

زده سیاست او راه کاروان ستم کشیده و حرمش خوان عدل و رعالم

وقت رکابدار او در بلخ رفت و یک خوشه انگور بے اجازت باغبان باز کرد باغبان
عنان اسب او را بگرفت و گفت بهای او بده و الا نزد شاه بهر مزار دست تو

تظلم کنم غلام چیز بوی میباید و او را رضی نمیشد القصد بهر دینار بده و او از بیبیت

سیاست بهر مزو حکما گفته اند سلطنت بمنزله نهال است و سیاست بمنزله آب پس لازم

ست بین درخت سلطنت را با آب سیاست ناز و داشتن تا ثمره امن و امان حاصل آید نظم

خوش آن شریار یک از روی دانش

تامل کند در کتاب سیاست

سریخ او گلشن سلطنت را

از دانه دارد باب سیاست

و بایده دانست که سیاست بموقع آلت است که در باره جمعی واقع شود که استحقاق آن داشته

باشد و آن گروه اند از پیشینه و بداندیشته که چون مار و کژدم ضرر ایشان بنخاص و عام و خرد

و بزرگ می رسد یک از سلاطین حکیم را پرسید که از آدمیان مستحق سیاست

کیانست گفت هیچ آدمی استحقاق سیاست ندارد بلی سیاست بر سباع و

هوام بایر کرد یعنی درندگان و گزندگان بادشاه گفت معنی این سخن را روشن بگردان

گفت اے ملک از مخلوقات جمعی اند که خیر محض اند و محض خیر و زیایشان همه نفع رسد

و ضرر نده و ایشان مانند ملائکه اند و بعضی دیگرند که ایشان محض شرند و شر محض

چون گرگ و پلنگ و مار و کژدم و از ایشان همه ضرر رسد و نفعی پس از آدمیان

هر که بر خوی و خصلت فرشتگان است افضل نوع انسان است و هر که بر طبع

وسیرت سماع و هوام باشد بدترین درندگان و گزندگان است و مستحق سیاست
ایشانند نه آدمیان **مثنوی**

سیاست پسندیده باشد بے	ولیکن نگوئیم که باهر کس
بخور مردم آزار را خوان و مال	که از سرش بد کند به پیر و بال

آورده اند که در عهد نوشیروان ظلمی ضعیف را طپانچه زد و او پیش نوشیروان آمده
تظلم نمود و نوشیروان فرمود تا ظالم را بسیار سزاگاه بردند و گردن بندند و یکس از خواص گفت
عجب داشتیم از عدل ملک که آدمی را بدین قدر جنایت بجان ساخت و نوشیروان
گفت غلط کردی من آدمی را نکشم بلکه سگ و گرگ را بجان کردم و مار و کژدم را
بلاک گردانیدم **هیت**

کس کو پیشه کرد آزار مردم	بمعنی بدتر است از مار و کژدم
--------------------------	------------------------------

آورده اند که خسرو پسر دینور بنده گس پر سید که از طبقات خلق لائق سیاست کیست
گفت ای ملک خلاق و بیخ طبقه اندادل آنها که در ذات خود نیک اند و از ایشان همه
نیکی بخلقت میرسد ایشان را تقویت باید کرد و با ایشان صحبت باید داشت و در جمعی که
بخود نیک اند اما اثر نیکی ایشان بکس نمیرسد ایشان را عزیز باید داشت و بر خیر محرم
باید کرد و سوم گرهی که میان حال باشد یعنی از ایشان به خیر مردم رسد و نه شر یعنی
در ذات خود نه خیر باشند و نه شر ایشان را راه خیر باید نمود و از شر بترسد باید فرمود
چهارم طائفه که ایشان بد باشند اما بکس بد نرسانند ایشان را خوار باید داشت
تا ترک بدی کنند پنجم فرقه که هم بد باشند و هم بدی ایشان بمردم رسد

ایشان را سیاست باید کرد و بویعد و تهدید انگ ضرب پس جنس و آخر کار قتل و ضرر

آتش را که خلق از و سوزند | جز بکشتن عسلا ج نتوان کرد

و یکی دیگر از فوائد سیاست تسکین فتنه است چه مردم فتنان شور را نگیرند چون بینند که

آتش سیاست تیز است در گوشه گیرند و اگر اندک و بهی در کار سیاست متشابه

رو و نیز از فتنه به پا کنند و از هر چته شورشی بظهور رسانند ^{لظلم}

اگر سلطان نظر باید سیاست | نه بهر نا کسے لاف ریاست

بلا به هم زنده روی زمین را | نه دولت را بقا باشد نه دین را

چو مردم ضبط در کشور نه بینند | بجز فتنه رو دیگر نه بینند

و هم درین باب گفته اند قطعه

اگر نه تربیت شمشیر پادشاه بود | چه شوره پا که بیکدم ز شهر برخیزد

کسی که دست چپ از دست راست ^{نشاسته} | هزار فتنه و ستش و پید بیا نگیرد

باب سی و سوم در تبقظ و خبرت

تبقظ بیداری باشد در کار مملکت و خبرت آگاهی باشد از حال رعیت و از ملوک عادل

معهود و متعارف است که مستخبران معتمد نصب فرمایند و متفحصان ^{پنهانی} امین را بر کارند به

پنهانی تا تخس و تفحص حالات مملکت و مهمات رعیت ^{پنهانی} نموده بموقف اخبار و اعلام

رسانند و بعد از اطلاع بران سعی نمایند تا هر خللی که در دنیا و معدلت ظاهر شده باشد

مرمت یابد و اصلاح پذیرد پیش از آنکه دست ندرت کس بدامن تلافی آن نرسد ^{بهرت}

از ان پیش کن گفتار و اختیار

بادل توان کرد اصلاح کار

و بسیار بوده که سلاطین در شب بلباس مجمل می گشته اند و تفحص احوال رعیت و مملکت
 میکرد و چه بسیار می اخبار باشد که مقرران درگاه سلطنت نشو و اگر بسمع ایشان رسد بحجت
 مصلحت خود یا ملاحظه وقت و زمان پادشاه نگویند یا نتوانند گفت و از حضرت داود
 علی نبینا و علیه السلام منقول است که شبها جامه بدل کردی و در شر و بازار
 بگشتی بصورت مردم غریب برآمده و از هر کس خبری پرسیدی و گفتی که داود با
 شما چه نوع معامله میکنند و نوکران و کارکنان او بر چه وجه سلوک می نمایند پس اگر
 حائے دیدی که خلل پدید آمده بتلافی آن مشغول گشتی و از سلطان محمود غازی مثل
 این صورتها منقول است که شبها بیرون آمده پنجس احوال مردم مشغول گشتی و چون
 درین صورت که پادشاه خود بیرون آید و متفحص گردد امکان خطرست ^{مملکت} و زبیر
 کان دستور نهاده اند که سلطان باید که منهی امین معتمد دولت خواه بے غرض
 پاک اعتقاد بلند همت تعین نماید بر وجهی که کس بران وقوف نیابد و بر سوم او بدل
 خواه او مقرر سازد تا اگر کسی بر احوال او واقف شود او را نتواند که بنزد فریب دهد و
 چنان باید که هر وقت که خواهد پیش تواند رفت شاید خبری باشد که توقف بر
 نشاید و چون حال برین منوال بود هر آینه سلطان بر حجتی و کلی صاحب وقوف گردد و
 و بعد از آن دولت و اعیان ^{طرح} ولایت برین صورت که پادشاه بر احوال هر یک مطلع
 است اطلاع یابند بے شبهه معاش ایشان بر وجهی باشد که باید و علمهای ناشائست
 از ایشان در وجود نیاید ^{رند گالی} لفظ

چه نیکو متاعی ست کار آگاهی کزین نقد عالم مبادا همتی
ز عالم کسے سر بر آرد بلند که در کار عالم یود و هوشمند

آورد و اندک در خواهم پادشاه عادل یود نقش ^{الاعظم} ^{لایزال} بر صفحه خاطر نگاشته
و رایت الشفقه ^{عنه} خلق الله در میان مرحمت افراشته ^{قطعه}

ز عدل او شده باز سفید جفت کلنگ ^{از} زامن او شده شیر شیر رفیق شغال
نه آن فزاید دور میو ابدان چنگل ^{خمر} و این ذرا ز کند و زمین بد و چنگال

و در زمان او کسے راز بره نبود که به آشکارا ^{علی} ناپسندیده از فوق و فجور توانستی کرد مگر یک
یود و اثر امر او اعیان دولت از که حقوق خدمت قدیمی داشت و بر در بارگاه با اختیار
او کسے نبود خود را بصورت صلاح سلطان نمودی و در خفیه ^{بجای} بخر و زمر و انواع فسق

مشغول بود و کسے نه بره آن نداشت که از و شکایت کند سلطان برین
حال و حقوق یافته خواست که محاسره ^{درین} باب سخن گوید چه اظهار این نوع کلمات از
اکابر رفت حجاب و احتشام کند و آن مهابت سلطنت را مضرست پس روزی ^{از}
روزها آن امیر را طلبید و فرمود که مرا مرغی ^{بزرگ} می باید که متفارا و سه رخ باشد و

سربا بال او سیاه و باقی سفید و جز تو کسے این نوع مرغ را پیدا نتواند که و امیر
گفت که بطلب آن اشتغال نمایم و هر وجه که توانم پیدا سازم اما مرا سه روز مهلت
باید داد سلطان مهلت داد امیر به چیتو ^{سے} مرغ مشغول گشت و در شهر و نواحی

چنین مرغی بدست نیا مد امیر بعد از سه روز به پای سه رخ باز آمد و مراسم ^{اعتنای} از
را تمهید و داد که اے ملک بدان مقدار که مقدر داشتیم ^و چه نمودم ^و
آرائش ^{۱۲}

سوره بزرگ خدا که امر که در شمس بر بانی خلق خدا پروردگار

و در شخص چنین مرغی سعی کردم پیدان شد اشارت حضرت اعلیٰ بهر چه صادر شود در
 عوض آن نامقدور میباید که دادم سلطان فرمود که مطلوب من مثل این مرغیت و من
 اعتبار شهر و ولایت به دست تو داده ام و تو از تحویل این مقدار چیز عاجزی چگونه است
 بر دسه روز دیگر مهلت دادم و این نوبت به چنین مرغی باز نیانی دیگر باره امیر
 بردت و بعد از سه روز دست نپی باز آمد سلطان فرمود که تو از شهر چنین خبر داری که
 چهار مرغ بدین شکل و بهیات در یک خانه است و پیدا نمیتوانی که دبر و دسر چهار سوسه
 شهر و بازار شرقی گذر کن چون بدر فلان مسجد رسی محله ایست بر دست راست در آن
 محله کوچه ایست بدین نشان در پیش آن کوچه خانه ایست در مثل همان بزرگ بدان
 خانه در آنی که بر صفت که در طرف جنوب است توجه کن به دست چپ آن صف خانه
 ایست و در آن آن خانه خانه سوز دست در آن خانه بگشای و در آن جا قفسه بلندی
 نمند در دبران پوشیده و در آن قفس چهار مرغیت بدان نوع که من گفته ام آنرا
 میارامیر ازین سخن حیران شده از نزد سلطان بیرون آمد و بدستور که ملک
 نشان داد و بود بردت و قفس را با آن مرغان حاضر گردانید ملک فرمود که اهل حکومت
 را باینکه که از شهر و ولایت خود چنین با خبر باشند که من بهتم امیر که این سخن بشنید با خود حدیث
 کند که پادشاه که از بازار کوچه و از خانه شهر چنین با خبر است امکان میدهد که بر
 اعمال پنهانی من هم و توف داشته باشد من بعد معاش خود را تغییر میدايد و او پس
 از معاشی تو به کرد و براه راست باز آمد و ازین حکایت معلوم میشود که اطلاق سلاطین
 بر احوال مردم نواند بسیار دارد و متنوی

چنین گفت مرد سخن آفرین	راخبار شایان ایران زمین
که هر مزه سنگام نزع روان	بخش و چنین گفت کای نوجوان
جوانی بذات تو وابسته اند	فرمان حکم تو پابسته اند
بغفلت حکن خواب بیدار باش	راحوال گیتی خبردار باش
چو در عهد و پست عالم تمام	مشو غافل از کار خود و السلام

و در مختصات به تعبیر صاحب خبر است تا به احوال هر ولایت اطلاع یابند منصوص و عظیم
گفته که من البته کس محتاجم اول علی که حال رعیت بمن دهد و مال من بر رعیت نگذارد
دوم شخصی که داد مظلوم از ظالم بستاند و حکم بی طمع و غرض کند پس آنست که سر در بر کشید
و گفت اسد درین از سوّم پرسیدند که آن گیت گفت آن شخصی که صورت احوال
ایشان را چنانچه هست بمن باز نماید و الحق اگر پادشاه را چنین کسان بدست افتند
پس صلاح در میان خلق پدید آید آورده اند که اردشیر بابک از بسکه تفحص حال گی
شدگان و نژادیکان خود کردی کار به تجارت رسیده بود که هر روز با امرا و وزرا و
عمالی و سائمه ملازمان گفتی که دوش حال تو برین منوال بود که چه خوردی و کجا خفتی و
با که سخن کردی و چه گفتی مردم ازین سخن تعجب می نمودند و میگفتند و سراسر از فرشتگان
خبر میدهند و آن نهاد و الا با اعلام صاحب خبران **در پاشی**

صاحب خبران امین شایان باشند	مقبول دل جهان پناهان باشند
هم بر سبک ستمکاران نهش زنند	هم بر هم نه خم وادخو اهان باشند

و اگر بی اعلام صاحب خبر می بموقف عرض رسد شرط آگاهی است که زود

حکم فرمایند چه بزرگان گفته اند که حکم پادشاه بمنزل قضا و تقدیر می ماند که چون از عالم
 مشیت معظم عالم بشریت کنه را منع آن هیچ وجه میسر نشود و احترام و اجتناب از آن
 اراده الهی^{۱۲} در حیز امکان و گنج پرست

چو از کان قضا و قدر رسد تیر^{۱۳} | یقین که باز نه گردد هیچ تدبیر^{۱۴}

پس شرط و البیان خط سلطنت و حامیان حوزه ملک است که در امور مصالح
 جمهور بے حجت قاطع و دلیل ساطع و بے بدین روشن و بے پانے واضح هیچ حکم بامضا
 نرساند و بے تامل و ایمان و متدبره و ایقان پر و انگلی ندیند که خود مستدان فرموده اند **قطعه**
 اجازت^{۱۵}

نباشد پسندیده شرع و عقل | که به بدین شاه فرمان دهد
 که هم چون مضاعف قضا حکم او | که جان ستاند گم همان دهد

و شرط دیگر آنست که از روی گمان بیگناہان را و بر مصیقت ضرر و معرض خطر نیفکند که
 بیشتر گمانها بوابان و بزره باز گردد و چنانچه حق سبحانه فرموده که **اِنَّ لِّلْعَظِيْمِ الْاُتْمَ** اگر
 کنه مجرور گمان بے تحقیق و ایقان در همه حکم فرماید و آن گمان مخاطب بیرون آید خود
 را در محل سخط و مظهر غضب انفرید کار ساخته باشد **لَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنْ ذٰلِكَ** **قطعه**

مکن کس را باندک ظن باطل | عقوبت تا پیشانی نیارد
 که چون شک از یقین گردد و بویا | پیشان گردی و سودے ندارد

آورده اند که در روزگار قباد شهریار شخصی بویران در آید شخصی را دید افتاده
 چون نیک درنگ ریت سرش بریده بودند و کار و بر سینه اش نهاده آن کس از

له البت بعضی گمان گناہین است پناه چایستیم ساعه خدایکے پاس سے^{۱۶}

فایت پھر مہوت و مد ہوش بماند مہر طالع نے قوت استادان و نے جرأت رفتن در
 ہمیں حال یکے از ملازمان حاکم آن ولایت بر سید آن صورت مشاہدہ کرد فی الحال
 اور دست و گمردن بستہ و کار و پر خون از گمردنش آویختہ بدرخانہ حاکم آورد
 واقعہ را تقریر کرد حاکم بانگ برزد کہ این کس را چرا کشتی گفت ایسا الملک من
 بدین دیدہ رسیدم و اور کشتہ دیدہ متحیر و متعجب گشتم در اثناے آن حال این کس مرا
 گرفتہ نزد دشما آورد من نہ از مقتول خبر دارم نہ از قاتل حاکم گفت گمراہی من آنست
 کہ نواہ را کشتہ و بدین سخنان میخواستی کہ از دست من برہی آن بیچارہ گفت اے
 ملک با من بگمان خود کار مکن کہ حق میفرمائے الظن لا یغنی عن الحق شد پیمان بجائے
 یقین نمی نشیند حاکم گوش بسخن دے نہ کہ فرمود تا بردارش کشد در محلیکہ رسن در گردن
 او کردہ میخواستند کہ بردارش کشد و نہ امیزوند کہ دے در فلان دیدہ ان کے را کشتہ است
 جو آنے از نظر گریان پیش آمد و گفت اے جلاوچن ان صبر کن کہ تا من پیش ملک برم و
 صورت حال باز نمایم تعجیل منمائے کہ این شخص بیگناہ است و خون بیگناہ بر تختن نعل تنہا کند جلاو
 توقف کرد از پیش ملک برداشتہ گفت ایسا الملک خونیکہ در ان دیدہ و افع شدہ من
 کردہ ام آن کس دشمن من بود من فرستے یافتم او را بکشم و این جوان کہ او را بیاسرت
 فرمودہ ازین حال بخیرست ملک تا مل بسیار فرمود و نہ کہ دیکہ بجزوگان حکم
 نہ کند پس آن جوان را مجبوس ساختہ صورت حال بہ بادشاہ قبا عرض کرد و دے از
 علمائے زمان پرسید گفتند و را نہاید کشت زیراکہ اگر یکے را کشتہ سبب

حیات دیگرے شدہ است پس تہا د آن جوان را طلبید و صورت حال از دے پرسید
و خلعت دادہ آزاد کرد و فرمود تا در وصایا دے نوشتند کہ بر پادشاہان لازم است
کہ خون مردمان بجز دہم و گمان نہ زند قطعہ

سپاسنے بگمان رسم معذرت بنود	کہ تالیقین نشود خون کس نشاید ریخت
بہر دیار کہ حکم از رو گمان ہا شد	بہر دزد و دہباید از ان دیار گریخت

آوردہ ان کہ یکے از ملوک ہار عام داد و دلود و در دے وضع و شریف کشادہ اکابر و اصاغر
ہدیہ ہار ہمالیہ لشکر تبرک می جستند و دیدہ و گوہر تاج و فرس و آفرش منور می ساختند و بیت

دیدن دے سلاطین دیدہ و روشن میکند	از ہمہ تیر ہلا گویا کہ جوشن می کند
----------------------------------	------------------------------------

ہیرے از میان قوم سخن آغاز کرد و گفت ہر کہ بہ لقای ملک مستعد گردیدہ یہ نفیس و
تخت عزیزہ باید گذرانید و دست امکان من بند خیرہ کہ از جنس زرد و لقرہ باشد نمیرسد اتان از
جواہر حکمت دے شاہ ہواہ دایم میخوام کہ درین مجلس نثار کنم پادشاہ فرمود کہ بفضیلت
سخن در روزہ ہا زار لطف و کرم ما از جملہ بضاعتمار ارجح تر است بسیار تاجہ دار کی پیر فرمود
کہ اے ملک میان شک و یقین از چہار انگشت بیش نیست ہر چہ محشم بینند بہ یقین حق
بود آنچه بگویش شنودہ شود و در حقیقت و بطلان او شک و گمان مغل دارد و شاید کہ باطل
بودہ باشد و شنیدہ کے بود مانند دیدہ و چون لمران شاہ بہر چہ لمر باید نافہ دست
پس در انچہ حکم شود بایا کہ از دے یقین نہ جو گیر نہ از راہ گمان کہ ارنہ گاہ آن گمان
مر تفع شود و یقین نہ دے دیگر دے نماید سبب ہدنا پی دنیا و وبال آخرت است ملک
اور یقین نہ فرمود و این سخن بقبول تلقی نمود ^{پیش آنا} ^{۱۲}

بر حکم که از سر یقین دست	آرائش ملک و ریب دین دست
حکمی که بنایش بر گمان دست	آشوب دل و زریان جان دست
<p>از حکم پدید آمد که سبب غفلت بعضی از ملوک چندیست گفت ستمیز است که پادشاه را از مملکت و رعیت بخیر میگرداند اول شهوت و متابوت هواش نفس که هر که بپویا نفس و آرزوئی و در مان پیر و اشیء میچسبند و فراموش میباشند چیزند از دیریت</p>	
هر که از سودا شهوت مست شد	کار از یکبارگی از دست شد
<p>مشهور است که شخصی اسکن در رگفت تو پادشاهی و بغایت بزرگی زنان بسیار در عقد خود در آور تا فرزندان بسیار شوند و از تو یادگار مانند گفت یادگار من عدل است و نیکنامی در دشت باشد که کسی بر مردان غالب آمده باشد به آخر زبون زنان گردد فرد</p>	
بر اشیء بیکدم شهوت که خاک بر سر آن	ز بون زن شدن آئین شیر مردان نیست
<p>دوم از اسباب غفلت حرص باشد بر جمع مال و نهادهن گنج و هیچ صفته مرابوک را نا پسندید و نه از حرص مال جمع کردن نیست زیرا که حریص در جمع مال پیر و اشیء حرام و حلال نکند و غم ملک و رعیت نخورد بلکه نخواهد که غیر از مال و منال بود و همه خود را خواهد و با این همه هنوز سیر نشود دیریت</p>	
کاسه چشم حریصان پر نه شد	تا صدف قانع نه شد پیر در نه شد
<p>آوردن آن که زاهد سلطانی را و طبیعت میگرد که اے ملک عالا رعیت تو توانگر و تو پادشاه توانگرانی پس اگر مال از رعیت بسیار بستانی محتاج شوم</p>	

و آن زمان تو پادشاه محتاجان باشی حکیم فردوسی فرموده **مثنوی**

اگر پادشاه رے گنج آورد	دل زیر دستان برنج آورد
چون ناکام بایند دشمن سپرد	پس آن گنج را رنج بایند شمرد

پادشاه را گفتند مال از رعیت بستان و در خزان نه گفت خزان به از رعیت نیست
هرگاه میخواهم مال خود از آن خزان بر میدارم سوم از آنها که عقلت آرد شراب خوردن
ست و بملاهی و ملاعب میل کردن و پادشاه بایند که از مستی پیریزد زیرا که چون
مست شود از ملک و مال بے خبر گردد و ملازمان بجهت آنکه او را غافل یا فتنه اندا
هر چه خواهند با هر که خواهند بکنند **بیت**

پیغمبر آن مرد که چیزے چربید	کش قلم بے خبری در کشید
-----------------------------	------------------------

و بسیار باشد که درستی صورتی چند وجود گیرد و خللے چند وقوع یابد که در هشیاری
تدارک و تلافی آن نتوان کرد **قطعه**

مست بودن رعیت داب و پیشه ارباب ملک	شاه را در سلطنت آئین هشیاری خوش است
شاه باشد پاسبان ملک مستی خواب خوش	پاسبان را خواب لائق نیست و بیداری خوش است

و الحمد لله الملك التواب که این شایزاده کامیاب دارای ممالک آراء فریدون و
بخت سکندر تخت خورشید طلعت جمشید صولت **قطعه**

{ ابو الحسن آن خسرو تبار	{ که ناز دهد و مسند سردری
{ چو در معدلت ثانی سخنرست	{ بد و داد حق مملکت سخنری

له اورسب تعریف خداے پادشاه تو به قبولی کمنے دالے کو سزاوار ہے ۱۲

بر مقتضای فرمان لازم الاذعان ^{توبه} توبه الی اللہ توبه نصوحاً قدم در عالم توبه نهاده و باب استغفار
 بمقتضای ^{توبه} استغفر لک ^{توبه} کثاده مضمون و این توبه الی ربکم را بقبول تلقی نموده مانند لاله
 سیراب ساغر شراب بر سنگ زده و چون سوسن آزاد بده زربان کلمه استغفر اللہ خواند
 آغاز کرد و چهره مبارکش که افروخته هام مدام بود سیمای متعبدان گرفته و بر وعده دوستم
 ربکم شراباً طهوراً از از لکاب شراب فجو که فی الحقیقه شراب مغرور است در گذشته این
 زمان در مجلس بهایون بجائے گلبنک مے خواران صدائے دعائے دینداران سرت
 و غرض هائے هوائے متنان نغمه تکبیر و تهلیل خدا پرستان فرد

بجائے نغمه صوت دلکش حفاظ | حافظ | بجائے جرعه مے باده محبت دوست

حق سبحانه به برکت توبه و انابت آنحضرت را بر وزیر کار کاوه انام واصل داراد و میمنت
 این حالت با پیام دولت نخته فرجام ایستادن متواصل باد بالنبی و آل الامجاد

باب سی و چهارم در فراست

و آن شرط کلی باشد در حکومت و بر اهل اختیار واجب است که بعین بصیرت در سوابق
 و لواحق هر چه و تشکیک واقع شود نظر کنند اگر آن واقع بنایت روشن و هویدا باشد بدانچه
 مقتضای شریعت و عدل است بدان حکم فرمایند و اگر سر آن نیک ظاهریست بنور فراست
 هر کس آن باشد که اعتماد بر قول ناقلان نباید نمود و بزرگان گفت اند

توبه کردی بکلی طریقت توبه خالص است نه شایسته مانگ اپنے گناه کی است رجوع کرد و اپنے رب کی طرف است توبه

چاینتا ہوں خدا سے نہ رافہ اور پہلائی انہیں ان کے رب نے شراب پاک ۱۲ اللہ اکبر کہنا ۱۲ لا الہ الا اللہ کہنا ۱۲

۱۲ نبی اوہ ان کی اولاد بزرگ کی برکت سے ۱۲ اگلی چیزیں ۱۲ شلو پھلی چیزیں ۱۲

ز سبب حکومت بنو فراس است دست در خبر آمده که دو ضعیف بمکر حضرت سلیمان علی نبینا
 و علیہ السلام رفتند و بر کوه کے دیوے میگردیدند بر یک میگفت این از آن من است
 و بر دوازده اشبات عاقر بود و حضرت سلیمان فرمود تا آن طفل را بشمشیر دو نیمه کنند و هر
 ضعیف را نیمه بدهند چون شمشیر بر کشیدند یک از آن دو ضعیف مصیبت برآید و بدگیت و
 گفت من از حق خود گذشتم و در آن ضعیف دیگر هیچ اثر پیدا نمیداد. بود سلیمان
 فرمود تا طفل را بدان زن دادند که بکشتن او راضی نشد چه فراس است اقتضای آن
 میکنند که آن زن مادر دے بوده بجهت شفقتی که از و ظاهر شد و فراس است نور لیت
 که حق سبحانه و تعالی ببنده مومن عطا فرمود و چنانچه مضمون این حدیث که القوا فراس
 المومن فانما یبصر بنور الله برین معنی دلالت میکند و معنی حدیث آنست که بهد سیر پدانه
 فراس است مومن که او بنور خدا بفرچیز می نگردد پس هیچ بر دلو شید و مانند
 و مفسران درین آیت که ان فی ذالک لآیات للمتوسمین تو سم را بر تفسیر فرد
 آورده اند و فراس است دو نوع است فراس است شدعی و فراس است حکمی فراس است
 شدعی عبارتست از آنکه بواسطه تزکیه نفس و تصفیه قلب حجاب قلب از عین
 بصیرت مرتفع شود تا مومن بنور یقین بنیاد گردد و در هر که نگر د فراس است حقیقی بر

احوال او اطلاق یا بدیبت

بلکه گراز دور نامت لبشوند | بر همه حالات تو واقف شوند

و در اخبار آمده که امام شافعی و امام محمد رحمهما الله در پیش حرم کعبه نشسته بودند

سه دُر مومن کی است سے کہ جہت وہ دیکھتا ہے نور خدا سے ۱۲ البتہ اس میں نشانیاں ہیں ڈھوڑھ و ابوں کو ۱۳

مردے از در مسجد درآمد امام شافعی فرمود کہ این مرد در دگرگی نماید امام محمد گفت آہنگ
 بہ نظر من در می آید پس اورا طلبیدند و از حرفہ او پرسیدند گفت من قبل ازین آہنگی
 میکردم و حالا در دگرگی میکنم و ازینجا صحت فراست این دو بزرگ معلوم
 می شود **قطعه**

ہیوستہ جلوہ گاہ کمال فراست ست

ہر دل کہ منظرِ نظر کرد یا بود

آنرا کہ از روی جمال فراست ست

گو آئینہ بہ صیقل تجربہ پاک ساز

آورده اند کہ خواجہ بزرگوار قطب الاخیار خواجہ عبدالحق غنی وافی قدس سرہ روزے در
 معرفت سخن میگفت کہ ناگاہ جوانی بہ مجلس شریف ایشان درآمد بصورت زاهدان
 خرقہ در بر و سجادہ بردوش در گوشہ نشست و بعد از نماز سر بر آورد و بہ خاصیت
 دگفت حضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ کہ **اَلْقُوا فِرَاسَتَ الْمُؤْمِنِ قَارًا**
يَنْظُرُ بِنُورِ اللّٰهِ سر این حدیث چہیت حضرت خواجہ فرمود کہ سر این حدیث
 آنست کہ زنار بری و ایمان آری جوان گفت **لَعُوْذُ بِاللّٰهِ** کہ مرا نہ نار باشد خواجہ
 بخادم اشارت فرمود تا خرقہ از سر آن جوان برکشید و نہ نارے در زیر آن
 پدید آمد **چہیت**

شود نقش عیب در و آشکار

ضمیم کہ آن روشن ست از عنبار

جوان فی الحال زنار بریہ و ایمان آورد حضرت خواجہ فرمودند کہ اے یارالح بیابید تا بہ
 موافقت این نوعی کہ زنار غلابر بریہ نہ نار ہائے باطن را قطع کنیم خروش از مجلسیان
 درآمد و در قہم خواجہ افتادہ تجویہ تو بہ کردند **مثنوی**

نوب باشد چون پیشمان آمدن	بد در حق نوب مسلمان آمدن
عام را توبه ز کار بد بود	خاص را توبه ز دید خود بود
گفت پیرے کا مذرین ره پیشواست	توبه کن از هر چه آن غیر خداست

قسم دوم که فرست حکیمست و آن چنان باشد که حکما به تقرب آن را در یافتند و
 دلیدهای آن را از شکل و هیئت مشابه کرده و اغلب آن راست آمده و حکما در
 زمان نوشیروان جهت وے در فرست رساله ساخته بودند پیوسته آن را مطالعہ کردی
 و از روی فرست حکم فرمودی آوردہ اند کہ روزے مردے کوتاہ بالا به مجلس نظام
 نوشیروان در آمد و لعلیم نمود کہ مردے رستم رسیدہ ام نوشیروان گفت در دست میگوئی جیت
 آنکہ در علم فرست گفتہ اند کہ ہر کہ کوتاہ قامتہ بود خیرہ چہ حید و مکر باشد پس این مرد
 بیدار گشت رستم یا نہ پس تنفص کرد و آنچنان بود بہشت

فرست ویدہ دل ہر کثایہ	ابر آن حالے کہ باشد و خایہ
-----------------------	----------------------------

در تواریخ مذکورست کہ نوبت دیدہ ہم مردے کوتاہ قامت در پیش نوشیروان
 وادخواہی کرد و گفت کسے بر من ستم کردہ است نوشیروان فرمود کہ کسے بر مردم کوتاہ
 بالا ستم نتواند کرد بلکہ او ستم کند و تو کوتاہ قامتے گفت اے شاہ آن کس کہ بر من
 ستم کردہ است از من کوتاہ ترست نوشیروان تبسم فرمود و دادا و داد حضرت مرشد
 صدانی میر سید علی ہمایونی قدس سرہ در کتاب ذخیرۃ الملوک فصلے از اقوال اہل حکمت
 در باب دلائل نراست آوردہ بخاطر ناتر رسید کہ تمام آن بہسان عبارت و رین
 اوراق مثبت گرد و تا حضرت سلاطین را دستور العمل باشد و این

کتاب نیز از برکت امام حقانی و علی ثانی زبیه و زینت یابند فرد

دست گل چو بر گیسو بند نه ز یور دیگرش بیفزاید

بدانکه حکما در مقالات خود گفته اند لون بیاض مفرط یا کبودی و سبزی چشم دلیل است
 است بر سخت روتی و بله شرمی و خیانت و فتنه و ضعف عقل و رکاکت راس ^{تغییری}
 و اگر با این علامات هار یک رخ باشد و کوسج و تیز نظر و پس پیشانی و بر سر مو ^{کوسج}
 بسیار دارد حکما میگویند که خبر کردن از چنین کس لازم ترست که از مار و افعی بد ^{کوسج}
 ترست و لائل موئے حکما گفته اند که موئے در پشت میگویند معتدل لون نشان شجاعت ^{سخت}
 و صحت دماغ است و موئے نرم نشان باری و نرمی و زردی باشد و برودت دماغ
 علت کم فهمی است و بسیار میگویند که کتفها و اذن نشان جرأت و حماقت است ^{نشان}
 و بسیار میگویند که سینه و شام نشان وحشت طبع و کند فهمی و میل بخور است زردی
 موئے نشان حماقت است و تسلط و زرد و خشم گرفتن موئے سیاه نشان عقل و ادراک
 بود و دست داشتن عدلی موئے متوسط میان سرخی و سیاهی نشان اعتدال
 صفات بود و لائل پیشانی حکما گفته اند که پیشانی فراخ که بر دے خطوط یعنی چین و
 شکنج زیاده نشان خشم و مراد و بلاست و ضعف و لاف و گزاف بود پیشانی باریک ^{شکنج}
 و نحیف نشان فرومایگی و خجاست و عاجزی بود و پیشانی متوسط که بر دے ^{شکنج}
 غضوان باشد نشان صریح محبت و فهم و علم و بهیاری و تند میر بود و لائل گوش گوش
 بزرگ نشان جبل است لیکن صاحب آن را قوت حفظ باشد و تنده خوب بود در
 بعضی اوقات و گوش خرد نشان احمق و زردی بود و گوش معتدل نشان

اعتدال احوال بود دلائل ابرو و ابرو بزرگ و لیا رمو و نشان درشتی بود در سخن
 ابرو و کشید و تانزدیک صدغ نشان لاف و تکبر و ابرو و سیه متوسط کوتاهی
 و دازی نشان فهم و دیانت باشد دلائل چشم بدترین چشمها از رقی سست چشم کلان نیز نظر
 نشان هووی و غاشی و میانی و کاری بود و نمودت چشم و قلت حرکت آن نشان نادانی
 و کند فهمی بود و سرعت حرکت چشم و تیزی نظر نشان حیل و مکر و زردی باشد سرخی
 چشم نشان شجاعت و دلیری بود و نقطه های زرد برگر و حدقه نشان قند و شر و گنجتن
 باشد و چون چشم متوسط بود میان بزرگی و خردی و سیاهی و سرخی نشان فهم
 و هوشتاری و راستی و دیانت باشد دلائل بینی باریک بینی نشان مداپنه و ملاکیت
 و نیست باشد بینی کج نشان شجاعت بود و بینی پهن نشان شهوت و دوستی بود
 فراخی سوراخ بینی نشان غضب باشد سطری میان بینی و پهنائی سر بینی نشان
 بسیار سخنی و در ونگونی بود و بینی متوسط در سطر و باریکی و درازی و پهنائی نشان فهم
 و عقل بود دلائل لب و دهن دهن فراخ نشان رای صواب و شجاعت است
 و سطر لب نشان حماقت و اعتدال لب با سرخی نشان رای با صواب بود
 دلائل دندان دندانهای کج و ناهموار نشان مکر و حیل و خیانت بود دندانهای کشیده
 و هموار نشان عدالت و امانت و تدبیر بود دلائل رخساره رخساره پر گوشت و متعرج نشان
 جمل و درشت خوئی بود و نزاری و زردی رخساره بے علت نشان خجست باطن و قبح
 و غیره است بود و توسط این معنی نشان اعتدال بود و دلائل آواز آواز بلند و سطر نشان
 شجاعت بود آواز باریک نشان بدگمانی و لوهم آواز معتدل نشان حسن

کفایت و تدبیر بود و معنی در آوازه نشان حماقت و کبر و کم فهمی باشد و دلائل سخن و تقاریر
 در سخن نشان خوبیت و حرکت دست بوقت سخن گفتن نشان زیره کی و تدبیر بود ^{ناک کی ۱۲}
 و دلائل گردن گردن کوتاه نشان بکر و تجرب بود و گردن دراز و باز یک نشان بیدلی
 و حماقت بود و گردن صبط نشان جمل و پر خوردن بود و گردن متوسط نشان صدق و ^{نامردی ۱۲}
 عدل و تدبیر بود و دلائل سینه و شکم شکم بزرگ نشان جمل و حساست و حقیق و جبن و
 فتنه بود و لطافت شکم و سینه در اعتدال نشان حسن رای و صفای عقل بود و دلائل کتف
 و پشت عرض کتفین و پشت نشان شجاعت و خفت عقل بود و نزاری کتفین نشان قی
 سیرت بود و سیم و دلباس دلائل کف انگشتان کف انگشتان و رانه نشان زیره کی
 باشد در صفات یا و علامت ت. پیرکار یا دلائل ساق غلط ساق نشان نادانی و سخت
 رونی باشد و اعتدال آن نشان اعتدال عال بود و ازین مقدار علامات فراست حکیم ^{میثاقی ۱۲}
 عاقل را در نفس احوال خلق کفایت بود تا اینجا سخن صاحب ذخیره است و درین
 باب نکته دانستنی است و آن چنان باشد که او صافی که حکما بدین دلائل ذکر کرده اند
 برائے عوام الناس و کسانی است که در تدریس اخلاق ناگوشیده باشند و از
 صفات سلیمی و نیکویش به ترتیب انسابیت زیره و اگر کسی اخلاق و اوصاف
 خود را بسبب ریاضت و تلقین مشایخ یا تربیت و تقویت علما و اطلاع بر اخبار ^{در روز و شب ۱۲}
 و آثار قدما بصلاح آورده باشد با وجود دلائل شر حکم بر شرارت از نتوان کرد و چنانچه
 در اخبار پونا بیان آمده است که حکیم الهی افلاطون بر بالائے کوچه مسکن داشت
 و آن کوچه راه سوائے یک راه بیش نبود و بر سر آن راه نقاشی نشانده بود و مقرر

فرموده که هرگاه کسی خوابد که به صحبت من آید اول صورت او را بکش و نزد من آر
تا از دلائل پیوسته او بر احوال او تفرس کنم اگر داکم که لائق مجالست من است بطلیم
و الا تلتفت ^{تکلی} نشوم پس هرگز آن روزی ملازمت حکیم بودی آن مصور صورت او را
کشیده نزد حکیم می برد او در آن صورت تامل کرده او را می طلبید یا نادیده باز میگردانید
روزی یکی از اکابر بیاید صورت را بر حکیم عرضه کردند فرمود که این کس لائق
صحبت من نیست ہمیں کہ این طبر بودی رسید پیغام نزد حکیم فرستاد که ایچہ اند اخلاق
من بحسب فرست فہم کرده اید چنان بودہ اما من بریاضت ہمہ را علاج کرده ام
و تبدیل داده پس حکیم او را طلبید بہ صحبت خود مغرور گردانید پس بہ کلی بنای کار
بر دلائل فرست نہایت نہاد و بدین وقت کائے خود نیز تصرفات بایہ فرمود بہ فیض الہام
الہی کہ از باب الدول ملہم یکن مستظہر بایہ بود ^{چیزی طبع ۱۳} ^{بقوت شد رہا کہے کہے ہیں ۱۴} ^{دلائل ۱۵} ^{قطعہ}

فیض الہام میرسد نہ خدائے

بر دل پاک اہل دولت و دین

بہر کہ انور اوست راہ نمائے

در رہ حق غلط نہ خوابد کرد

باب سی و نهم در کنعان اسرار ^{چھپا ۱۶}

یکی از آداب ملک داری پوشیدن اسرار است و در افشای امور ملکی خطر باری
بیشمار است در اخبار آمدہ است کہ حضرت رسالت پناہی صلی اللہ علیہ وسلم در بعضی
سفر باری خود را توریہ فرمود یعنی پوشیدہ داشتہ بر آن وجہ کہ لغتے نہ بان گوہر فشاں را ندے
کہ دہم مستمع بطرفی از اطراف رفتہ و آنحضرت بجانب دیگر توجہ نمود کہ مخالف سخنان ^{چھپا ۱۷}

در بوم و اکابر سلف برین و جو سلوک می نموده اند خصوصاً در محاربات غنوی

چنین باید آئین کردار تو	که کس را نیابد بر اسرار تو
سکندر که با شرقیان حرب داشت	در خیمه گویند در مغرب داشت
درین کار کس با تو انباز نیست	بجز تو ترا محرم راز نیست
مگر بجز تو دانند که راز تو چیست	بر آن رازی و دانش نباید گریست

و سخن مشهورست استرژمیک و دومایک و مذمبیک یعنی سه چیز خود را پوشیده باید داشت اول مال خود را مستور باید داشت که اهل طمع بیشمارند دوم سفر را یعنی از مقصد و راه خود کسی را خبر نباید کرد که دشمنان در کارند سوم دین و معتقد از خود را با کس و زیاری نباید آورد که غمازان و حوکان بسیارند بلکه هر سر که داری مخفی بهترست زیرا ^{جغنی کھلنے والے} که محرم اسرار و دو عالم کمترست غنوی

مذمب خود با کسی در میان	که محرم زبانی ز اهل جوان
بگشتم در اطراف عالم جیس	ندیدم زیاران محرم کسی

حکما فرموده اند که مافی الضمیر آدمی از دو بیرون نیست یا نشان نعمت مست یابیان محنت و این هر دو پنهان دانستن است اگر مواهب نعمت مست پنهان باید تا چشم حدودان بر آن کار نکند و آفت اهل طمع ایمن ماند و اگر نواهب محنت مست هم مخفی باید داشت تا دوستان را سبب طالی نشود و دشمنان را متوجوب شمانت ^{نشان} نگردد و برین معنی گفته اند قطعه

تا توانی سر خود با کس مگو	ز آنکه آن سر نشادی ارد یا ملال
---------------------------	--------------------------------

سینه چسب زمال ایلا در مذیب ایلا ۱۲

ن پنهان ۱۲

گر غم باشد شود دلسا ملول
پس درون خاوت اسرار خویش

در بود شادی رسد عین ^{چشم دهم} البکمال
همچو کس راز ده در نیج حال

یک از حکیم پرسید که اگر مرا سرب در خاطر خلیجان کند با که گویم که آن را نیک نگاه دارد
و فاش نکند جواب داد که هرگاه سر ^{نگفتا} که ترا با آن کار ست خود نگاه نتوانی داشت و
ظاهر کنی کسی را که آن در کار نیست چه آگاه دارد و نگویید ^{پست}

چون تو نتوانی کشیدن بار خود
یار اگر نه کشد مرج از یار خود

آورده اند که سکندر سرب از سرار خود بایک در میان آورده بود و در محافظت آن
میبالذکر ده ناگاه آن سراز د ^{تأکید} سر بر مرد دگوش اسکندر رسید اسکندر با حکیم بلیناس
گفت عقوبت کسی که سر کس فاش کند چیست حکیم گفت روشن تر ازین بفرمائی اسکندر
فرمود که من با فلان کس سرب در میان نهادم و ادا فشا ^{تأکید} آن کرد و من از در
رنجیده ام و میخواهم که او را بسزا و جزا ^{تأکید} اورسانم حکیم گفت ای ملک از در مرج و او
را عقوبت مکن که تر خود را خود افشا کرده با آنکه سر تو ترا بهم بود بار آن نتوانستی کشید
اگر دیگر ^{تأکید} تحمل آن بار نکند بعید نباشد ^{قطع}

تر خود را هم تو محرم بشو که محرم یافت نیست
دوستی یکدش و یکدل حتم از پیر خرد
همدم خود باش خود بر باد که همدم یافت نیست
گفت بگذر کا پنجه میخواهی بعالم یافت نیست

باب سی و هشتم در اعتناء فرصت و طلب نیکنامی

بهرایای ^{نمیکنی} ضما ^{یک آثار} تر خورشید ^{دانش} مآثر اهل فطنیت و اصحاب ^{دانش} نبیرت ^{دانش} ظاهر و واضح است که عمر

نزدیک چون برق در گذار است و اوقات زندگی چون موج بحار ناپائیدار هر ساعتی که
 میگذرد جوهر بے بدل است قیمت آن بسایه شناخت و هر فرصتی که مرور میکند غنیمتی
 بے عوض است آن را ضائع نتوان ساخت ^{فرد}

و میکند در آن نشان مجوس و گم ^{چرا که ایلمی عمر بے نشان گذرد}

از زندگی آنچه رفت باز آوردن آن از حیرانگان دور است و آنچه مانده آن نیز دور
 پرده غیب مخفی و مستور میان ماضی و مستقبل و تنبیه است که آن را حال گویند عمر خویش
 آن وقت را بیدار است و کار خود را در آن حال بیدار ^{آینده} ^{گذشته} ^{قطعه}

فرصت غنیمت است غنیمت شماره وقت ^{در آن پیش کو برود از دست ناگهان}
 دل بر زمانه که ببرد آن کس که عاقل است ^{و انا بمر خود نکند تکیه بر جهان}

پس در چنین روزگار بگذرند اوقات ناپائیده صاحب دولت کسی است که با ظهار
 آثار مکرمت و اجراء انوار مرحمت نام نیک و ذکر جمیل یادگار گذارد که حیات ثابته
 عبات است از نیکامی ^{نشان ۱۲} ^{قطعه}

اے طالب خلود و بقا و دوام عمر ^{بیشکی}
 بیجست قدر و حشمت مل و متعال و جواهر ^{باقی بذكر خبر بود نام آدمی}
 هر چند فکر میکنم از هر چه در جهان ^{چون عاقبت و ناست سر انجام آدمی}
^{نام نکوست حاصل ایام آدمی}

آورده اند که بزرگوار در مجلس بادشاهی تعریف بسیار کرده اند و از فصاحت و بلاغت
 و فضائل و معالی او بے شرح دادند بمرتبه که شوق پادشاه ببقا و او از سر حد بیان
 تجاوز کرده با حضار او مشائے عالی از زانی فرمود آن عزیز که به مجلس عالی
 حاضر ^{فرمان ۱۲}

چنین عمارت عالی جهان ندارد یاد
درے ز خلد بر دے جهانیاں بکشاو

چنین بنائے جالیون فلک ندید بچشم
نخست بارگ اقبال باز کرد و درش

یہی خلع در ارکان این ایوان و بیچ ^{لخت} فیلے در اطراف آن بنیت الا آنکہ در گوشہ ایوان خانہ
الیت مختصر و کلبہ میں محقر و دے از روزن آن ویرانہ بر می آید و دیوار آنرا سیاہ و
تیرہ میسازد اگر این صورت ^{یا جز} بر طرف شود بنایت مناسب است و چنین چشم زخمی ازین
ایوان دفع کردن لازم و واجب نوشیروان گفت کہ این خانہ ملک پیر زنی است عمر
گذر لو نیدہ و آفتاب زندگانی ش بسر حد غروب رسیدہ من در وقتیکہ اساس این ایوان
می نسادم و معماران طرح آن میکشیدند این خانہ مانع بود از آنکہ سطح پیش ایوان ہموار
باشد کہ پیش پیر زن فرستادم کہ این کلبہ را بر بہلے کہ خواہی بفروش تازہ بد ہم یا منزل
خوش تر ازین برائے تو مہتیا سازم پیر زن پیغام فرستاد کہ اے ملک من درین خانہ
منول شدہ ام و بدین کلبہ متاناش گشتہ من عالم را در ملک تو میتوانم دید و تو این اشیائے
محقر و ویرانہ مختصر برین گدائے ^{انہی بدبرد} بنینوا نمیتوانی دید من ازین سخن متاثر شدہ دیگر بیچ
نگفتم تا وقتیکہ ایوان تمام شد ہر زمان دودے از روزن او بیرون می آمد و دیوار ہارہ
تیرا و دماغ ہار اخیرہ می ساخت پیغام دادم کہ این دود چرا می کنی گفت برائے خود چیز
می بزم بیچ نہ گفتم تا شب در آمدہ خوانے آراستہ با مرغ بریان برائے او فرستادم و گفتم
کہ اے مادر ہر شب خوانے با انواع اطعمہ برائے تو بفرستم تو درین کلبہ تنگ آتش مغرور
کہ از دود آن ایوان ماسیہا شود جواب فرستاد کہ در عالم چندین گرسنہ و فاقہ زدہ با چشم گریان
و دل بریان باشند و من مرغ بریان خورم کہ رو بود از آفریدگار خود می ترسم کہ

بعد از هفتاد سال که جویند و کشیکه حاصل خورده با شتم الحال مرغ دلو زبینه حرام خورم این کلبه مرا
 برقرار بگذار که زبنت ایوان عدالت است مرا چون بیند که تواز کمال عدالت را نمیدری
 که کلبه ناریک من از من بستانی دیگران نیز دست تصرف با ملک رعایا دراز نکنند و دیگر
 آنکه ایوان تو دیر سال خوابد ماند دقعه خانه من مدتها بر صفحات اوراق روزگار قوم
 و مسطور خوابد بود من این سخن را از دلپندیدم و بهمسایگی ادراضی شدم آورده اند
 که سیر زن گاؤ کے لاغر داشت هر صبح از خانه بیرون کرد و بصحرای
 و شبانگاه از صحرای باز آورد و درین دو وقت آن گاؤ بر رده فرشته های ملون
 که در پیش دیوان ترکیب و ترتیب یافته بود میگذشت روزی یکے از ند ما گفت
 اسیر زن این حرکت مکن که ناموس ملک را می شکنی اساس هیبت سلطنت را خراب
 میکنی عجز جواب داد که ناموس ملک بنظم می شکند نه بعدل و بنای سلطوت پادشاهی
 بجعل خراب می شود نه بعقل آنچه میکنم برائے نیکنامی پادشاه میکنم و خوب فرمای
 اومی طلبم و الحق راست گفته زیره که ازین صورت هزار سال گذشته و
 حکایت کلبه پیر زن دیوان نوشیروان بنور در دفترها ثبت است و بر
 یعنی نگار ۱۲۱

زبانها جاری فرد

جزای حسن عمل بد که روزگار مهنور	خراب می نکتد کارگاه کسری را
---------------------------------	-----------------------------

در کلمات منوچهر آمده که دنیا اعتماد را نشاید عاقل آست که بر اقبال عاری دل نه نهند
 و بدانند که هر که اخداے پادشاهی داد حق آن نعمت بر و فرض گشت و حق آن چنان است
 که میایا مصالح معاش و معالاج جمع کنند تا در دنیا نیکنام باشند و در عقبی انجمنه فرجام پسین
 دنیا ۱۲۱ آخرت ۱۲۲

ساده و صوفیانه می بیند منور ۱۲۱

نظریاتی بر وقت و تقیوت فرزند ار دنا در عقبی انجمنه فرجام ۱۲۲

بافتوت بخشین شو بامروت یار باش
وانگے از تلج و تخت خویش بر خور دار باش

آوردہ اند کہ کیقباد و مملکت خود را بقوت رائے شاقب ضبط کرد و نفسہائے نیکو نہاد
روشن ۱۶
و از مآثر او یکے آن بود کہ شاعران و مداحان را دوست داشتی و گفتی نام بد و چیز باقی
نیکبان ۱۷
میانیکے بدح و دیگرے بہارت قطعہ

کہ نبودے نظم فرووسی چہ دانستے کسے
بزم کیکاؤس و رزم رستم و اسفند یار
گشت از نظم نظامی نام بہرامے بلند
شد ز شعر لوری اوصاف سخنبر آشکار

آوردہ اور کہ سلطان محمود بالغے ساخت چوں روضہ رضوان و لکشا و مانند فرووس
دوری پرمردی سے ۱۸
برین بہجت افزا از تہ بہت و صفا چون بوستان بہشت تازہ و خرم و از غایت
برو و یکا بر لای سے ۱۹
ظرافت و تہ بہت رشک گلستان ارم نظم

یسے گل شکفتہ بر اطراف باغ
برافروختہ ہر یکے چون چہراغ
ریاحین و میرہ بر اطراف جوے
صبا عطر بیزد ہوا مشکبوے
در غلتش ز طوبے دلا ویزہ تر
گیا بہش ز سوسن از بان تیز تر

و پدر خود ناصر الدین سبکتگین و اضیافتے کرد کہ خوان سالار فلک بنہ مے بدان زیبائی
نریدہ بود و گوش زمان سماطے بدان آرائش نشنیدہ طہا مہائے لذیذ کہ از مواد
دستار خوان
قدر برین نشان میاد حاضر کرد و شر بہتہائے خوشگوار کہ از حلاوت و ذوق شراب
ظہور حکایت کرد بنظر آورد و مثنوی

ایا پائے نوشین عنبر سرشت
خبر داد از خورد ہائے بہشت
ز مرغان فر بہ تو گوئی بساط
بر آورد پر مرغ دار از نشاط

زیر بنیاد و زحلوائے	پیشانیگ آیدہ تنگہاے رشک
---------------------	-------------------------

پس از فراغت طعام پسر از پدر نه سید که این باغ در نظر نور چه نوع می نماید ناصر
الدوله گفت جان پیر این باغ عظیم زیبا در وضع بقایت دلگشاست اما از ارکان
دولت و ملازمان حضرت ماهر کس خواهد مثل این باغ فیاند ساخت پادشاهان
را باید که باغ چنان سازند که دیگرے را مثل آن ساختن میسر نشود و میوه
های آن در بیج بوستان بدست نیاید سلطان فرمود که آن قسم باغ کدام خواند
بود جواب داد که آن نهال تربیت و احسان در بوستان درانکاف و حکما و شجر
نشانند تا مشرط حاصل کنی که سردی زمستان و گرمی تابستان و ران تصرف نتوان کرد
نظامی مروضه گفته است نظم

عمار تہلے عالی ساخت محمود	کہ ہر یک جہر چہ خ بمرین بود
نہ بینی فدان ہمہ یک خشت بر پا	ثناے عنصری ماندست بر جائے

دہم برین نمط قطع مشہورست بہریت

نوشیروان عمارت عاغلے خیال اشت	وزیر نوع بدل خود اندیشہ برگاشت
بوزرچہر گفت کہ اے شاہ کامران	ہلے چنان نشان کہ نیا بد گئے زریان
آب و زمین مملکت اکنون بدست توست	ہلے بساز این جو سبار آن
بیخ نشان کہ دولت باقیست بر دہر	کہین باغ علم گاہ بہارست و گہ خزان

باب سی و ہفتم در رعایت حقوق

ادائے حقوق بردست بہت کافہ بہریت عموماً ارباب دولت و اصحاب قد و دن
مخلوقات ۱۲

خصوصاً لازم ست چہ این معنی بر طہارت ذات و لطافت صفات و علو نسب و سمو
 پالی ۱۲ خوبی ۱۲ ملندی ۱۲

حسب و لیے ظاہر و حجتے باہر ست و بعد از اداے حق نعمت الہی اداے حقوق شفقت

والہین باید نمود کہ حق سبحانہ تعالیٰ رضائے خود را بر ضائے ایشان باز بستہ
 مال باپ ۱۲

چنانچہ در حدیث قدسی ہست کہ مَنْ رَضِيَ عَنْهُ وَالِدَاهُ فَإِنَّهُ رَاضٍ بِعَنِي مِر کہ

پدر و مادر از و خوشنود باشند پس من ہم از و خوشنود باشم و احسان کردن

با ایشان لعبادت خود قرین ساختہ است کہ وَ تَقْضَىٰ رَجْأُكَ أَنْ لَا تُعْبِدَ إِلَّا آيَاهُ

بِأَوَالِدَيْنِ أَحْسَنَ نَأْبٍ حَلَم کردہ پد و در گار تو کہ نہ بہ ستید مگر او را و نیکی کنی کدید با پدر

و مادر و مقرر ست کہ خوشنودی باہر ہم در دنیا موجب دولت ست و ہم در آخرت

سبب نجات و سعادت **مثنوی**

بے دولت و ہمتش رو نمود

چو ہرگز نہ پوز خوشنود یو و

از و باد نکبت بر آورد گرد

چو شیر و یہ تعظیم خس و نکرد

آوردہ اند کہ مالک دینار رحمہ اللہ سالے بچ رفتہ بود چون مردم از سفر قات باز

گشتند شبانہ مالک در خواب دید کہ دو فرشتہ از آسمان فرود آمدند یکے از ان

دیگے را پر سید کہ امسال حج کہ پذیرفتہ شد جواب داد کہ حج ہمہ حاجیان بدرجہ

قبول رسید الا حج احمد بن محمد بلخی کہ این ہمہ راہ آمدہ و مشقت سفر اختیار کردہ و

اورا از قبول حج محروم ساختہ اند **ہیبت**

بیچارہ کسے کو شود از کوئے تو محروم پس ہیبت و را جائے دگر در ہمہ بوم

راہ جس سے راضی ہوں اس کے مال باپ تو میں اس سے خوش ہوں ۱۲ اور حکم کیا تیرے رب نے کہ چہ بوم
 مگر اسی کو اور مال باپ کے ساقی نیکی کرو ۱۲

مالک بیدار شد و ازان اندیشہ تار و خواب نکر د علی الصباح بردنت و قافلہ خراسان
 را پیدا کرد و در میان قافلہ میگردید و احمد بلخی را می طلبید ناگاہ پنجمہ بزرگ رسید
 دید کہ من خیمہ بر انداختہ اند و جوانی زیبارو دے پلاستے پوشیدہ است و بند بر پائے
 و غلے بزرگ در دن نہادہ چون چشمش بر مالک افتاد سلام کرد و گفت اے مالک آن
 جوانیکہ در خواب دیدی کہ حج او قبول فکروہ اند منم و این پلاس و غل و بند نشانہ
 محرومی من است مالک گوید متحیر شدم و گفتم اللہ اکبر ترا چنین صنمیر روشن و دل صافی
 ست ہیچ ندانستہ کہ این محرومی تو چراست گفت آری بہت آنکہ پدر از من ناخشنود
 ست گفتم پدر تو کجاست گفت درین قافلہ است گفتم کہے با من ہنرست تا نزد
 پدرت روم شایہ کہ بشغایت او را از تو خوشنود گردانم کہے با من فرستاد تا
 نزدیک وے رسیدم دیدم ساسانہ زردہ فرشبہاے ملوکانہ انداختہ و پیرے خوش
 محاورہ بر کسی نشستہ و مردم بہیار در پیش دے صف کشیدہ فرپیش رفتم و سلام کردم
 جواب داد گفتم اے شیخ ترا ہیچ پسرے بہت گفت آری ناخلف کہ من از روعے
 راضی نیم گفتم اے پیر میرانی کہ امر بزرگ وقت آنست کہ کہے آزار کہے در دل نگاہ دارو
 امروز روز بخشیدن مظالم است محل کردن خصمات نشاید کہ تو فرزند خود را بجناب
 مبتلا سازی من مالک دنیا رم و دوش چنین بخواب دیدہ ام و نزد تو آمدہ خدا
 رسول ابیضاوت آوردہ ام تا از سر گند وے در گذری و او را بکل کنی ہیر چون این
 سخن بشنید ہر خاصرت و گفت اے شیخ نیت ندانستم کہ ہرگز از وے خوشنود مشوم
 اکنون تو مرد عزیز آمدی و شیخ بزرگ آوردی قبول کردم و از سر گندہ او

ورگ ز شتم و دلم با او خوش شد مالک گوید پیر را، دعا و ثنا گفتم و روستے بخیمہ جوان آوردیم
تا اور البشارت دہم جو ان دادیدم غل از گردن برداشته و بند از پائے برگرفته و پلاس
از جبر و یون کرده و جامہ پاکیزہ پوشیده از خیمہ بیرون آمد چون چشمش بر من افتاد گفت
اے مالک چذاک اللہ خیر اخذاتر از ہذاے خیر و ہاد کہ میان من و پدر صلح افکن ہی و
برکت خوشنودی پدر رج مارا نیز زقم قبول بر کشیدند **مثنوی**

آنکہ تننت پاره از جان او ست	قطرہ از چشمہ حیوان او ست
خدمت او کن کہ بجائے رسی	برگ و ہش تا بنوائے رسی

و دعا و خوشنودی مادر زیادہ اند پذیر نتیجہ مہرب و زود تراثر میکند در حاجت آمدہ کہ
الْجَنَّةُ تَحْتَ اِئْتِ اِمَامُ اَہْلَیْکُمْ بہشت در زیرہ نقیہ مسالے مادران شماسنت یعنی ہر کہ ایشان را
خدمت کن و حق گزاری و شفقت ہائے ایشان بجائے آورد بہشت رسد **بیٹ**

جنت کہ رضائے مادران ست	اندر تہ پائے مادران ست
------------------------	------------------------

و دیگر حقوق ذوی القربی رعایت بایہ کہ دو صلہ رحمی بجائے بایہ آورد و آن از جملہ واجبات
اسلام ست و صلہ رحمی بیغزائیہ و روستے ترا فراخ گرداند و در با حادیت قدسیہ
ہست کہ من رحمائم و اشتقاق رحم از اسم من ست سیر کہ آن را پیوند کند من او را
بہرمت خود و اصل گمہ دامن و ہر کہ آن را برود از رحمت خودش منقطع سازم آوردہ اند
کہ حق سبحانہ و حی کہ دیمو سے علی نبینا و علیہ السلام کہ با قمر ہائے خود نکوئی کن موسیٰ علیہ
السلام گفت الہی چہ کنم کہ موافق رضائے تو باشم خطاب رسید کہ احسان نما
با ایشان اگر غائب اند بسلام و دعا و اگر حاضر اند با فقید ال

بنفقت و عطا و پاؤا نگران بزیارت و شناسپریت

بر خویش کشاده کن ره وصلت خویش	تا از همه پیش داشتنی و از همه پیش
-------------------------------	-----------------------------------

و دیگر حق استاد و معلم ست هر که حق استاد و معلم بداند و حرمت ایشان بجای آورد
در دنیا و عقبه بر خوردار گردد گفت آن حرمت استاد سیرت او دست او تا دجته از اولیا
باشند که قیام عالم بر کت وجود ایشان باز بسته است **نظم**

فرا موش مکن حق استاد و علم	که بر همت اوست بنیاد علم
اگر دولت مهر استاد نیست	بدست امید تو جز باد نیست
مرا استاد را هر که محکوم شد	بسی بر نیاید که مخدوم شد

دیگر حق آنها که قرب و هم ار شایست دارند یعنی منازار ایشان در حوالی قصر و باغ و
درگاه و بارگاه واقع شده و در حدیث آمده که هر که بخدای و روز قیامت ایمان
دارد و گوهمسایه خود را گرامی دارد و گرامی داشتن همسایه آنست که بدان مفدا را که مفداور
باشد نفع بد و رسانند و ضرر خود و ضرر دیگران از و باز دارند و اگر در ویش و بینوا
بود بیوسته از احوال و استفسار نماید آدرده اند که در ویش در همسایگی تو
انگه های خانه داشت روزی نکود که از خانه تو انگه خانه در ویش آمد و بد که آن
در ویش با عیال و اطفال خود طعام می خورد آن کودک در بانی ایشان و میل طعام داشت
کسی او را امر و می نکرده نگریان نگریان باز گشت و بخانه خود باز آمد پدر و مادر از گریه او مشام
شدند و سبب پرسیدند گفت بخانه همسایه رفتم ایشان طعام می خوردند و مرا نداده اند **نظم**
پدرش فرمود تا طعامها را بگوینا گوان حاضر کردند و چنانچه طریقہ کو دکان بجا خود

می باشد میگفت و می گفت که مرا از آن طعام که در خانه همسایه میخورند عیباید داد پدر
 در فایده و بار خانه همسایه آمده و او را بیرون طلبید و گفت اے درویش چرا بائید که
 از تو کاما سبک رسد و رویش گفت حاشا که از من رنجی بشمار رسد تو انگر گفت رنجی از من
 بدتر چه باشد که پس من بخانه تو آید و تو با کسان خود طعام خوری و او را ندی تا اگر به
 کنان بازگردد و حالش بدتر از حال من شود و چیز آرام نگیرد و طعام شامی طلبید و رویش زمانه سرور پیش
 افکند و گفت اے خواجہ در ضمن این سرسریست از من پرس که پرده من
 در باده میشود **قطعه**

اے که مرکب تائید سوارے بشدار	که خرد کارکش سوخته در آب و گل ست
آتش از خانه همسایه درویش میخواه	کامچہ بر روزن او میگذرد و دول ست

خواجہ مبالغه کرد که سر خود را باز گوے گفت بدانکه آن طعام که میخوریم بر ما حلال بود و بر
 پس شام حرام نخواهیم که طعام حرام باد و بهیم خواجہ گفت سبحان الله طعامی بهت در شرع
 که بر یکے حلال باشد و بر دیگرے حرام درویش گفت که در قرآن خوانده که فَمِنْ أَضْطَرٍّ
 فِیْ تَحْرِیْطِهِ بِرْ که در مانده به بیچارگی و تنگدستی مردار بر و حلال ست و بر آنکه در مانده
 نباشد حرام بدانکه سه روز بود که عیال و اطفال من طعام نخورده بودند و به هیچ نوع
 چاره آن نمیتوانستم کرد و امر و زور فلان ویرانه دراز گوشه مرده دیدم قدرے گوشت
 از دسے بریدم و آوردم و طعمی بختیم و میخوریم که کودک شکار آمد صورت حال
 این بود که بهیچ شمار سیاهست

تراشب بعیش و طرب می رود	چه دانی که بر ما چه شب می رود
-------------------------	-------------------------------

خواجہ کہ این سخن بشنید بسیار بگریست و گفت وادایا اگر حضرت خداوند تعالیٰ
روز قیامت با من عتاب کند کہ در ہمسایگی تو چنین صورتی بود و تو از حال ہمسایہ
بیخبر بودی چہ جواب دہم پس دست درویش بگرفت و تہمانہ خود آورد و از نقد و متاع
کہ داشت یک نیمہ بوی داد شاہ حضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وسلم را در واقعہ
دید کہ اورا میگویند اے خواجہ بدان شفقت کہ با ہمسایہ کردی گناہانت آمرزیدہ
شد و در مال تو مہکت پدید آمد و فرمود در بہشت ہمیشہ من خواہی بود **شعر**

وہ تیگری اگر گئی ہمسایہ درویش را | با ہمیر در چہان ہمسایہ بہی خویش را

و چون دار السلطنت مرپاد شاہ را بمنزل خانہ الیت پس ہر بینوا و محتاجیکہ در آن
شہر باشد ایشان را حق جوار ثابت است و سلطان را از حال ایشان با خبر بودن
واجب و این خبر مشہور است کہ حضرت یوسف علی نبینا و علیہ الصلوٰۃ والسلام در
سالہاے قحط بوقت آنکہ در مصر پادشاہ بود ہر روز ضعیف تر و نزار تر شد
مہذب این حال آورد و پدید آمد جواب داد لہذا کہ بسیار الحاج کردہ
گفت مرضی دارم رہائی حکما گفتند شما مرض را تقریر فرمائید تا بمعالجہ مشغول شویم
گفت ہفت سال است کہ برمسند پادشاہی متمکن شدہ ام و زمام اختیار
رعایاے مصر بدست تصرف من پانہ دادہ اند و درین مدت نفس من در آرزوے
آلنت کہ اورا از نان جو سیر کردہ ام و نگردہ ام گفتند این مشقت چہا می کنی
گفت موافقت محتاجان و گمرندگان میکنم و می ترسم کہ یک کس شبہ در
ولایت مصر کردہ باشد و من آن شب سیر باشم مرا بقتیامت

گرفتار بود شیخ العام در قحط بخارا فرموده اند **رباعی**

اے کرده شکم سیر ز انواع طعام

یاد آرازان گرسنه بے آرام

تو شب بختب بخواب داد ناله کنان

خود گو که چنین بود در اسلام

گویند ملک صالح از ملوک شام شبها با یک غلام بیرون آمد و در میساجید و مقابر و مزارات بگشتی و احوال هر کس تفحص نمود و شبی در زمستان میگشت بمحجده رسید و رویش را دید که از بهر سبکی میل زبده و میگفت الهی پادشاهان دنیا نعمت ترا سرایه جزو طوفان نفس و هوا ساختند و از احوال ضعیفان و محتاجان غافل شده اگر ایشان خوشبخت ^{۱۲} فردا قیامت در بهشت خواهند بود بعزت و جلال تو که همی در بهشت نخواهم نهاد ملک صالح این سخن را استماع فرموده بمسجد درآمد و جامه پابره درم پیش درویش نهاده بگریست و گفت شنیده ام که درویشان پادشاهان بهشت خواهند بود و امروز که ما پادشاه هم پادشاهان در صلح در آئیم فرو شمای پادشاه یاشید در خصوصت بر ما بکشانند و نظر حمایت از ما باز گیرید **ثنوی**

من امروز کردم در صلح باز

تو قروا برویم مکن در فرار

من آنکس نیم کنز غرور خشم

نه بیچارگان بودی در هم کشم ^{بواقفت}

تو هم با من از سر به خفته نشت

که نیا ساز گاری بود در بهشت

دیگر رعایت حقوق مہمانان لازم است چه مہمان باریہ باشند و از نزدیک خداست و در حدیث آمده کہ ہر کہ بخداے ایمان وارد در روز قیامت نیز گو مہمان را اگر امی دار ^{۱۳} و اگر ام مہمان آنست کہ او را عزیزند دارند و با او نوع سلوک نمایند کہ سبب ابروی

دست شود و هر چه تواند از تکالیفات به نسبت دست بپا کند آرد قطع

چون مشرف شوی بمهرانی	هر چه داری فدای مهران کن
در ره مردی و دلدار کی	هر چه و لحوازه بود آن کن

حکما گفته اند در مهران منکر که کیست در کرم خود نگر که مقتضی چپیت داین حکایت
مشهور است که طلحه الطلحات را واقع افتاد که تنه با به قبیله بنی قیس نزول کرد و سید
قبیله مالک بن عوف بود او را شناخت و بر بزرگی و شرف او اطلاع نیافت و در
هماننداری و اگر ام او تقصیر واقع شد طلحه آن جام که هر مذلت را تحمیل کرد و آن
بارگران را بقوت کرم جلی و عز حسب و نسب تحمل نمود چون از آن قبیله رحلت کرد
مالک را معلوم شد که مهران چه کس بوده بغایت شرمند شد و از وی عذر
بوی رقعہ نوشت و از عقب فرستاد مضمونش آنکه شما را نشناختم و طریق چپ منکاری بر
و جبه که لائق خدام پادشاه نبیاندا ختم این زمان دل ازین معامله ریش است
و سر ازین خجالت در پیش **فرد**

چگونه سر ز خجالت بر آورم از پیش	که خدمت بپزیر نیامد از دستم
---------------------------------	-----------------------------

توقع آن دارم که از تقصیر که واقع شده امر مرا معذور داری و چون شیوه کرم تو
مقتضی قبول عذر نخواهی این است این خطا از من دور گداری بیست

اگر در خدمت تقصیر دارم	به فضل کاملت امید دارم
------------------------	------------------------

طلحه جواب نوشت که آنچه بمن توقع کرده از قبول عذر منی بجز منکر که مروت من

که طلحه الطلحات لقب طلحه بن عبد الله بن خلف خزاعی است که عیونش پدید آمدن پیشانی است عذر کرنا

اقتضای آن میکنند که هزار چندی ن گناه را بیک عذر خواهی در گذرانم پیریت

چون پیر تو عذر از افت روی نمود { تا پدید شده چو سایه سهر جرم که بود

اما آن سخن که ترا نشناختم سخن نامستقیم است و از شیوه کرم دور چیست آنکه در مسمانی

به نوم اعزاز و اکرام یا شرافت و اعظام مخصوص داشتن قضیه مروت و شیمه اهل قیوت

بنیت مشروط میزبانی آنست که چون آفتاب بر همه کس یکسان تابیده و مانند باران بر همه

جای یک طریق بار و اگر مسمان مردی بزرگ است حق بزرگی او بجای آورده

باشند و اگر قمر و ماه بود احسان و اکرام خود نظایر کرده چه تقصیر در خدمت بزرگان

موجب دامت و واسطه تجالست و تفصیل در باره نامستحق سبب بدنامی و

پیشانی نیست و در همین معنی گفتند قطعه

میهمان را عزیز باید داشت	از ره مردی و جوا کردی
که بزرگ است و لائق خدمت	خود حق او بجای آوردی
و نه بود سقده کس نخواهد گفت	که چه با دایه بین کرم کردی

جمع بزرگان بوده اند که در باره محکم خود رعایت مسمان داری نموده اند چنانچه در تواریح

مستور است که در کرمان ملکه بود بغایت سخی و مسمان دار پرست در مسمان خانه او کشاده

بود و احوال احسان او برای خاص و عام نهاده هر که بشارت آمد به سفره کرم او

ناک خورد و جواد آن شهر بود و طیفه داشت و راتبه شام اند ضیافت

خانه و بهر دایه و قتی عضد الدوله لشکر کشیده قصد تسخیر ولایت کرد ملک طاق

مقامت داشت بحصار در آمد هر روز لشکر عضد الدوله بد

حصار آفندند و جنگ سخت کردند و هر شب ملک کرمان آن مقدار طعام
 که لشکر عسدار اکفایت بود فرستاد و عسکر پیغام داد که روزی که جنگ کرد
 شب نان دادن چه معنی دارد جواب فرستاد که جنگ کردن اظهار مردانیت نان
 دادن و طیفه مردمی ایشان اگر چه دشمن اند اما عزیزب بشر و ولایت من اینها مروت
 نباشد که ایشان در منزل من نان خود خورند بعضی دولت بگریخت و گفت که را
 را که چون بین مروت باشد باوے حرب کردن از بی مروتی ست لشکر باز گردانید
 و تشریف و بار ثانی نکرد فرد

مردمی کن بجای دشمن و دوست	کمز مروت زریان نکرد کس
---------------------------	------------------------

و شرط دیگر مهران داری آلت است که اگر از مهران هر یک صادر شود یا قبل ازین خطا
 واقع گشته باشد چون از جوان احسان او نواله تناول نماید از سر آن گناه در گذرد
 چنانچه منقول است که سی صد اسیر از دشمنان معن بن زاید نزدیک او آوردند او
 خواست که بسیار است ایشان حکم فرماید که او دکه از میان اسیران برخاست و
 گفت اے امیر بخدای سوگند بر تو که مرا آب دهی دلش نکشتی معن فرمود تا جام آب
 بدست آن کودک دادند دیگر گفت اے امیر قوم من نیز نشسته اند اگر من آب خورم
 و ایشان نخورند از مروت دور باشد و اگر آب نخورم نشسته مانم البته چون بسیار است
 خواهی کرد همه را آب دهی فرمود تا همه و آب دادند و چون همه آب آشامیدند
 کودک برخاست و گفت اے امیر با همه مهران تو شدیم و اگر ام ضعیف واجب
 ست و مهران را کشتن رسم اهل کرم نیست معن از فصاحت و عجب شد

و ہم اسیران را آزاد کرد و ہم بدین نوع حکایتے آورده اند کہ یکے از امراء مبلغے مال در
 ذمہ کسے داشت و آن کس در ادای آن ماطلت می نمود و او را بہ محصل سپرد کہ آن مال
 ازہے بستاند محصل او را بخانہ خود برده نشد و می نمود آن کس تبصرے ^{دینک} ہرچہ ^{بے سرنگ} تمام تر التماس
 کرد کہ مرا نزد امیر بر کہ سننے واجب العرفن دارم بخد مت دے تقریر کہنم
 محصل را بہ و رحم آمدہ او را بخانہ امیر آورد و خسارہ آنوقت بخوان کشیدہ بود و نہ
 محصل بہ سر خوان نشست و آن مرد را نیز با خود بہ سر خوان نشاند چوں طعام خوردہ
 شد امیر را چہم بران کس افتاد محصل را گفت چوں این مرد مہمان مانند و از خوان مانان
 تناول نمود الحال او را رہ بخامیدن سرت ویت نباشد من آن مال بوسے بخشیدم
 بگذار تا بہر وقت قطع

اندر آیین مہمان داری	احترام مہمان بہاید و است
بر لب جو سبار مہمانی	چہ نہال کرم نشاید کاشت

دیگر رعایت حق سائلان از لوازم سن اگر تبصریفن خواہد یا تبصرق و حمد فان البشان
 بقول حق سبحانہ کہ اَمَّا السَّائِلُ فَلَا تَنْهَ عَنْهُ عِنْدَ اسْتِ و در حدیث آمدہ کہ لِلدَّيْنِ رُكْلٌ
 حَقٌّ وَ لَوْ جَاءَ عَلَى فَرَسٍ بِرَسَائِلٍ رَاحِقَاتٍ و اگرچہ بر اسبے سوار ہاشد و این مبالغہ
 برائے آنست کہ تا حق سوال ضائع نشود و در کلمات علیوی سلام اللہ علی
 مَصْدِرِ ہَا آمدہ کہ ہر کہ سائلے را نا امید گرداند یک ہفتہ فرشتگان رحمت
 در منزل دے نہ روند و سلطان ابراہیم ادہم قدس سرہ در

لیکن سائل کو مت جہرک ^{۱۷۷} سائل کیونستے حق ہو اگرچہ گھوڑے پر آئے نہ سے سلام اللہ کا اسکے مادر کرنیوالے

زمان سلطنت خود میفرمود که نیکو دوستانند این سائلان که بدرهائے زمانه ما
می آیند که هیچ دارید که بماد حبیله تا برائے شما بر داریم و بسراکے آخرت بهیم و
آنجا ده برابره آن تسلیم شما شود **قطعه**

گشت بشادی هر دو کون از مرد دست	با احسان دل سائلان شاد کن
در اگر اودیت باید از هر بلا	فقیر زبند غم آزاد کن

دیگر حق در خواست شفیعان رعایت باید کرد و چه مقرر است که شفاعت سید البیت
بنده ان تضرع و البته شفیع یکے از اشرف ادایع بان خوا بد پس احترام کلام امین نوع مردم
فرمودن دشمن ایشان که در بار عفو تجاوز از گناه مجرمان گویند شوند عادت اهل سعادت
باشد آورده اند که یکی از اکابر در باب مجرم می نزد عنقه خلیفه شفاعت کرد
مقتضی گفت این کس را گناه عظیم است آن عزیز گفت من هم گناه
عظیم را در خواست میکنم چه از سر متا بان غم دلی شفاعت میتوان گذشت خلیفه
را خوش آمد و شفاعت او را قبول کرد و آن مجرم را بخشید و فرمود که اگر کسی شفاعت
کند برین نور امید کرد **بیت**

آن را که چنین شفیع باشد	قدرش همه جا رافع باشد
-------------------------	-----------------------

در نگارستان آورده که خداوندان قدرت را عفو کردن از خطایان زیر دستان ایشان
رفوت قدرست و علامت همت بلند و سخن شفیع بهانه البیت که سبب ظهور
مرحمات ایشان گردد آورده اند که یکے را بخیا نته موسوم کردند قصه او را در محکم
والی ولایت بعرض رسانید نزد مجلس او اشارت فرمود و مدنی مدید ذکر آن

محبوس از صفات ضما^{۱۲}ر محو شدی بچکس از و پاد نکر دیندگی دران روزگار مسند یند حق
 گذاری و فطرط و فاداری مخصوص بود و با محبوس بخت داشت بوالی رفته نوشت مضمون
 آنکه در گزشتن از زلات ^{تقریباً ۱۲}بجبران و مزلات اقدام ایشان از وظیفه^{۱۲} مراحم ابل اختیار
 و عواطف ارباب اوقات^{۱۲} درست و آن فقیر محبوس در مانده و نیست بخت گرفتار گشته و
 نزدیک به سلالت رسیده و میباید که کرم عظیم آن جناب در خلاص گرفتار آن بهمانه جو کیت
 اگر دامن عصمت آن زن یانی از پوش این جرم پاک است بخلای و نجات او اشارت
 عالی و زنی بایک داشت و اگر غبار گناه^{۱۲} میباید طهارت او نشسته
 است بآب غفور و کرم بپایک شست و اگر غیر ازین دو معنی صورتی دیگر هست
 گناه او را بشقیعان باید بخشید قطعه

بجو و شامل و العام عام بر همه کس	تر است فعل جو خورشید و فیض چون باران
منه در آتش اندیشه بیگناهان را	بآب غفور بشوئید گناه کاران
و اگر حزین دو صفت هست حالتی دیگر	بود برات چنین کس شفاعت یاران

چون رفته بوالی رسیده و بر آن لطف مقالات و حسن شفاعت اطلاع یافت در
 کلام ۱۲
 جواب نوشت که بیست

آن را که نه روی لطف و رخا است کنی	کارش بصلاح آری و راست کنی
-----------------------------------	---------------------------

بوساطت شفاعت آن عزیز مشفق و شفیق صادق که از ریاض کلماتش رواج مهر و
 و قاصد میباید از مقالاتش بوانصاف و صفای درخشید از سر جرم کرده و ناکرده
 و در گذشتیم و عنان انتقام از صوف گناه او معطوف ساخت

از مہبلکہ جنس آزاد کردیم پریت

بفرمانت توان از چاک گذشتن | رجم کس چہ انتوان گذشتن

مقرر است کہ شفاعت را در اجراء حد و شرعی مدخل نیست بلکه شفاعت در آن باب
از اہل ایمان و اہل مالیت و اہل باب دین و دیانت نیاید و در قرآن مجید آمدہ کہ **وَلَا تَأْخُذْکُمْ**
بِہِمَّا رَافِقَتَا فِی دِیْنِ اللّٰہِ باید کہ در حدود الہی شفاعت و مہربانی شمارا در نیاید و در
سیاست طغاج خانی مذکور است کہ جوئے را بہ تہمت دزدی گرفت نزد وے
آوردند بغایت صاحب جمال آراستہ بزیب خط و خال ابدار و ربانی بہ صیقل
صور کم قاصص صور کم آئینہ رویش را عطا داد و در صور صناع الہی صفحہ رویش را بقلم زیبا
رقم **لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فِیْ اَحْسَنِ تَقْوِیْمٍ** چہرہ کشائی کردہ **پریت**

برچہ بر صفحہ اندیشہ کشد کلک خیال | شکل مطہر تو زیبا نزاران ساختہ اند

پادشاہ فرمود تا بہ سرچہ سوار سوے شہر دست اف برندارہ کان و ولایت قفغان در گرہ فتنہ
و اعیان حضرت بیکبارہ عمامہ از سر بر گرہ فتنہ کہ اے ملک از سرگناہ این جوان در گذر
و سیاست او را شفاعت ملازمان دیرینہ موقوف فرمائے ملک فرمود کہ مراد رین مہم
مدخل نیست خداے تعالیٰ فرمود کہ دست دزد بریدہ گفتند اے ملک چنان دستے
کہ او دارد بریدن حیثیت دست و مارا بران دست رجم می آید گفت شمارا بر دست
نازک ورنہ نباید گریست در دل پر خون صاحب کالا نظر باید کرد تا این غم

لہ اور دے تم کو لان دونوں پر بہرانی دین خدا میں ہمت نقشہ کیسچا متعارا پیر اچھی صورتیں بنائیں تمہاری ۱۲۷ سہ ہزارین
پیدا کیا ہم نے انسان کو اچھی صورت میں ۱۲۷ سہ سواران ۱۲۷ سہ ہزار ۱۲۷

بر دل شماسہل گرد و دیگر رعایت حق کسے ست کہ اندک آشنائی داشت باشد یا روز خدمت
 رینہ کردہ و اگرچہ این وسیلہ لغایت انیک ست اما نظر کرم آں را بزرگ مسیانر و تا
 بدان بہانہ فقیرے را بنواز د آورده اند کہ شخصہ خانہ شخصہ بکرایہ ستانہ بود روزے
 چنہ آنجا بہر برودہ ناگاہ از ان خانہ بیرون رفت و از ان شہر سفر کردہ بلولایت دیگر افتادہ
 و آنجا بہ منصب وزارت رسید آن فقیر کہ خانہ بدو رہکرایہ دادہ بود بہر خاست و
 دوسے بنی مت اد نہادہ چون بدان شہر رسید از گرد ماہ روی بہار گاہ وزیر آورد نا
 پرسیدہ خواست کہ بہ بار گاہ در آید حاجے ایستادہ بود گفت چہ کسے و کچہ
 جہات بدین گتلتخے مبار و حاجب پرسید کہ چہ آشنائی داری پاوے گفت وقتے
 خانہ بکرایہ بدو دادہ بودم حالا آمدہ ام تا نظرے در کار من کند و مرا از حصیض مذلت
 بندوہ عزت و حرمت بر آورد حاجب بکند بدو گفت اے بیچارہ تو مرد نادان بودہ
 این سہل وسیلہ البیت کہ خانہ بکرایہ دادہ بودم این را حقے تصور کردہ و آمدہ کہ حق گزارے
 این را رعایتے یا بنی بر و سرخویش گیر دسمے دیگر در پیش آر۔ فقار وزیر از پس پردہ
 این گفت و شنیدہ استماع می نمود حاجب را طلبیدہ گفت پاکہ سخن میگفتی
 گفت مردے آمدہ کہ من آشنائے وزیرم دو وقتے خانہ بکرایہ بدو دادہ ام
 اورا علامت میکردم کہ این سخن مگوے و بچنین سہل وسیلہ قرب وزیر مجوے
 و توقع التفات و العام مدار و وزیر گفت غلط کردی برو داد و را بسیار کہ
 آشنائے قدیم من ست و حقوق خدمت دارد حاجت بہر وقت داد و را در آورد
 وزیر اورا تعظیم بسیار کرد و دولنوازی بے شمار بجائے آورد و احوال عیال

۴ بارگاہ درمی آئی۔ گفت آشنائے وزیرم مرا آشنائی برین

و اطفال پر سپہ و برائے ہریک تحفہ و تبرکے بزرگانہ ترتیب داد و
 اوراد و دستکام دیا مراۃ تمام بمنزل و مقام باز گرانید
 ۱۲ کام دست کام ۱۲
مثنوی

نورہ از مہر و وفا سید را	سہل مدان صحبت دیدہ سینہ را
دوے مگردان زرقیقان خویش	یاد کن از خدمت یاران پیش

آوردہ اند کہ روئے علی اللہ طاہر بارعام دادہ بود دار باب حاجات مرادات خود مرض
 میگردند و حاصل مراد حاجت می نمودند شخصی در آمد کہ اے امیر مرا بر تو ہم حق نعمت
 ست و ہم حق خدمت توقع دارم کہ سہر و حق را رعایت کنی و مرا از در کہ خمول پذیر
 قبول رسانی علی اللہ طاہر گفت حق نعمت کہ ام ست گفت فلان روز در بغداد
 با کوکبہ دولت بر در خانہ من گذر میگردی من بدر خانہ خود آب روم تا اگر و ابر چامہ
 تو نہ نشیند نعمت آن آب ست کہ برائے تو بر خاک ریختہ ام و حق آن می
خواہم بہیت

کسے کو بر تو دار و حق آے	فراموشش مکن در بیج ہلبے
--------------------------	-------------------------

عبداللہ پہ سپہ کہ حق خدمت کہ ام ست گفت در آن محل کہ سوار عیشدی من ایدو
 یدم و باز فٹے ترا اگر فتم تا سوار شدی امیر گفت راست میگوئی سہر و حق تو ثابت
 ست پس اورا ترتیب تمام داد **لفظ**

بزرگانے کہ اہل اقتدار ند	بہم مسکین نواز و حق گزار ند
مہام جاہ بیہوشی نہ نیکو ست	مہبران فراموشی نہ نیکو ست

وجه پله بسر کوئی آشنائی نبرد گفت بیان کن تا همسانی در کدام محل بوده و حق جوار در
 کدام و بار ثابت شده گفت خانه پدر من در بصره یا خانه امیر بهم آشنات بوده و
 پدرم بیشتر وقت با ملازمان امیر بهداستان بوده زیاد گفت پدرم ترا چه نام بود
 گفت اے امیر از هول جان نام خود را فراموش کرده ام چه جائے نام پدر سرت
 زیاد بخندید و آن پجاره را بخشید و فرمود

لیتم نیم گنہ با هزار غارت بخشید | بیک لطیفه کریمان هزار جرم بد بخشید

دیگر رعایت حقوق رعایا بعال و احسان سنت و حقوق اولاد و امرا و و قرا و ملازمان
 و سپاهیان و خادمان در باب آخر تحت گزارش خواهد یافت انشاء الله تعالی

باب سی و هشتم در صحبت اختیار

مصاحبت نیکان و مجالست و انایان کیمیای سعادت ابدانیت و راه نملے دولت
 سرمدی ^{دائمی} ^{مختلوی}

مهر پاگان در میان جان نشان	دل مدد آلا بجمع سرخویشان
نار خندان بارغ را خندان کند	صحبت مردانست از مردان کند
سنگ گر خار آوگر مرمر بود	چون لب صاحب دل رسد گوهر شود

ملوک فارس را قاعده آنکه بود که هرگز صحبت ایشان از حکما و فضلا خالی نبود و هیچ
 حکم بے مشورت ایشان نکرده و وزیرین جهت که بتائے سلطنت بر عدالت
 و راستی نهاده بودند مملکت ایشان چهار هزار سال و کسری در کشید و سلطان سنجر

ما فی رحمتہ اللہ علیہ حکیم عمر خیام را با خود بر تخت نشاندی و خلفائے عباسی با آنکه خود
 دانشمند بودند همه حل و عقد کار ایشان مبنی بر کلام اهل علم و ورع بود و در خلافت
 نامه الهی مذکورست که پادشاه کس را توان گفت که صاحب شوکت باشد و حکم
 او بر وفق حکمت بود پس لازم است خداوند قدرت کامله را متصف بشد
 بحکمت یا لفظ و این انصاف برین وجه دست دهد که چگونگی تدبیر و تصرف درین
 جهان بیاموزد و بر وجه آموختن بکاربرد و برین تقدیر او را بمصاحبت و محالطت
 علما و فضلا و حکما و عرفا میل باید نمود و از جانبان و غافلان و بد خوئیان احتراز
 خدا شناسان^{۱۱} باید فرمود ^{نظم}

بم نشینے کو لطیف و کامل است	راحت روح است و آرام دل است
و آنکه نادانی و ثقل است	اصحبتش مانند زهر قاتل است

پادشاهان را رسم آن بوده که حاکم ایشان کس باشد که علم و حکمت او از همه علما و فضلا
 زمان بیشتر بود یا کسیکه مستور نظر و محکوم حکم زمره حکیم باشد تا از صحبت
 او آید از فضیلت بر صفات حال او لایح گردد که صحبت را اثر عظیم است و خبر آید
 که بمنشین نیک مثل عطار است که اگر چه از عطر خود چیز بتوند بدیاری از را نگیرد و بهر
 من گروی و مثل قرین بد مانند کوره آهنگر است که اگر بآتش آن نوزی اما زود و در بخار
 آن متاثری شوی ^{بمنشین} ^{نظم} متاثری شوی ^{نظم}

در گذار از کوره آهنگر آن	کالتش و دود رسد از بهر کران
رو بر عطار که پشوعی او	جامه محط میشود از بوی او

و از جمله اهل علم و حکمت که پادشاه طراز ایشان ناگزیر است یحیی فقیه بود عالم
عالم متدین که احکام شرع را نیک ضبط کرده باشد و مسائل اصل و فرع را
تمام دانسته تا بوقت فرصت در مجلس بهایون از حلال و حرام و حدود و احکام
سخن در اندازد و فرائض و آداب و سنن نماز و روزه و غسل و وضو را بعبارة
روشن مودی سازد و تابرکت مسائل فقه و فتوی بروزگار دولت سلطان قبول
پذیرد. **شعر**

گر نباید نگهتا از فقه و فتوی در میان | منهدم گردد اساس شرع و ملت جهان

و دیگر ناصحی این و مرشدی صاحب یقین که امور اخروی را بیاد و دهد و نصیحت
دینی را از روی باز نگیرد و عبارات کافی و اشارات وافی او را از افعال شنیعه و اقوال
قبیحه باز دارد و از کتاب منہیات و ارتکاب محرمات منع کند و ناصح باشد که در
نصیحت و ارشاد طریق مدقق و رعایت نماید و در صحبت و محفل نپندد هر بلکه در فرست
که داند که سخن جاگیر است که از روی ملائمت بگوید چه درین زبان صلاح وقت در نرم
گوی و خوشنویست و خلفا و ملوک در قدیم الایام از علما و مشایخ سخنان تلخ میشنود
اند و از روی اخلاص قبول فرموده اند چنانچه در کتب مذکور است که هارون الرشید
شیخ بلخی را قدس سره مرانید و ده شیخ گفت اے خلیفه خدایا سرایت که آنرا
دوزخ خوانند و ترا دربان آن سر کرده و سه چیز بتو از زانی داشته تا بدان خلق را
از دوزخ باز داری مال و شمشیر و تازیانه پس باید که مال محتاجان را از
فلاکه خلاص کنی تا بواسطه ضرورت متوجه شیئات و محرمات نشوند و

و ظالمان را بشمشیر قتل کنی تا مسلمانان از شر ایشان ایمن شوند و بتاریفات سقا
 ادب نمائی تا از فجور و فسق باز آیند اگر چنین کردی تو هم نجات یافتی و هم خلق را
 نجات دادی و اگر خلاف این کردی پیش از همه بدوزخ روی و دیگران در پی تو
 هارون بگریست و دست شفیق را بوسید **قطعه**

نصیحت کان ز روی صدق گویند	بگوش هر که آید در بند یرد
چو جان دارد و صیث صاحب دل	روان اندر دل جان جائے گیرد

دیگر طبعی حاذق مشفق که قانون علاج را دانسته و اغراض حکما را خیره
 خاطر داشته در شفای امراض و ازاله اعراض ^{باز ص ۱۲} حادی کلیات فن باشد و در
 افاضه الفاس عیسوی پد بیضای موسوی نماید ^{دور کرنا ۱۲ گیمه و الا ۱۳} **طیبت**

تازه گرد و جان بیمار از دمش | روح را راحت رسد از مقدمش

تا همواره ملاحظه مزاج مبارک نموده قاعده حفظ صحت مرعی دار و اگر عیاذ الله
 علامت انحراف در طبع اشرف مشاهده نماید فی الحال تبارق آن مشغول گردد و در
 بنجی محقق بدقق که رموز صحائف زینج و تقویم راحل کرده باشد و متصاح کتوز
 علم بیات و نجیم بدست آورده در باب اختیارات و ملاحظه و قائل مشروطات
 و مخدرات آن ^{مخبریات ۱۲} **فصل** ^{اعلی رسیده}

دوا کره مهر و نقش زینج سپهر | محاسب قلمش دور میکند تصویر

تا و طالع مبارک سلطان نظر کند و تیسرات اوتاد و دلائل را حقیق بوده
 از مرور هر یک بحد و دانشه سعور و نحوس بانجبر گردد و در وقت ظهور علائق دولت

در شوکت سلطان را بر آید شکر گذاری و سپاسداری دلالت کند تا بواسطه آن صفت
 بحکم یا الشکر تدوم النعم آن نعمت را دوام و قوامی پیدا کند و در زمان مشائداً
 خطره و محنت او را بر دعوات و صدقات او زیاده ترغیب نماید تا بواسطه انصاف
 بمضمون الصدقة رد البلاء و تنزیله فی العسر آن بلیت من دفع و آن محنت مرتفع گردد و تنوی

ایک خواہی کز بلا جان و آخر	جان خود را در تضرع آوری
پس با حسان بر کشائی دست خویش	تا حجاب فصدہ بر خیزد ز پیش

دیگر شاعر شیرین زبان زیبا بیان کہ در فصاحت گوئی از میدان سخن گزاران
 ر بوده باشد و در بلاغت قصب السبق از سخنوران زمان برونده - فمرو

روز بازار فصاحت را رواج از نظم او	صحن گلزار بلاغت را از شعرش رنگ و بو
-----------------------------------	-------------------------------------

تا جوامع صفات سلطان در رشته نظم کشیده بر سر بازار اشتہار بجلوہ آرد و با
 شعرا آبدار نام محدود را بر صفحہ روزگار یادگار گذارد و قطعہ -

شاعران را عزیز باند داشت	کہ از ایشان بختا پذیرد نام
شعر سلمان نگر کہ تازه از دست	نام سلطان او پس در ایام

دیگر ندی تازہ روئے بذلہ گوئے کہ بگفتہائے لطیف و رنگین محافل را
 بیاراند و بلطفہ ہا و شیرین البواب انبساط بروئے حاضران مجلس بکشد بلیت

طبع را لذت از طراقت او	روح را بہجت از لطافت او
------------------------	-------------------------

و بہترین جلیے و خوشترین آئیسے کتب اکابر و رسائل بزرگانست - عی
 و خیر حلّیس فی الزمان کیتاب

نه ضمیر خواننده را از دولا نیست و نه خاطر شنونده را کلامی که بے مرسوم و وظیفه
مصاحبت میکتد و بے ناز و کرشمه مجالست می نماید ^{سستی} شنوایی

منشی از کتاب نخواه	که مصاحب بود که و بے گاه
بخت انزائی جان و دل	هر چه دل خواه تست از و حاصل
این چنین مردم لطیف که دید	که نه رنجید و هم نه رنجانید

بزرگان گفته اند که از جمیع خلایق بعقل محتاج اند و عقل تجربه احتیاج
دارد چه گفته اند که تجربه آئینه عقل است که در و صور مصالح مشاهده میکند
و تجارب را روزگار میمتمد و عمری دراز و فراغی تمام باند و چوں حکما دیده
که مدت بقای عمر مستعار باد ^{در یافتن} این معنی و فایده کند چاره انگختند و از
روئے هر بانی تدبیری ساختند که خبر این نقصان بکند و بے مروت زبان تجربه
تا سر کله بدست آید پس اخبار لوک و سلاطین و احوال امرا و وزراء و کلمات
علماء و حکما را در کتب ثبت کردند و قصص و تواریخ گذشتگان را جهت حصص
و حظوظ آیندگان در قید تعلق کشیدند تا اصحاب دولت و ارباب مکننت
آناد دستور العمل خود سازند و هر یک بقدر استعداد و بمقدار سمت خود از مطالع
آن حکایات استفاده و استفاده نمایند تا بمضمون السعید من و عظم بخیر
از تجربه دیگران فائده گرفت باشند و موعظه دیگران پند پذیر گشته لطمه

حکایات و احوال شاهنشهران	روایات و اخبار کار آگاهان
دل و دیده را روشنائی دهد	بعلم و خرد آشنائی دهد

زهر گونه با بے سخن گفته اند	بالساس تحقیق در سفته اند
بدوران بے تجربه کرده اند	بهر کار بس رنجها برده اند
همان به که بر قول ایشان رویم	سخنهای پیشینگان بشنویم
درختی که کشتند در روزگار	بے آوردن در بار
بیاتادان باغبان پے بریم	دامادمان

باب سی و نهم در دفع اشرار

چنانچه میل به صحبت اختیار و ابراز واجب است اجتناب و احتراز مجالست
 اشرار و فجار لازم است چه صحبت بحسب ^{نیکی کاملان} خاصیت موثر میباشد پس چنانچه
 از بمنشی نیکان فوائد کلی حصول می پویند و از اختلاط با بدان نتایج نالایق
 ظهور میابد صحبت نیکان سبب مزید دولت است و مخالفت بدان موجب
 هلاک و ندامت **نظم**

بادولتیا ن نشین که خارے	در صحبت گل شود بهارے
با هر که نه مقبلت ^{صاحب} منشیں	کز سر که نه گشت کام شیریں

اشرار دو قسم اند یکی واجب الدفع و یکی واجب المنع اما آنها که دفع ایشان
 سبب نفع مسلمانانست و صلاح کلی درنا بودن ایشانست ^{و بران} سه گروه اند -
 اول دزدان - و دفع کردن ایشان بزورست همت و ولایت لازمست و ^{صفت} سوم
 هوشنگ این بود که اے فرزند باند که ارباب فسق را مالیده و مزحور داری -
 و شریر و مفسد را منکوب و مقهور و ضرر دزد و راهزن و شرفشان حاشه
^{نگون سار} ۱۲

کمن از سر راه گذریان دور سازی تا راه تا این گردد و تجار از اطراف و
جوانب بولایت تو تردد خواهند کرد. و انواع و اقسام درخت جهت خرید و فرو
پدید آید و این معنی سبب رفاهت خلق گردد. **قطعه**

تا نکوشی بمعدلت نشو	هرگز از ملک و سلطنت شادان
راه مار را ز دزدان دار	گر تو خواهی ملک آبادان

حکایت - از امیر المومنین عمر رضی الله عنه در کتاب جوابه الامارت
نقل کرده اند که ایشان گفته اند. وقتی در جاهلیت به تجارت مدین میرفتم و
چهل جامه از بر و یانی بامن بود چون بحوالی مدین رسیدم دزدان سر راه گرفتند
و مرا غارت کرده بردار بردند و من بصد محنت خود را بدین رسانیدم و بداد
خواهی بدرگاه نوشیروان رفتم چون صورت تظلم من بسم نوشیروان رسید و برکات
حالات من اطلاع یافت. حاجی را فرستاد تا دست من گرفته بو شاقی فرود آورد
و گفت اینجا باش تا دزد را طلب کنند و بردار را بازستانند من در آن وثاق
بودم و هر روز از مطبخ خاص خوانچه طعام ملوکانه می آوردند و پیش من نهاده و
من هر روز بدرگاه کسری میرفتم و نظاره مراسم مملکت داری و رعیت پروری می
کردم تا بعد از چهل روز بو شاق در آیدم جامه های بردار دیدم نهاده و دست بریده
آنجا افتاده و کاغذ و چهل تنگ در سرخ دروی و بر آن کاغذ نوشته که چهل روز
بایستادی تا دزد ترا بدست آوردند و درخت تو بنزد تو رسید این چهل تنگ مشرد
چهل روز انتظار تست چون بولایت خودرسی باند که آیا شکایت کنی -

و ازین حکایت معلوم میشود که ملوک رفیع المقدار را در باب دفع دزدان و
 راهزنان اهتمام بسیار بوده پس والی عادل باشد که راهبها را از خوف
 دزدان و راهزنان بسطوت سیاست امین سازد و هر که در راه بایند و آزار
 مستعرض سلمانانی گردد و او را به نکال و عقوبت عبرت دیگران گرداند ^{نظم}

بهر دست دزد و سر راهزن	که امین شود راه هر مردود
چو راه گشت امین شود کاروان	ز بهر تجارت بهر سواروان
وزان سوبه نفع یابند خلق	و مادم بهر سوشتا بند خلق
شود شهر معمور و دره نیز هم	ز آینه دل رود رنگ عنم

دوم رنود و خوزیز و او باشد فتنه انگیز در بلاد و قریه بخیره رونی
 و تند خونی دست تعرض بهال و فرزند مردم دراز کنند و کسی بجهت تحقیر
 حال معترض ایشان نشود و جز ^{همه} حاکم صاحب قدرت را برایشان دست نباشد
 پس قلع و قمع ایشان ضرورتست و در اخبار آمده که شهر حلب رنود و او باشد
 بسیار شدند و مردم از ایشان تنگ آمده نزد سلطان مصر ^{برکنه} را خواهی گویند -
 سلطان حاکمی مصلح نام فرستاد تا بدفع رنود و او باشد اشتغال نماید مصلح بیا
 و بعضی ازان مفسدان را سیاست کرد آن جماعت منزع شدند و از کاریکه میکردند
 باز ایستادند حال بدان رسیده و کار بدان انجامید که ملک در جامع مسجد نمازگذار
 در پیش محراب و بی نوشتند که اے مصلح خود را مرخجان که ما ازان حبس ایم
 که اگر یک تن را بکشی ده دیگر سر برارند و ما کشتن خود را فخر خود میدانیم

و از آن هیچ عار نداریم - نظم -

عاشقیم کشته شدن اعتباریاست	شمشیر عشق تیز زنگ فرار یاست
بے زخم تیغ عشق ز عالم نیر ویم	بیرون شدن ز معرکه بیز خم عاریاست

ممکن که توان کشتن مابه تنگ آئی - و ما از کشتن خود به تنگ نیایم مصلح که
این خط بر خوانند است که با ایشان از در حیل و تدبیر در می باند آمد فرمود
تا در زیر خط ایشان نوشتند که ما مردانگی و فرزانی شادانستیم یکدیگر و چیتی
شمارا با یکدیگر معلوم کردیم - فرد -

در جگه داری و سربازی شمارا مثل نیست	بر چنین مردان یکدل آفرین باد آفرین
-------------------------------------	------------------------------------

حالا از هر چه رفت پشیمانیم و مقام عذر خواهی در آمده در صد تربیت
و تقویت ایشانیم و السلام - حضار مجلس ازین سخن متعجب شدند و او در خلا و
تعریف و توصیف یتیمان و رندان مشغول شد و دست از حبس و قید و قفل
ایشان گویا که میگردد و زاعمان و اشرف شهر نزدیک دے آمده خواستند
که در باب او باش سخن گویند او برایشان سبقت گرفته شود که اے عزیزان ما از
کشتن آن جوانان پشیمانیم و بنایت حیف است مردم دلیر و جالاک را کشتن چه
در هر قرن ازین طایفه اند که پیدا میشوند و من امروز بدیشان محتاجم که اهل قلع
روم باغی شدند و مراد دفع ایشان مردان ری میباید شما اگر مو اواریند جماعتیکه پیشوا
و سران این قوم اند بنزد من آرید تا بنظر تربیت ملحوظ و از اثر تقویت محفوظ سازم نظم

ازین ناداران باهوش و تنگ	کے را که بنیم سزاوار جنگ
--------------------------	--------------------------

بگڑون گردان رسا نم سرش

دہم مرکب و جوشن و مغفر مش

اکابر طلب گفتند کہ سردار و پیشکار ایشان پیر لیسیت یا چہار لیسر و محالہ در پے کسب و
کار سے رفتہ اند و از سطوت سیاست شہما گوشت گرفتہ اند مصلح لفرمود تا ایشان را طلبیدند
و تعظیم بسیار و تملط بشمار نمودہ جامہ دار کی خود را بدان پیر داد و لیس اولی بار گاہ لفر
زندگیاں او از زانی داشت و ہمہ را خلعت دادہ بعنائیت و عاطفت مستمال ^{چو عاری ۱۲} کردہ اند بعد
از چند روز کہ خاطر ایشان مطمئن و دل ایشان از جانب حاکم ایمن شد مصلح لفرمود کہ
مراتب جمع مردان خوئوار عیار پیشہ احتیاج ست تا ایشان را تربیت کنم شہما این جماعت
را می شناسید ہر کرا دانید کہ از دست وے کاری آید و معہ کہ محسب را
میشاید بیدارید تا خلعت دہم و ایشان را بدخواہ ایشان تقویت کنم پدر و فرزندگیاں
بعنائیت خوشدل و شادان بیرون آمدند و از اطراف و جوانب سی صد یتیم جہار و رند
خوئوار در ہم کشیدہ نزد وے آوردند فرمود کہ ایشان را سند و ابیارید کہ خلعت ہامہ بیا
شود و ہم در زمان فرمود تا نحیاطان را طلبیدہ سی صد جامہ بتکلف بریدند و بدو ختن
مشغول گشتند ملازمان در گاہ وے داعیان شہر و ولایت در عایا ہمہ درین کار حیران
کہ او را سلطان مصر ہدفع ایشان فرستادہ و ادب خلعت امر سلطانی دست ایشان
را تنوی میدار و بیت

بجائے زہر شکرے پیشا ند

بجائے خار گلبن مے نشاند

اما چون شب درآمد سی صد مرد لیگانہ فرزانہ مردانہ را مقرر کرد کہ سلاح پوشیدہ در جامہ
خانہ منتر صد الیتادہ باشند کہ چون رفو بدانجا بر اسے جامہ پوشیدند در آیند ہر یکے را

بقتل رسانند روز دیگر که آن جماعت آمدند و دست بوس کردند اشدت شده که بجای
خانه روند و خلعت پوشیده بیرون آیند و صف خدمت برکشیده کمر ملازمت بر میان
هوا داری بربندند در آمدن بجای خانه همان بود و بقتل رسیدن همان پیر را با چهار
پسر نیز کشتند و سرهای آن قوم بے سر انجام را بر نیزه کرده گرد شهر بگردانیدند و
عرصه آن ولایت از شر و فساد ایشان پاک شد **میریت**

بداندیش مردم سر افکنده به | درخت بد از یخ بزمیر کننده به

سوم متمکاران دل آزار که در تیرگی الظلم ظلمات کوم القیامت در مانده قصد مال و منال
مسلمانان کنند از تهیدید الا لعنة الله علی الظالمین نیندیشند و نه از عقوبت خدای
تعالی ترسند و نه از سیاست سلطان پاک دارند دفع چنین کسان بر پادشاه واجب
ست تا اثر شامت او بملکت نرسد و نتیجه و خامت عاقبت او در آن ولایت ظهور
نکند که خامت ظلم و خیمست و جزای ظالم عذاب الیم **شعوی**

کار ظالم ملک ویران کردن است | عالمی را دیده گریان کردن است
اس بناده تیر ظلم اندر کماک | کے ز شمشیر بلا یا بے امان

اما قسم دوم که واجب المنع اند طائفه باشند بصفتها می ناستوده معروف و بسیرت های
نالیندیده موصوف و بهر آئینه ملاقات و مقالات ایشان اهل دولت را زیان دارد
یک از آنها سخن چینیان اند که باغبان دروغ و راست میان جمع کرده و فتنه
بر انگیزند و دشمنان را با یکدیگر دشمن سازند و در حدیث آمده که

سنة ظلم تاریکیان بین روز قیامت کی است آگاه بود لعنت خدایکی بے ظالمیوں پر

سخن چین در بہشت ز رو و حق سبحانہ تعالیٰ در تورات با حضرت موسیٰ علی نبینا و علیہ السلام
گفت کہ اے موسیٰ روز قیامت مرد سخن چین را بینی کہ بر پیشانی او نوشتہ کہ اَلْیَسَّ
مِنْ رَحْمَةِ اللّٰہِ اَوْنَا امید است و بے بہرہ از رحمت خداوند خدا سخن چین را در قرآن مجید
فاسق خواندہ است آنجا کہ میفرماید اَلْحَجَّ جَاءَ کُمْ فَاَسْقَیْنٰہُ اَلْحَیَّ وَبَنَدِیَّانَ گفتم کہ
چون کسی نزد تو خبر آورد کہ ترانہ آن چین گفت یا بھاشے تو چنین کردی بر تو شش چیز واجب
باشد اول آنکہ او را راست گوے ندانی کہ حق سبحانہ تعالیٰ او را فاسق گفتہ است
و سخن فاسق راست نباشد دوم آنکہ او را منع کنی از نیمہ کہ آن منکرست و نہی
منکر واجب است سوم آنکہ او را دشمن داری از بہر آنکہ خدا او را دشمن میدارد چنانچہ
در خبر آید کہ دشمن ترین دشمنان نزد خدا اے تعالیٰ آنہا اند کہ بسخن چینی لغات
میان دوستان افکنند چہارم بہرادر مومن گمان بد مبری کہ بعضی گمانہا بوزر و دہال
میکشد پنجم تجسس آن خبر نگنی کہ تجسس مہنی عنہ است ششم ہر چہ
سخن چین گوید چنان کنی و اصل آنست کہ سخن چین را نزد خود راہ نہ ہی و مطلق سخن
اورا گوش نکنی **نظم**

سخن چین را مدہ در نزد خود جائے	کہ در یکدم کند صد فتنہ بر پائے
سخن چین را مکن نزدیک خود رام	کہ بد گوید ترا ہم در سر انجام

آوردہ اند کہ یکے از خواجگان اصفہان غلامے را میخرید فروشنده گفت غلام من عیبی
دارد کہ سخن چین است خواجہ گفت سخن چین غلام چہ خواهد بود او را بخشہ بید

۱۰ نامید بہ رحمت خدا ۱۱ است اے تمہارے پاس کوئی فاسق خبر لے کر ۱۲

چون روزی چند برآمد این غلام که بانوراکفت خواجہ من ترا دوست نمیدارد و زنی دیگر
خواست که بانورازین سخن متغیر و متاثر شد غلام دید که سخن او کارگر آمد و تیرتد بیر فاسد
او به نشانه رسید گفت میخوایی که ترا دوست دارم ^{آخرید بر ۱۳} گفت آری میخوایم غلام گفت من طلسم
میدانم و افسون نهیست محبت یاد دارم چون خواجہ بنجد استره نیز بر دار و از موهای که زیر
محاسن او دست قدری بدست آرد بمن ده تا افسون کنم و محبت ترا در دل وے افکنم
زن برین عزیمت را سخ شد و گفت البته امروز چنین خواهم کرد پس غلام نزدیک خواجہ آمد و
گفت اے خواجہ حق نان و نمک در میان ست و من خبر شنیده ام ترا آگاه میسازم
تا از خود غافل نشوی خواجہ گفت آن چه خبر ست غلام گفت زن تو دوستی دارد و قصد بلاء
تو کرده است اگر خواهی که راستی سخن من بدانی چون بخانه روی خود را بخواب ساز و بنگ
که چه می بینی مرد بخانه رفت و طعام چاشت تناول نموده تکیه بگرفت و خود را بخواب
ساخته دیده تر صد به کشاد زن پدیداشت که خواجہ در خواب ست استره بدست گرفته
بیامد و محاسن خواجہ بالا گرفت تا موئے چند بتراشد خواجہ دیده باز کرد و آن حال مشاهده نموده
پنداشت که زن قصد کشتن او دارد در حین دست زن محکم بگرفت و استره از دست وے
لبت و سرش باز کرده برید اولیای زن را خبر شد خواجہ را بگفتند و بقصاص وے بگشتند
و بشوئی آن غلام سخن چنین خاندنسان آن عزیز فرما شد **لظم**

میان دو کس جنگ چون آتش ست	سخن چین بد بخت بیزم کش ست
سیه چاه مردان درون لبسته پائے	به از فتنه بر زن زجائے بجائے
سخن چین را تو انم حیلہ کردن	قطعه که اول تا نگویم او چه چیدند

ولیکن مغتری را پس نیایم که اواز خود سخن می آفریند

دیگر غمازان اند که دیدار ایشان نادیدنی و گفتار ایشان ناشنیدنی است **بیت**

ندیدم ز غماز سرگشته تر نگویند طالع و بخت برگشته تر

در آثار آمده که غماز حلال زاده نباشد آورده اند که در نبی اسرائیل خنک سالی پدید آمد و آثار قحط ظاهر شد حضرت موسی علی نبینا و علیه السلام با اشرف بنی اسرائیل باستیصار برودن رفتند و چهار شبانه روز دعا کردند اثرا اجابت پدید نیامد موسی علیه السلام بنالید که الٰهی چهار شبانه روز است که دعای کنم و مستجاب نمیشود خطاب آمد که اگر چهل شبانه روز دعا خواهی کرد با اجابت نخواهی رسید زیرا که در قوم تو غمازی است که پشومی او نمیگذارد که دعا بمحل اجابت رسد موسی علیه السلام فرمود که ندایا بمن بگو که آن غماز کدام است تا او را توبه دهم نداری سید که من غماز را دشمنم چگونه غمازی کنم تو تمام قوم خود را بگو تا از غمازی توبه کنند و نیز در آن توبه کند موسی علیه السلام بفرمود تا همه قوم توبه کردند حق تعالی باران داد و ساطین سرفراز مطلقا گوش لبخن غماز نکرده اند و این جماعت را دشمن داشته اند در **حکایات آمده** که پادشاه بیکی را تربیت میکرد گفت اگر نمیخواهی که روز بروز کار تو بالاگیرد دو ساعت لم ساعت مرتبه توبه بفرمای و نزد من از همه ملازمان مقرب تر باشی باید که سه کار نکنی اول دروغ نگوئی که در دغلو در چشم مردم خوار و بمقدار باشد دوم مراد پیش من ستائش مکن که من خود را به از تو کمید انم سوم سعایت منما و از غمازی پرهیز باشی و بدی

سپاه در رعیت پیش من مگو که چون من بدی ایشان بشنوی با ایشان بدشوم و خب
 بدی من یا سپاه در رعیت چون ظاهر گردد ترسان شوند التجا بدیگر کنند و پادشاه
 دیگر طلبند و خلل ازین جهت بملک من راه یابد **نظم**

بر آید ز غماز عالم بهم	خلل را یابد به خیل و حشم
ز غماز گردد دجهان سرنگون	که ناپاک جانست و تیره درون
چو غماز را دیدی اندر زمان	به تیغ سیاست بهرش زبان

آورده اند که نوشیروان روزی مجلس آراستایک از ملازمان نوشیروان شخصی را
 پیش دے غمازی کرد و نوشیروان گفت این سخن را تحقیق میکنم اگر راست است ترا
 بسبب غمازی دشمن خواهم گرفت و اگر دروغ است ترا بجهت آن عقوبت خواهم
 کرد اگر توبه میکنی از تو خواهم در گذرانی گفت توبه کردم نوشیروان گفت من
 عفو کردم **نظم**

هر که غمازی کند نزد یک شاه	هم بنزد شاه گردد در و سیاه
عالمی در آتش دگود اعدا زد	که خدای خلق خشنودند از او

آورده اند که یک روز عیسی بن مریم سعایت قصه نوشت بمعتصم خلیفه که فلان کس از
 معارف وفات یافته و از دماغ خیلیر مانده و یک پسر دارد طفل را اگر فرمان شود تا کفایت
 طفل بگذارد و باقی برسم قرض بخزانده بسیارند تا چون بزرگ شود بدو تسلیم نمایند
 حالا خزانه داری و نفقه باشد معتصم بر پشت رقع او نوشت لعنه بی که ترجماش
 انیست که متونی را خدا بیا مرزد و بد مال و میراث برکت کناد و تسیم را

به نیات خیر و در شاد باد و غماز بلغت خدا گرفتار باد **فشنوی**

مشو غماز کس نزدیک سا جان	بترس آخر ز آو بے گنا جان
--------------------------	--------------------------

کر آہ بے گناہان سخت گیرد | بے کس راز تخت و بخت گیرد

بترس آخر زائے بے گناہان

بلے کس راز تخت و بخت گیرد

و دیگر گروه صاحب عرض اند که در هر چه کنند و گویند عرض داشته باشند از روی
اخلاص و هواداری سخن بعارض رسانند بوشنگ ملک در وصایا فرموده که از متابعت
و موافقت اصحاب اعراض دامن اعراض و احتراز در باید چید که صاحب عنده صان از
سر و ^{باز} معنی ^{باز} فاف هواخواهی زنند و بجا هر حسنات را در شیشه شیئات کشند و
فعل جمیل و کردار نیکو در کسوت قبیح و صورت زشت باز نمایند ^{لفظ}

مدد راہ صاحب غرض پیش خویش

کہ اوجھلہ تثر و پیر و مکر و فن سست

۱۰ صاحب غرض می شود پسند ریش

په وړون دوستدارو د ډډې د نښمن ست

و چون معلوم شد که غرض گویان بتزویر است که تدبیر نام کرده اند بدی را به نگوئی برگذارند
 و خوبی را بزیشتی در شمار آورند پس بے تحقیق سخن ایشان را حکم نبایند نمود و در
 تفحص کلام این قوم مبالغه تمام باید نمود ^{ملاحظه} مشنوی

چهار باب فرض لب بر کشایند

ایکلی تاسخن رودشن نگرود

تکونی رابزشتی مے نما ٹیند

کے ہائیڈروکسی پیرامننگلر

اسکندریہ سے آئے اسطو پر سید کہ ملازمت ملوک را کدام ملائعہ موافق اند و کدام فرقہ و
لائق حکیم فرمود کہ لائق خدمت ملوک کہے ست کہ امین باشند نہ خائن نہ یہ کہ امانت
سبب عزت ست و خیانت موجب مذلت و امانت و قانع باشد نہ
بے خواری

طامع کہ قناعت گنجے ست بیکران و طمع رہی ست بے پایان بیت

مردقانع بنبرگوار بود	طامع البتہ خواہد زار بود
----------------------	--------------------------

دیگر بایده که نیکو گوے باشند بیب چوے که آدمی به نیکو گوئی بهمه حال محبوب و مقبول و بیب چوئی نزد همه کس مردود و مخدول باشد و بایده که کار کننده باشند لاف زننده که مرد مضاف محترم است و صاحب لاف و گزاف متهم و بایده که موافق باشند منافق که نتیجه وفاق مسر و فاست و ثمره لغات جو رجفایر طریق سنت باشد نه به راه بدعت که تائید سنت آدمی را بر وضه جنان می برد و داعی بدعت را به باویه ضلالت و شتباعت می افکند بایده که ملوک بهفت طائفه را در خدمت خود راه دهند ^{بیانی} ^{نام از سحر} ^{۱۲} ^{۱۳} ^{۱۴} ^{۱۵} ^{۱۶} ^{۱۷} ^{۱۸} ^{۱۹} ^{۲۰} ^{۲۱} ^{۲۲} ^{۲۳} ^{۲۴} ^{۲۵} ^{۲۶} ^{۲۷} ^{۲۸} ^{۲۹} ^{۳۰} ^{۳۱} ^{۳۲} ^{۳۳} ^{۳۴} ^{۳۵} ^{۳۶} ^{۳۷} ^{۳۸} ^{۳۹} ^{۴۰} ^{۴۱} ^{۴۲} ^{۴۳} ^{۴۴} ^{۴۵} ^{۴۶} ^{۴۷} ^{۴۸} ^{۴۹} ^{۵۰} ^{۵۱} ^{۵۲} ^{۵۳} ^{۵۴} ^{۵۵} ^{۵۶} ^{۵۷} ^{۵۸} ^{۵۹} ^{۶۰} ^{۶۱} ^{۶۲} ^{۶۳} ^{۶۴} ^{۶۵} ^{۶۶} ^{۶۷} ^{۶۸} ^{۶۹} ^{۷۰} ^{۷۱} ^{۷۲} ^{۷۳} ^{۷۴} ^{۷۵} ^{۷۶} ^{۷۷} ^{۷۸} ^{۷۹} ^{۸۰} ^{۸۱} ^{۸۲} ^{۸۳} ^{۸۴} ^{۸۵} ^{۸۶} ^{۸۷} ^{۸۸} ^{۸۹} ^{۹۰} ^{۹۱} ^{۹۲} ^{۹۳} ^{۹۴} ^{۹۵} ^{۹۶} ^{۹۷} ^{۹۸} ^{۹۹} ^{۱۰۰} ^{۱۰۱} ^{۱۰۲} ^{۱۰۳} ^{۱۰۴} ^{۱۰۵} ^{۱۰۶} ^{۱۰۷} ^{۱۰۸} ^{۱۰۹} ^{۱۱۰} ^{۱۱۱} ^{۱۱۲} ^{۱۱۳} ^{۱۱۴} ^{۱۱۵} ^{۱۱۶} ^{۱۱۷} ^{۱۱۸} ^{۱۱۹} ^{۱۲۰} ^{۱۲۱} ^{۱۲۲} ^{۱۲۳} ^{۱۲۴} ^{۱۲۵} ^{۱۲۶} ^{۱۲۷} ^{۱۲۸} ^{۱۲۹} ^{۱۳۰} ^{۱۳۱} ^{۱۳۲} ^{۱۳۳} ^{۱۳۴} ^{۱۳۵} ^{۱۳۶} ^{۱۳۷} ^{۱۳۸} ^{۱۳۹} ^{۱۴۰} ^{۱۴۱} ^{۱۴۲} ^{۱۴۳} ^{۱۴۴} ^{۱۴۵} ^{۱۴۶} ^{۱۴۷} ^{۱۴۸} ^{۱۴۹} ^{۱۵۰} ^{۱۵۱} ^{۱۵۲} ^{۱۵۳} ^{۱۵۴} ^{۱۵۵} ^{۱۵۶} ^{۱۵۷} ^{۱۵۸} ^{۱۵۹} ^{۱۶۰} ^{۱۶۱} ^{۱۶۲} ^{۱۶۳} ^{۱۶۴} ^{۱۶۵} ^{۱۶۶} ^{۱۶۷} ^{۱۶۸} ^{۱۶۹} ^{۱۷۰} ^{۱۷۱} ^{۱۷۲} ^{۱۷۳} ^{۱۷۴} ^{۱۷۵} ^{۱۷۶} ^{۱۷۷} ^{۱۷۸} ^{۱۷۹} ^{۱۸۰} ^{۱۸۱} ^{۱۸۲} ^{۱۸۳} ^{۱۸۴} ^{۱۸۵} ^{۱۸۶} ^{۱۸۷} ^{۱۸۸} ^{۱۸۹} ^{۱۹۰} ^{۱۹۱} ^{۱۹۲} ^{۱۹۳} ^{۱۹۴} ^{۱۹۵} ^{۱۹۶} ^{۱۹۷} ^{۱۹۸} ^{۱۹۹} ^{۲۰۰} ^{۲۰۱} ^{۲۰۲} ^{۲۰۳} ^{۲۰۴} ^{۲۰۵} ^{۲۰۶} ^{۲۰۷} ^{۲۰۸} ^{۲۰۹} ^{۲۱۰} ^{۲۱۱} ^{۲۱۲} ^{۲۱۳} ^{۲۱۴} ^{۲۱۵} ^{۲۱۶} ^{۲۱۷} ^{۲۱۸} ^{۲۱۹} ^{۲۲۰} ^{۲۲۱} ^{۲۲۲} ^{۲۲۳} ^{۲۲۴} ^{۲۲۵} ^{۲۲۶} ^{۲۲۷} ^{۲۲۸} ^{۲۲۹} ^{۲۳۰} ^{۲۳۱} ^{۲۳۲} ^{۲۳۳} ^{۲۳۴} ^{۲۳۵} ^{۲۳۶} ^{۲۳۷} ^{۲۳۸} ^{۲۳۹} ^{۲۴۰} ^{۲۴۱} ^{۲۴۲} ^{۲۴۳} ^{۲۴۴} ^{۲۴۵} ^{۲۴۶} ^{۲۴۷} ^{۲۴۸} ^{۲۴۹} ^{۲۵۰} ^{۲۵۱} ^{۲۵۲} ^{۲۵۳} ^{۲۵۴} ^{۲۵۵} ^{۲۵۶} ^{۲۵۷} ^{۲۵۸} ^{۲۵۹} ^{۲۶۰} ^{۲۶۱} ^{۲۶۲} ^{۲۶۳} ^{۲۶۴} ^{۲۶۵} ^{۲۶۶} ^{۲۶۷} ^{۲۶۸} ^{۲۶۹} ^{۲۷۰} ^{۲۷۱} ^{۲۷۲} ^{۲۷۳} ^{۲۷۴} ^{۲۷۵} ^{۲۷۶} ^{۲۷۷} ^{۲۷۸} ^{۲۷۹} ^{۲۸۰} ^{۲۸۱} ^{۲۸۲} ^{۲۸۳} ^{۲۸۴} ^{۲۸۵} ^{۲۸۶} ^{۲۸۷} ^{۲۸۸} ^{۲۸۹} ^{۲۹۰} ^{۲۹۱} ^{۲۹۲} ^{۲۹۳} ^{۲۹۴} ^{۲۹۵} ^{۲۹۶} ^{۲۹۷} ^{۲۹۸} ^{۲۹۹} ^{۳۰۰} ^{۳۰۱} ^{۳۰۲} ^{۳۰۳} ^{۳۰۴} ^{۳۰۵} ^{۳۰۶} ^{۳۰۷} ^{۳۰۸} ^{۳۰۹} ^{۳۱۰} ^{۳۱۱} ^{۳۱۲} ^{۳۱۳} ^{۳۱۴} ^{۳۱۵} ^{۳۱۶} ^{۳۱۷} ^{۳۱۸} ^{۳۱۹} ^{۳۲۰} ^{۳۲۱} ^{۳۲۲} ^{۳۲۳} ^{۳۲۴} ^{۳۲۵} ^{۳۲۶} ^{۳۲۷} ^{۳۲۸} ^{۳۲۹} ^{۳۳۰} ^{۳۳۱} ^{۳۳۲} ^{۳۳۳} ^{۳۳۴} ^{۳۳۵} ^{۳۳۶} ^{۳۳۷} ^{۳۳۸} ^{۳۳۹} ^{۳۴۰} ^{۳۴۱} ^{۳۴۲} ^{۳۴۳} ^{۳۴۴} ^{۳۴۵} ^{۳۴۶} ^{۳۴۷} ^{۳۴۸} ^{۳۴۹} ^{۳۵۰} ^{۳۵۱}

<p> </p>	<p> </p>	<p> </p>	<p> </p>
<p> </p>	<p> </p>	<p> </p>	<p> </p>
<p> </p>	<p> </p>	<p> </p>	<p> </p>
<p> </p>	<p> </p>	<p> </p>	<p> </p>
<p> </p>	<p> </p>	<p> </p>	<p> </p>
<p> </p>	<p> </p>	<p> </p>	<p> </p>

و غائله حسد از جمله مفاسد عادیست است از انجمن که نفس حسی و لغایت خبیث است و
بدی ۱۲
او با هم اصحاب نفوس خبیثه را در زیر وال نعمت اثر تمام باشد ازین سبب حق سبحانه و تعالی
فرمود که دامن شر جاسد او احسد یعنی پناه آرند بخدا که از ضرر جاسد در حدیث آمده که
بدی ۱۳
حسد جنات بنده را میخوانند تا چیز میگردد مانند چنانچه آتش بهیرم را و فی نفس الامر
حسد ذلیل ترین صفت و خوارترین خلقت است و اصلا از دنیا پرستی همت و خوا
نخواستگی ۱۴
ست طبیعت در وجود آید که متناهی جل اندواز نیجااست که اظهار این صفت به
نقصان عقل دلیل روشن ست نه بینی که حدود همیشه از راحت غیره و مشقت باشد بیت
کمی ۱۵

درین غصه جان مید بد مرد کے	بهر چه که دارد وجود آن یکے
----------------------------	----------------------------

ازین نوع هر ساعت هزار شربت در بر آلودنم و غصه بخرج میکنند و هر جا که پائے
نشاط بر زمین نهاده و دست حسرت بر سر میزنند و مثله مشهور است که کفی للحسود
خنده نظم

خود را خدا و بس ست در عالم	که در بلاد غم در پنج داردش مردم
خود بد و گران آتش بر افسرد و زد	چو نیک در رنگی خود و دران میان سوزد

و در باب بلاک خود بجهاد حکایت آورده اند که در زمان اسکندر جانور پدید آمد
به هر که چشم و افتادی فی الحال پاک گردیدی اسکندر چند آنکه از حکما چاره جوئی
کرد هیچکس چاره آن ندانست و دفع این غائله ^{برای} هیچ نوع نتوانست باخره ارسطاطالیس
بعد از تامل بسیار فرمود که من چاره انگنختم و تند ^{برای} میری کردم که این بلا من دفع شود
و این آفت از خلق منقطع گردد پس بفرمود تا آئینه ساختند بمقدار آنکه آدمی
در پس آن مخفی تواند بود و گردونی ترتیب داده آئینه هم پیش گردون است و خود در
پس آئینه بر گردون نشست ^{گاردی} گردون را روی بدان موضع کرد که آن جانور بود جانور
چون بوی آدمی شنید بدان طرف متوجه شد و نظرش به آئینه افتاد و صورت خود را
دید و چون نزدیک گردون رسید بیفتاد و بمرد اسکندر را از آن حال آگاه کردند و متعجب
شد و از حکیم پرسید که درین کار چه حکمت بود گفت اے ملک جهانویسے را بعد چندین
سال در عالم از قدرت الهی بواسطه بخارات متعظنه که در زیر زمین محتبس بود حالا
بر روی زمین پیدا شده و در چشم او زهر قاتل است که نظر بر هر چه افتد فی الحال

ہلاک شود من آئینہ پیش وے بر دم تا چون نظروے بر آئینہ افتد عکس آن بوسے راسخ شود
 و آخر آن در وے سرایت کند و کمیرد اسکندر حکیم را دعا گفت و این حکایت بعینہ
 حال صورت است کہ مشرخصد او ہم بہ و باز گردد بد و راجع شود چنانچہ لعبر فی آوردہ النار
 تا کل نفسہا ان لم یجد خطبا تا کلہ یعنی آتش کہ ہمیرم نیابد خود را میخورد تا این ہیچ نماند
 و دوم از آنہا کہ ہمزاء از محبت ملوک نیستند کسانے اند کہ بخیل و ممسک باشند چہ
 بخیل مرزد و خلق و مغبوض ایشان ست چنانچہ سخا پوشندہ عیبہا ست و بخل پوشندہ
 ہنر ہاست و گفتہ اند ^{لفظ} ^{ہم}

مرد ہر چند در ہنر کو شد	بخل آن جملہ را فرو پو شد
از لیجان شمس دل بگہ بزد	وزر کہ یمان پاک جان آمد بزد

در جماع الاحکام آوردہ اند کہ سلاطین مردم بخیل را ملازم خود نسا رند کہ از ایشان
 خجالت رسد چنانچہ منقول ست کہ عمرو بن لیث وکیل داشت مردے بخیل بود و تہ
 میوہا را سرا بہر عمر و گفت میوہ ہر کجا یا بید بخیرید و خرچ کنید روزے عمر و جتنے ساختہ
 بود و محفلے آراستہ در آن محفل رسولان کہ از اطراف و جوانب رسیدہ بودند ہمہ جمع آمدند
 و مجموع اسباب ضیافت مرتب و مہیا بود و جز میوہ کہ بسیار اند کے بنظر آمد عمر و وکیل
 خود را گفت میوہ بسیار بیا راواند کے بنظر آورد عمر و را این حرکت بد آمد گفت برو
 میوہ بیا رگفت میوہ متعفن و بوسیدہ مانده است اگر کوئی بیا درم عمر و بغایت
 منفعل شد اورا از وکالت عزل کرد بار ہا میگفت کہ آن ممسک مرا الفعالی داد
 کہ ہرگز تدارک آن نمی توانم کرد ^{پیت}

عصبی نبود ز نخسل بدتر

نزدیک اکابر مفسد در

سوم از ان جماعت که لائق ملازمت نیستند مردم دون همت سفله باشند و چون
 همت سلاطین عالی بایمید پس مردم دون و سفله در خدمت ایشان نشایند و سفله از
 ممسک و نخیل بدتر باشد زیرا که نخیل آن باشد که کرم ندارد با کس اما از مال خود و بهره
 دارد و ممسک آنست که خود نخورد و با کس کرم نکند و سفله نه خود نخورد و نه بکس کرم کند
 و نخواهد که کس با کس کرم کند آورده اند که پادشاه بی یو و بنفایت جو انمرد و بخشنده
 روزی هلیکه از نزدیکان خود فرمود که مرا آرزوست که صد هزار درم بیکه به بخشم تو
 چه میگوئی گفت این مقدار مال بسیارست این مبلغ به صد کس بسست گفت اگر
 نصف ازین عطا کنم چون باشد گفت هنوز بسیارست گفت شش توان بخشید گفت
 هنوز یارست گفت در ربع چه میگوئی گفت هنوز ربع در کثرت دارد و القصد
 بر عشر قرار داد که صد هزار درم باشد گفت اگر چه بسیارست مگر بیک کس هیباید
 داد پادشاه فرمود که اے بیه دولت من میخواستم که این مبلغ بتو از رانی کنم خود را محروم
 ساختی و مرا از سخاوت باز داشتی آن مرد قهقریه در آمد که اے ملک من خطاکرم
 سلطان از کرم خود نگذر و سلطان فرمود تو سفله نه لائق عقوبت نه قابل عطیت هم خود
 راز بیان دادی و هم مرا زریان من آنست که اگر آنقدر مال بتو بخشیدم در سخاوت
 علم شد می تا القراض ادوار صیت کرم و مردت من باقی مانده و زریان تو
 انبست که از چندین مال محروم شدی اکنون صد هزار درم که بخش خود و مدان قرار
 دادی بستان و دیگر در مجلس ما چنین سفلگی مکن نظم

سفلہ خواہد دگرے را بکام	خس نگذارد لگے را بحبام
سفلہ سیر رود و بد شد	خاک سیر بر سر هر سفلہ باد

چهارم از آن غیبت گرانند که ذکر هر کس در میان آید خواهند که از مساوی آن چیز باز گویند که اگر آن بیان واقع است غیبت باشد و اگر غیر واقع است هم بهتان باشد و هم غیبت و در خبر آمده که که عقوبت غیبت از زنا سخت تر است حق سبحانه و تعالی در قرآن مجید فرموده باید که بعضی از شما بعضی را غیبت نکنند آیا دوست دارد کسی که گوشتش برادر مرده خود را خود و این غایت تندید است و از این جامعلوم میشود که غیبت گویان مانند مرد را بخوار باشد و هر که را تحت انسانیت دارد از مرده پیر میزد و از از مردار بگندید و پست

از غیبت مردمان به پیر بهینر	وزنیم عیب جوئے بگرینر
-----------------------------	-----------------------

آورده اند کسی که از پیغمبر ان غیر مرسل بود چیزی را در خواب بدو می نمودند و ندای شنیدند شبی در خواب دید که چون با مداد بر بنیزی در فلان صحرای گذر کن نخستین چیزی که ترا پیش آید بخور و دوم چیزی که بینی پنهان کن و سوم چیزی که در پیش آید لنگا بدارد چهارم را ناله می دهد مگر دان و پنجم چیزی که در نظر در آید آن دیگر نیز چون با مداد شد برخواست و بدان صحرای که مامور بود روان شد اول چیزی که پیش آمد کوهی بلند بزرگ سیاه رنگ بود آن پیغمبر متحیر شد که این لقمه را چگونه توان خورد اما چون حکم خداوند است از آن چاره ننارم بطرف کوه روانه شد که کوه را بخورد و چون نزدیک رسید دید که کوهی بدان عظمت لقمه خرد شده است و آن را

بر داشت و بخورد شیرین تر از انگبین و خوشبو تر از مشک شکر خدای تعالی بجای
 آورد و از آنجا پیش رفت طشتی دید زرین برآه افکنده گفت مرا امر کرده اند که این را
 پنهان دار پس زیر زمین حفزه کند و پنهان کرد و خاک بسیار بر بالائی او ریخت و
 بگذاشت و بر وقت هنوز دو قدم ^{گرفت} نرفته بود که دید آن طشت بر دوش زمین سست دیگر
 باره بیامد و حفزه دورتر کند و پنهان ساخت هنوز فارغ نشده بود که دیگر آن طشت
 بر دوش زمین دید سوم بار در آن خاک آن مبالغه زیاده نمود باز ظاهر گردید پیغمبر با خود
 گفت مرا گفته بودند که پنهان کن من کار خود کردم و آنچه فرموده بود عندیکه آوردم
 از آنجا در گذشت مرخصی دید که از بازگشتی بر آسان شده بشتاب می پزد گفت
 یا بنی اللہ مرا نگاہدار که دشمن در قفای من ست پیغمبر او را در گم بیان خود پنهان
 کرد فی الحال باز خشم آورد و گرسنه بر سید گفت یا بنی اللہ امروز همه روز در طلب
 این صید بودم صید من پناه بتو آورد و من لغایت گرسنه ام مرا نا امید کن
 از روزی من پیغمبر با خود گفت بمن گفته اند که این را نگاہدار و دیگر را نا امید نگذار
 اکنون چه کنم کار به کشید و قدری گوشت از آن خود بردید و لبوئی باز انداخت
 باز گوشت را برداشت و مرغ را بگذاشت آن پیغمبر پیشتر شد مردار دید
 افتاده و گنده شده از دوش بگریخت اما چون شب در آمد پیغمبر حناجات کرد
 آتشی آنچه فرمودی بجای آورد و حکمت اینها مرا معلوم کرد و آن نداد رسید که آن کوه
 عظیم که دیدی و یک لقمه شد و بخوژی آن خشم سست اول عظیم نماید و چون بخوردی
 شیرین تر از همه شیرینهاست دوم آن طشت زرین که بر چند پنهان

میکردی آشکار نشد خیرست هر چند کسی خواهد که نیکی را مخفی بدارد البته ظاہر عیش و دوان
 سوم را معنی آنست که هر که پناه بنوا آید و در پناه گیرد و هر کس ترا امین کند خیانت
 در امانت وفاداری معنی چهارم آنست که چون کسی از تو چیزی طلبد جهد کن تا
 حاجت او بر آید و اگر دانی پنجم آن مردار گوید که دیدی غیبت یو درینها را از غیبت یگانه
 که غیبت که فارغ نیک را باطل گرداند **نظم**

مران غیبت هیچ کس بر زبان	که طاعت از غیبت فتنه در زبان
بهر غش طاعتی کم شود	از غیبت گری کار بر هم شود

و صحبت با ملوک باید که از پوست غیبت در دهستان کوئی پاک باشد چنانچه گفتن غیبت
 حرامست و شنیدن آن نیز روا نیست که عذاب غیبت شنونده برادرست با
عذاب غیبت کنند و بیت

آتش و زبان در ره غیبت منه	از بد کس گوشتش در بان پاک به
---------------------------	------------------------------

و قبل ازین نکته در باب غیبت گفته بودم پنجم از کسانی که مترادف و نگاه ملوک نباشند مردم
 ناحق شناس و عذار ناسپاس اند که حقوق دلی نعمت را شناسند و شکر منعم را بکفران
 مبدل سازند و همیشه این جماعت منکوب و مقهور باشند و از دلها آتش
 بیگانه دوزخ نذر نخت ایشان بیدار باشند دولت ایشان پایدار **قطعه**

کسی که میکند نعمت فراموش	از گردن هراموشی صوابست
از آن که حق نمیداند بر جنین	که روح از صحبت او در عذابست

لقل ست که معتمد خلیفه که بر پیش زبان که در شکر گذاری کند باشد او را بزبان

تیز سزا باید داد ^{نظم}

حق نان و نمک تبه کردن	بشکند مرد است و گردن
هاولی نمک از بدن آید	گر سپهر ست سرنگون آید
حق شناسی بنده رگوار کند	ناسپاسی ز پائے در فلکند

ششم دروغگو یا نمند که کذب پیش بیچکس پسندیده نیست و مردود و غلو نزد سلاطین
 بے آبرو باشد در کتاب اخلاق رکعت آورده که در مجلس فضیل وزیر در میان دو
 عدیم ادکیه نصیر نام داشت و یکی ثاقب مباحثه^{۱۲} واقع شد قدم مزاح و
 مطالبه بر بساطه ابسطا نهاده و کار از مخاطبه بکلامه انجامید و مهم از ملاعبه بمصارعه
 رسید چنانچه بعد مدتی دست نصیر علامه از سر ثاقب جدا گشت ثاقب بغایت متغیر
 شده اثر غضب بر رخساره و پدید آمد وزیر گفت از چه چیز خشم گرفت
 میان ندما از نهال بسیار واقع می شود ثاقب گفت چگونه در غضب نباشم که
 آبرو من در مجلس چون توفی ریخته شد فضیل گفت کار بر خود آسان گیر و این
 واقعه را بر دل خود سهل کن که آبرو من تو در پیش من آن روز ریخته شد که
 گفتی استن من مراد یک شب از سرو به نیشاپور رسانید و درین باب
 گفته اند ^{نظم}

میفرزهر گز چراغ دروغ	چراغ دروغ ست پس بیفروغ
تو از کذب تفطیم و حرمت بجو	کز آن آبرو میشود آب جوی

و بهفتم مردمان بسیار گوسه بر ایشان سخن نیز لائق خدمت نیستند زیرا که بسیار

کلام کند و اوراق قدری مانند درخبر آمده که در سخن بسیار غلط و سقط بسیار بود و در چهار گفت
است که چون مرد به بسیار گفتن خرابی بود و یقین بایده شد بچنان او یعنی بچنین بد آنکه دیوانه
است و در مثل آمده که الکثار مبداء بسیار گوئی بهوده گوئی باشد منقول است که
حواریان مر حضرت عیسی علی نبینا و علیه الصلوٰۃ رامی گفتند که مرا پند ده که بدان کار
کنیم و به بهشت برسیم فرمود که هرگز سخن نگوئید گفتند این صورت میسر نیست و گفت سرگ
که سخن گوئید خبر نگوئید و بسیار گفتن دل رانار یک میکند **ملشوی**

اچلی امر و نه در می کنی	حرفه گفتار کن امر می کنی
چند از پارس درم افتی همه بخ	این سخن دار که این است گنج
گفتن بے فائده ترگ حیا است	قول موجب صفت انبیا است
هر چه به هنگام نه گوئید کس	خاشی از گفت نگو تر بے
نه همه گفتار انسان خوش است	هر چه پسندیده بود آن خوش است

آورده اند که سه بادشاه در مجلس نوشیروان حاضر شدند قیصر روم خاقان چین و راس
هند نوشیروان فرمود که بے ترنمایید که تا چنین مجمع دست دادید بیایید تا هر یک
سخن بگوئیم که سخن پادشاهان پادشاه سخنان میباشند و درین بود که این اجتماع به فریق
انجام دادند و اثری بر صفحه روزگار یادگار نماند **فرد**

درین سرای کهن خوشی سخن | که بهتر از سخن خوب یادگاری نیست

ایشان اشارت بکسری کردند که اول شما افتتاح کلام فرمایید نوشیروان از درج
نموده فکر جوهر آید و گوهر شاهوار به طبق بیان نهاده گفت هرگز به سخن ناگفته پشیمان

شوده ام و به بعضی سخنان که گفته شده بسیار ندامت خورده ام قیصر روم در خزانه خیال
 نظر فرموده داین نقد تمام عیار ز شار مجلس شهریار نمود که آنچه نگفتم توانستم که بگویم و آنچه
 گفتم بهر ذوق قادر نبودم یعنی هر تر سخن که از شست بیان جدا شده است قدرت
 آن دارم که بهر گاه که خواهم بهر دست رسانم اما چون از تقریر بیرون شد باز نتوانم گردانید
 نماند چنان نافرمانی بهر بیان بکشاده و بر آنکه این شماره مشام حفار مجلس سلطنت
 را معطر ساخت که چون سخن نگویم از زیر دست من دست و من برو غایم و چون گفته
 شد من زیر دست ادیم داد و زیر دست من دست و بر و چیره نتوانم شد یعنی قاعروس
 سخن در پس پرده نداشت مشاطه و تمثیل را اختیار باقی ست اگر خواهد به سر پیش
 جلوه دهد و اگر خواهد در نقاب عدش بدارد اما چون از پس حجاب بیرون آمد و پرده
 از جمال برداشت دیگرش جلوت خانه خفا نتوان فرستاد و راے بهند از ریاض گفت
 خود این گل خوشبو این ریحان دلجو چیده بهر بهت گاه فصاحت آورد که بر کلمه
 که در گفت می آید با برنج صواب است یا در معرض خطاست اگر صواب است
 قائل در عهد آن سخن میماند تا از عهد بیرون تواند آید یا نه و اگر خطاست بی هیچ
 فائده ندارد پس در هر دو خامشی اولی است **قطعه**

به پیر رسیدم در اقصای یونان	بد گفتم اے آنکه با عقل و هوشی
نه مردم چه بهتر بهر حال گفتم	خوشی خوشی خوشی خوشی خوشی

و حکمانه متاخرین گفته اند خوشی به از سخن بدست و سخن نیک به از
 خاموشی است **قطعه**

نظر کردم بچشم عقل و دانش	ندیدم به ز خاموشی خصال
نگویم لب به بنده و دیده بردوز	ولیکن هر مقامی را مقامی

باب چهل و نهم در تربیت خدم و حشم

و این باب مشتمل بر دو قسم است قسم اول در تربیت ملوک و متعلقان و ملازمان را قسم دوم ادابیکه ملازمان سلاطین را رعایت باید نمود اما قسم اول آنکه حکما گفته اند سلاطین را از ارکان دولت و اعیان حضرت و سامه ملازمان و متعلقان که به نیست از برای آنکه هر کس که بعضی از ممالک عرصه زمین در عرصه تسخیر و سب باشد و جمعی از آدمیان در قید تصرف او باشند مراد را ضرورت است که نظر در جزئیات و کلیات مملکت خود بر قانون احتیاط بلند و آرد و یقین بقدر امور رعایا و زیر دستان برسد و حال هر یک از اعیان و اوساط مملکت خود را محقق بداند و در تحقیق این امور دو گوش و دو چشم کفایت نیست بلکه گوش و چشم بیشتر در کار است پس باید که جمیع مردم و اناد و هوشمند نیک سرشت و بی طمع بلند همت ملازم و باشند تا او مالک گوشها و چشمها باشد تا گوش همه اخبار ممالک بشنود و دیده مجموع در حقائق مهمات نظر کند و بهر آئینه این جمع را که در امتزاج اخبار متنوع و مشابیه اطوار گوناگون مبتلابه سمع و بصیر اند رعایت کلی باید کرد تا از کار خود باز نمانند و پیوسته با اعیان اخبار و غرض که در احوال مشغول باشند که یا بی چیز ملک اربابان کار تر از این نیست که اخبار اطراف ولایت و صورت حال رعیت از سلطان منقطع گردد

دور کتاب اسراج الملوک آورده اند که نوشیروان از موبدان پرسید که زوال ملک در چه چیزست گفت در سه چیز اول در پوشیدن خبرها از پادشاه دوم تربیت مردم فرد مایه سوم در ظلم عمال نوشیروان گفت بچه دلیل این سخن میگوئی جواب داد که چون خیر ولایت در رعیت از سلطان انقطاع یا بد و اهر دست دشمن فارغ و غافل باشند هر کس هر چه خواهد کند و چون او به خیرست آثار فتنه از هر گوشه سر برزند و مملکت در سر این فتنه رود دیگر مردم و روان وارذل چون تربیت یا بند از دنا مت همت جمع مال حلیس باشند و هر کس طمع کنند و قدر اکابر و اشراف نشانند و حرمت مردم بزرگ فرو گذارند و دلها را خلایق بسبب این اخلاق رنجیده شود و لاجرم همتها بر گمارند تا از مری خلاص روی نمایند و از اینجا گفته اند زوال الدولة بارتقاع النفله چون سفله را ترقی دست دهد دولت روی به تنزل نهد که گفته اند منشوی

گر سفله بجاء دست یا بد	بازار ملک شکست یا بد
دو نان نه سزای جاه باشند	بل در خور بند و جاه باشند
و دیگر چون عمال بر رعیت ستم کنند نیتها را ایشان با پادشاه بد شود و از رعیت و امارت طول و منتظر گردند و مداخل سلطان کم گردد و علوفه بیشک کم رسد و چون لشکری علوفه نیابد سر از خدمت تابد و اگر دشمن پدید آید یار و مددگار اندک یابد بدین جهت ^{کھانا ۱۲} ملک از دست برود و درین باب گفته اند نظم	
<p>موبد بقم اول کسر پائے بجد و فتنه آن در فتح اول و پائے ابد حکیم دو دشمنند و صاحب قیض آتش بهستان از برهان و آتش جاننا رهن دولت کایه کینوں کے مراتب بلند ہونے میں یعنی اگر کینہ و حمل امور سلطنت ہو جائے ہیں تو زوال سلطنت مشروع ہو جاتا ہے ۱۲</p>	

۱۲ علامت

ظلم عامل جهان خراب کند	دل مظلوم را کیاب کند
اندرا آرد بکار ملک شکست	دامن عافیت را دوار دست

نوشیروان موبد را ثنا گفت و فرمود تا این کلمات را باب زر نوشتند و دیگر گفته اند
 که قصر سلطنت را چهار قائمه است که اگر یکی نباشد مہمات ملکی منتمش نگر و داول امیر
 که اطراف مملکت را محافظت کند و شر دشمنان را از شاه و رعیت باز دارد و دوم وزیر
 که مونات سلطان و ملازمان و بی را انتظام دید و مال از جائیگا، بستاند و بجایگاه خرج
 کند سوم عالمی که از قبل سلطان ^{تفحص} احوال خلق نماید و داد و صیفت از تو کی بستاند
 و اہل فن و فجور را مخدول و مقهور دارد و چهارم صاحب خبری امین کہ پوست اخبار
 شهر و ولایت و حالات اعیان و رعیت بحضرت سلطان عرض نماید و فی الجمله جمعہ کہ
 سلطان را از ایشان چارہ نیست یا از باب سیف اند چون امرا و ایلچیان و سپاہیان
 و مانند آن یا اصحاب قلم اند چون وزراء و مستوفیان و دبیران عمال و تربیت مجموع
 اینہا از روی اجمال آلت کہ ہمہ را بچشم شفقت و عین عاطفت بنید و آنچه ہر
 ہر یک را ضرورت بود بدان محتاج باشند از ایشان باز دارند و ہر کدام کہ از عہدہ
 محمی کہ مفوض شد و باشد سالم بر دن آید و کار خود بہ وجہی کہ باید و شلیہ ہمارد
 اورا نوازش فرماید ہر کہ در مہمہ ہتا ون نماید و تغافل و زر داول اورا بہ نصیحت
 متذکر گردانید و اگر منہر جہر نگر و بہ نصیحت گوشتال دبد و ہر گنہ در پے اظہار معائب
 و مقائح ملازمان نباشند و لبتادی ایشان اظہار بہجت و مسترت نماید و ^{عیب} ^{آگاہ}
 بمصائب و آلام ایشان اند و دلال ظاہر گردانند ہر یک را در ترتیب

و تقویت بمرتبه خاص نگا برد که کسی با او در آن مرتبه شریک نباشد تا مریات ^ط زمان
حق و حسد پیدا نگردد و اگر مهم بعضی از ایشان بنزاع و جدال انجامد بنمودی دفع نماید
تا ماده ^{کینه} خصومت قوی نگردد که از ایشان فسادات کلی رود نماید و بزرگان فرموده
ان که انقطاع سر رشته مملکت و البته بنزاع امر او در راست ^{نظم}

چو یک دل نباشند اعیان مشاه	شود کار شاه در رعیت تباه
زارگان دولت نزدیک نزاع	که استیزه آرد علی الاقطار
استیزه بجای رساند سخن	که ویزان کند خانه ان کهن

بهمین از عیله پدید که اساس تربیت ملازمان بجهت پدید نهاد جواب داد که بهر دو چیز
یک لطف و یک قهر باید که همیشه از قهر و نظر لطف سلطان بر خدام ظاهر باشد بقهر
بگیر و تا دلیر نشوند و به لطف در گذارد تا نا امید نگردند و در نگا برستان آورده که طریق
حکمت در تربیت آنست که بنری و آبتنگی اگر کار میسر شود در آن وقت تشدد و
عنف نباید نمود و اگر نخواست و سختی حاجت افتد رفیق و نرمی نباید فرمود که
جراعت ^{سختی} را تواند بود که به نیش احتیاج بیش افتد از آنکه بهر هم ^{قطعه}

همیشه ره لطف نتوان گرفت	در ابر و نکلن چنین بهنگام خویش
نه بینی که مرهم نیاید بکار	چو گرد و جراعت سزاوار نیش

حکما فرموده اند که هرگز سلطان خواب که تربیت کند تا بارها نقد حال و در برابر
محک امتحان نزنند و عیار کار و راجتماعی ندانند بدیده تربیت در و نظر نکنند که
بسیار وقت ناستی بی ر تربیت کرده اند و چون به اخلاق و احوال و در اطلاع

حاصل شد بالضرورة در همان وقت از نظر انداخته اند و برداشتن و زود بیفکندن
سطوت سلطنت را مضرت و درین باب گفته اند قطع

هرگز امیل تربیت داری	امتحان کرده بایدهش یک چند
اگر شب هست قابلیت آن	علم دولتش به آره بلند
در نه نا قابل بود بلند مساز	تا به زودی نمایدهش افکند

و چنانچه برداشته را بزودی بیفکندن مناسب نیست بهیچشان بزودی بخود نینورده شدن
از کسیکه بر دشمن گرفته اند هم محمول بر خوف است چه میان خشم و رضا بایدهش مدتی بگذرد
تا عزم و ثبات بادشاه ظاهر گردد و داده اند که روزی یک از خلفا با ندی می سخن
میگفت در اثبات مکالمه از وی کلمه شنید که مناسب نبود فرمود که او را از
مجلس بیرون کرد و در آن بیچاره امید از زندگانی بریده و در گوشه کاشانه نشست
و بنا کام مشرب تلخ صبر و تحمل تجسس کرد و با خود میگفت بیست

اول از حال بد خود جزع میکنی ز نهار | صبور باش که نیکو شود با آخر کار

اما چون مدت مهاجرت دیر کشید و کار زبجان و کار و باستخوان رسید قصر خود را نوشتن بیک
از محرمان خلافت داد تا بوقت فرصت بموقف عرض رسانید خلیفه بخندید و گفت
او را چند آن گناه نیست که موجب حرمان باشد گفت چو به چنین مست چه شود
که آن بیچاره را هم در مجلس جمالیون راه دهند خلیفه فرمود ^{بکلی} اجل کتاب هر کار
بوقتی باز بسته است و هر صبح بزمانی موقوف مانده که تا زمان آن . . .

مذکور است که بیست و یک سال هر وقت که واسطه نکم باشد ۱۲

ہم دنیا ید و وقت آن کار در نزد جہد و کوشش فائدہ ندهد بہریت

تا در نزد عدا و ہر کار کہ ہست	سودے نکند یاری ہر یار کہ ہست
-------------------------------	------------------------------

بعد از یک سال اورا طلبید و خلعت داد گفتہ اند کہ چون سلطان کسے را بزرگ گرداند
بہمان نظر اول و ردے بنگر وزیر کہ چون مال و منال و اختیار و اقتدار یافت اورا
بدرجہ اول باز نتوان مہد و اگر خواہد کہ اورا خود گرداند بتدبیر بخ و تانی در پے آن کار باید
آہستگی ۱۲

رفت والا ظلمسا پدید آید بہریت

بر آتش میا در بیکہار گی	کہ جان را بکوشد بہ بیچارگی
-------------------------	----------------------------

نو شیر وال از بندہ چہر پر سید لائق تربیت کیست فرمود کہ کسے را تربیت باید کرد کہ
ادبے دارد دیا لیسے و ہر کہ نسبے مسافل دار بہ حکم کل شعی یجوع الی اولیہ رجوع حاصل خود
میکند و در حکایت آوردہ اند کہ مرید بود ذکی نام از خاندان بزرگ ہا نسبے عالی
و ادبے کامل کنیز کے رومی خرید و لشابہ نام بسیار بد نحوے و بغایت بہمانہ جوئے
و ستیزہ رفتے ذکی بملک بکین در نوشابہ نصرت کہ دلپسرب از و متولد شد روزے
میکے در محبت ذکی نشست بود فرزند ذکی حاضر شد ذکی اورا کارے فرمود آن پسر
فی الحال برخاست و روان شد چون گامے چند بہ رفت ہا ترکشت و در مجلس اند نشدست
حاضران متعجب شد و گفتند امثال اول را چہ سبب بود و اجتناب ثانی بچہ جہت
روئے نمود آن حکیم بچندید و گفت ذکی خواست کہ فرمان برد و نوشابہ نگذاشت
اثر ہر دو جو ہر ظاہر شد چنانچہ در سفیدی و سیاہی نمر نہد بہ پدر و مادر متشابہ طبہا
در ذالبت و نجابت نیز بہر ہمان قیاس ہا ید کرد درین باب حکیم
خود مائیگی ۱۲

فردوسی فرموده نظم

درختیک تلخ است و راسرشت	گرش در نشانی ببارغ بهشت
در از جوئے غلغله بند گام آب	به بیخ انگبین ریزه کی دشت بد ناب
سراخام گوهر بکار آورد	بمکان میوه تلخ بار آورد

و گفته اند نفس نجیب را پروردگار آید و عی خود بر دل مست چه حرام است بر کسی که از لطفه
 نجیبیت و وجود آمده باشد که از دنیا انتقال کند بدی ناکره ده بجائے کسی که با او
 نیکو کرده باشد **فردوسی**

بد اصل را چگونه کسی تربیت کند | در جیب خود چگونه کسی مار پرورد

و نکته دیگر در تربیت ملازمان آنست که یک کس را دو عمل دهد بلکه برائے هر کسی
 منصبی مقرر کند تا همه ملازمان امیدوار باشند و دو کس را یک عمل نیز نفرماید که چون
 شرکت پیدا آید عمل به مراد ساخته و پرداخته نگردد و فقط

نیک کس تواند که سازد دو کار	که آید الین ندادار باب بوش
و دو کس نیز در یک عمل ضائع اند	که دیگ لب شرکت نیاید بوش

و چون از تربیت اطفال فراغت رود می نمود سه نکته از تفصیل آن مرقوم میگردد و مقدم
 بر همه تربیت اولاد است و در ذخیره الملوك فرموده که فرزندان امانت حق است نزد
 والدین و در هر چه بیشتر مطالبه حقوق این امانت خواهد بود چون این امانت آئینه الیت
 که صور جمیع نفائس و کمالات را قابل است و جوهر حقیقت است و را بر سر میل دهند
 مانع گردد پس بضرورت و تربیت او سعی باید فرمود تا بصفتناے

پسندیده و مستحق گردد و در خصلت های نیکو بینده منحرف نشود اول آنکه او را بنام نیک ^{تسمیه}
 باید کرد که اگر نعلی ناموافق باشد مدت عمر از آن در گراست خواهد بود دیگر دایه او
 بغایت نیک مزاج و خوشنویس و پاکیزه سرشت باید که و خبر آمده که شیر دادن طیار را ^{طبیعت}
 متغیر سازد چون مدت رضاعت تمام شود مردم پاک دین نیکو خلق را بخدمت او نامزد
 باید کرد تا طبیعت او باوصاف آن خادم متانسی گردد و چون طبع صبیان بلبل و
 حب اکل و شرب مائل است در آنها آئین اعتدال و قانون توسط رعایت باید نمود و
 معلم پرهنرگار و دیندار تعین باید نمود تا او را تعلیم قرآن و احکام شرعی در آموزش دهد و علم که او را
 در دین و دنیا نافع باشد از دوازده بهترین تادیب آنست که او را از مخالفت
 جمعی که مفید و کج طبع باشد نگاهدارد و با مردم خوش ذهن لطیف طبع مصلح صاحب
 سازند و دائم در پیش روی علما و عرفا و فضلا را مدح گویند تا حجت ایشان در دل و
 راسخ گردد و او را شرافت و فخار و به معاشان را خدمت کنند تا که اہمیت از ایشان در طبع
 و پدید آید و چون بسن تمیز رسد مردی بزرگ عالی همت صاحب تجربه را که
 خدمت ملوک کرده باشد مقرر کنند تا آداب نشست و برخاست و رفتن و
 آمدن بوسیله آموزش و در آن کوشد که آثار ادب و حیا و علو همت و تخلیق اخلاق ملوک
 از روی ظاهر گردد و چون وقت در آید سپاهیان جگر دار و استادان کار دیده
 را امر کنند تا آئین سواری و سلاح داری و انچه سلاطین را بکار آید بوسیله تعلیم دهند و
 چون بزرگ تر گردد و بخدمت مشایخ و صحبت علما دلالت کنند تا از نظر بزرگان دین
 مستفیض گردد که همت را اثرهای کلی میباشند نظم
 فیضیاب صحبت

برگزیده دولت اثری یافت است	از دل صاحب نظر یافت است
همت مردان چو در آید بکار	برگ گل تازه بر آید ز خار
بر نظر کنه ره صدق و صفاست	چون بحقیقت نگر کی میااست

دیگر امر آنست دولت ایشان که رکن اساس مملکت اند و تربیت ایشان بر آن وجه شایسته که و مبنی بقواعد تعظیم ایشان را نیاید و دست ایشان در تصدی مهمات کلیه ملک و مالی قوی مطلق باشد و در جمیع امور ^{سنتی} که بآن محتاج باشند ایشان را مدخل دهند تا هیچ مهمی بر آنست و تدبیر ایشان ساخته نگردد و سخن که در باب مصلح ملک و مال بموقعی رسد بسمع قبول اصفا نمایند و در تقویت و تمشیت مهمات آنکه متعلق بدیشان است از امور نواحی و ایلی و لشکر بیان و ملازمان شرف التفات از زانی دارند خصوصاً در مهم ایلی که اوز بان سلاطین باشد و محالست بر پادشاه از اطوار ایلی او معلوم نمیتوان کرد پس ایلی مردی حکیم سخنگوی نیک روی صاحب جو و بزرگ همت باید تا آبروی فرستنده خود نریزد و بهر کس که رسوای فرستند مناسب آن کس باید فرستاد چنانچه حکیم فرموده بیت

ایسول تو اند تو انا فرست	ایدا نا هم از مجلس و انا فرست
--------------------------	-------------------------------

آورده اند که چون مہلب خوارج را بر میت کرد و غنیمت بسیار بدست آورد رسوای مالک نام نیز در حجاج فرستاد حجاج گفت مہلب را چون گذاشتی گفت در حالیکه دوستان او سرور دارند و دشمنان او مقهور گفت شفقت او بر سپاه بچه اندازد است گفت شفقت پادشاه بر فرزندان گفت حال فرزندان او چون است

گفت همه خوش اند گفت که در رزم چون اند گفت جهان را در پیش ایشان خطر نیست
گفت در بزم چگونه اند گفت مال را در پیش ایشان قدر نیست گفت در عقل و فضل
چگونه اند گفت چون دانه که سر و پائیش نتوان یافت و اول و آخرش نتوان یافت
حاج ج گفت این مرد سخن را بحد کمال رسانیده و مهلب را در اول او تهنیت و در هشتم
ما حشمتی حاصل شده و از آداب رسول و عقل او استدل کردیم بر ادب و عقل
فرستند او ^{بزرگوار} قطع

رسول از فرستی حکمی فرست	که کار ترا باشد از دست
شنیدی که آن مرد دانا چه گفت	فَارْسِلْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ مَعْرَبًا

امام تربیت لشکر یان از جمله ضروریات است و فائده ایشان چهار چیز است اول قوت و
بسیب پادشاه دوم دفع دشمنان سوم ایمنی رعایا چهارم دفع ذردان و ایمنی راهها و
ایشان را چهار شرط بجا باید آورد اول آنکه از فرمان سلطان بیرون نروند و جز
بکلم او کار نکنند دوم آنکه با پادشاه یک دل و یک زبان باشند سوم آنکه با یکدیگر
نیز متفق باشند چهارم آنکه در کار زار مردانگی و فرزانگی رعایت نمایند و سلطان را هم
بایشان چهار کار باید کرد اول آنکه سلاح و مرکب ایشان مهیا سازد و دوم مرتبه
هر یک نگاه دارد سوم مردان کاری را تربیت نیکو کند و در میان لشکر سرفراز سازد
چهارم از لشکر دشمن غنیمت که بدست آید ایشان را بهره مند گرداند و آن
پادشاه قباد منقول است که موبد را گفت که با لشکر چگونه معیشت کنم فرمود که
بهر چند وقت لفق در حال ایشان باید کرد چنانچه خمار و خمر باغ تفحص
مویانی

در ترجمه دوم بنی کالی در شری

در ترجمه حکیم در بیان باری ۱۲

حال بستان میکنند و میرگیا به که بکار نیاید و قوت از دیگر گیا سها بازی ستانند آن را
می برزد و در می سبازد و هر چه از و نفع متصور است نگاه میدارد و تربیت میکند و
در میان لشکریان نیز جمع باشند که از ایشان هیچ کار نیاید ایشان را علوفه دادن ضایع
است اسامی آنها از دیوان ارزاق محو باید ساخت و تربیت مردم کاری باید ^{خوراک}
داخت قهاده پرسید که علوفه ایشان بچه وجه باید داد فرمود که بطریق اعتدال باشد
چه اگر معیشت ایشان را تنگ گیری مایل و متفرق شوند و بکن که رجوع بجای
دیگر نمایند و اگر معیشت بر ایشان فراخ گردد مستغنی شوند و در ملازمت و
خدمتکاری کابلی درزند و همین معنی را حکیم نظامی آورده ^{نظم}

سپه را باندازه ده پایگاه	مده بیشتر مال از خرج راه
شکم بنده را چون شکم گشت سیر	کنند بد دلی گر چه باشد دلیر
نه سیری چنانکه ده که گردن دست	نه بگذارد نشان و رخورش تنگ دست
سپاهی که خوشدل نباشد ز شاه	ندارد وحد و ولایت نگاه

یگر در آنکه ایشان پیرایه ملک و خزانة مالند و اگر مهم والی مملکت بوزیر
نمخته گشته حضرت موسی علی نبینا و علیه السلام از خدا درخواستی که برائے من وزیر
اہل بیت من معین سازد آن برادر هم بارون است و بدو پشت من نوی گردان
پس معلوم میشود که وزیر اسباب استحکام بنائے سلطنت و انتظام امور مملکت
اند و قتی که مستجمع خصال رضیه و اخلاق نوکیه باشد ^{بکینه} ^{بیرست}

از وزیر بے که او نکو سیر است	ملک را زبیر وزیر است و کرست
------------------------------	-----------------------------

و تهریت ایشان آنست که بشرن التفات سلطان مختزنه و بعز عنایت سناقانی مشرف
باشند تا در چشم خاص و عام مکرم و معظم نمایند و توان ایشان را لغاظ و حکم ایشان را
اعتبار با باشد و کسی در مهمات مالی بے استقواب ایشان مدخل ننماید و در سیر
ایشان را در کارهاست عمده تمام و اصل کلی باید دانست چه ممکن است که بقلم کارها
ساخته گردد و که بشمشیر میسر نگردد و در بیت

تلم رخت جامی تواند کشید	که شمشیر نتواند آنجا رسید
-------------------------	---------------------------

روز در میان وزیر و امیر و در تقدیم و تاخیر منازعت افتاد امیر گفت
من خداوند تیغ آیدارم و تو صاحب قلم ملک را بشمشیر توان ستاندن بقلم وزیر گفت
کار ملک بقلم راست شود نه بشمشیر این ماجرا بسمح سلطان رسید و هر دو را بنی مت طلبید
وزیر را گفت همیشه اهل قلم خدمتگاران اهل سیف بوده اند تو چرا اهل قلم را ترجیح بر اهل
شمشیر میکنی وزیر گفت اے شهریار عالم شمشیر دشمنان را بکار آید نه دوستان را
و قلم هم برای نفع دوستان بکار آید و هم برای دفع دشمنان دیگر اصحاب سیف را
همس ملک داری پدید آید و بدو ولی نعمت خرد و ج کنند و از اهل قلم هرگز این حرکت
صادر نشود و دیگر اصحاب سیف خزانه سلطانی را خالی میسازند و اهل قلم پرمی کنند
و محل و محل عزیز قرار محل شد ج باشد قطعه

در خامه وزیر بحسرت فکر که آن	در جویدار ملک نهالیست بهر ذره
حقه بیوقع است که تهریت کنند	آن شاخ را که میوه او نیست معتبر

اما تهریت مختفربان و ایلچیان و محرمان حکومت آنست که هر یک را بهم خاص نامزد فرمایند

و بجای که منسوب بکسی باشد دیگر را داخل ندارد و قدر خدمت هر کس بداند و فراخور
 آن در باره او عاطفت نماید و ایشان را بدان مشابه دلیر نگرداند که هر چه خواهند توانند
 گفت و حجاب رعوت و مسابقت از پیش بردارد و همه را در مقام ادب و مرتبه حیا
 متوقف سازد و اگر کسی از ایشان بی محل سخنی گوید آن سخن را اصغار نکند و تا کسی نیک
 این نیایشد و چندین نیاز موده باشد معتد نباید ساخت و سر خود را با او در میان
 نباید نهاد و چون ملازمان ملک را بر یکدیگر شک و غبطه میداشتند سخن هیچکدام در باره
 یکدیگر استماع نباید فرمود و همه را بر دوستی و موافقت باید یکدیگر ترغیب باید کرد و از مناعت
 و مخالفت قی زیه باید نمود که مخالفت با یکدیگر ایشان در امور انتظام سلطانی و خل
 تمام دارد و چنانچه شمه آیین سابقا ذکر یافته قطع

ملازمان سلاطین چو یک جهت باشد	هم مملکت و مال برقرار بود
و اگر لفاق نمایند و مکر و حیل کنند	اساس جمله مباحات بی مایه بود

اما چون غلامان و بندگان در خدمت و مرعده اوند خود را بمنزله دست پائے و سایر اعضا
 یند چه که یکجهت غیر از و تکفل امر کنند که با عانت دست دران حاجت
 اوقت قائم مقام دست آن غیر بود و باشد و کسیکه سعی کند در کارے که قریب در آن
 رنج بایند و مشقت قدم کفایت کرده باشد و یکجهت نگارند و چیزے را که نظر دران
 صرف بایند کرد و در حمت از بصر باز داشته باشد و باقی برین قیاس پس بر وجود این
 جماعت شکر گذاری باید کرد و انواع انواع رفیق و عیار و لطف و مودت ^{نخجاری} -

له غبطه بالکسر نکونی احوال دآرزو بردن بحال کسی بآنکه زوال این خواهد از دوس ۱۲

در باره ایشان بکار باید برد چه ایشان را نیز کمال و طلال و فتور داند گی در خدمت پیدا میشود
 پس در کار فرمودن ایشان انصاف رعایت باید فرمود و چنان باید که بامور معیشت
 ایشان از خورش و دلو شش نعلی را بنیاد و اصل آنت که ایشان را بنظر خاص
 مخصوص سازد که اقدام بر اعمالی که بایشان مفوض است از روی خوشدلی و
 نشاط کنند نه از سر کابلی و ملال در کتب حکمت آورده اند که خواجہ نشاید که بہر گناہی
 خادم را بر اندازد اگر بندہ وقت شرط شفقت بجائی آورد و ہوا داری کند کہ خود را از
 مفارقت مخدوم این داند و اگر بندہ را بہر سبب و خطائی بر انداختہ و را در خدمت
 عاریتے شناسد و پیچہ راہ گذر بان و غریبان معاش کنند نہ در پیچہ کار اندیشہ بکار برد
 و نہ در پیچہ ہم شرط شفقت نگاہ دارد و اصل در بندگان صفت حیا زیر کے است و
 این از ہمہ صفات در کار ترست و اگر از بندہ اثاثہ مکرو و زودی و حیلہ دریافت
 شود و زود دفعہ باید کرد چون یکے از بندگان بخبیانے فاحش و گناہی زشت ملوث گردد
 و تباہ و برب و لعنہ سب قابل اصلاح نباشد صلاح در آن است کہ او را بزودی نفی کند
 تا دیگر بندگان بجاہ و رت و مصاحبت او تباہ نشوند و فساد از او بدیگران
 بمسائلی

تعدی نکن قطعہ

صحبت مفسدان و بد فعلان	مردم نیک را تباہ کنند
ہر کہ با دیگر ہمنشین گردد	بجامہ خویش را سیاہ کند

و اگر از بندگان یکے از ارباب دولت کہ ملازم سلطان باشند شکایت از خواجہ خود دزد
 سلطان آورد و چیزیکہ شرع را در آن مدخل نبود و زود منع او لازم است چنانچہ

در سیاست سلطان محمود غزنوی آورده اند که روز آدین سلطان بنمازمی رفت غلامی
 در نهایت حسن و جمال سر راه سلطان گریخته بود چون بمو کب شاهی رسید غلام زمین
 را بوسه داد سلطان از روی کرم عنان حشمت باز کشید و بزبان لطف و مرحمت
 پرسید که چه حاجت داری گفت شایا ببنده را آنکس که از ترکستان می آورد در تمام
 راه می گفت ترا بخدایت سلطان می برم تا سایه عنایت بر روزگار تو اندازد و من
 بامید این بشارت و نوید این اشارت که بت مغرب و خوار می بندگی تحمل می کردم
 و پیوسته بمضمون این بیت ^{سختی} میریت

{ گرم هزار غم از روزگار پیش آید } { چو رفی شاه به بنیم دلم بیاساید }

خوشدل میبودم اکنون که بدین شهر آمدم خواجه حسن مرا دیده و بهر ار دنیا ز خرید و مدتی
 است که مراد در خانه پنهان میدارد و این بساوت فرصت یافته و خود را بسر راه شاه
 افکنم بخت یاری و سعادت دهد و گاری کرد تا بدولت ملازمت رسیدم و امید که
 در دل داشتم بموقف عرض رسانیدم باقی سلطان حاکم است سلطان فرمود تا غلام
 را ادب بلیغ کردند و او را بکس سپرد که این را پیش حسن بر و بگو که هزار دینار بفرست
 میتوان داد چهار صد دینار بارهانی نمیدهی تا بر خانه نشنیده و نگذارد که غلامی تو بے اجازت
 از خانه بیرون رود یکی از خواص پرسید که غلام را عجب ادب فرمودی سلطان فرمود
 اگر نه آن بود که هزار دینار حسن ضلعه پیش بقدر مودعی تا از مبالغش بدو نیم زنند
 چه اگر غلامان را فرصت دهند هر غلامی که از خواجہ بر بند همین شیوه پیش
 گیرد و شکایتی ناموجه بعرض رساند و هم خواجگی و بندگی مختل و
 خلل پذیرد

مبطل بماند مثنوی

چو از خواجه خود بر بخت غلام	بدا و بد شرح با خاص و عام
به پستان و غلبت کشاید زبات	که تا خواجه را انگند در زبان
غلامی که زینسان بود خوشه او	مبینا و چشم کس رسته او

قسم دوم ازین باب

در آداب جمیع که به دولت سلاطین تقریب جنت اند و سرفراز گشته انوار کائنات و اعیان حضرت و خواص بارگاه و نواب و حجاب و سایر گماشتگان و متعلقان بایده دانست که هر که در کار پادشاه شروع کند و در مهمات سلطانی خوض نماید باید که سیرت بادیه قانونی باشد که سبب نیکنامی سلطان و آبادانی مملکت بود و این معنی و قاعده میسر شود که رعایت چهار طرف به خود لازم داند اول رعایت جانب حق دوم رعایت جانب پادشاه سوم رعایت جانب خود چهارم رعایت جانب رعیت اما در رعایت جانب حق پنج شرط است اول آنکه شک نیست البی و فضل نامتناهی که در باره او واقع شده بجای آورده نعمت و زیاده کرده دوسه

خبر نعمت از گفت بیرون کند	شک و اذیت نعمت افزون کند
شک نعمت نعمت افزون کند	مفسدان را گنج قارون مسدود کند

دوم آنکه مراسم طاعت فرو نگذارد بلکه آن را بر بند مست پادشاه مقدم دارد تا در همه چشمها عزیمت کرده و در همه دلها مقبول بود آه رده اند که ابو منصور وزیر پادشاه طغفر

مردان و کافی بود و عادت داشتند که چون نماز بامداد گزارده تا طلوع آفتاب اوراد
 و نوا ندید بعد از آن بخدمت سلطان رفتند و وقتی که ضروری پیش آمد سلطان اورا به
 تعجیل پیش خود طلبید کسان پے در پے آمدند و او را سر سجاده برهنه خاست حاسدان
 مجال غیبت یافتند و زبان و قیامت کشاده اورا نزد سلطان به بدی یاد کرد و در
 بسے غفلت متینند و از سخن سلطان اعتبار ^{غیبت} نمیگیرند مانند این کلمات در میان آوردند
 بمرتبه که آثار تغییر و مزاج بشره پادشاه ظاهر شد اما چون خواجہ از او فارغ گشت بخدمت
 سلطان آمد سلطان از روی غضب بانگ بر وی زد که چرا دید آمدی گفت اے
 ملک من بنده بنده ام و چاکر تو تا از بندگی فارغ نشوم از عہدہ چاکری بر نمیخواهم آمد
 این سخن سلطان را خوش آمد و او را محبت بسیار گفت ^{نظم}

نسخه
 خطی
 شماره ۱۰۰

مده رشته خدمت حق ز دست خداوند را بندگی کن که هست
 سر پادشاهان گزند و فساد بد رگاہ او بر زمین نیار

سوم آنکہ رضائے خدا سے را بمرضاے پادشاه تقدیم کند کہ چون حق سبحانہ تعالیٰ
 از بندہ بخشنود و بخدمت دیگران اورا زیان ندارد و اگر عیان ذواللہ خدا سے تعالیٰ
 بر وی خشم گیرد بخشنود و ہر خلق او را سود دے نہ رساند ^{پناہ بخدا} ^{فرد}

چون خداوند از تو بخشنود دست خشم دیگر کسان ضرر نہ کند

مشہورست کہ بزرگے در مجلس یکے از خلقا بود وقت نماز تنگ شد و خلیفہ پہے استغاث
 داشت و نماز بر خاطر او فراموش شدہ بود آن بزرگ بہ خاست کہ نماز گزار دیکے
 گفت کہ چہ اصرار میکنی کہ خلیفہ نمازہ بر خیزد گفت حکم خدا سے را موقوف بحکم دیگر سے

نباید داشت گفت بنشین که خلیفه بر تو غضب خواهد کرد گفت چون رضای خدا
حاصل شود از غضب مخلوق چه باک خلیفه که این سخن بشنود آن بزرگ را بسیار بدواعت
و آن معترض را از نظر تربیت بینداخت شرط چهارم آنکه از خدای تعالی بیش تر ترسد
که از پادشاه در خبر آمده است که هر که از خدای بیش تر ترسد همه کس از او بیش تر رسند
پنجم آنکه بنی اسامید و از تر باشد که پادشاه که هر چه میداد امید بدو امید در گرم کس
باید است که هیچ امید و از آن در رحمت از باز نگردد **بیت**

محال است که سر برین در نمی	از باز آید دست حاجت تپی
----------------------------	-------------------------

اما رعایت جانب پادشاه را بهیت و پنج شرط است اول تذلل و انضاع و اظهار عجز و
خدمتکاری چه ملوک را بهمتتال عظیم و عالمتبای بزرگ است که بدان متضر و ند از غیر
خویش و آن بدان سبب است که مظهر سلطنت الهی واقع شده اند و ازین جهت
لقب ظل الله بر ایشان اطلاق میکنند پس بآن معنی که این صورت در ایشان مختفی
ست از همه خلق استندام و تمید نخواهند و خود را سزاوار آن شناسند و در هر چه کنند
طریق استدلال و تفریر در رعایت نمایند و بر چند اساس سلطنت بنیتر باشد ظهور این
صفت زیادت بود و برین تقدیر استغنائی ایشان طالب است که مردم محتاج
و سرکنت خود به ایشان عرض کنند **بیت**

چند آدم تو چون جمله هر چه هست تو داری	از شفاعت و عجز دنیا ز مندی و ذاری
---------------------------------------	-----------------------------------

دوم تحمل محنت و مشقت و ریاضت کشیدن و بهر مکاره صبر کردن چه خدمت ملوک بلنی
بزرگ است باشد در کتب حکما منبر بر رسد که ملازم است سلطان عامل است میان

صلوات الله علیه و آله و سلم

مردم و آسائش و طلب راحت و لذت در خدمت ملوک از قبیل محال است بایک شناخت
 سوم آنکه هر چه اندیشد و کند و گوید بایک که در آن مصلحت پادشاه را ملاحظه نماید هم از جهت
 دنیا و هم از جانب آخرت و طرف آخرت را مقدم دارد و چنانچه بطریق ملائمت و تلافی
 ظلم را در نظر او نگریسد سازد و عدل را متعریف و توفیق در دل او شیرین گرداند و بر
 وجهیکه مصلحت داند از ظلم باز دارد و اگر بظلم پادشاه راضی شود او نیز در آن مظلمه شریک
 باشد و در عرصه حشر که ^{عنه} حشر و الذین ظلموا اذ ذابهم بر آید او را نیز با ظلمه در معرض خطاب
 و عتاب در آید در اخبار ماه کورست که یکی واسطی خطیب طبعی است زیبا نویسنده و او را در خلایق
 نزد او خط بنویشتند و تعلیم می گرفتند و در نزد وزیر ^{خوشنویس} تفریف کردند که یکی قلم را نیک می تراشد
 او را طلبید و فرمود تا قلم بر آید و بر آید و بر آید و بر آید و بر آید و بر آید و بر آید و بر آید
 نوشت خط او بهتر بدینتر شود و خط را خلعت و هزار دینار انعام فرمود و یکی اخلاصت پوشیده و
 زر بقبضه تصرف در آورده اند مجلس پیران آمد چون بدر سراسر رسید فی الحال بازگشت
 و گفت ایسا وزیر به یک صنعتی برین قلم فراموش کرده ام اگر اجازه است باشد بجا آورم وزیر
 قلم بدست فرمود و یکی قلم تراشید و بهر قلم بیفکند و زر و خلعت پیش وزیر نهاد
 وزیر فرمود و تراشید گفت چون بدر سراسر رسیدم این است بگویش و قلم فرمود و تراشید که خوشتر
 الذین ظلموا اذ ذابهم یعنی حشر کنند ظالمان را با شرکیان و در کاران ایشان ترسیدم
 که تو بدین قلم از دستم چیز بر می کنی نویسی من که قلم تراشید و ام در آن شریک
 باشم و بختاب الهی گزافه نگردد و دم بیت

۱۵۱ از حضرت صفایان خلاتن چهار بار ۱۳

یا رستم کار مشواے عزیز | تا که از آن تو هم نباشی تو نیز

پنجم آنکه پادشاه را خیردار و چنان کند که خیر او همه کس برسد چه بهترین العام آنست
 که عام باشد چون شعاع آفتاب که بر همه جامی تابد و چون رشحات سحاب که بر همه
 زمینها میرسد از هر رگ پر سیدند که خیر بر چه وجه پاید کرد و بهترین خیرها کدام است
 فرمود خیر بر عموم باید و بهترین آن بود که بر دے تازه باشد و منت بآن همراه نباشد
 آورده اند که معن بن زاید کریم عام داشت و در وقت بخشش بنایت خندان و
 تازه روستے بودے عزیز بے را پر سیدند که آیا ابر بارنده سخی ترست یا معن بخشنده
 ترجیبا داد که سخاوت معن از ابر بهتر و بیشتر است گفتند بچه دلیل گفت بآن دلیل
 که هر چه ابر دهد گریه یاک دهد و هر چه معن دهد خندان دهد **قطعه**

در سخاوت عظیم معتبر است

تازه روستے و انبساط و نشاط

تازه روستے سخاوت و گرسنت

سر بخشنده را بوقت سخا

ششم تا بر کسے و ثوقے تمام نداشته باشد و بارها صفات او را نیاز موده باشد
 او را پیش پادشاه تعریف نکند و ستایش نماید تا بوقت آنکه مالش شرمندہ نہ شود
 آورده اند که زرافے نزدیکے از لو اس سلطان سنجہ آمد گیسو پالداشته و قد سے
 جامه کعبه آورده گفت من مردے ام از اهل بیت رسالت و امسال پنج رفته بودم
 و جنت سلطان حج گزارده ام و بر سر روضه حضرت رسالت پناه صلی اللہ علیہ و
 آلہ وسلم برائے شاه و ارکان دولت او بنحضور قافله حجاج دعا کرده ام اگر بخد مت
 سلطان رسائی بر آینه از تو منت دارم و بدین بشارت کہ آورده ام مرا نیز نوازش
 فرماید آن نائب این صورت را تحقیق نہ کرده نزد سلطان آمد آن حاجی

علوی را تعریف بسیار کرد و چنانکه سلطان شتاق شده با حضار او فرمان داد چون
 آن عزیز را حاضر گردانید و سلطان را دست بوس کرده بر عاشره لباطن نشست سلطان
 پرسید که از کجائی گفت از شهر اصفهان فرمود که که حج کردی گفت امسال قضا را به پچی از
 نزد عاکم اصفهان در مجلس آمده بود چون تمام اصفهان شنید و آنکس را دید گفت ای
 شاه من این کس را می شناسم او سید نیست بلکه از لولیان آن ولایت است و بیشتر از
 ایشان موس بر سر دارند و من در همه این سال و در اصفهان می دیدم در روز
 عید اهنی بار خانه من آمده بود بطلب گوشت قربانی سلطان چون این سخن بشنید
 بغایت متعجب شده و فرمود بآن نائب که و نیک است نام دارد و حاجی بزرگوار بخیر است
 ما آورده آن نائب خجل زده و افعال یافته از مجلس بیرون رفت و بقیه العمر بخدمت سلطان
 نیامد مگر در اول تحقیق حال او کردی و در آن باب تفحص تمام بجا آوردی غبار خجلت بر چهره
 حال او نشسته و از نظر چنان بادشاه محروم نگشته قطعه

لگو و صف کنی نزد یک شایان	مگر وقتی که او را نیک دانی
که گریه بود بر آن و صفتی که گفتی	بسی در افعال آن بسمانی

مستم هر چه داند که پادشاه را بدان میسر است از اسب و نوکر و امتعه و ضیاع و مستعانات
 و غیر آن جهت خود نگاه ندارد بلکه بطریق استماع چنان کند که به نظر قبول سلطان رساند
 مستم آنکه چون پادشاه با او سخن گوید بدل و جان و عقل و هوش و چشم و گوش و تمام
 جوارح و اعضا متوجه سخن و سب باشد و چنان کند که یک کلمه از او فوت نشود و بهر
 سه لولی سر و دگر به بیجا به شرم و خجسته بجا نهد نقاب بر لبه او نه غلامی غله گرفتار و آوردن و خواستن

فکر و عمل سپردن و از دو نظر بر بلبله دیگر نمیدانند از دو بسخن با کسی مشغول نشود و هر چند سخن ضروری باشد چه سلطان بغایت غیور باشد چون بینند که کسی توجه ایشان بجای دیگر بنظر یا بسخن میل کند از روی غیرت بر وی خشم گیرند و اگر چه در آن محل ظاهر نکنند اثر آن بر روی و ظهور کند و خطرات بدان منترتب شود و بنم در مجلس ملوک با کسی سرگوشی نه کند یعنی سرنگوید که سر که بحضور او دو وقت سرگویند که او نداند و نشنود و نظر موده باشد و را خیالات بسیار رود بد و الوان گمانها بر او اغلب است که از ایشان کینه گیرد در صحبت سلاطین این معنی را مبالغه بیشتر میباشد باین که حساد و اهل فساد خاطر ایشان پادشاه کرده باشند که فلان و فلان را با شما دل راست نیست و در هواخواهی ایشان خلط پیدا آمده و در مقام قصد میباشد چون پادشاه بیند که در مجلس با یکدیگر سر میگویند کلام صاحب غرضان موثر می افتد و هر دو وقت در معرض غضب بلکه در در طه بلاکت می افتند **نظم**

سبحان پوشیده گفتن در محافل

نباشد شیوه دانا و عاقل

که از طرز ادب بسیار دور است

نشان غفلت و مکروه غرور است

دویم باید که چون سلطان از کسی دیگر سوال کند او سبقت نکند و جواب ندهد تا آنکس که از پرسید جواب گوید زیرا که جواب دادن کسی از آن سوال که بدیگر متوجه است حمل بر سبکساری و بے وقاری او میکنند یکی آنست که پرسید که اگر من در مجلس پادشاهی با ختم داده از غیر من سوال کند روا باشد که من جواب دهم گفت نه تو جواب مگو که آن نشانه استعفاف است هم بسائل یعنی ندانستی که از که سوال باید کرد و هم بسوال یعنی استحقاق این سوال ندارد و درین باب مخدوم دیگر هست که اگر

سلطان گوید که از تو نمی پندم این را چه جواب توانی گفت و از افعال این صورت چگونه
 بیرون توانی آمد اگر غرض از جمله عتبی پند که توانی ایشان با نگی به جواب سهقت مکن
 که دیگران خصم نشوند و به سخن تو عیب گیرند بلکه تاخیر کن تا دیگران گویند و
 عیب و مہر بر سخن بدانی پس آنچه تو بدانی اگر بهتر باشد عرض کن والا
 خاموش بنشین **منقول**

مکن خفت اندر جواب سخن	مگر در خطا و صواب سخن
اگر نقد تو بغیش آمد بسیار	کز آن نقد افزوده گم در عیار
و گرنه نادرا ظہار عیبت مکوش	سر آنرا به ستر خموشی پیوش

پاز دہم بایہ کہ تا سلطان چیزے پیرسد ابتدا سے سخن نکند و چون پیرسد جواب بقدر
 کفایت گوید و خاموشی کند مگر وقتے کہ پادشاہ میل داشتہ باشد با آنکہ سخن بیشتر و دراز
 تر گوید و از دہم آنکہ اگر سلطان او را بہ چیزے وقت نہ بد مطلقاً ^{آگاہی} تفحص آن نکند و در
 پے بالستن آن نزد چہ اوراقا بلیت و محرمیت آن بودے باز گفتند پس مبالغہ در
 وقوت بر آن متضمن غضب سلطان است قطعہ

باتو سیرے گرنہ بیگویند از نامحرمت	ہر کہ نامحرم بود با ستر سلطان چہ کار
چون کسی را در درون خانہ رفتن راہ نیست	با تملقہ نمودن پیش در بالمش چہ کار

سین دہم بایہ کہ در تحفہ ہدیہ و عطیہ کہ نامزد دے شود استغنائما یاد از پادشاہ اگر چہ محقر باشد
 زیر کہ اندک سلطان بہ یارست و استغنائما نشانہ خوار داشتن عنایت پادشاہی بود و
 بیج عاقل این نکند کہ فیض از سایہ الہی متوجہ او کرد و از خود رد کند **ہریت**

هر چه از پیشش شمر آید خوش بود	اندک و بسیار ادد لکش بود
-------------------------------	--------------------------

چهار دهم از طریق امانت قدم بیرون نمهند که امانت صفتی است که مردم خواری را عزیز گردانند و خیانت خصیصه است که مردم عزیز را خواری سازد مامون خلیفه فرموده که من مردم امین را دوست میدارم هر چند سفله باشد و با کسی که خائن باشد دشمنی دارم همه چه بزرگ زاده و عالی نسب باشد زیرا که امانت علامت ایمان است و در حدیث آمده که ایمان ندارد و هر که امانت ندارد دو حق سبحانه و تعالی خائن را از محبت خود بے بهره ساخته آن ^{طی} الله لا یحب کل خوان کفور پانزدهم بدانچه از پادشاه بوی رسد بد و قانع و راضی باشد و زیاده طلبی نکند و حرص ننماید که البته حرمان لازم حرص است ^{نظم}

حرص و حرمان قریب یکدیگر است	حرص از جمله خلقها بتر است
مردم از وصف حرص خواری شوند	در قناعت بزرگوار شوند

شانزدهم در حضور و غیبت سلطان بر ذکر محامد و نشر مکارم او مداومت نماید و اگر از کسی کلمه بشنود که مشتمل بر ترک ادبی باشد به نسبت پادشاه از راهان ملامت و تهنیت کند و اگر منجر نشود سخت گوید و جفا کند و اگر بدین نیز ملتقط نگردد ترک مجالست و مخالفت و مصاحبت و گیر و با و هیچ وجه سخن نگوید هفتدهم ^{بیدار و شبانه} هم کاریکه بد و مفوض ^{بمنشی} است بر آن مداومت نماید و از همه که متکفل است غافل نشود و چسبده کند که پیوسته حاضر باشد تا هرگاه که سلطان او را طلبد فی الحال بنده است رسد و از مواظبت بر حضور و از لزمت دائمی که مؤدی بحالات باشد احتراز کند ^{بمنشی} هجدهم اعتماد بر محبت و رضای سلطان نکند و به بیاری نماید ^{رسانده} و نیز و التی بنود چه غرور حباه خدمت را

له البه خلا در دست نیست رکتا بر خانی کفر کرانے ناکو

فراموش میگرداند و دیگر هیچ وجه بسط سلطان اغلباً نمیکند که مراد نزدیک تو حقست یا سابعه خدمتت دارم بلکه بتجدید ملازمت و تاکید دعا گوئی و لواحق فرمان برداری سوابق حقوق رانزدیک و نازد دارد و بر وجهی که آخر آن اول را احیا کند چه سلاطین حقست را که آخرش از اول منقطع بود فراموش کنند و از خدمت کس منت دار نباشند چه ایشان خود را سزاوار خدایت می شناسند نوزدهم محل عرض حاجات نگه دارد که عرض کردن حاجت بر ملوک حکم نماز دارد چون نماز در وقت ادا کرده شود مقبول افتد عرض حاجت نیز چون در محل افتاد شود و از اینجا گفته اند بیت

احرامش بود لغمت پادشاه | که هنگام فرصت ندارد و نگاه

و باید که چون آن حاجت عرض نکند که اثر ملال بر خطبنین پادشاه پیدا شود بستم او را اگر سلطان عزیز دارد باید که بر جمعی که نزدیک او مقرب اند یا خدمت تدبیری دارند تقدیم بخوید و خود را از ایشان در پیش نیغسند که ازین صورت بر سفاهت و خفت و کم خردی ماست لال توان کرد چه شایید که پادشاه را با آن کس که بر تقدیم می جوید اُلّی و اُکثی باشد یا خدمتت بشرط کرده باشد که سلطان حق آنرا ضلّع نگرداند چون آن کس بدفع طالب تقدیم بر شیزد پادشاه جانب دے گیرد و او را مغلوب سازد و او در افعال و خجالت ماند قطعه

{ تقدیم مجوگر چه باشی عزیز }	{ به آنکس که او خاص سلطان بود }
{ از اعزاز او هم بر اندیش نیز }	{ اگر چه ترا عزتی شد پدید }

بست و یکم باید که از ستم سلطان نه بخند و غلظت و درستی ایشان را بدجوئی و دل خوشی

قبول کند چه گفته اند عزت پادشاهی و سطوت فرمانداری زبان را گشاده گرداند تا با غرض
مردمان بے سبب ویرادش نام و بد پس برین تقدیر با ایشان مواسا باید کرد و اگر از روی
ناز که لازم سلطنت است کسی را دشنام دهند باید که بدعا پردازد مصرعہ دشنام
سر دعاست اینها و اگر در شتی کنند آنرا بلامنت حساب نماید مصرع تاویل وفا کردم
هر چند جفا دیدم بلبست و دوم آنکه اگر در معرض سخط و غضب و عتاب سلطان افتد
البتہ باینچ آنریده شکایت نکند و عداوت و حق در دل خود راه نهد و وجه گناه
را با خود گرداند فرد

هر چند جفا کند شکایت نکنیم	گویم که جرم از طرف ماست هنوز
----------------------------	------------------------------

و بعد از آن اهتمام کند و تاملت نماید تا سبب که بدان از اله ختم توان کرد و مہیاساز و
لبست و سوم اگر سلطان بیکے ختم گیرد میانزد و دے متہم شود باید که از آن کیس تجنب نماید
و با تمت زود اختلاط نہ کند تا وقتی کہ غضب سلطانی بلبست ایشان ساکن گردد
و امید عاطفت و مرحمت و مہربانی پدید آید آنگاہ برو جے لطیف اعتدال نماید نمود تا
رضای ایشان حاصل آید لبست و چهارم آنکہ در پے رضای سلطان رود و چنان سازد
کہ خوشنودی او حاصل کند و آن چهار چیز میسر است یکے آنکہ ہر چہ پادشاہ گوید تصدیق
کند مگر چہ یکے مخالف شرع و دین بود دوم ساسے و تدبیر او را بتاید سوم محامد او را ظاہر
گرداند چہارم مساوی و قبالہ او را پوشد لبست و پنجم کتمان اسرار است و این عمدہ
ہر شرطها فاصل ہمہ او بہا با شہ پس باید کہ در پو شیدن راز ہلے سلطان

مبالغه بجائی آورد و طریق احتیاط درین باب آنست که اقوال ظاہر پادشاه را که همه ملازمان
بر آن مطلع اند بقدر توانائی پوشیده دارد تا بر صفت کتمان ملکه پدید آید آنگاه سر
پوشیدن بر و آسان شود و چون سلطان به حال این کس اطلاع یابد اگر سرے فاش
گردد تهمت بر وی نیست چه سر مکتوم بن آنکه کسی فاش کند از احوال ظاہر بفرست
معلوم بلیتوان کرد و از بعضی استدلالات نیز مفهوم میشود و در اثنا این حال که سانیکه
در آن سر محل اعتماد بوده اند همه متهم میشود و گمانهای بدید ایشان میبرند پس چون
کسی بدین صفت مشهور شد که محرم اسرار است و هیچ سرے از او ترشح نمی کند ازین
گمانها دور میباشد اگر عیاذ باللہ ماسکه کسی ضعیف بود و تحمل کتمان سر نمی تواند
کرد سرا و در معرض تلف است بریت

له رفته کنه دانی قوت همت بزرگی حکم خدا کی او در مهربانی غلط پیر خدا ۷۴۰

چنین گفت آن حکیم مصلحت کوش	که اگر سر بایست سرافرو پوش
آورده اند که پادشاه بزرگوار از حکیم عالی مقداره وصیت طلبید حکیم فرمود که ای ملک	همه وصیتها درین دو کلمه شریف من درج است که ^{تعالی} الْعَظِيمُ لِلْأَمْرِ السَّادِ وَالشَّفَقَةُ عَلَى خَلْقِ الْمَلِكِ
یعنی فرمان خدا را بزرگ دارد و شفقت با خلق خدا فرو نگذارد و در بانی	
اے تازه جوان لبثو ازین پیر کهن	یکسانکت که هست بیگمان اصل سخن
باحق بادب باش عبادت میاور	با خلق برفق باش و نیکی میکن
پادشاه گفت در سیاست سخن بگو گفت در کشتن مردم سعی نکن که خرابی بدن انسان	
آربان کار نیست مگر در کشتن سه کس که همه دانا یان ترا معذور خواهند داشت	
یکه سببرے که خرابی ملک او جوئید دوم عاقل که مال او در دو سوم	

خلفے کہ سر نو آشکار کند و در حکایات آمده کہ نوشیروان را گفتند فلان کس سر نو آشکار
میکنند فرمود کہ اورا در خاک پنهان کنید تا آن راز پنهان بماند **قطعه**

بر که سازد سر پنهان آشکار	زیر خاک تیره پنهان بهتر است
سرنگداری سرست ماند بجای	زانکه حفظ سرنگبها سرست

آورده اند کہ پادشاه بایک از ملازمان خود گفت کہ سرے بانو میگویم باید کہ با کسی
نگوئی گفت نگویم گفت من از برادر خود اندر لیثه ناکم و پیش از آنکہ آنہ و قصدے
تلاشگر در در صد و دفع او بیجا شوم باید کہ پیوستہ تو مرا محافظت کنی و از برادر من سرچہ
در یابی خبر من رسانی آن کس قبول کرد و فرستہ طلبیدہ آن حال یا برادر او گفت و آن
برادر از دے منت دار شد و گفت حقے بر من ثابت کردی کہ مرا خبر دار ساختہ
او نیز خود را محافظت میکرد و قضا را برادرش و غات کرد و سلطنت جد و رسیدنی المال
کہ بر تخت نشست نو کہ برادر را طلبید و حکم کرد کہ سرش بردارند گفت اے ملک
گناہ من چیست گفت آنکہ سر برادر من آشکار کردی و با وجود آن ہمہ العام کہ در حق تو
فرمودہ ترا محرم اسرار خود ساختہ تو سرا او را لگاہ نتوانستی داشت مرا بر تو بیچ اعتمادے
نماند پس او را بقتل رسانید بسبب آنکہ راز پوشیدہ در ورطہ ہلاک افتاد و فرو

بہر میرید کہ چیت راہ نجات	بجو است جامے و گفت داز پوشیدن
---------------------------	-------------------------------

امادر رعایت جانب خود ہفت شرط مرعی باید داشت اول از جائیکہ چیزے نباید پھتا
نستند و بجائیکہ نباید و از چیزے نہ بد تانہ در دنیا بد نام و بے مقدار باشند و نہ در آخرت
رسوا و شرمسار دوم تا تواند دفع ہدی کند از ہمہ کس و نیکی رساند بہمہ سوم

بلند همت باشد که اعتبار بر کس بقدر همت اوست و باشد بقدر همت تو اعتبار تو
 و هر که بصفت علو همت آراسته است بر آینه نفس نفیس خود را بطمح مال و منال دنیا که
 بغایت خفیس است خود نگرداند و باندک فائده جالب و یا مال عرض شریف خود را بر باد فنا
 بد که مال زجاء مانند او در مقام خست و خواری بماند چهارم آنکه نه به خود سخت گیرد و نه
 به خلق امام حجة الاسلام فرمود که عجب بدختی باشد که برای رفعت مخلوق خود را بنحتم
 عالق گرفتار گرداند و بجهت فرائض سلطان چندین مظلوم بر گردن خود گیرد و نفس
 عزیز خود را همیشه آتش دوزخ سازد و بخود نپردازد

خویش را مستحق ختم خدا
 تو در افتاده بر پنج دعنا

از برای رضای خلق مکن
 حیفت کن بهر راحت و گران

پنجم قدر اختیار بدان و قیمت اقتدار بهیاسد و چنان سازد که پیش از صدقات
 زلزله قوت و قبل از هجوم جنود هادم اللذات بیت

خورشید عمر بر سر کوه فنا رسد

از آن پیشتر که مرگ بنا که فرار رسد

و کز جمیل و اثر خوب از دیادگار ماند ششم با اختیار و جاهد مغرور نگردد و تکیه بر عزت
 و احترام نکند که دهر غدار و پیر تاساز گار بجفا جوئی و تند خوئی معروف و سرت اندک
 ز ملای را عهد نامه دولت کطی السجل للکتاب در نور دیده میشود و رقم نامیدی بر
 صفحہ بختیاری و کامکاری کشیده میگردد و نظم

که دنیا یاد و ار و چون تو بسیار
 بدشمن هر چه داری و اسپاری

مستو مغرور مال و جاهد و دینار
 و مادم بگذری و وا گذاری

له و صاعه وانی از تو یک یمنی موت ۱۲ طه مانی بچشم بجل ۱۱

بہنم بدان مقدار کہ ممکن است ہاں ہم نگوئی کند کہ فائدہ تقرب ملوک و اختیار بر درگاہ
 سلاطین آنست کہ فوائد احسان بعام و خاص رسانند و خود و بزرگ را از فائدہ جاہ و
 نوالہ فیض چشاند و یقین بایہ و آنست کہ ہر نیکی میکند با خود و میکند یکے از اکابر دین
 فرمودہ کہ من در ہمہ علم با کسی نیکی نکرده ام ملازمی پر سید کہ علی اللہ و ام فیض و احسان و
 العام شماعام است و بدیستراہل این شہر مشمول نعم و مخلوط کرم شما اند معنی این سخن کہ میفر
 ماید کہ من بایہ کسی نیکی نہ کردہ ام روشن سازید فرمود کہ راست گفتہ متق سبحانہ در کلام
 معجز نظام خود برین وجہ فرمودہ ان احسنکم لا لنفسکم اگر نیکوئی کزید نیکوئی کردہ باشید بالفہما
 خود پس چون خاصیت احسان راجع بالنفس من است پس نیکوئی با خود کردہ باشد
 و در جانب بدی نیز بچندین است و ان اساکم فلہا اگر بدی کزید ہم الفہما
 خود کزید ہمہ عقوبت بدی بشما باز میگردد نظم

نکوئی کن چو اکنون مرید بد دست	بدی بگذار اگر چه قدرت ہست
کہ نیکوئی نکوئی آورد پیش	و اگر بد میکنی بد آید پیش

اما رعایت طرف رعیت بایہ و آنست کہ غرض اصلی از جاہ و دولت نہ است رضائے
 پادشاہ و متعلقان اوست بلکہ مقصد اقصی رعایت عباد و عمارت بلا و دست پس
 جانب رعایا مرعی داشتن اہم مہمات باشد و آن رعایت بد و شرط توان بود اول آنکہ
 در محافظت حال ایشان غایت اہتمام بجائے آورد و بامداد اسعاد چنان سازد کہ از کار
 خود ہار نہانند و از جلای خود جا نشوند دوم مشر ظلمہ را از ایشان مستدفع سازد کہ
 بزرگان گفتہ اند کہ رعیت بر مثال یوسفند است و اہل اختیار بر مثال شایبان و

۳۳
 ۳۴
 ۳۵
 ۳۶
 ۳۷
 ۳۸
 ۳۹
 ۴۰
 ۴۱
 ۴۲
 ۴۳
 ۴۴
 ۴۵
 ۴۶
 ۴۷
 ۴۸
 ۴۹
 ۵۰
 ۵۱
 ۵۲
 ۵۳
 ۵۴
 ۵۵
 ۵۶
 ۵۷
 ۵۸
 ۵۹
 ۶۰
 ۶۱
 ۶۲
 ۶۳
 ۶۴
 ۶۵
 ۶۶
 ۶۷
 ۶۸
 ۶۹
 ۷۰
 ۷۱
 ۷۲
 ۷۳
 ۷۴
 ۷۵
 ۷۶
 ۷۷
 ۷۸
 ۷۹
 ۸۰
 ۸۱
 ۸۲
 ۸۳
 ۸۴
 ۸۵
 ۸۶
 ۸۷
 ۸۸
 ۸۹
 ۹۰
 ۹۱
 ۹۲
 ۹۳
 ۹۴
 ۹۵
 ۹۶
 ۹۷
 ۹۸
 ۹۹
 ۱۰۰

پادشاه مالک اوسفند همچنان که مالک اغنام را ایشان سپرده از دو دوام زیانکار نگاها دارد
 و در چرخگاه خوشن ایشان را نمر به کند و نتایج و کمره آن حاصل آورد و همچنین ارکان و عدل
 بایک که رعایا از چیزهای ضرر کننده و اگر گان ستمکار نگاها دارند و آنچه صلاح دین
 و دنیا را ایشان در آن باشد به آن دارند و از منافعه و مکاسب ایشان خبر
 به پادشاه رسانند نه آنکه از اعمال ایشان غافل شوند تا ظلمه مهر چه نخواهند
 بایشان کند **نظم**

تو نمی رایی این دم غنیمت شمار	پاس	غنم را ز گرگ ستم بازدار
نیاید بنزدیک و نا پسند		میان خفته و گرگ در گوسفند

و چون کلمه چند از ادب اجمالی ارکان دولت گفته شد دوسه نکته از ادب امرا و وزیران
 و اهل قلم و ندماند کور میشود اما امرار باید که در اندوخته قاعده نگاها دارند اول فرمان برداری
 حق تعالی بدان قدر که خواهد که خلق خدمت او کنند او هم نخواهد که خدمت اخدای کم از آن
 کند پس رشت باشد که استحقاق نمی رود با خلق خدا بیش از آن خواهد که استحقاق
 معبود می حق با خود **بیست**

اگر جانب حق نگا برداری	حق نیز ترا نگا هدارد
------------------------	----------------------

دوم حفظ حقوق نعمت لگاها باید داد که حق ولی نعمت فرو نگا دارد و طریق خلافت پیش
 نگیرد که کفران نعمت نتیجه های بد دارد و از جمله آنکه هیچکس را از ملوک بر ایشان اعتماد
 نماند و در همه کس بے اعتبار باشند و هیچ ناسپاس کافر نعمت بمراد نه رسیده و بعاقبت
 به نکبت و خذلان گرفتار شوند **نظم**
 بدستختی ۱۲

حرمت پادشاه بایده داشت

حق نعمت انگاه بایده داشت

بخت از در دین ناید و دین

بهر که روتا بد از دلی نعمت

و گفته اند علامت مردی آنست که از دلی نعمت مکر و بی و مضرتی رسد آنرا در مقابل
فائده و منفعتی که از و گرفته شود ناچیز گرداند تا شکر نعمت بجای آورده باشد **فرد**

خواهم از سر کویست لبه چندین جفا رفتن | شاید شیر مردان را بهر زحمه نه جبار رفتن

آورده اند که خواجه غلامی داشت کافی و خردمند روزی آن مرد با آن غلام بهای رفت
و در اثنای تماشای مهارت به پالیزی رسید و خیاره باز کرده بپست غلام داد غلام
پوست باز کرده بر غنیمت تمام تناول مینمود چنانچه خواجه ^{مکر} موس کرد مقدره از آن
مطلبید تا بخورد و چنین که بچشید بغایت تلخ بود گفت ای غلام خیاره بدین تلخی چگونگی
بنشاط مینخوری گفت ای خواجه این خیاره تو بمن دادی و از دست تو بسیار چوب و
شیرین خورده ام شرم داشتیم که بیک لقمه تلخ روئ ترش کنم **فرد**

از دست تو شربت شیرین بچشیدم | یک شربت تلخ از بکشم باک نباشد

خواجه را خوش آمد و گفت چون شکر نعمت من ادا کردی ترا در بندگی بگذارم آزادش کرد و
انعام بسیار فرمود سوّم از آداب امرالذات که جهد نمایند که از جاه تحصیل مال کنند
از شاه یعنی چون قدرت دارند بخود سعی نمایند و مال بدست آرند و بمال بادشاه
طمع نه کنند که مال محبوب بهر کس است و هر کس که طمع در محبوب کسی کند در معرض
عداوت افتد و حکما گفته اند از سلاطین اسباب منافع بایده طلبید نه نفس منافع مثلاً
عطی طلب کنند که موجب حصول اموال باشد تا بهم از سوال فارغ باشند و هم

بمنفعت رسد چه نفع بملوک بایست نه از ملوک چهارم بایست که غرض و نفع از همه
اسباب ملکی و جماعی نیست یا دشتی و آراستگی بارگاه باشد نه بخل نفس خود چه این نوع
بادب نزدیکتر است و بحق شناسی لائق تر بلکه استیفاً آن اسباب درین صورت
متصور و بخت میسر کند از تشبه نمودن به پادشاه در چیزیکه او بدان متفرد باشد از منازلی
و ملائیس و ماکل و مراکب یا چیزیکه لائق ملوک بود و پس چه این معنی محمول بر ترک
ادب باشد و باین که آن چیز در معرض ذهاب بود و او بسبب آن در ورطه هلاک
افتد ششم بایست که بر هر کار که از سلطان صادر شود که نه مخالف شرع بود و را
مدح گوید و آن کار را بخوبی ستایش کند بیست

اگر شکر روز را گوید شب است اینم | بایست گفت اینک ماه دیر وین

و همه عقلاً را معلوم است که هیچ کار نبود در دنیا که آنرا او وجه نباشد یک جمیل و یک
قبیح پس وجه جمیل هر کار که طلب کند و آنرا حواله بپادشاه نماید و اگر کار مصلحت
نباشد اعدا از آن به تدریس حکیمان خاطر نشان کند هفتم اگر سلطان مدعی زندگانی
نفس او باشد یا سخنی گوید که مکر و طبع او بود یا او موافقت بایست کرد و تذلل بلیه نمود
و تحقیق بایست که او سلطان است و آنکس چاکر پس چاکر باید که متابعت
مراد سلطان کند نه آنکه از او مساعدت و مطاوعت خود طلبید ششم بایست که بجای تقرب
خود غرور نگردد و با مغروران و اگر امیر و شاه قدم از حد خود فراتر نهد در آداب این المقصود مذکور
ست که اگر سلطان ترا برادر گرداند تو او را خداوندان و اگر نام فرزند داری بر تو نهد تو خود
خادم شناسی هرچند او در تعظیم فرزند تو در خدمتکاری و تو او را فرزند بیست

شاه اگر عطف بے عدد را ند	بسته باید که قدر خود داند
--------------------------	---------------------------

و بایک دانست که اگر از امیر که در غایت اختیار و نهایت اقتدار باشد صورتی صورتی وجود آید که شبیه باشد بفرمان گذاری سلطان و سیاست و البته مکره طبع اشرف پادشاه خواهد بود اگر چه ظاهراً نکند و نظائر نگاه خواهد داشت سیاست

اکن در ملک سلطان بر چه خواهی	که شرکت بر نتابد پادشاهی
------------------------------	--------------------------

آورده اند که برادر سلطان محمود غازی غلامی را از بندگان درم خرید که از وی گناهی عظیم در وجود آمده بود بفرمود تا فرو کشیدند در پیش و به چوب زدند غلام بظلم پیش سلطان آمد سلطان در حال امر کرد تا طبل و نقاره و کوس و علم و اسباب نوبت سلطنت بنمای بدرخانه برادرش برود و در برادرش چون آن حال مشاهده نمود ز غایت خوف و اضطراب بے توقیف بدرگاه سلطان آمد و سر نیاز زیر زمین مخصوص نهاد و گفت از بنده چه گناه صادر شده و کدام جرمی که موجب آن باشد که اسباب سلطنت بدرخانه بنده فرستند سلطان فرمود که اگر سلطنت حق من است تو با فرد کشیدن و چوب زدن غلام چه کار داری بایستی که آن علالت لعرض من میرساند تا آنحضرت کردی و نگفتی که از مالک بر مملوک چیفر رود نه از مملوک بر مالک و حق سبحانه تعالی که بنده گان بمن سپرده جواب آن مرا باید گفت نه ترا بعد از آن بشغاعت بسیار گناه برادر عفو فرمود **مثنوی**

سیاست لستاید ز کار آگهان	که آن خاص باشد بشاهنشهان
دلیری مکن بر در شهر یار	مہجالت شاهان باریشان گذار

نهم چون امور سپاهیان مغویان با امر است باید که امیر سلطان را بران دارد که
پیوسته لشکر و آراسته باشند و برای سربامهیا و آماده گشته چه عالم محل حوادث است
و کس نداند که حادثه در چه وقت ازاید و قلعه از کدام طرف آید اگر سلطان زخم مال مشغول
گردد در رجال جمع نکند بوقت ضرورت فرودماند چه جمع رجال مال میسر گردد و اعطاف
ممالک به رجال میسر گردد **وَلَا تَلِكُ إِلَّا بِالرِّجَالِ وَلَا رِجَالٌ إِلَّا بِالْمَالِ بِسِت**

بلاشکر شود ملک عالم مسخر | به مال است ترتیب لشکر میسر

آورده اند کبک از سلاطین با امیر از امر خود مشاورت کرد که من در قصه مال
و لشکر متخیرم اگر مال جمع کنم لشکر متفرق شود و اگر لشکر ترتیب کنم مال در دست نماند
امیر گفت مال جمع کن سلطان لذت لشکر پریشان شود گفت اگر رجال بروند و قتی که
بدیشان محتاج شوی مال برایشان عرض کن تا باز آیند گفت برین صورت هیچ دلیلی
داری گفت آری درین خانه بخانی هیچ مگس نیست بفرست تا ظرفی از غسل بیاورند چون
غسل حاضر شد مگس بسیار جمع آمدند گفت اینک نمود از آنچه بگفتم ظاهر شد سلطان را
خوش آمد و او را تحسین کرد و این سخن با امیر دیگر در میان آورد گفت لشکر ترتیب
کن و ایشان را از خود مران زیرا که شاید در وقتیکه خواهی جمع شوند بیا نشوند گفت برین معنی
دلیلی داری گفت دارم و امشب بعرض رسد کم چون شب در آمد بفرمود تا ظرفی از
غسل آوردند یک مگس پیا شد گفت و لها که از کس قنغر باشند و در تاریکی نفرت
افتادند هر چند مال برایشان عرضه دهند پیرامون آنکس نگردند و من درین باب حکایتی
یاد دارم ملک فرمود که باز گویم امیر گفت سلطان در مصر بوده که در جمع مال

لایق است ملک را در صورت اورینس در ملک عالم

میکوشید و بغور محل لشکریان نمیرسید هر ملکی که بدست می آورد در صند و قبا می نهاد
و بعد محافظت میکرد قضا را امیر شام لشکر جمع مینمود تا بداعیه حربه او متوجه مصر شود
این خیر بمصر رسید یکی از ارکان دولت سلطان مصر با و گفت که امیر شام لشکر جمع
میکند تا بحرب تو آید مال میددد و لشکر میسازد مردان تو کو و لشکر تو کجا است پادشاه
اشارت بھند و قبا کرد و گفت مردان در میان نهانند و لشکر من در صند و قبا هر گاه خواهم
بیرون آیند در اشنای این محل امیر شام تلخه کرده و بر و غالب آمد و صند و قبا در تصرف
آورد و گفت اگر او بدین مل مردان کارے و مبارزان کارزارے جمع کردی این تنفر

بدو رسیدی بیت

مال دمی مرد بدست آیدت	در ندی رود شکست آیدت
-----------------------	----------------------

و هم بر اے صلاح ملک پیوسته باید که منبیهان و جاسوسان بر نگارند تا از جوانب و اطراف
خبر بالوے آرند و از هر گوشه که فتنه ^{مال لایق و دایه} سر بریزند در تدارک آن کوشش نمایند آورده اند
که صاحب ابن عباد ملازم فخرالدوله دیلمی بود و اکثر اوقات در شیراز نشسته
اتفاق افتاد که سه روز پیش ملک زفت صباح چهارم بملازمست رسید فخرالدوله
پرسید که سبب تکلف سه روز چه بود صاحب گفت پریر و ز مننه ما از طرف مملکت
ختا آمد و تقریر کرد که نمانختا بوقت آنکه بفرایش خانه خود میرفت ^{بر کافره} بایک از ارکان
دولت خود بمشاوَرَت سخن گفت که سه روز است که در اندیشه ام که چه گفته باشد
و نفخ لشکر میگردم و در دفع تعرض او چاره باید ساختم تا امروز صباح قلعه
دیگر رسید که او تنهیه لشکرے میکرد و بیک از اطراف مملکت خود

میفرستاد خاطر جمع کردم و بملازمت آدم امر او در راز را نظر تفحص احوال سلاطین تا این
غایت بوده باد و یک ختا کجا و شیر از کجا و قبل ازین در باب منهیان و ارباب
اخبار و اعلام دوسه کلمه گفته شده بود قطع

چو ضبط ملک موقوف بر بیت جبهه نما	که از جوانب و اطراف با خبر باشی
بر تنوع قهر سر قلمه جوهر بر داری	بدفع تیر بلا خلق را سپر باشی

یا زویم باید که وسیله آن شود که فقیران را بسلطان رسانند و واسطه آن گردد که مظلومان
و دادخواهان را پیش پادشاهان در آرد تا در دول خود پیش طبیب دار الشفا
عالی الت تقریر کرده مشرببت شفا مراد نوشت کنند و بهرامیر که رعایا
از خوف او بخدمت سلطان نتوانند رسید بر مثال آلت که جوهر آب صافی
باشد و نهنگ در آن آب بجای گرفته و لب تشنگان بدان آب محتاج باشند و از
بیمبیت او گردان نتوانند گشت قطع

چو داری اختیاری آچنان کن	که در ولیشان ز تو آسوده گردند
مباش آن نور که از دست جفایت	بزیر پائے غم فرسوده گردند

و از دهم باز به دستان چنان زندگانی کند که خوابد که زیر دستان باد همچنان معاش
کنند و در حدیث صحیح آمده است مَنْ لَا يَرْحَمْ بَرٍّ كَرِهَتْ نَكَدَتْ و کبریکه
بر خلق نه بخشاید برده نه بخشاید و در خبر آمده نه بخشاید بر کبریکه از شما فرو ترست تا رحم
کنند بر شما کنی که از شما بر ترست نظم

غم زیر دستان بخور زینهار	تیرس از زیر دست تو ز کار
--------------------------	--------------------------

سلوک آچنان کن بخلق جهان | که خواجی که با تو کنند آچنان

اما ادب و زرا نه یاده از همه ارکان دولت رحیم باید زیره که هیچ کار بر درگاه سلاطین
از وزرات صاحب تر نیست چه بر دست حسد بسیار میسرنند و حسودان او بیشتر ملازمان
پادشاهان خصوصاً جمیع که در مناصب و داخل با او مسایم و مشارک باشند لا جرم
پیوسته چشم طمع در منصب او می بندند و دامهاست ^{آمدنی} مکر و حیل باز کشیده مترصد آنند
که او را در دام افکنند که رفته خلاصی نه بیند و برین تقدیر او را هیچ تدبیر به از
راستی و کم طمع نیست باید که هیچ دقیقه در باب ادب و مشروط وزارت فرو نگذارد تا
انگشت بر حرف او نهند و بزرگان گفته اند که چون کسی بهم خود را به پاکی گذارد عیب
جو بان را درو مجال دخل نماند **فرد**

اگر اراده کند عیب دامن پاکت | که همچو قطره که بر برگ گل چکد پاکی

نخستین را بررسیدند که لائق وزارت کیست گفت آنکه او را چهار دوسه دودویک باشد گفتند
به تفصیل بیان کن گفت یکی از چهارمیشاری که سرانجام کار با بداند دوم بیاری که خود
را پیش از وقت در مهالک نیندازد سوم دلیری در ساختن کار های بزرگ چهارم
چو انمردی اما آن سبب که آنست که چون از خدمتگذاران خدمت نیکو بیند زود در مکانات
آن او را دلنوازی نماید دوم جمعی که از فرمان او سرکشند گوش مالش دهد سوم حوادث
روزگار را آماده باشد و آن دویک آنست که جانب پادشاه را رعایت کند
دیگر از جانب رعیت غافل نگردد و یکی آنست که در هیچ کار از حق بجا نه فرموش
نکند و در حدیث آمده که چون عدل تلعلل با امیر یعنی با کسیکه

صاحب امر و خداد و ند فرمان باشد نیکوئی خواهد اورا وزیرے راستکار و راست
گفتار بدست اگر نکته از قواعد معدلت فراموش کند آن وزیر بدیادش بد بد و اگر یادش بود
وزیر اورا مددگاری نماید و اگر حق تعالی بدان امیر غیر این خواهد اورا وزیرے ناخوش
کردار بد که اگر ذائق عدل فراموش کند به یادش ند بد و اگر بدیادش بود اورا بران
اعانت و امداد نکند پس وزیرے که بصفت راستی و پاک موصوف ست مددگار سلطان
باشد در تمهید ارکان عدل **مثنوی**

چراغ افروزه ملکند آن وزیران	که رحم آرند به حال فقیران
وزیر ارجاه خود در ظلم داند	ازو کے نام سلطان زندہ ماند

و از شروط طبعی وزارت و آداب آن نوزده نکته آورده میشود اول رعایت جانب
حق و این صورت به همه چیزها مقدم است زیرا که چون کسی جانب حق نگاید از بهر این
ملاحظه احوال خود خواهد نمود و از ناشایستگی استعزاز و اجتناب خواهد فرمود و دوم مساوات
لگا پدارد میان شاه و سپاه و رعیت و میل بهیچ جانب نکند تا حیثی واقع نشود و این
مشکل ترین کارے و نازک ترین عملی است در وزارت سوّم در کارے که شروع
میفرماید در عاقبت آن نیکو نظر کند و از غایت آن مهم براندیش تا آخر پشیمانی نکند
و پشت دست حسرت بدن آن حیرت انگیز **مثنوی**

کارے که گرفته تو در پیش	از عاقبتش نکو براندیش
اگر مصلحت ست آنچنان کن	در نیت صلاح ترک آن کن

چهارم قاعده نیکو نهی که در حدیث آمده هر که سفته محسنه و راه نیکو نهی در

اور است مزد آن و مزد ہر کہ عمل کند بدان و ہر کہ سنتے ہد و بدعتے ناپسندید و نہد بد و باشد
و در آن و گناہ ہر کہ عمل نماید بدان ربا غی

اے آنکہ ہکار شاہ بودی مشغول	خواہی کہ ہمیشہ باشد عز و قبول
بر صفحہ روزگار رسے بگذا	کلان پیش خدا و مخلوق باشد مقبول

ہنجم کفایت خود و ظاہر کرد و در امور ملکیت کہ کفایت و زرا در تہسید مصالح دولتہا
پیش از است کہ تقریر پذیر باشد آورد و اند کہ عضد الدولہ از ابو علی خضری کہ وزیر
یکے از آل ہویہ بود برنجید نزدیک اور سوئے فرستاد ہاشمیر برہمنہ گفت این را پیش او
نہ رسول ہمچنان کردہ ہیچ نہ گفت وزیر قلم پیش دے انداخت و گفت جواب تو نیست
در دے ہکار عضد الدولہ آورد و نامہ نوشت و ارکان دولت را بردے بیرون آورد
اورا ہر گفتند و بند کردند و تمام مملکت اورا مالک شاہ خود الفخام و او بیت

ہمہ کار شاہان حکمت پڑوہ	ارے و نہ میران پذیرد شکوہ
-------------------------	---------------------------

ششم اگر سلطانی رائی اندیشد کہ مصلحت مالی و ملکی در ان بنود بایید کہ بدای را محنتی
نشود لیکن در مجمع آن را پسند کند بر سر جمع نکویش آن ننماید و داند کہ رے ملوک مانند
سے باشد کہ از سر کوہ در آید و کیکہ بیگ دفعہ خواہد کہ آن را از طرفے بطرفے گردانند
در در طہ ہلاک افتد اما اگر بادل مساعدت نماید و بحدار و احتیاط یک جانب اورا بخاک
و خاشاک بلند گردانند بجانب دیگر کہ خواہد تو اند برد ہمہ رین سیاق در صرف رائے
پادشاہ از آنچہ منتظم فسادے بود طریق تلطف و تدبیر بجائے بایید آوردن بروجہ
امرو نہی بلکہ از روی نصرت چہ مصلحتی کہ برخلاف رائے او باشد بد و بایید کہنو و

ناورابر و خامت عاقبت آن کار تنبیه بایده داد و بتدریج در اوقات خلوات بایر ادا
 بمثال و حکایات خاطر لشان او بایده ساخت و ببلطف و حیل آن را که را از خاطر
 بیرون بایده برد ^{لطف}

توانی بسزای و کار آگهی	که تغیر برائے سلاطین و هی
وگر از درشتی بر آری نفس	نیایند از آن ملک خود باز پس
پس آن به که اول مدارا کنی	بفرصت ره چاره پیدا کنی

هفتم به منصب و مرتبه و تقرب ملک کمال اختیار مغرور و زنگر و در که مزاج سلاطین حکم
 آب و آتش دارد و اعتماد را شاید و یقین داند که هر عملی را عزله و در عقب است و هر
 دولتی را بکلی مستیزم بزرگ را گفتند چرا سرای برات خود نسازی گه نت درین
 شهر و دهر است ای که سرای دیوان و فقیه در عمل با شتم دوم تنگ زندان آن دم که
 معزول باشتم فرد

چه باشد نازش و کاهش با قبایل و ادباری	که تا بر شتم زنی دیده نه این بیثی نه آن بیثی
---------------------------------------	--

هشتم تا تواند احسان کند پیش از آنکه فرصت آن فوت شود ^{لطف}

زان پیش که دست ساقی دهر	در شربت دولت افکند زهر
از سربینه این کلاه و دستار	جهد بکن و دست بدست آرد
کین سر بجه ساله با کله نیست	دین روئے همیشه بچو مره نیست

نهم در رو کردن حاجات محرمین و امیر و اراک سعی بلیغ نماید که کفایت ملازمست شایان
 شایان قضائے حاجت محتاجان مست از حضرت امیر المومنین حسن رضی اللہ عنہ
 جزائے شایان ^{۱۳۵}

منقول است که فرموده اگر حاجت مومن بر آرم دوست تر دارم از آنکه بفتاد و سال
 باعث کاف تشنیم و از انبیا علیه السلام روایت کرده اند که گفت چندین سال دست
 در رکاب پادشاهی میزد و هم تا سوار شود و مفرض من آن بود که حاجت مردم بر آورده گردم
 بسیار از اولیا و حکما نظر به همین معنی داشته اند و خدمت سلطان اختیار فرموده
 و از شیخ بکیر قدس سره منقول است که در یک روز بفتاد و بخت پیش عهده الدوله
 رفته جهت کار مسلمان و ساخته نشد و با آخر روز عهده الدوله گفت ای شیخ عجوب
 مردی بوده اینچنین آمدی و کار تو ساخته نگشت مع هذا بازمی آئی و هنوز محتاج
 نشدی شیخ گفت ای ملک کار من ساخته شد که نیت من رفاهت خدا بود
 میدانم که خدا ازین آمد و شد من خشنود است اما کار تو ساخته نشد که در مهم مسلمانان
 اهتمام نکردی و محتاجان را نا امید ساختی و ندانستی که تا اهل دولت کار کس نمانند
 کار ایشان ساخته نگردد و فرمود

کار درویش مستمند بر آرد	که از انیسر کارها باشد
-------------------------	------------------------

عنده الدوله متناسب شد و بسیار بگریست و کارهای شیخ را تمام بساخت و بیت

در ساختن کار کسان سعی نمائے	کار تو شود ساخته از لطف خدا
-----------------------------	-----------------------------

و هم سلطان را بر خیر دار و دو چنان کند که خیر او به همه کس برسد گویند وزیر را تا یک از مال
 پادشاه خیر بسیار کردی اتا بک مستوفی را فرمود که دیگر اقطاع بکس اندهی که سنت
 بر مردم روزی دیگر درویشی از وزیر چیز خواست مستوفی را گفت که فلان
 اشیا با اقطاع او بنویس مستوفی تا مل میگرد وزیر گفت چه تا مل میکنند را
 جایگزین

می ترسی که دستت ببرد ازین نمی ترسی که ترا بر آویزم خیر با تا یک رسید وزیر را طلبید
گفت مستوفی را چرا می آویختی گفت من میخواستم که طناب سراپه ده دولت ترا به یمن
و دام استخکام و هم از نمیکند است از سزاوار بر آویختن باشد اتابک بگریست و مرتبه
وزیر را بلند گردانید و خلعت داد در توارس خنجر کورست که سلطان ملک شاه را گفتند
که خواججه نظام الملک بر سالی از خزانه صد هزار دینار بعلما و علمای فقرا و زاویه داران
و گشته نشینان را می پدید و شمار از ان نفع نیست و بدان مبلغ لشکر جبار و در هم
میتوان بست سلطان این سخن را بخواجه باز گفت فرمود که بدان در لشکر زور را ترتیب
میتوان کرد که ایشان دشمنان را بشمشیر که طوایف ذرع است و تیر
که زقین او سه صد گز باشد از تو دفع کنند من از برایت تو یحسان در لشکر ترتیب
میکم که از اول شب تا صبح بر درگاه حضرت که بخدمت صدق الیناده اند از بران
تو زبان بدعا و دست بحاجت کشاده و شمشیر بسمت بابر میرسانند و تیر آه از مونت
آسمان میگذرانند و لشکر تو و ما همه در پناه ایشانیم فخر و

دگر بگو که در ویش در پناه کس است | که پادشاه جهان در پناه در ویش است

ملک شاه بگریست و گفت شایان باش بر اے من بیشتر ازین لشکر ترتیب مفرمای
یا ز دهم قدر روز عمل بدانند از ان فائده گیر و در کار سازند و دوست تو از ی گوشت و
آزار و اید ابکس نرساند و گر نه وقتیکه آن عمل از دست رود جوهر محسرت و ندامت در

دست نماند بیت

چون توانستی بدانستی چه شود

چون بدانستی توانستی نه بود

آمده اند که بزرگ از عمل معزول شد و جنین میگرد گفتند روا باشد که چون تو عزیز بی در
 عزل جزع کند گفت من نه از معزولی جزع میکنم چه یقین میدانم که عمل بی
 عزل نیست باشد این فرزع واضطرار بر اوست آنست که اگر با کسی نگوئی کرده ام
 میکنم که کاشکی زیاده کردی و اگر از من به نسبت کسی بدی صادر شده
 می اندیشم که کاشکی بدی نکردی **فرد**

چون عاقبت جزای بد و نیک میداند | اے کاش نیکی از همه کس بیش کردی

دوازدهم از رجوع خلق و مردود مردم به تنگ نیاید و بوقت ملاقات با ایشان گره
 بر پیشانی نزنند و یقین داند که مردم ملازم اختیار ندهند هر جا که این صفت ظهور کند از
 ملازمت خلقان چهاره نیست آورده اند که فضیل بن سہیل در زمان وزارت خود
 یکی را گفت که از آمد و شد مردم بتنگ آمده ام و از هیارے گفت و شنود یاداد
 خواهان ملول گشته گفت اے وزیر بالمش امر از از پس پشت برگیر و مسند وزارت در هم
 زنج در عهد من کن که هیچکس نزار بخاند و در هیچ مهم کسی بتورجوع ننماید قطعه

پیش آنکس که اختیارش هست	خلق بی اختیار می آیند
و اگر آن اختیار رفت از دست	بدراو چه کاری آیند

سیزدهم دوستان نمالخص پیدا کنند که از نعمت با احباب یکدیگر و یکجهت نیکوتر باشند
 و گفته اند دوست مجلس به از گنج زر نمالخص چهاردهم از اعمال خائن و ظالم غافل نشود
 و پیوسته به تفحص و تجسس احوال ایشان اشتغال نماید و ظالمات از رنده را بر مظلومان
 رمایا مسلط نگرداند و چون ستم و خیانت یکی از ایشان ظاهر شود او را

بعقوبی که سزاوار آن باشد عبرت دیگران گرداند در سیاست ظلم مطلقاً مسأله نکند پانزدهم
از اعمال رشوت نگیرد که تا کسی رشوت از دیگری نستاند نتواند که بد دیگر رشوت بد بد
و چون وزیر بر رشوت فریفته شد اجازت است بر رشوت گرفتار آنکس و رشوت
دادن و ستاندن حرام است و دیگر رشوت گیرنده و برون از رشوت دهنده میباشد
و زبونی مناسب و زیر نیست از دهم اگر بر کید حاسدی و مکر مهندی یا غمز و
سعایت معاندی و قوت یا بد چنان ظاهر نکند که او را بدل بیج باک نیست و نزد
سلطان خشم و کینه اندیشان ظاهر نکند که موکد سخن ایشان گردد و اگر در مقام سوال و جواب
و مناظره و جدال افتد جواب از روی علم و وقار گوید خفت و سبکساری نکند که غلبه
همیشه در جانب علم میباشد هفدهم خود را بسلطان چنان نماید که باندک کلمه و کمتر اشارت
که شاه فرماید تمامی اموال و بنگل جہات خود را بذل خواهد کرد که چون چنین کند مال
او از سطح پادشاه ایمن شود چه آنرا از خود داند و همان در تصرف خود شناسد هیز دهم کسی
را که عمل مسید بد بایند که از روی تامل و فکر بسیار باشد و تا باز پانیا زموده باشد بر
اعتماد نکند تا در آخر کار منفعل و شرمسار نگردد ^{نظم}

بغفلش ببا می نخت از مود	بقدر سبز پایگاهش فرود
بایام تا بر نیا بد	نشاید رسیدن بغور کسی
نوزدهم بکار که رفتن در و آسان باشد و بیرون آمدن دشوار شروع نماید که	
بزرگان گفته اند میت	
نوبه همه که در آئی نخت	رخنه بیرون شد نش کن درست

اما در باب قلم یک دیران اند که تعلق بسططان دارند و دیوانشان تعلق بدیشان میدارد
 و ایشان را میباید که امین باشند بر معتمد کافی و خوش طبع و تند فهم و از اصطلاحات با خبر
 از حکیم ارسطو پرسیدند که حاجب پادشاه بهتر یا کاتب او حکیم فرمود که حاجب جز و او
 مست و کاتب کل و اگر دبیر لطیف و طبع افتد کفایتش نیکی تواند کرد و آورده اند که
 پادشاه ایران عادت داشت که در حریمها قوچه از خیار و لعل و گلاب و سیاه پوشانیده
 چون جنگ سخت شد و فرموده تا سپاهیان پیش رفتند و آن جنگ را بسر بردند
 و تفتن اتفاق افتاد که پادشاه نوران که پنجاه هزار مرد داشت مصاف کشیده چون
 هر دو لشکر در مقابله بایکدیگر بایستادند شاه ایران با بعضی خواص از اهل مصاف
 خود بر بلند محالیتاده بود چون اشتداد خصم و کثرت لشکر او بدید خواست که آن
 روز حرب نکند و بدست خود بر کاغذ نوشته که سیاه داران را بگوئید تا باد
 پس ایستند و میر مرد عاقل بود و دانست که اگر لشکر باز گردد و خصم قوی شود و امکان
 دارد که ظفر یا بند فی الحال قلم برداشت و نقطه در زیر سپاه ایران زد تا سپاهیان
 شد چون خط ایشان بسپاه داران که امرای لشکر بودند رسید تصور کردند که سپاه و
 مدد رسیده با اعتماد تمام لشکر را پیش کردند و خود از عقب ایستاده حمله نمودند و لشکر دشمن
 از آن جرأت و صولت عجب داشته منهنزیم شدند و بحد و سیاه داران حاجت برآمد و دیر
 صورت عال بعمر من رسانید شاه او را بکنو دو نوازش فرمود و گفت ویر چینیان بایکدیگر
 بیک نقطه پنجاه هزار مرد را بمنزلیست دبد و دیگر در باب و ایران حکایتی هست که
 پادشاه بی سپاهش نوشته بود که پیش از آنکه تو خود را بر من زنی من خود را

بر تو خواهیم زد و ارکان فرو مانندند که در جواب این سخن چه نویسند و بپرس سلطان
مرو خوش زمین بود گفت من جوابی بنویسم که همه شمارا پسند افتد پس نوشت که
من و تو شید و سنگم خواه سنگ بر شید زن و خواه شید بر سنگ همه اعیان حضرت
این جواب را پسندیده اند **فرد**

سخن کان از سر و النش نویسد	بنزد عاقلان مقبول باشد
----------------------------	------------------------

دیگر عملدارانند و ایشان متعلق به وزیران میباشند و عامل بایند که نیک نفس و خوش
نویس باشد و از حرص و طمع بجهت آن بود نوشتیر و آن فرمود که عامل بایند که دست
بسته باشد و هم دست کشاده یعنی به نیکی دست بکشاید و از خیانت دست بند
و دیگر بایند که رسم بد نهند و قانون ناموجه وضع نکنند که هم پادشاه را بدنامی آرد و هم
خود را بنفرین خلق گرفتار کند آورده اند که وزیر ^{جکی و جی} عاقل را بجای فرستاده بود
عامل نوشت که اگر فلان کار بکنم در بسیار حاصل میشود وزیر در جواب نوشت که با دار
عوانان پیش مال بسیار کاسد دست در بانها ای ایشان گنگ و دستهای ایشان
بغایت کوتاه پنج روزی که تو در کاره چنان مکن که سبب بدنامی ما و واسطه لعنت
و خواری خویشی و دیگر بایند که تصور نکنند که اگر پادشاه یا وزیر یا امیر از و راضی اند جانب
رعیت سهل است زیرا که کسی را که چندین هزار خلق خشم باشد چگونه سلامت تواند
بود بلی اگر رعایا خوشند و باشند طرف پادشاه سهل است آورده اند که یکی از
خلفا شخصی و العمل فرستاد و او به وقت و چندین رسمهای نیک بر انداخت
و قاعده های بد نهاد و مال بسیار حاصل کرد چون پیش خلیفه آمد

خلیفه از برنجید و صادره با فرموده مدتی در زندان انداخت بعد از آن فرمود تا بر سر عمل رود
 و ده پانزده سال گذشته مال بسیار و آن ملدار متحیر شد و بالشیخه در آن باب مشاورت
 کرد شیخ فرمود قبول کن با که نیست اما امسال رسم سال نیک بهی و بد اعتبار انداز
 در ضایع رعیت حاصل کن و وظائف درویشان و ادرا رات و اقطاع تمام
 بده و باز آن در عبده من که هیچ آفت بنوثره سد برفت و بهین طریق که شیخ فرمود
 بود عمل کرد چون باز آمد ده دینار سال گذشته را بهشت دینار بیاورد با و جو و
 این رافت و عاطفت از خلیفه به نسبت ده واقع شد آن عامل سبب این دو
 صورت از شیخ سوال کرد که در سال گذشته کفایت بسیار کردم و مال وافر آوردم
 عقوبت کشیدم و امسال مال کم آوردم و تربیت دیدم شیخ فرمود که در آن نوبت
 چندین هزار مردم خصم تو بودند آن نتیجه داد و درین کسرت این همه مردم شفیع تو اند
 چنین ثمره مید بد فرد

بدی مکن که درین کشت زار زود زوال	بدش ^{بخار} دهر همان بد روی که می کارے
----------------------------------	--

اما چون اندام بد دولت مجالست سلطان مشرف شده اند ایشان را در رعایت قواعد ادب
 و حرمت باید پوشید و شرط ایشان آنست که انچه نزدیک پادشاه مقبول و مکروه باشد
 بدانند و ایشان آن کنند که مقبول سلطان است و اگر چه مکروه نفس ایشان باشد و ندیم
 سلطان باید که با خود مقرر کند که در بندگی خدای و خدمت مخلص و پیغمبر و دین
 تر از ترک حفظ نفس خود نیست و چون این معنی نزد او محقق گردد و در هر معامله
 و محاوره که میان او و سلطان افتد و خواهش را در آن بهر بهیند ترک بهر خود

گیرد و از آن تجنب نمود و خط خود را پادشاه را مسلم بآورد تا ثمره خیر دهد و آن فائده هم ماند
 بدو شود و اگر بآول استیفا خط خود مشغول گردد کار او خالی از غلط نباشد و چون او را
 این ساط و گستاخی میباشند باید که هیچ وجه در هیچ کاری حرفه با سلطان حواله نکند
 اگر چه حق بجانب او بود و اگر چیزی بقیح اندوزد در یا بدین جا باز نگویید و اگر بنادر
 سپرد کند و باز گوید بدان اعتراف نکند اگر چه آن خبر با سلطان رسیده باشد
 که از اقرار تا انکار تفاوت بسیار است و اگر میان او و پادشاه حلی افتد که
 قبح آن عائد بیک از هر دو تواند بود و جهد کند در آنکه آن قبح منسوب با خود گردد و اندر آن
 ساخت سلطان را از آن ظاهر کند و چون سلطان بری الساحت شود باید که حیلها
 انگیزد و تدبیرها اندیشد که آن قبح از و نیز بگردد و باید که در خمارت ملوک چشم و دست
 دول و زبان بفرمان او باشد تا سلامت ماند و باقی

هموسته دو گوش سوسته شده باید داشت	فرمان در چشم بره باید داشت
-----------------------------------	----------------------------

از نیکوئی زبان روان باید کرد	در بد دل و دیده را نگه باید داشت
------------------------------	----------------------------------

اصحی میگوید که روزی نزد خلیفه هارون رشید رفتم او را دیدم بر تخت نشسته و دختر پنج
 ساله تحیتاً نزد یک و سه قرار گرفته مرا گفت دانی این دختر کیست گفتم معلوم ندارم گفت
 دختر پسر من است بر دو بوسه بر فرق او نه من متجبر می ماندم و گفتم اگر خلاف الامر کنم عقوبت
 کند و اگر جرأت نمانم شاید غیرت او را بران دارد که مرا بر نجانند پس استین بر سر آن
 دختر نهادم و بر داشتم و سر استین خود را بوسه دادم خلیفه را آن ادب خوش
 آمد گفت اگر بخلاف این میکردی از نعمت حیات محروم می ماندی

پس مراد بزرگوار دنیا را العام کردند من شکوه آن را که از ملک و رطه غلامی یافتند. لودم همه
را صدقه دادم و در آفتاب نه نما آوردند که یکے از ملوک غلامی داشت
بعایت صاحب جمال فرود

سخن چنانکه ز خورشید دماه نتوان کرد | خطی چنانکه ز مشک سیاه نتوان کرد

روزی که دریم خود را گفت این جوان زیبا صورتی و دلکش بیایستی دارد گفت آری
بیست و طبع است و بسیار لطیف و ظریف سلطان گفت تو را دوست داری گفت
نه پر سید که چه گفت کسی را که پادشاه دوست می دارد من که با شتم که او را دوست دارم
سلطان را ادب او خوش آمد و سخن او را پسندید و در جفا او را بلند گردانید و قطع

بر کرامایه ادب باشد | کز بجل رسد عجب نبود

چون ادب هست از حسب چه گشت | همه بهتر از ادب نبود

چون این رساله بسر حد اطناب رسید آداب اقتصای آن میکنند که زیاده ازین مقدم
بر بساط انبساط نباده نشود و بدعا^{دعای} و دعای دولت روز افزون سمت
اختتام یا بد فرود

سخن نه بر پنج اختصار رفت آن به | کس طے کنم و گر این نامه را که دقت دعاست

فرود

خدا یا تا فلک را سر بلند است | بزرگان راز حکمت از چمنده است

اشعه^{جمع شعاع} را یات آسمان فرست^{چند} لغات الو^{جمع} سپهر آسائ^{جمع} این شایزاده علی رب
عالم آرا^{چند} منوی

فرزان ریش از سر الہی	درخشان کعبے از برج شاہی
الوہم شہنشاہ جوان بخت	کہ بر خور دار باد از تاج و از تخت

تا انقراض او و از لایح دلائل باد و کوکبہ عظمت و بد بہ عثمت دالہبت او از سپہر فتح
و نصرت شارق و طالع مصرعہ این دعا از من و از خلق جہان آمین باد و با تمام رسید
و باختیام انجامید این رسالہ مشتمل بر اسرار حکمت و منظوری بر حقائق اطوار اہل
دولت و ہم از نایب کتاب کہ مضاف با اسم سامی و نام نامی آن حضرت است
تاریخ اتمامش مفہوم و معلوم میگردد فقط

با خاتمہ گفتم ایکہ ز سر ساختی قدم	در مقدم تو چشم سخن یافت روشنی
اخلاق محسنی بتامی نوشتہ شد	تاریخ ہم نویسنہ از اخلاق محسنی

قرآن مجید

عکسی اور حاکم، پیار سے، اور دیگر قسم کی کتب عاتق
زخوں سے طلب فرما کر مشکور فرماویں۔

نوٹ :- آرڈر ارسال کرتے وقت نام کتب اور اپنا پتہ پورا صحیح اور خوشخط لکھ کر مشکور فرمادیں
مقام مریض یا شہر، ڈاک خانہ - اسٹیشن - ضلع کا حوالہ دینا ضروری ہے۔

ملنے کا پتہ :- ملک سراج الدین اینڈ سنٹر کشمیری بازار - لاہور (پاکستان)

لغات القرآن قیمت ۴ روپے	مفہمت کا بیس		المنجی کلاں عربی ڈکشنری ۲۰ روپے
سراج اللغات اردو عربی لغات ۲ روپے	صراح معہ قراح عربی اردو ڈکشنری ۱۰ روپے	بیان اللسان عربی اردو ڈکشنری ۱۰ روپے	سراج اللغات فارسی، اردو ۴ روپے
غیاث اللغات فارسی، اردو زیر طبع	کریم اللغات فارسی، اردو ۱ روپیہ	جامع اللغات اکمل ۸۰ روپے	لغات کشوری فارسی، اردو ۸ روپے
سراج اللغات اردو - اردو ۴ روپے	سراج اللغات رکلاں اردو - اردو ۱۵ روپے	فیروز اللغات فارسی - اردو ۱۳ روپے	بہار عجم فارسی فارسی ۱۵ روپے
سینڈر اردو ڈکشنری ۱۲ روپے	لغات فارسی حصہ اول مولانا مشتاق احمد چر تھادی ۸ آنے		نیو ڈل اردو ڈکشنری اردو - اردو ۴ روپے
فیروز اللغات کلاں اردو - اردو ۱۵ روپے	لغات فارسی حصہ دوم مولانا مشتاق احمد چر تھادی ۱۲ آنے		بحر اللغات اردو - اردو ۸ روپے
فیروز اللغات خورد اردو - اردو ۸ روپے	لغات فیروزی مرقاہ ایڈیشن ۶ روپے	پریکٹیکل اکسفورڈ انگلش اردو ڈکشنری ۶ روپے	تماز اردو انگلش ڈکشنری کلاں ۶ روپے
انگلش اردو ڈکشنری (جیبی) ۲ روپے	ملک سراج الدین اینڈ سنز پبلشرز کیشمیری بازار طنے کاپیٹہ الامہور		اردو انگلش ڈکشنری (جیبی) ۲ روپے

مجموعہ فتاویٰ کامل

(مؤلفہ حضرت خاتم الفقہاء والمحدثین مولانا مولوی حاجی حافظ ابوالحسن محمد عبدالحی)
یہ وہ کتاب ہے کہ علم دوست ذوق پسند حضرات ساہا سال سے جس کے منتظر ہیں۔ جس کے مطالعہ کے لئے علماء کی آنکھیں بیتاب ہیں۔ جو مسائل کا خزینہ ہے۔ تحقیقات کا خزانہ و گنجینہ لاکھوں مسائل ایسی تحقیق و تدقیق سے بیان کئے گئے ہیں کہ کہیں نہ ملیں گے۔ ہزار ہا پیچیدہ اور ایسے معرکہ الارا مسائل جو مدت سے زیر بحث تھے۔ ایسے دلائل و براہین سے مفصل بیان کئے گئے ہیں کہ اہل علم و انصاف پر مخفی نہ رہیں گے۔ اس کتاب میں عام ضروری مسائل اردو ہیں۔ اور خاص علمی بایں عربی میں تحریر کی گئی ہیں۔ علماء کی رائے ہے کہ جس کے پاس یہ مکمل کتاب موجود ہے۔ وہ دیگر کتب فقہ کا محتاج نہیں۔ اور جس کے مطالعہ میں یہ کتاب ہوگی۔ وہ مشہور و معروف فقیہ بن سکتا ہے۔ تینوں حصوں یکجا مجلد مع ڈسٹ، کہر معیاری۔ کتابت طباعت عمدہ۔ (تین جلدوں میں) قیمت بارہ روپے۔

شرح وقایہ کامل اردو

فقہ حنفی میں شرح وقایہ کو جو اہمیت حاصل ہے۔ وہ کسی اہل علم سے پوشیدہ نہیں۔ یوں تو اس کے متعدد تراجم موجود ہیں۔ لیکن ان سب سے یہ ترجمہ اردو زبان میں سلیس اور باحکا و رد ہے۔ فاضل مصنف نے کافی محنت سے کام کیا ہے۔ تاکہ ہر خاص و عام اور خصوصاً طلباء کے لئے مفید ثابت ہو۔ قیمت بارہ روپے۔

دیوان حافظ (مترجم اردو)

(اشاعت جدید)

دیباچہ از مولانا شبلی نعمانی ترجمہ و تراذ فرخ امرت سری۔ لسان الغیب خواجه حافظ نیرازی کا کلام معرفت آگاہ جو صدیوں سے اوصالے عالم میں شہرت پذیر ہے مشرق اور مغرب کے شاعر و ادیب، عالم، و فاضل بڑھ بڑھ کر داد دے رہے ہیں۔ کوئی شاعر بڑھتا ہے۔ تو اس کے سایہ ان محاسن پر فریفتہ ہو جاتا ہے۔ عالم بڑھتا ہے۔ تو غلمی خوبیوں پر عیش عیش کراھتا ہے۔ فلسفی دیکھتا ہے۔ تو فلسفیانہ نقیاط میں محو ہو جاتا ہے۔ صوفی بڑھتا ہے۔ تو تصوف کی موشگافیوں کا شیدا ہو جاتا ہے۔ رند مشرب ہر ایک شعر میں بادہ ناب کے مزے لیتے ہیں۔ صحیفہ رنگین، (دیباچہ) میں خواجه صاحب کے ادھات و محاسن پر وضاحت سے روشنی ڈالی گئی ہے۔ فالٹا نہ پر مبسوط بحث ہے۔ آخر میں ایک جامع فرہنگ درج ہے۔ قیمت دس روپے۔

ملنے کا پتہ۔ ملک سراج الدین انیس سنہ پشاور کشمیر بازار لاہور

تصوف

کتاب التقدير
حضرت امام ابن قیم کی شہرہ آفاق کتاب
کا اردو ترجمہ چند نسخے باقی ہیں۔

۵ روپے

مکتوبات امام ربانی فارسی ۳ روپے
دیوان حافظ فارسی ۱۴ روپے
مکتوبات امام ربانی ۱۶ روپے
اردو مجتہد دالف ثانی

انعام منظم ۱۶ جلدوں میں ۱۲ روپے
مفتاح العلوم شرح غوثی ۱۴ روپے
اردو احصاء فی حصہ ۱۰ روپے
دیوان حافظ اردو (مترجم) ۵ روپے
تذکرہ غوثیہ ۶ روپے
سیر کامل کتاب علی المرتضیٰ ۵ روپے
کشف المحجوب

دیوان علی مترجم اردو ۳ روپے

بزبان پنجابی

قصیدہ بردہ ۶ روپے
مثنوی مولانا روم پنجابی ۳ روپے
مجموعہ اشعار ۲ روپے
زندگی بلاس ۱ روپے
بکی روی کلان ۸ روپے
نئی حرانی ہدایت اللہ ۶ روپے

خطبات و وعظ

جدید خطبات لوحید (ان)
شاہ ولی اللہ صاحب محدث دہلوی

(۳) شاہ اسماعیل صاحب شہید

دہلوی - قیمت ہر ایک ۲ روپے
خطبات جمعہ اول ۲ روپے
خطبات جمعہ دوم ۲ روپے
خطبات الحنفیہ ۴ روپے

خطبات دین محمدی ۴ روپے
خطبات علمی بلا ترجمہ ۸ روپے

مترجم اردو ۸ روپے
خطبات بدر ۱۴ روپے

مجموعہ خطبات دوازده ماہی ۲ روپے

بزبان پنجابی

خطبات مسلم ۱۴ روپے
دلپذیر ۲ روپے

وعظ سکھانویالی

کتب

انیس الواعظین ۴ روپے
وعظ بے نظیر ۱ روپے
احسن المواعظ ۲ روپے

اکرام المواعظ ۱ روپے
افضل المواعظ ۱ روپے

تذکرۃ الواعظین ۳ روپے
تنبیہ الغافلین ۱ روپے

بول چال

انگریزی - فارسی - عربی - اردو
انگریزی سکھنے کا قاعدہ ۶ روپے
نیو ماڈل انگلش ٹیچر کلان ۱۲ روپے
خورد ۴ روپے

عربی بول چال جدید اول ۱۲ روپے

دوم ۱۲ روپے
نیو ماڈل روین ٹیچر ۸ روپے
پنجابی زبان کو تحفہ

سیر وارث شاہ کلان ۴ روپے
مصنفہ سیراں دتہ ۴ روپے

سیر وارث شاہ خورد ۲ روپے
مصنفہ سیراں دتہ ۲ روپے

سیر وارث شاہ اصلی کلان ۳ روپے

سیر وارث شاہ خورد ۱ روپے
سیف الملوک میاں ۲ روپے

داستان امیر حمزہ کامل ۶ روپے
غلام رسول ۴ روپے

سہ بنی فضل شاہ ۴ روپے
سستی بنوں فضل شاہ ۸ روپے

بین شاہزادی ۶ روپے

یسے مجنوں ۴ روپے
مرزا بوٹا ۱ روپے
سوسنی دایم ۲ روپے

کبل پوش دایم ۲ روپے
یوسف زلیخا دایم ۲ روپے

کلی والا ۲ روپے
جنگ نامہ حامد ۱ روپے

جنگ زیتون ۸ روپے
شاہ بہرام ۴ روپے

معراجنامہ عربی ۸ روپے
نور محمد نختوں کا مجموعہ ۶ روپے
معراجنامہ اردو ۶ روپے
درسی کتب اردو